

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1939.

Första kammaren.

Nr 38.

Onsdagen den 7 juni f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Linderots frågor angående den internationella fritidsorganisationens planerade kongress i Stockholm, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Ledamoten av första kammaren herr Sven Linderot har frågat:

*Ang. en
planerad fritidskongress i
Stockholm.*

Anser herr statsministern att minister Prytz' uttalande oriktigt utnyttjats för den internationella fritidsorganisationens beslut att förlägga sin kongress i Stockholm denna sommar?

Har regeringen vidtagit några åtgärder för att dels klargöra för den s. k. fritidskongressens arrangörer att den inte inbjudits av regeringen och dels att regeringen finner en sådan kongress' förläggande till Stockholm olämpligt?

Med anledning av dessa frågor vill jag meddela:

Vid sammanträde i London den 8 februari i år med rådsförsamlingen i den internationella fritidsrörelsen har envoyén Prytz, sedan han fått del av församlingens fattade beslut att förlägga 1940 års fritidskongress till Stockholm, med några ord hälsat kongressen välkommen till Sverige.

Sedan det visat sig att denna hälsning felaktigt tolkats såsom en inbjudan av svenska regeringen samt förutsättningar för kongressens förläggande till Stockholm vid avsedda tidpunkt icke kunde anses föreligga, har från svensk sida följande åtgjorts för att delgiva detta till vederbörande ledande inom den ifrågavarande organisationen.

Envoyén Prytz har till den engelske representanten i organisationen (sir Noel Curtis-Bennett) framfört de svenska synpunkterna med anhängan att denne skulle vidarebefordra dem. Enligt meddelande av nämnde representant har han framfört meddelandet dels till ordföranden i organisationen, mr Kirby i New York, och dels till generalsekretariatet i Berlin, representerat av doktor Manthey, Berlin.

En av ordföranden i fritidsutredningen, landshövding Kjellman, till svenska pressen i slutet av februari utsänd kommuniké, angivande bl. a. vissa skäl för att kongressen icke kunde förläggas till Stockholm, har delgivits generalsekretariatet i Berlin.

Slutligen har beskickningen i Berlin enligt lämnat uppdrag i skrivelse den 25 maj 1939 till generalsekretariatet framfört att på grund av olika skäl förutsättningar saknades för fritidskongressens förläggande till Stockholm vid den avsedda tidpunkten.

Herr **Linderot**: Herr talman! Jag ber att få tacka för beskedet. Att jag gjort denna sak till föremål för en direkt hemställan till regeringen om officiellt yttrande är beroende därpå att trots ganska klara besked från bland annat statsminister Hansson själv i pressen har ledningen för denna internationella s. k. fritidsorganisation — »Arbete och glädje», tror jag är dess officiella namn — fortsatt att propagera för hållande av en kongress här i Stockholm

Ang. en planerad fritidskongress i Stockholm. (Forts.)

1940, och detta skulle kunna föranleda en hel del otrevligheter å ömse sidor, om man fortsätter att planera en sådan sak i tro, att minister Prytz' inbjudan på sammanträdet i London de facto utgjorde den svenska regeringens officiella inbjudan till en kongress. Detta var anledningen till att jag framställde denna fråga.

Det svar, statsministern här givit, borde väl vara tillräckligt tydligt, när det publiceras i pressen för att för dessa organisatörer klargöra, att de inte böra fortsätta att officiellt göra propaganda för hållandet av denna kongress i Stockholm 1940.

Jag vill tillägga ytterligare ett ord, herr talman! Det är inte tekniska skäl, det är inte svårigheter att taga emot denna kongress i Stockholm som gjort att saken blivit så uppmärksammas, utan det är att denna så kallade internationella fritidsorganisation uteslutande är ledd av fascistiska staters representanter och avsikten med kongressens hållande i Stockholm var att göra en storstilad nazistpropaganda, såsom det uppgavs från herr Låftmans sida, med tiotusentals deltagare av huvudsakligen fascistiskt trimmad ungdom som skulle uppträda här för den svenska allmänheten med sina alldeles speciella fritidsmetoder. Jag tror därför att det är synnerligen bra att ett sådant besked som nu här givits kommit från regeringen. Jag vill också tillägga en sak — enkla frågor skola ju inte föranleda några längre diskussionsinlägg — och det är att svenske ministern i London antingen har missförstått en eller annan i utrikesdepartementet eller också missförstått regeringen, ty han har i London faktiskt officiellt på svenska regeringens vägnar inbjudit kongressen hit. Jag har här ett protokoll från sammanträdet i fråga, där han hälsar kongressen välkommen till Sverige. Minister Prytz har dessutom officiellt omtalat, att Stockholms stadsfullmäktiges ordförande — det är synd att han inte är närvarande här i kammaren, ty då kunde han ju svara själv, hur det är — hade lovat att vidtaga ej mindre alla åtgärder som behövdes för att taga emot en sådan stor kongress än även ge en stor bankett för de fascistiska fritidsorganisationerna när de skulle komma till Stockholm. Vidare har han på överståthållarämbetets vägnar gjort en sådan utfästelse. Jag anser att den svenske ministern i London bör vara något försiktigare, då han framträder och representerar sitt land.

Jag skall inte indraga något ovidkommande i denna fråga. Jag anser inte att det behövs att man mera ordar om saken efter det anförande som här hållits från statsministerns sida. Men jag vill säga, att det borde vara vår utrikesledning angeläget att tillhålla herr minister Prytz att då han representerar den svenska regeringen och det svenska folket i London — detta är kanske vår viktigaste ministerpost i utrikesrepresentationen — att något försiktigare umgås med inbjudningar på svenska folkets och svenska regeringens vägnar. Att minister Prytz kommit till London skall jag inte yttra mig om. Det hör inte till den fråga, som jag ställt, men det hör säkert till den svenska utrikesledningens grövre misstag under senare år.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Då herr Linderot envisas att tala om en inbjudan, vill jag endast fastslå än en gång, att svenske ministern i London icke har utfärdat någon sådan inbjudan.

Herr **Linderot**: Herr talman! Jag skall be att få föredraga vissa stycken ur protokoll som tillställts mig. Ministern i London säger följande: Han tackade på sitt lands vägnar kommittén för den ära, som vederfarits det genom att herr Låftman valts till ordförande för den internationella exekutivkommittén (som om det skulle vara någon ära för Sverige!) och genom beslutet att förlägga nästa världskongress till Stockholm. Han hade haft telefonsam-

Ang. en planerad fritidskongress i Stockholm. (Forts.)

tal med Stockholm och kunde försäkra kommittén att kongressen skulle få ett varmt mottagande av den svenska regeringen, Stockholms stad och de ledande organisationerna. Han fortsatte sedan att berätta litet om svenska förhållanden och säger: På sin regerings vägnar uttalade han än en gång ett hjärtligt välkommen. Han kände sig övertygad om att herr Låftmans vältalighet skulle vinna den kungliga familjens intresse för kongressens verksamhet. Slutligen tackade han doktor Manthey för löftet om samarbete och doktor Ley som lovat sända en flotta för deltagande i kongressen och slutade sitt tal med ett ytterligare välkomnande. Jag kan inte förstå annat än att detta inneburit att nu vore saken klar. Men minister Prytz har överskridit sin befogenhet och bör ha en tillrättavisning för detta.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Av det, som nu upplästes framgår ytterligare, att jag har rätt i min förklaring. Minister Prytz har utgått från att det beslut, rådsförsamlingen för fritidskongressen fattat, var byggt på förutsättningen, att kongressen kunde komma att förläggas till Stockholm. Han har därmed icke sagt, att regeringen inbjudit till en kongress i Stockholm.

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **Pehrsson-Bramstorp**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Björcks frågor angående rekryteringen av tjänster vid de nyinrättade statliga försöksanstalterna på trädgårdsodlingens område m. m., och nu yttrade: Herr talman! Herr Björck har till mig framställt följande tre frågor:

1) Har herr statsrådet uppmärksammat, att det vid tillsättandet av tjänstemän, försöksledare och assistenter m. fl. vid de nyinrättade statliga försöksanstalterna på trädgårdsodlingens område inträffat, att sökande med avgångsexamen från de statsunderstödda trädgårdsskolorna och i övrigt väl meriterade förbigåtts och platserna i fråga besatts med personer som saknat denna examen?

2) Har herr statsrådet för avsikt att vidtaga några åtgärder, antingen genom en utökning eller viss omläggning av de statsunderstödda trädgårdsskolornas undervisningsplan eller på annat sätt, som kunna vara ägnade att underlätta möjligheterna för dem som genomgått dessa skolor att söka och erhålla platser vid försöksodlingar eller liknande?

3) Kunna trädgårdsodlarna i vårt land räkna med herr statsrådets stöd då det gäller tillsättande av ledamöter i de styrelser, som närmast ha sig anförtrödda värden och tillsynen av de statliga försöksanstalterna på trädgårdsodlingens område, så att i dessa även insätts personer med ingående kännedom om den affärsmässiga trädgårdsodlingen?

Vad den första frågan beträffar vill jag erinra, att för de tjänstemän det är fråga om, nämligen försöksledare och assistenter, vetenskaplig utbildning ansetts nödvändig. Enligt gällande stadgar erfordras för anställning som försöksledare att i ämnena botanik och ärftlighetslära ha erhållit minst betyget med beröm godkänd till filosofie kandidatexamen samt att ha förvärvat goda insikter i försöksteknik och praktisk kännedom om viktigare grenar av ekonomisk trädgårdsodling. Lantbruksstyrelsen äger medgiva undantag från något av de nu uppställda kompetensvillkoren, därest detsamma prövas vara på tillfredsställande sätt uppvägt av annat kunskapsbevis.

Frågan nr 2 torde kunna besvaras därmed att trädgårdsmästarebefattningarna vid försöksanstalterna lämpligen synas böra besättas med personer som

Ang. rekryteringen av tjänster vid vissa statliga försöks-trädgårdar.

Ang. rekryteringen av tjänster vid vissa statliga försöksträdgårdar. (Forts.) genomgått de statsunderstödda trädgårdsskolorna. Av vad jag förut anfört torde däremot framgå att genomgång av trädgårdsskola icke i och för sig kan medföra kompetens för anställning som försöksledare eller assistent. Särskilda specialstudier torde erfordras utöver den utbildning, som kan erhållas vid trädgårdsskolorna, för att kunna ifrågakomma vid tillsättning av dessa befattningar, varför en omläggning av undervisningsplanen icke skulle vara tillräcklig.

I fråga om de styrelser som närmast ha vården och tillsynen av de statliga försöksanstalterna på trädgårdsodlingens område vill jag framhålla att såväl i styrelsen för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut som i det nyinrättade trädgårdsförsöksrådet den praktiska och affärsmässiga grönsaks- och trädgårdsodlingen är representerad.

Herr Björck: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet uttala mitt tack för hans svar på frågorna, även om jag inte är fullt ense med honom och inte är fullt tillfredsställd med svaret. Jag är emellertid glad över det intresse han visat, och jag tolkar hans svar som ett löfte för framtiden att han även kommer att vaka över att den ekonomiska trädgårdsodlingens intressen bli vederbörligen beaktade, på sätt som vi önska.

Det fall jag här särskilt avser vid tillsättning av tjänstemän har statsrådet inte berört. Vi ha kanske olika uppfattning om detta, och jag skall inte upptaga tiden med att vidare redogöra härfor. Det har emellertid väckt ganska stor uppmärksamhet, då man tillsatte ett par befattningar med personer, som inte hade de kvalifikationer, vilka andra sökande, som genomgått trädgårdsskolorna, hade. Trädgårdsodlingen väntar ju mycket av dessa statliga försöksanstalter, och därför följa vi med intresse hur saken utvecklas, särskilt tillställningen av tjänstemän och ledamöter i styrelserna. Vi äro inte helt tillfredsställda med de styrelseledamöter som tillsatts vid Alnarp. Jag har dock inte anledning att upptaga den saken nu, men då jag vet att tillsättningar vid en del andra anstalter ännu inte ägt rum, så vill jag lägga herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet på hjärtat att i mån så är möjligt se till, att representanter för den ekonomiska och affärsmässiga trädgårdsodlingen beredas rum i de styrelser det gäller, så att representanter för denna del av trädgårdsodlingen må kunna göra sin stämma hörd.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran utrikesutskottets utlåtanden nr 1—6, statsutskottets utlåtanden nr 247—256 och bevillningsutskottets betänkanden nr 38—40.

Vid föredragning av sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets memorial nr 7, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första lagutskottets utlåtande nr 47 och andra lagutskottets memorial nr 43.

*Förslag till
maximi-
prislag.
(Forts.)*

Fortsattes överläggningen angående första lagutskottets utlåtande nr 37, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till maximiprislag, dels ock i ämnet väckta motioner.

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

Herr Schlyter: Herr talman! Herr Linnér's långa anförande i går innebar en motivering till hans motion, som gick ut på avslag å Kungl. Maj:ts proposition om maximiprislag. Emellertid drog inte herr Linnér konsekvensen av sin motivering utan yrkade bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen, som innebär ett godkännande av Kungl. Maj:ts förslag till maximiprislag, endast med den skillnaden att särskilda bestämmelser meddelas i fråga om lagens ikraftträdande. Detta är den enda meningsskiljaktighet, som kommit till uttryck inom första lagutskottet i denna fråga. I det avseendet har utskottsmajoriteten inte funnit någon anledning att behandla maximiprislagen annorlunda än hela den serie övriga kristidslagar, som varit föremål för behandling av första lagutskottet. Utskottet har alltså tillstyrkt riksdagen att godkänna Kungl. Maj:ts förslag om fullmakt för Kungl. Maj:t att besluta om lagens ikraftträdande. Det står alldeles klart för utskottet, att Kungl. Maj:t icke kommer att begagna sig av en sådan befogenhet för annat fall än att mycket tvingande skäl därtill skulle föranleda. Utskottet håller för sannolikt, att någon användning av denna fullmakt inte skall ifrågakomma, utan att i verkligheten ett ikraftträdande endast kommer att äga rum sedan riksdagen blivit samlad. Skiljaktigheten mellan utskottet och dess minoritet torde alltså sakna praktisk betydelse.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Öman: Herr talman! Enligt vad första lagutskottets ärade ordförande ansåg skulle de meningsskiljaktigheter, som föreligga mellan utskottsmajoriteten och minoriteten, sakna praktisk betydelse, eftersom det ju under alla förhållanden har förutsatts, att riksdagen skall inkallas inom viss tid efter den tidpunkt då detta lagförslag föres ut i livet. Jag är emellertid inte så övertygad om den saken. Jag tror tvärtom, att denna fråga har en ganska stor konstitutionell räckvidd. Med detta lagförslag liksom med lagen om förfoganderätt och liksom med valutalagen gå vi in på en omfattande fullmaktslagstiftning, som kommer att djupt ingripa på skilda områden inom samhällslivet och där i regeringens händer lägges ett avgörande, som normalt tillhör regering och riksdag tillsammans. Det är självklart att man under utomordentliga förhållanden kan nödgas på detta sätt koncentrera maktutövningen i regeringens händer. Det är inte okänt att så skett under och efter världskriget i ett betydande antal länder, jag kan nämna Tyskland, Frankrike, Italien, Tjeckoslovakiet, Ungern och andra. I alla dessa länder kom man fram till ett system av fullmaktslagar, som i vissa avseenden på ett slående sätt erinra om den fullmaktslagstiftning, varom här är fråga. Man överlämnade då den rättsbildande befogenheten på viktiga områden åt regeringsmakten. Men, mina herrar, med detta följde i själva verket genomgripande förskjutningar i förhållandet mellan folkrepresentationen och regeringen, förskjutningar, som vi i vårt land ha all anledning att aktgiva på. Man kom fram till ett slags provisorisk nödförordningsrätt, varigenom i realiteten folkrepresentationens ställning försvagades och i vissa fall försvagades på sådant sätt, att den i fortsättningen aldrig återfick sin forna ställning. I den statsvetenskapliga litteraturen har den frågan varit föremål för diskussion, huruvida folkrepresentationen kan eller icke kan till regeringen överlåta, delegera, sin författningsenliga befogenhet på det sätt, som man här tänkt sig. Jag tror, att med våra grundlagar är detta fullt konstitutionellt möjligt. Men vi böra å andra sidan vara på det klara med, att detta bör ske endast i rena undantagsfall, det bör ske endast i verkligt tvingande fall.

Med det komplex av krisregleringslagar, som nu framlagts för riksdagen, ha vi kommit långt på väg till en förskjutning från riksdag till regering av

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

viktiga lagstiftande befogenheter. Man kan med tvekan erkänna, att en sådan förskjutning är nödvändig, då det gäller valutalagen. Man kan möjligen också gå med på att den är nödvändig, då det gäller förfogandelagen. Men det måste bestämt bestridas, att den skulle vara nödvändig, då det gäller maximiprisregleringen. Med den möjlighet som regeringen har att när som helst vid krig och krigsfara inkalla en urtima riksdag och vid denna på kort tid genomföra en maximiprisreglering finns det intet som helst skäl för oss att nu i förväg utrusta regeringen med den begärda fullmakten.

Man kan visserligen invända, att resultatet väl blir detsamma, om riksdagsmajoriteten i sak är övertygad om att regeringens linje är den riktiga och att en maximiprisreglering alltså bör genomföras. Jag är dock för min del icke övertygad om att resultatet i sak måste bli detsamma. Vi veta i denna stund ingenting om läget i världen vid ett eventuellt krigsutbrott. Vi veta ingenting om vilka stater, som komma att bli invecklade däri, vi veta ingenting om i vilken utsträckning vår export och import komma att störas och hämmas av det inträffade. Det är alltsammans för oss i detta ögonblick okänt och oöverskådligt. Det förefaller mig då, som om det vore avgjort rimligare, att riksdagen åtminstone finge tillfälle att göra sin röst hörd i det ögonblick vi ha en faktisk situation framför oss av sådan art, att man anser en maximiprisreglering nödvändig. Detta är så mycket viktigare som förhållandena kunna gestalta sig på mycket olika sätt i olika delar av landet och inom olika områden.

Vad den konstitutionella sidan av saken beträffar, böra vi inte heller bortse ifrån, att om man utan att göra klart för sig var gränsen skall dragas undan för undan delegerar över maktbefogenheter från riksdagen till regeringen, kommer den av grundlagen fastställda kompetensfördelningen mellan regering och riksdag ovillkorligen att rubbas. Man så att säga vänjer in opinionen vid ett slags diktatoriskt styrelsesätt. Gå vi tillbaka till de fullmaktslagar, som utfärdades under och efter världskriget, skola vi också finna flera exempel på, hurusom dessa lagar blevo, så att säga, inkörsporten till ett diktatoriskt styrelsesätt. Det mest belysande exemplet föreligger väl i Italien och i Tyskland, i Italien i de lagar, som kommo till stånd 1915 och som faktiskt överantvordade all makt från riksdagen till regeringen, och i Tyskland i de nödförordningar, som utfärdades av den brüningska regeringen under den då ännu demokratiska tyska regimens sista dagar. Det var med stöd av dessa nödförordningar, som den tyska riksdagen helt sattes ur spelet. Därmed underlättade man i själva verket det nya styrelseskick, som skulle komma i och med nationalsocialismens tillträde till makten. Det ledde till det läge, att Hitler omedelbart efter makttillträdet kunde begära en oinskränkt fullmakt, som han också fick. Därmed var den tyska riksdagens saga till ända. Vad som återstår av den tyska riksdagen är endast en skuggförsamling, som någon gång samlas på Kroll-Oper för att åhöra något tal av den tyske kanslern och ledaren, men som förlorat varje funktion i det tyska statslivet. Jag måste verkligen säga, att spåren från det hållet förskräcka.

Även om flertalet här i riksdagen ha — vilket jag är övertygad om — mycket stort förtroende för Kungl. Maj:ts nuvarande regering, skola vi inte låta detta förtroende föranleda oss till att avhända riksdagen rättigheter, som tillhöra riksdagen och som alltjämt böra tillhöra riksdagen.

Jag anser därför, herr talman, att de skäl, som av reservanterna anförts i fråga om sakens konstitutionella sida, ha den allra största tyngd och betydelse, och jag hemställer, herr talman, om bifall till reservationen.

Herr **Johanson, Karl Emil**: Herr talman! I fråga om den serie av lagförslag, som här föreligga till behandling och som innebära, att Kungl. Maj:t

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

skall få fullmakt att vid utomordentliga och av krig föranledda förhållanden förordna om vidtagande av kraftiga ingripanden i det fria samhällslivet, erkänna vi väl rätt allmänt, att det kan uppstå sådana förhållanden, att det kan bli nödvändigt att, i den mån det är möjligt med hänsyn till folkförsörjningens krav, åtgärder vidtagas för att hindra prisstegringar och osund spekulation.

Under gårdagen antog kammaren utan debatt såväl valutalagen som förfogandelagen. I fråga om de övriga till samma serie hörande lagarna, som nu komma att behandlas, förekommer ej heller inom vederbörande utskott några reservationer. I fråga om maximiprislagen föreligger dock, till skillnad från de övriga lagarna i denna serie, på många håll stor tveksamhet rörande lämpligheten av att nu införa en sådan lag, som här föreslås. Denna tveksamhet grundar sig på de mindre goda erfarenheterna under världskriget, då åsättandet av maximipriser många gånger visade sig ha en rakt motsatt verkan mot vad man eftersträfvade. Jag skall tillåta mig att här citera ett par av de uttalanden, som på denna punkt återfinnes i den kungl. propositionen. Handelskammaren i Göteborg framhåller, att »det vore nödvändigt att maximipriser icke tillgreps annat än i yttersta nödfall, samt att de, då de åsattes en vara, kompletterades med effektiva åtgärder för förhindrande av ogynnsamma verkningar». Handelskammaren i Karlstad i sin tur påpekar, att »den vetenskapliga uppfattningen om maximiprisen hade i alla tider varit sällsynt enig om deras fördärlighet, och erfarenheten hade också bekräftat teoriens riktighet».

Förhållandena under världskriget visade, att åsättande av maximipris på varor, som såldes i den fria handeln, hade stora skadeverkningar på folkförsörjningen. Det är väl ingen i denna kammare, som vill bestrida, att tillämpningen av olämpliga maximipriser under världskrigsåren medförde stora skador för såväl producenter som konsumenter i vårt land. På grund av den oavslutliga stegring, som under denna tid ägde rum i fråga om framställnings- och införselkostnaderna, medan maximipriserna samtidigt voro relativt låga, minskades produktionen och införseln på ett så oroväckande sätt, att under det sista skedet av denna period en verklig katastrof hotade på livsmedelsförsörjningens område, varjämte de små kvantiteter varor, som funnos att tillgå, övergingo till smyghandeln med avsevärt högre priser, än de skulle ha betingat vid fri prisbildning. Det visade sig, att när maximipris åsattes en vara, försvann denna till stor del ur den öppna marknaden till stort förfång för dem, som denna prissättning var avsedd att hjälpa, och i stället öppnades därigenom vägar för dem, som hade råd att betala höga priser, att förse sig genom smyghandel. På detta sätt blev det de mindre bemedlade konsumenterna, som kommo att lida mest av denna prisreglering.

I det yttrande från handelskammaren i Sundsvall, som återgivits i propositionen, anföres ett talande exempel på maximiprislagens verkningar. Det heter i detta yttrande: »Regleringen av handeln med smör syntes utgöra ett varnande exempel på maximiprislagens verkningar. Sedan förordningen om maximipris å smör den 16 november 1917 utfärdades med föreskrift, att priset å ett kilogram smör skulle utgöra 4 kronor 80 öre, försvann smöret ur öppna marknaden. Den huvudsakliga smörhandeln försiggick därefter i smyg med priser varierande mellan 15 och 25 kronor för kilogram. Därest smörpriset icke maximerats, torde med all sannolikhet smöret såsom förut ha salubjudits å torg och butiker till priser, som icke nått en sådan höjd. Genom regleringen kvävdes producentens lust att stegra smörproduktionen och man kunde ju förstå det orättvisa i regleringen, då smörproducenten själv fick betala 8 kronor för ett kilogram konsistensfett.»

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

Man kan också förstå, vilka olyckliga verkningar denna lag måste medföra, om man erinrar sig, att smör på den tiden var det billigaste smörjmedel, som jordbrukarna överhuvud taget kunde använda för sina maskiner.

Jag vill också anföra ett annat exempel på de olyckliga erfarenheter, som vi på detta område hade under världskriget. Så vitt man kunnat finna, berodde den svåra potatisbristen i slutet av kristiden icke så mycket på dåliga skördar som på en oklok prispolitik. Samtidigt som maximipriset på potatis var 13 öre per kilogram och handeln i övrigt fri, kunde kålrötter säljas i obegränsade mängder till 20 öre per kilogram och däröver. Det var under dessa förhållanden förklarligt, att våra jordbrukare använde sin potatis såsom foder till djuren och i stället sålde kålrötterna till människoföda. Det kan visserligen sägas, att det var ansvarslost av jordbrukarna att handla på detta sätt, men inför frestelsen att kunna sälja potatisen på smygvägar och därvid erhålla ett pris, som var två å tre gånger så högt som maximipriset, vilket man utan större risk kunde göra, följde nog många den så kallade lagliga vägen och sålde kålrötterna.

Jag har, herr talman, tillåtit mig att anföra dessa exempel för att visa, att det icke går att sätta jordbrukarnas hederlighet och redlighet på alltför hårda prov. Vi diskuterade här i lördags i många timmar frågan om borttagande av vaccinationstvånget, och det enda skäl, som anfördes för detta förslag, var, att lagen icke alltid efterlevs. De lagöverträdelser, som härvidlag kunna ifrågakomma, äro dock enligt min uppfattning en barnlek emot de faror på rättstillämpningens område, som uppstå vid åsättandet av olämpliga maximipriser. Om man vid prissättningen icke tager skälig hänsyn till produktionskostnaderna för varan i fråga, de priser, som gälla för andra liknande förnödenheter, samt den viktiga faktorn tillgång och efterfrågan, komma många hundratusentals livsmedelsproducenter i detta land ovillkorligen att frestas till att bli lagbrytare. Jag tror inte, att Sveriges jordbrukare äro mindre hederliga och laglydiga än andra samhällsgrupper — jag vill till och med hoppas på motsatsen — men inför bestämmelser, som strida mot det allmänna rättsbegreppet, och ständiga tillfällen till överträdelser, sker mycket, som icke borde ske, och detta kan verka skadligt såväl på den allmänna rättsuppfattningen som laglydnaden i landet. Livsmedelsförbrukarna kunna icke straffas, om de betala högre pris än maximipriset på en vara, vilket givetvis medför ännu större påfrestning på säljarna.

I den mån som det är möjligt att hindra onormala prisbildningar, är detta säkert endast till fördel för alla parter, och i all synnerhet vi jordbrukare vilja ej ha tillbaka de förhållanden, som rådde under kristiden, men om detta icke kan ske på annat sätt än på bekostnad av varutillförseln och livsmedelsförsörjningen i landet, torde man på alla håll hellre se något högre priser på produkterna än brist på livsmedel och nödvändighetsartiklar. Då man från det håll, som jag representerar, står tveksam inför maximiprislagen, beror detta dels på de bittra erfarenheter, som vi på detta område hade under kristiden, dels på att vi befara, att man, såsom herr Linnér här i går så klart utvecklade, icke ens med en maximiprislag kan förhindra, att för jordbrukets del driftsmedlen fördyras och brist på desamma uppstår, en brist, som kommer att bli ännu större vid en alltför åtstramad prisreglering. Det finns också numera andra och bättre utvägar att genom avtal kunna uppnå en skälig prissättning, än vad som var fallet för 25 år sedan, och vi anse, att dessa vägar böra provas, innan man griper till ett vapen, som är så tveeggat, som maximiprislagen. Såsom näringslivet numera är organiserat såväl inom industrien och handeln som jordbruket, förefinnas i våra dagar helt andra möjligheter än år 1914 att kunna komma fram till en för alla parter lämplig anordning

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

på detta område utan att behöva tillgripa en maximiprislag. Brödsädeshandeln till exempel, ligger nu för tiden till största delen i lantmannaorganisationernas händer, och även mejerirörelsen, slaktdjurshandeln och ägghandeln äro i våra dagar organiserade på ett sådant sätt, att man, innan man åsätter maximipriser på jordbrukets produkter, först bör pröva, huruvida man icke kan komma fram på den vägen, att man i stället söker uppnå avtal med jordbrukets huvudorganisationer.

Jag vill härutöver, herr talman, blott påpeka, att reservanterna icke motsätta sig införande av en maximiprislag i enlighet med det föreliggande förslaget, ty vi äro fullt medvetna om att sådana förhållanden kunna inträda, som göra det absolut nödvändigt att ha en dylik lag, och det är uppenbart, att man av två onda ting bör kunna välja det minst onda. Det är även möjligt att till och med blotta förefintligheten av en maximiprislag kan verka återhållande på en osund spekulation. Det är endast i fråga om tiden för lagens ikraftträdande, som vi vilja anmäla en avvikande mening, mot den uppfattning, som företrädes av utskottsmajoriteten. Vad vi vilja är, att alla möjliga utvägar först skola prövas, innan man från regeringens sida tar det tvivelaktiga steget att sätta lagen i verkställighet. Det synes oss uppenbart, att det icke kan vara behöfvt att åsätta maximipriser i början av en kris, varför det icke kan vara till skada att höra riksdagen, innan beslut fattas om lagens ikraftträdande. I fråga om de övriga kristidslagarna stadgas att riksdagen skall inkallas inom 30 dagar, och det torde i en sådan situation, som här avses, endast vara till fördel, att riksdagen då också får tillfälle att pröva de förhandenvarande förhållandena och uttala sig om i vilken omfattning maximiprislagen bör sättas i kraft.

I de yttranden, som från olika håll avgivits över den upprättade promemorian angående en maximiprislag, har man från de flesta håll uttalat sina farhågor för de konsekvenser, som kunna uppstå, när staten bestämmer priser på varor, som den ej har i sin hand, det vill säga då denna prissättning ej sker på så sätt, att staten tar hand om alla tillgängliga kvantiteter av en viss vara och inför ransonering. Kooperativa förbundet anför till exempel, »att en prismaximering, som icke kombinerades med en effektivt genomförd ransonering av varor och förnödenheter, bleve fullständigt verkningslös». Kommerskollegium i sin tur framhåller, att »kommerskollegium har med hänsyn till de tidigare erfarenheterna på området ställt sig mycket tveksamt till den föreslagna lagstiftningen men dock ej ansett sig kunna avstyrka densamma genomförande, då en dylik fullmaktslag måhända under vissa förhållanden borde finnas att tillgå såsom nödfallsutväg i en krissituation. Den största moderation torde emellertid böra iakttagas vid en eventuell tillämpning av lagen.»

Efter de dyrköpta erfarenheter, som vi på detta område haft under krigsåren, och de farhågor olika myndigheter och organisationer uttalat ifråga om maximiprislagstiftningen, kunde man förväntat, att första lagutskottets majoritet — och om dess förslag nu antages även riksdagen — redan nu skulle ha gjort något uttalande, vari man betonade angelägenheten av en varsam tillämpning av maximiprislagen. Såsom väl de flesta av kammarens ledamöter torde ha uppmärksammat, finnes det emellertid i utskottets utlåtande icke ett enda ord om behovet av en försiktig tillämpning av den nu föreslagna maximiprislagen, så att man kan undvika de skadliga konsekvenser, som i annat fall hota. Även detta synes mig vara ytterligare ett skäl för att riksdagen skall beredas tillfälle att yttra sig, innan lagen sättes i kraft. Jag förut-sätter nämligen, att man i det ögonblick, då lagens ikraftsättande kan tänkas bli aktuellt, också bättre kan överblicka de just då rådande förhållandena

Förslag till maximiprislag. (Forts.)
och därför också bättre bedöma, vad som måste göras och vad som bör undvikas. Jag har därför, herr talman, givit min anslutning till reservationen.

I detta anförande instämde herr *Andersson, Emil*.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag har inte varit i tillfälle att höra den diskussion, som förts här i dag, men jag hörde det utförliga anförande, som herr Linnér höll i går. Jag förmodar, att han i detta anförande framförde de väsentligare av de invändningar, som kunna riktas mot den framlagda propositionen och utskottets utlåtande.

Herr Linnérs anförande var emellertid så vitt jag förstår väsentligen inriktat på att rent sakligt kritisera hela tanken på tillgripandet av en maximiprislagstiftning. Det är givet, att detta är själva huvudfrågan i hela problemet. Det vill jag inte förneka. Om läget vore sådant, att det här i riksdagen gällde att avgöra, huruvida man anser, att en sådan maximiprislagstiftning, som här föreslås, bör komma till stånd eller icke, skulle ju diskussionen om den punkten vara det väsentliga. När herr Linnér emellertid slutade med att uttala sin anslutning till reservationen, förefaller det mig, som om han själv hade ryckt undan grunden för en sådan diskussion av själva sakfrågan, ty reservationen innebär ju icke, att man från reservanternas sida *avvisar* behovet av en maximiprislagstiftning, utan endast, att man vill ha andra villkor för dess ikraftträdande, än vad Kungl. Maj:t och utskottet föreslagit. Så vitt jag förstår, torde det också vara den alldeles övervägande meningen inte bara i riksdagen utan även i hela landet, att sådana förhållanden kunna tänkas inträffa, att en sådan lagstiftning, som här föreslås, trots de erfarenheter, som man under förra kristiden gjorde av en maximiprislagstiftning, helt enkelt inte kan undvaras. Detta är tydligen också reservanternas mening. Under sådana förhållanden borde diskussionen kunna reduceras till den frågan, under vilka förhållanden en sådan maximiprislagstiftning, som här föreslås, bör sättas i kraft.

Reservanterna ha ansett, att det icke kan lämnas i Kungl. Maj:ts hand att avgöra detta ensamt, utan man förutsätter, att riksdagen skall vara samman kallad och att lagens ikraftträdande alltså skall ske med riksdagens bifall. Det är uppenbart, att en sådan ståndpunkt ur vissa synpunkter är förklarlig, om man hyser den uppfattningen, vilket jag förmodar att reservanterna göra, att regeringen skulle vara mera benägen att tillgripa en så långtgående åtgärd som att använda maximipriser, än vad riksdagen skulle vara. Om man resonerar på det sättet, kan jag förstå, att man menar, att det är nödvändigt att ha riksdagen samlad för att hindra en överilad handling ifrån regeringens sida. Jag kan gentemot denna ståndpunkt bara inför kammaren förklara, att så vitt jag känner uppfattningen inom regeringen, finns det icke någon som helst böjelse för att tillgripa ett sådant medel, om icke förhållandena skulle göra detta absolut nödvändigt.

När både i propositionen och utskottsutlåtandet lagens ikraftträdande är knutet vid villkoret, att riksdagen inom kort skall sammanträda, även om därför ett särskilt sammankallande skulle vara nödvändigt, förefaller det mig, som om ett sådant band hade blivit lagt på ett lättsinnigt handhavande av fullmakten, som borde vara tillräckligt.

Situationen torde för övrigt vara den, att även de, som nu icke vilja lägga fullmakten i Kungl. Maj:ts hand, väl närmast tänka sig, att om Kungl. Maj:t sammankallar en urtima riksdag för att få ett godkännande av en sådan maximiprislagstiftning, som här föreslås, kommer riksdagen säkerligen icke att vägra Kungl. Maj:t den begärda fullmakten. Då läget är detta, kan jag icke se, vad som skulle kunna vinnas genom det uppskov, som reservanterna förut-

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

sätta. Vinsten förefaller mig inte på något sätt vara märkbar. Men det finns i så fall en utsikt till en förlust, ty ingen kan dölja för sig, att förhållanden kunna inträda, under vilka ett snabbt beslut kan vara önskvärt. Den förlusten får man taga risken av, om man följer reservanternas förslag. Under sådana förhållanden och med den uttryckliga förklaring, som jag inte har det ringaste emot att avge, nämligen att det från regeringens sida icke finnes någon som helst önskan att tillgripa denna utväg med maximipriser, så vitt icke omständigheterna klart och tydligt indicera, att detta är nödvändigt, förefaller det mig, som om kammaren gott kan följa utskottsmajoriteten.

Herr Schlyter: Herr talman! Herr Öman gjorde i sitt anförande några jämförelser med vissa utländska nödförordningar, men han torde därvid ha förbisett den himmelsvida skillnaden mellan det rättstillstånd, som han där beskrev, och det, som här föreslås och som ju enligt 1 § i lagen innebär, vilket för övrigt redan har påpekats här flera gånger, att Kungl. Maj:t skall, om Kungl. Maj:t vill begagna sig av fullmakten, omedelbart vidtaga åtgärder för riksdagens inkallande. Efter detta påpekande finns det inte stor likhet kvar mellan de av herr Öman omnämnda förhållandena och vad som här föreslås. Jag gjorde vidare den reflexionen, att herr Ömans argumentering borde ha lett honom till den slutsatsen, att hela detta komplex av förfogandelagar med fullmakter för regeringen ur hans synpunkter borde vara förkastligt. Så vitt jag kan förstå, motiverar hans argumentering icke någon som helst diskriminering beträffande maximiprislagen.

Herr Karl Emil Johanson anförde, att han grundade sin tvekan på de mindre goda erfarenheterna från världskriget. Han ansåg, att alla möjliga utvägar borde provas, innan man tog det tvivelaktiga steget att åsätta maximipriser. Vad han på den punkten anförde, förefaller mig vara av den beskaffenheten, att åtskilliga utanför reservanternas krets kunna vara ense om denna uppfattning. Herr Johanson beklagade, att det inte finns ett enda ord i utskottsutlåtandet om behovet av en försiktig tillämpning av den nu föreslagna lagen. Om herr Johanson hade påyrkat detta, skulle ett sådant uttalande säkerligen ha kommit till stånd från utskottets sida. Bristen på ett dylikt uttalande från utskottet bör emellertid nu vara ersatt av finansministerns kategoriska förklaring, att det inom regeringen icke finnes någon önskan att tillgripa denna lag, om detta icke visar sig vara absolut nödvändigt.

Herr Karl Emil Johanson påpekade vidare, att man, innan man tillgriper maximiprislagen, borde försöka komma fram genom avtal med de olika näringsorganisationerna. Jag vill gärna för kammaren nämna, att ett argument, som inom utskottet gjorde ett starkt intryck såsom ett motiv för ett fullföljande av fullmaktslinjen även beträffande maximiprislagen, var, att när Kungl. Maj:t i ett krisläge förhandlar med de olika näringsorganisationerna, måste det vara av stor psykologisk betydelse att Kungl. Maj:t förfogar över detta vapen, som kan utöva inverkan på förhandlingarnas gång och kanske rent av förebygga behovet av ett tillgripande av maximiprislagen.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla yrkandet om bifall till utskottets förslag.

Herr Åkerberg: Herr talman! Även jag föranleddes att begära ordet av herr Ömans yttrande.

Han skrämde oss med att det beslut, som vi nu gå att fatta, skulle liksom i Tyskland och Italien kunna bli inledningen till en utveckling mot mera diktatoriska förhållanden. Det är givetvis glädjande, att herr Öman på detta sätt vill slå vakt om våra demokratiska institutioner, men jag tycker i alla

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

fall, att det är tämligen överflödigt att göra det i detta sammanhang. De lagar, som nu föreligga till behandling, ha icke tillkommit för att samla en större makt i händerna på en av parlamentet oberoende regering, utan för att göra det möjligt för nationen att med den bästa möjliga rustning möta en farlig situation. I Tyskland och Italien var ju situationen den, att man hade ett parlament, som genom sin svaghet förlorat greppet över regeringen. I vårt land ha vi ju en riksdag, som regerar genom en regering, som har dess förtroende.

Såsom herr Schlyter här påpekade, har herr Öman för övrigt förlorat rätten att beteckna dessa förfogandelagar såsom farliga för demokratin, då han ju stillatigande har godtagit både valutalagen och förfogandelagen. Nu säga visserligen reservanterna i första lagutskottet, att maximiprislagen är någonting alldeles särskilt, som skiljer sig ifrån de båda andra lagarna. Jag tror inte, att jag kan gå med på detta påstående, ty vad särskilt maximiprislagen beträffar, har denna ett intimt sammanhang med valutalagen. Den är en del av den beredskap, som i en sådan situation, som lagen tar sikte på, skall skydda det svenska penningvärdet. Det är egentligen ett bevis på de brister, som vidlåda vårt remissväsen här i riksdagen, att dessa båda lagar kommit att remitteras till två olika utskott. De skulle givetvis ha behandlats av samma utskott och i ett intimt sammanhang med varandra, ty det är svårt att skilja dem åt.

Herr Johanson i Faleberg sade, att man från det håll, som han representerar, förutsätter, att maximiprislagen icke skall tillgripas annat än i yttersta nödfall. Detta gäller även beträffande både valutalagen och förfogandelagen. Herr finansministern har ju också här nyss deklarerat, att regeringen inte heller kommer att tillgripa vare sig maximiprislagen eller de båda andra lagarna annat än i yttersta nödfall. Herr Johanson sade vidare, att han ville, att alla andra möjliga medel skola prövas, innan regeringen tillgriper utvägen att sätta maximiprislagen i kraft. Jag är ense med herr Johanson om detta, och eftersom han påtalade, att första lagutskottet icke har uttalat någon varning i den riktningen, vill jag påpeka, att åtminstone bankoutskottet i sitt utlåtande beträffande valutaberedskapen strukit under att de medel, som här läggas i regeringens hand, icke böra användas annat än i allra yttersta nödfall. Herr Johanson framhöll vidare, att han, liksom reservanterna i övrigt, vill, att riksdagen först skall inkallas, innan regeringen sätter maximiprislagen i kraft. Hur man skall förfara härvidlag beror väl emellertid ytterst på huruvida man har förtroende för den regering, i vars hand man lagt denna fullmakt, eller ej. Man kan visserligen invända, att vi kanske inte alltid komma att ha den regering, som vi nu ha, och som vi ha förtroende till, utan att vi kanske kunna komma att få en annan regering, till vilken vi inte kunna hysa samma förtroende. Jag tror dock för min del, att om vi alla äro ense om att skydda oss för en sådan fatalitet genom att icke vid något tillfälle gå med på att vårt land får en sådan regering, till vilken riksdagens stora flertal inte kan hysa förtroende, kunna vi utan att darra i knäveckan taga även den nu föreslagna beredskapslagen liksom de båda andra.

Herr Domö: Herr talman! Debatten i går och i dag ger vid handen, att det är ett invecklat och besvärligt spörsmål vi röra oss med. Jag kan inte underlåta att vid detta tillfälle säga, att om mera tid hade stått till vårt förfogande, skulle vi säkerligen mera ingående kommit att lite var syssla med det komplex av olika frågor som innefattas i beredskapslagstiftningen. I förbigående sagt: det är besynnerligt att vi icke skola kunna finna en arbetsform, som gör det möjligt att slippa en sådan anhopning av ärenden som det även i år blivit i

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

riksdagen. Visserligen var det nödvändigt med framläggandet av dessa beredskapslagar, men även utan dessa hade anhopningen gjort sig gällande. Det är måhända en fruktlös förhoppning, men nog borde vi med gemensamma ansträngningar kunna få en sådan arbetsordning och sådana arbetsformer i riksdagen, att vi mot slutet av riksdagen slippa den kappkörning, som förekommer vartenda år och som vi icke minst ha haft i år.

Beträffande det lagförslag det här gäller är jag måhända mera kritisk än reservanterna. Jag har i så levande minne alla de förhållanden på landsbygden, som stodo i samband med den föregående maximiprislagen, att jag med fruktan ser fram emot det tillfälle då den nya maximiprislagen skulle behöva tillämpas. För min personliga del betvivlar jag maximiprislagens förmåga att reglera varuprisen, men då här varken framställts något direkt avslagsyrkande eller framlagts något annat förslag, varigenom man skulle kunna åstadkomma den erforderliga regleringen, vill jag icke motsätta mig reservanternas förslag.

Utgående från vad jag nyss nämnde om de tråkiga erfarenheterna på landsbygden vill jag påpeka, att man icke får förbise de avigsidor i form av uppluckrad rättsuppfattning och annat, som följer med en maximiprislag. Under den tid jag avser var missnöjet på landsbygden mycket stort. Man ansåg att man blev föremål för oberättigade ingrepp. Det rådande missnöjet befrämjade t. o. m. i hög grad tillväxten av politiska organisationer. Det är väl en ödets ironi, att en politisk organisation som har nämnda missnöje och den reaktion, som uppstod mot kristidsregleringarna, till stor del att tacka för sin frammarsch, nu skall behöva bita i det sura äpplet och vara med om att i regeringsställning framlägga detta förslag till maximiprislag.

Jag vill med anteckning till protokollet av mitt tvivel överhuvud taget om en maximiprislag såsom medel för varuprisreglering dock ha sagt, att jag icke vill motsätta mig det förslag som reservationen innehåller, utan yrkar bifall till detsamma.

Herr Akerberg uttalade att maximiprislagen hörde så nära samman med de övriga beredskapslagarna, i synnerhet valutalagen, att det för den skull var nödvändigt att ta den. För mig utgör denna tilltro till möjligheten att genom en maximiprislag kunna reglera vår valutapolitik ett tecken på en i och för sig mycket betänklig uppfattning. Är det något man skall vara rädd för, är det väl reglering av vår valuta genom maximiprisbestämmelser. Framför allt äro maximiprisbestämmelser oberäknliga till sin verkan när det gäller sådana förnödenheter som livsmedel o. dyl.

Herr Ewerlöf: Herr talman! Jag skulle med några ord vilja ytterligare precisera den skillnad som föreligger mellan utskottsförslaget och reservationen. Av herr Schlyters första anförande fick jag det intrycket, att han egentligen befann sig på samma linje som reservanterna. Han förklarade för majoritetens del, att han utgick ifrån, att det icke skulle komma ifråga att maximiprislagen sattes i tillämpning annat än vid tillfälle, då riksdagen var samlad. Men det är ju just därom frågan rör sig. Herr finansministern gjorde gällande att reservanterna ansett, att fullmakt beträffande maximiprislagen icke kan lämnas Kungl. Maj:t. Det är icke så vår uppfattning skall tydas, utan den gäller huruvida fullmakt *behöver* lämnas Kungl. Maj:t. Det är sålunda icke av principiella skäl, som vi icke vilja anförtro maximiprislagen till Kungl. Maj:t utan det är därför, att vi vid prövning av angelägenhetsgraden väl ha funnit, att det beträffande förfoganderättslagen kan befinnas nödvändigt att Kungl. Maj:t vidtar åtgärder utan avvaktan på riksdagens sammankomst, men att en sådan situation icke är att räkna med som skulle

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

göra det nödvändigt för Kungl. Maj:t att sätta maximiprislagen i kraft, innan riksdagen hunnit sammanträda. Varken det som är sagt i propositionen eller det som har utvecklats i utskottet under ärendets behandling har kunnat övertyga oss om, att ens Kungl. Maj:t själv räknar med ett så plötsligt uppträdande behov, att det skulle vara nödvändigt att ha denna lag i form av fullmakt. Delvis i anknytning till herr Ömans yttrande skulle jag vilja säga, att nog böra vi handskas så varsamt med fullmaktsbegreppet, att vi icke göra fullmaktslagar för situationer, om vilka man kan säga, att det går lika bra att vänta de få dagar eller veckor som återstå, innan riksdagen sammanträder. Man skall naturligtvis inte av ren slentrian göra alla dessa för utomordentliga förhållanden avsedda lagar till fullmaktslagar, utan pröva varje sak för sig och avgöra huruvida det är nödvändigt att göra en fullmaktslag eller icke. Det är vid ett sådant bedömande som vi kommit till det resultatet att maximiprislagen icke behöver göras till fullmaktslag.

Detta är således det formella eller konstitutionella skälet, om jag så må säga. Men dessutom finns det ett, som vi ha tyckt, vägande sakskaäl. I och med att man beslutar att riksdagen skall höras, innan lagen träder i kraft, blir det tillfälle för Kungl. Maj:t att innan det definitiva beslutet fattas framlägga den konkreta situationen för riksdagen och deklarera sina avsikter med lagen på ett helt annat sätt än nu varit möjligt. Vi kunna väl vara överens om, att det grundläggande resonemanget i propositionen om maximiprislag är i mycket hög grad av teoretisk natur, och det torde vara lika svårt för utskottsmajoriteten som för utskottsminoriteten att bilda sig en konkret uppfattning om hur lagen skulle komma att verka. Vi åstadkomma med denna lag endast ett skal, som sedermera skall fyllas med ett visst innehåll. Huruvida detta innehåll skall bli, veta vi i närvarande stund icke, och Kungl. Maj:t har icke kunnat framlägga någon plan för hur lagen skall tillämpas. Det har visserligen sagts att utredningar äro i gång, som skola tillrättalägga de förhållanden, som kunna uppstå, inte minst beträffande hela den administrativa apparat som skall ha tillämpningen om hand. Vi ha i det hänseendet på begäran fått se en mycket lösliq skiss, vilken än så länge inte har hunnit längre än till kommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. Kungl. Maj:t själv har ännu icke tagit ställning till hur de olika myndigheter skola se ut, som skola handha beredskapslagarna. Det är väl i alla fall en rimliq önskan att i denna utomordentligt ömtåliga fråga, som så intimt berör hela vårt folkhushåll, få ett säkrare underlag, innan avgörandet träffas. Vi skulle sålunda nu kunna pröva lagens rent formella detaljer och anta den, men icke låta den träda i kraft förrän riksdagen ånyo har hörts. Vid detta senare tillfälle förutsätta vi att Kungl. Maj:t skulle framlägga en plan för hur maximiprislagen skulle användas, på vilka områden, i vilken omfattning och på vilket sätt detta skulle ske, så att riksdagen då finge tillfälle att även i dessa hänseenden ge sin mening tillkänna. Därvid bleve det tillfälle att utnyttja den sakkunskap som är företrädd hos riksdagen, icke minst på jordbrukets område.

Detta är således det önskemål, som ligger bakom reservationen. Vi ha böjt oss för det resonemang som har förts, att det i en hastigt uppträdande kris-situation är önskvärt att det finns en maximiprislag, som Kungl. Maj:t vid förhandlingar om frivilliga uppgörelser i olika sammanhang kan hänvisa till. Det har sagts att existensen av en maximiprislag skulle vara ett psykologiskt moment av värde, då Kungl. Maj:t går att träffa frivilliga uppgörelser. Vi räkna med att en lag av det utseende, vi föreslagit, skulle kunna få sådan effekt även om den icke kan träda i kraft utan riksdagens hörande. Men då vi till slut komma i den situationen att det gäller att avgöra, huruvida det är ett mindre ont att sätta denna maximiprislag i kraft, än att underlåta att begag-

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

na den, ha vi ansett oss kunna fordra att få en betydligt mera konkret bild av vad Kungl. Maj:t avser med denna lag än som för dagen är möjligt. Jag säger icke detta som någon förebråelse mot regeringen. Tiden har varit utomordentligt knapp även för dess del, och det finns ingen möjlighet att nu konkretisera denna fråga så som önskvärt vore. Vem som helst bör kunna förstå, hur utomordentligt svårt det varit för utskottet att på en kort tid gå igenom hela detta knippe av kristidslagar, som icke från början kunnat framläggas i koordinerat skick. Bland annat ha vi fått gissa oss fram beträffande den administrativa organisation som behövs för utförandet i livet av alla dessa olika lagar.

Ja, herr talman, det kan ju tyckas som om reservanternas ståndpunkt, på det sätt jag här har utlagt den, står avslagslinjen nära, men det är dock en tydlig skillnad. Vi utgå ifrån att det kan tänkas situationer då en maximiprislag är nödvändig. Vi utgå ifrån att det kan vara av betydelse, att en lag redan nu iordningställes, som dock för sitt ikraftträdande bör kräva nytt medgivande av riksdagen. Vi utgå ifrån att riksdagen vid denna senare prövning skulle kunna grunda sitt beslut på ett helt annat underlag än det som nu står till buds. Först då skulle vi ha fast mark under fötterna i stället för att, som nu föreslås av utskottsmajoriteten, behöva ta steget ut i det ovissa.

Herr talman, jag yrkar bifall till reservationen.

I herr Ewerlöfs yttrande instämde herrar *Herlitz* och *Gärde*, friherre *Beck-Friis*, herrar *Sundberg* och *Sederholm*, friherre *Lagerfelt* samt herrar *Wistrand*, *Sylwan*, *Andrén*, *Velander*, *Carlström*, *Caap* och *Gabrielsson*.

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Det kan naturligtvis råda delade meningar huruvida man skall genomföra en maximiprislagstiftning eller icke. Jag hörde en del av herr Linnérs anförande och även herr Ewerlöfs anförande nu, vilket går ut på ungefär detsamma, och av herr Linnérs argumentering fick jag närmast den uppfattningen att han gick på avslagslinjen. Emellertid förefalla både reservanterna och utskottsmajoritetens representanter vara eniga om, att regeringen bör ha ett medel i sin hand som ger den möjlighet att vid behov vidtaga erforderliga åtgärder. Jag kan inte förstå herr Ewerlöfs betänkligheter mot att ge regeingen en sådan fullmakt omedelbart. I propositionen står det mycket bestämt angivet, att maximipris icke skola åsättas annat än i ytterst trängande fall — alltså just det som har efterlysts — och utskottet understryker vad som säges i propositionen, att man i första hand skall söka nå tillfredsställande resultat på annat sätt, och endast om det icke lyckas sätta maximiprislagen i kraft. Men om maximiprislagen sättes i kraft, vid ett tillfälle då riksdagen icke är samlad, skall ju riksdagen godkänna den inom viss tid. Kungl. Maj:t löper följaktligen risken att riksdagen icke godkänner lagens fortsatta giltighet. Giltighetstiden för denna lag är dessutom begränsad till den 31 mars 1940, och den gäller följaktligen icke för obestämd tid framåt.

Då jag prövat detta ärende från jordbrukets synpunkt har jag anslutit mig till den begäran om fullmakt som propositionen innehåller. Varför har jag nu gjort detta? Jo, jag har gjort det av det skälet, att denna maximiprislag, som kammarens ärade ledamöter behagade finna, är av en helt annan beskaffenhet än de maximiprisförordningar, som vi blevo så skrämde av under den förra krisen. Den tidens maximering av priser begränsade sig i huvudsak till vad som behövdes för människornas uppehälle, det vill säga i första rummet jordbruksprodukter men även förnödenheter för värme och ljus och dylikt. Där emot upptog den inte förnödenheter som behövdes i produktionen. Den erfa-

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

renhet man har från förra krisen är att man gick bakvända vägen. Man fastställde maximipris på livsförnödenheter av olika slag, men beaktade inte att produktionskostnaderna under tiden ökades. Herr Domö, som märkvärdigt nog skall politisera i alla sina inlägg rörande olika frågor, sade att det parti, som opponerade sig mot maximiprisen under förra krisen, nu hade fått bita i det sura äpplet och framlägga en ny maximiprislag. I anledning härav skulle jag vilja framhålla för herr Domö att det är dock en ofantlig skillnad mellan det nu framlagda lagförslaget och alla maximiprislagar som tillämpades under kristiden. Då fanns det överhuvud taget inte en industriell produktion som var maximerad. Någon gång fram i tiden fingo vi någonting som kallades kompensationsjárn, som avsåg att motverka de ökade kostnaderna för jordbrukets drift, men det var ganska långt fram. och följaktligen kan man säga, att när maximipris sattes på en jordbruksprodukt, ökade produktionskostnaderna under tiden, så att förutsättningen för det fastställda priset icke existerade när varan levererades. En sådan maximiprislag skulle jag icke vilja vara med om att framlägga för det svenska folket.

Vi ha anlagt den synpunkten, som jag anser vara den viktigaste och som herrarna måste ge mig rätt i, att man på ett tidigt stadium skall söka få garanti för att livsförnödenheterna produceras till ett för folkhushållningen rimligt pris. Detta får man i första rummet försöka reglera under hand med vederbörande, men därest sådana förhandlingar icke skulle leda till resultat, bör regeringen ha makt att begränsa ökningen i produktionskostnaderna. Av denna anledning menar jag att det är nödvändigt att regeringen har detta instrument.

Jag utgår ifrån och antar att kammarens alla ledamöter ha samma uppfattning, att då regeringen skriver att man här skall framgå med utomordentlig försiktighet, är det regeringens mening att detta skall gälla varje regering som kan få att tillämpa maximiprislagen.

Jag skall här bara anföra ett markant exempel från den förra krisen. Då sattes maximipris på brödspannmål. Jag tillhörde själv den kategori av jordbrukare som fick leverera spannmål för 16:50 eller 17 kr. Den gången räknade man till brödspannmål även kornet, vilket i Skåne betraktades som ett fodermedel med gott näringsvärde. Staten beslagtog hela partiet vete och råg med undantag för det som tilldelades självhushållet samt $\frac{2}{3}$ korn, och återstoden räckte naturligtvis för flertalet inte till att föda den kreatursstam som fanns. Jag fick betala 60 kr. för 100 kg foderspannmål. Det fanns inte något annat att köpa än överblivet utsäde från allmänna svenska utsädesaktiebolaget i Svalöv. Någon annan möjlighet att få foderspannmål fanns inte, såvida man inte ville gå omvägar. Det är detta förfaringssätt att åsätta alla livsförnödenheter maximipris som jag är rädd för, och därför menar jag att det skulle vara mycket värdefullt för Kungl. Maj:t att ha en fullmakt i sin hand för att kunna ingripa i tid, varvid man både kunde ställa jordbruksproduktionen på samma nivå som annan produktion och tillgodose folkhushållningens önskemål.

Vi skola även komma ihåg att vi numera ha helt andra organisationer både på industriens, handelns och jordbrukets område än 1914. Om vi se på de stora jordbruksorganisationerna, finna vi att slakten täckes till 70 % av en organisation och mjölkproduktionen till 90 % av en annan. Här finnas alltså två instrument för ett par viktiga livsförnödenheter, med vilka Kungl. Maj:t kan träda i förhandling. Då jag har resonerat med representanterna för dessa organisationer, hade de framhållits att ett sådant läge kan inträffa, då det är nödvändigt för deras valda styrelseledamöter att kunna påvisa för medlemmarna att statsmakterna ha vissa maktmedel i sin hand. Även om jag utgår

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

ifrån att dessa stora organisationer — även av aktning för sig själva — skola iakttä alla den återhållsamhet som är nödvändig och på ett tillfredsställande sätt kunna tillföra folkhushållet de nödiga varorna, så skola ju varorna sedermera distribueras, och det är väl orimligt att om dessa stora organisationer göra vad de kunna för att en maximering skall bli obehövlig, deras bemödanden i denna riktning skola kullkastas av andra, som utnyttja situationen till att genom en oskäligt dyr distribution beskatta allmänheten. Det är åtskilliga av dessa saker, som jag resonerat om med representanter för de ekonomiska organisationer, som Kungl. Maj:t eller de myndigheter som skola företräda Kungl. Maj:t i dessa frågor komma att förhandla med. Jag tror att problemet kommer att lösas på ett mycket naturligt sätt. Det blir inte en kår av människor som stå helt främmande för dessa områden, utan en grupp representanter för olika organisationer, som direkt kunna bidra till att tillgodose det svenska folkhushållets behov. Men dessa representanter äro valda av producenterna själva, och de kunna under vissa förutsättningar komma i sådana situationer, att de äro i behov av stöd.

För mig är det framförallt angeläget att icke behöva ingripa på ett sådant sätt, att de ekonomiska förutsättningarna för produktionen rubbas. Om vissa varor som äro nödvändiga för jordbruket komma bort, blir ju hela den näringsgren som jordbruket representerar och som jag förstår att alla äro mycket känsliga för, lidande, och situationen kommer att utveckla sig precis på samma sätt som under föregående kris, vilket jag hoppas vi icke skola behöva uppleva. Herr Karl Johanson erinrade ju om en hel del av de avigsidor som vi hade att dragas med på den tiden. Det är sådana vi genom denna lag skola försöka undvika, och vi ha mycket stora utsikter att göra det, just med hjälp av de stora organisationer på jordbrukets område som i närvarande stund finnas.

Herr **Ewerlöf** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr jordbruksministern framhöll gentemot mig, att det icke vore någon risk att bevilja Kungl. Maj:t den begärda fullmakten, eftersom den därefter sammanträdande riksdagen hade formell möjlighet att korrigera Kungl. Maj:ts åtgärder, därest riksdagen så fann lämpligt. Detta är utan tvivel teoretiskt riktigt, men det torde lika otvivelaktigt vara praktiskt oriktigt. Vi röra oss nämligen här med en sådan materia, att därest Kungl. Maj:t börjar vidta åtgärder med maximiprissättning, finns det ingen möjlighet för riksdagen att efteråt göra korrigeringar. Då ha vi en lavin som rullar av sig själv, och det gäller bara att ta konsekvenserna.

Herr **Petersson, Knut**: Herr talman! Det är en gammal erfarenhet, att om man kopplar av den fria prisbildningen, så tvingas man sätta något annat i stället, som åtminstone något så när fyller samma uppgifter. Detta substitut kan erfarenhetsmäsigt inte bli annat än en omfattande administrativ apparat med vidsträckt reglerande och kontrollerande befogenheter. Man kan med visshet säga, att en växande byråkrati alltid följer en prismaximering i spåren, liksom skuggan följer ökenvandren.

Det är väl knappast nödvändigt att peka på exempel, men jag skall ändå tillåta mig erinra om de nuvarande förhållandena i Tyskland. Där har man gjort sig av med den fria prisbildningen, och man har gjort sig av med guldet. Vad har man fått i stället? Ett ofantligt komplex av clearing- och bytesavtal, av nya myndigheter och ämbetsverk, nya lagar och författningar, som alla tävla om att ersätta den fria prisbildningens reglerande inflytande. Så

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

kommer det naturligtvis att gå även hos oss, om vi skola ge oss in på dylika prismaximeringar.

Inte minst av det skälet förefaller det mig angeläget, att man från början starkt understryker prismaximeringens icke bara extraordinära utan även hypotetiska karaktär. Principiellt står jag ungefär på samma ståndpunkt som den talare, som inledde debatten i går, i fråga om maximeringens användbarhet och nytta i händelse av krig. Men jag kan dock tänka mig omständigheter, då det blir nödvändigt och ofrånkomligt att tillämpa dylika anordningar. Nu vill finansministern av ett dylikt medgivande dra den slutsatsen, att man inte kan ha något att invända mot att ge Kungl. Maj:t en fullmakt att handla på detta sätt. Jag vill därtill genmäla, att jag har två skäl mot denna fullmakt. Det ena är min oöverbinnerliga motvilja mot att avhända representationen befogenheter, som konstitutionellt tillkomma densamma, och överlämna dem i Kungl. Maj:ts händer. Det andra skälet är just vad jag nyss sade, att jag finner det så angeläget att understryka prismaximeringens hypotetiska karaktär. Det är inte tillräckligt att säga, att det är en nödfallsutväg, som man bara tillgriper i sista hand, när alla mera rationella medel ha visat sig ineffektiva. Det är minst lika nödvändigt att från början hålla klart för sig, att detta är ett alternativ bland alla andra, inte alls något oundvikligt alternativ, utan ett som till äventyrs kommer att inträffa, men lika väl icke kommer att inträffa.

Nu menar jag, att om man antar en lagstiftning av denna art — är inte det detsamma som att bibringa allmänheten en skadlig uppfattning om att en inflationistisk prisstegring kommer som ett brev på posten, så snart det blir krig eller kritiska förhållanden på det ekonomiska området? Det är detta som jag finner angeläget att undvika, och jag kan inte se att det kan undvikas på annat sätt än genom avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Jag kan inte biträda den utgångspunkt, som finansministern har valt för sitt yttrande, när han säger, att en snabbt fortgående prisstegring erfarenhetsmässigt brukar framträda såsom ett huvudproblem i krigstider. Jag tror inte att det är riktigt att framställa saken på det sättet, att det skulle vara omöjligt att med andra och rationellare medel än det här ifrågasatta undvika inflationen. Det finns bland myndigheternas uttalanden ett yttrande, som jag också i det sammanhanget skulle vilja fästa uppmärksamheten på, av Sveriges industriförbund. Det heter där: »Blotta tillvaron av en beredskapslagstiftning på detta område kunde för övrigt tänkas psykologiskt påverka marknaden i åsyftad riktning och därigenom i icke få fall utgöra ett tillräckligt korrektiv mot prisstegringar.» Men, herr talman, är inte detta att psykologiskt fullkomligt felbedöma verkningarna av en beredskapslagstiftning? Av anförandet från Upplandsbänken under gårdagen kunde man inhämta, att de åtgärder, som under världskriget vidtogos för att hålla priserna nere, verkade på helt annat sätt. Så snart en förordning om maximipris utfärdades, visste alla spekulanter, att då kunde det göras affärer, och så gick det som det gick med prisbildningen på den fria marknaden.

Om man alltså har den uppfattningen, att en beredskapslagstiftning av denna art underbygger själva förutsättningarna för vad man vill undvika, nämligen den inflationistiska prisstegringen, då blir det ju, herr talman, rätt svårt att biträda denna lagstiftning ens på de villkor, som i reservationen ha angivits. Jag har för min del i en motion yrkat avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Under behandlingen har ingenting anförts, som gjort det möjligt för mig att frånträda denna uppfattning. Då det emellertid inte förefaller finnas någon möjlighet att få ett sådant yrkande igenom, skall jag inte ställa det nu. Jag nöjer mig med att anföra dessa betänkligheter.

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

Herr Öman: Herr talman! Efter de anföranden, som redan hållits till förmån för reservationen och till vilka jag kan helt ansluta mig, finnes det inte mycket att tillägga. Jag skulle emellertid med anledning av vad dels första lagutskottets ärade ordförande och dels herr Åkerberg här yttrade vilja göra en liten distinktion. Enligt grundlagen stiftas svensk lag av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt. Detta är en hörnsten i vår författning. Jag tror att det vore olyckligt, om man slår undan denna hörnsten endast därför att vi ha en regering, till vilken riksdagen, för att tala med herr Åkerberg, kan hysa förtroende. Det är redan under normala förhållanden en viss risk, att när en full politisk homogenitet råder mellan regering och riksdag, riksdagens inflytande i viss mån minskas. Det är en naturlig följd därav, att regeringen då helt kan utöva den politiska ledningen och räkna med att få sin mening igenom i riksdagen. Därigenom undanskjutes riksdagen under alla förhållanden i viss mån från sin med den första statsmakten jämbördiga ställning. Men om vi till på köpet komma in på ett system med fullmaktslagstiftning, vilket ju i varje fall innebär, att riksdagen avhänder sig någon del av sin andel i lagstiftningen, då blir förskjutningen till förmån för Kungl. Maj:t så betydande, att en verklig risk uppkommer, att folkrepresentationens traditionella ställning i detta land rubbas.

Det är den faran som jag menar nu uppkommit och aktualiserats genom de av Kungl. Maj:t begärda fullmakterna. Det kan naturligtvis invändas — såsom jag också hörde, att första lagutskottets ärade ordförande gjorde — att om man har den meningen, att riksdagen inte skall avhända sig någon del av sin lagstiftningsmakt, så skall man heller inte vara med om någon fullmakt beträffande förfogandelag eller valutalag, och det är naturligtvis riktigt. Emellertid kunna ju tvingande omständigheter föreligga, det erkännes av alla, och sådana tvingande omständigheter uppkomma regelmässigt under krig eller därmed jämförliga förhållanden. Då tvingas vi till åtgärder, som vi eljest inte vilja vara med om. Men jag tror att vi skola vara mycket försiktiga med att gå med på sådana åtgärder i fall, där det inte kan visas att de äro oundgängligen nödvändiga.

Jag har inte av den debatt, som förts i kammaren i dag, kunnat bibringas intrycket, att en fullmakt beträffande prismaximering verkligen skulle vara så tvingande nödvändig, att riksdagen bör gå med på den. Man kan ju ha olika meningar om nödvändigheten av en maximireglering i det ena eller andra läget. Jag för min del skulle närmast vilja ansluta mig till den mening, som anfördes av den siste ärade talaren, nämligen att det riktiga vore att gå på en ren avslagslinje, därför att jag i sak betvivlar lämpligheten av en maximireglering. Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet har visserligen nyss försäkrat kammaren, att den maximiprislag, varom nu är fråga, kommer att helt skilja sig från de maximiprislagar, som vi hade under världskriget, och vilkas sorgliga verkningar i olika avseenden vi alla äro väl medvetna om. Ja, denna försäkran må gälla för vad den kan. Jag betvivlar inte, att regeringen sökt draga lärdomar av vad som inträffade under världskriget, och jag betvivlar inte, att man vid en eventuell praktisk tillämpning av en maximiprislag skall ytterligare dra lärdomar av då rådande förhållanden. Men det förhåller sig otvivelaktigt så, som herr Knut Petersson anført, att även i våra dagar i varje land, där man försökt sig på fullständig statlig reglering inom det ekonomiska livet, följderna ha blivit olyckliga. Man har icke kunnat hålla utvecklingen i sin hand. Det kan inte hjälpas, att så snart man ger sig in på prisregleringar av detta slag, uppkommer den ena olyckliga följden efter den andra.

Första lagutskottets ärade ordförande menade, att riksdagen i varje fall får

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

göra sin mening gällande, eftersom även fullmaktslagen förutsätter, att riksdagen inom 30 dagar skall inkallas. Jäväl, mina herrar, men om regeringen först handlar i kraft av fullmakt och riksdagen sedan beredes tillfälle att uttala sig, så har i verkligheten riksdagens handlingsfrihet i förväg bundits. Det är detta förhandsbindande, som reservanterna velat undvika.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Av den rad beredskapslagar, som förelagts detta års riksdag, berör lagen om maximipriser otvivelaktigt ett mycket ömtåligt område. Det är ytterst känsligt att lagstifta om maximipriser. Därom råder ingen tvekan. Men förhållandena kunna ju bli sådana, att lagen kan ha en ganska stor betydelse. Herr Ewerlöf, som nyss berörde denna sak, förnekade trots sina farhågor dock icke, att enbart lagens tillvaro kunde ha en viss psykologisk verkan. Det är väl närmast detta, som varit orsaken till att regeringen önskat att få denna lag i sin hand så tidigt, att den icke skulle behöva invänta riksdagens uttalande i frågan.

När ett krig bryter ut — det kan ju komma alldeles oförberett — medför det ofta så hysteriska verkningar hos befolkningen, att även priserna på varor, som det finnes riklig tillgång på, kunna springa upp i oproportionerlig grad. Det kan då vara önskvärt att veta, att blotta tillvaron av denna lag utövar en viss hämmande inverkan på den samhällsskadliga prisstegringen. Jag ser i varje fall den största betydelsen däri, att lagen finnes att tillgå för regeringen, men jag förutsätter liksom första lagutskottets ärade ordförande, att då saken är så ömtålig, regeringen icke utan tvingande omständigheter och endast under utomordentliga förhållanden skall tillgripa maximiprislagen, innan riksdagen kan höras. Om lagen skall införas, bör den ges en sådan utformning — det är i varje fall förutsatt i lagförslaget och har vidare betonats av herr jordbruksministern — att den icke ensidigt drabbar endast ett område av näringslivet. Det var väl framför allt detta, som var anledningen till det missnöje, vilket under världskriget kom att riktas mot maximiprislagarna. Dessa avsågo huvudsakligen att begränsa prisstegringen på jordbruksprodukter, och missnöjet uppstod särskilt bland de delar av befolkningen, som sysslade med dylik produktion. Alla som yttrat sig om åtgärderna från den tiden äro ju för övrigt ense om, att dessa maximipriser icke voro anpassade efter produktionskostnaderna. Vid utformandet av en eventuell maximiprislag — vare sig regeringen får fullmakt att sätta den i kraft eller detta skall ske först efter riksdagens beslut — bör man alltså söka undvika de misstag, som förra gången begingos. Herr Domö framhöll, att missnöjet mot maximiprislagarna var tillfinnandes inom ett visst parti, men det berodde icke minst på de fel, som de voro behäftade med.

Om man alltså med stöd av tidigare erfarenhet utformar lagarna, så att de verka rättvist, tror jag, att de farhågor, som yppats här, skola visa sig vara mindre vägande.

Vidare har det satts i fråga — och det är väl egentligen på den punkten, som meningarna brutit sig — huruvida riksdagen skall avhända sig makten och medbestämmanderätten vid maximiprislagens utformning och ge Kungl. Maj:t denna befogenhet. När jag åhörde herr Ewerlöfs anförande, kunde jag icke undgå att göra den reflexionen att herr Ewerlöf balanserade på en smal linje. Herr Ewerlöf ville inte direkt förneka, att det kunde inträffa sådana förhållanden, att en maximiprislag vore befogad: däremot sade herr Ewerlöf inte, att det vore av betydelse att Kungl. Maj:t ägde befogenhet att sätta lagen i kraft. Jag fäste mig särskilt vid detta, och jag vill understryka samma sak, men jag vet inte hur det skall vara möjligt att ha en maximiprislag, om man inte låter den ingå som ett led i dessa beredskapslagar och Kungl. Maj:t får tillfälle att

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

snabbt tillgripa den, innan riksdagen hinner sammanträda om så skulle behövas.

Det är detta, herr talman, som gjort, att jag låtit mina betänkligheter fara, ehuru väl jag hyser starka sådana rörande denna sak; det kan ju inträffa situationer, då det är av vikt, att Kungl. Maj:t har nämnda befogenhet. Jag vill sluta med att uttala en förhoppning, att om lagen skulle behöva träda i funktion, detta må ske först efter noggrant övervägande och sedan det visat sig nödvändigt att sätta den i kraft.

Herr Sederholm: Herr talman! Jag begärde närmast ordet med anledning av ett uttalande under debatten, där det sades, att denna maximiprislag vore behövlig såsom stöd åt regeringen vid de förhandlingar, som eventuellt skulle sättas i gång med jordbruksorganisationerna för att få fram en frivillig överenskommelse angående prisbildningen på vissa viktiga livsförnödenheter. Jag vill sätta i fråga, huruvida man under sådana förhållanden kan tala om verkligt frivilliga förhandlingar, när den ena parten, regeringen, säger, att priset på smöret skall fastställas exempelvis till 4 kronor och att, om man icke går med därpå, smöret skall åsättas ett maximipris av 3:50, medan den andra parten, organisationen, står inför det tvingande kravet att riskera att få maximipris — kanske ett lägre sådant — med alla olägenheter, som därav följa — ja, då går man kanske med på detta, men om någon frivillig överenskommelse är det ju då inte tal. Med andra ord: här kan det mycket väl bli så, att maximiprislagen användes som påtryckningsmedel för att pressa ned priserna på de varor, som man avser att förhandla om.

Jag talar här inte om någonting, som *skulle kunna* hända. Jag hade själv en del att skaffa med livsmedelsregleringen för tjugo år sedan. Då var huvudsyftet med maximipriserna att pressa ned priserna, och det berodde på att konsumentintresset krävde en prisbildning, som låg den gamla så nära som möjligt. Det blev maximiprisernas uppgift att söka reglera ned priserna på lantmannaprodukter, framför allt livsmedel, och man försökte att med de organisationer, som då funnos, men som icke voro på långt när så omfattande som nu, träffa avtal om prissättningen. I vissa fall lyckades det, och följden blev då ofta, att medlemmarna icke respekterade sina förpliktelser visavi organisationerna utan sålde sitt smör och fläsk etc. med förbigående av dessa, och smyghandeln kom i gång. Den prisbildning, som skulle regleras medelst maximipriserna och genom jordbruksorganisationerna, bröt sönder själva produktions- och distributionsapparaterna, och distributionen gick in på andra vägar. I fråga om brödspannmål lyckades man något så när uppehålla den eftersträfvade enhetligheten, kanske närmast därför att själva mjölproduktionen var fördelad på ett fåtal kvarnar och därigenom kunde regleras, men vad beträffar den animaliska produktionen, rotfrukter m. m. gick det totalt sönder. Prisbildningen på dessa förnödenheter blev fri, utanför den av maximipriserna angivna ramen, och de till maximipris saluförda varukvantiteterna minskade.

Nu säger jordbruksministern, att denna maximiprislag skulle tjäna som ett stöd för de ledande männen inom jordbruksorganisationerna, exempelvis slakteriorganisationen, vid deras uppgörelser med staten å ena sidan och med sina medlemmar å den andra. Ja, statens intresse skulle naturligtvis vara att så att säga sätta kyrkan mitt i byn, men man vet av erfarenhet, att påtryckningarna från konsumenthåll för att motverka och begränsa varje prisförhöjning komma att bli så starka, att det lätt nog blir så, att statens roll därvidlag huvudsakligen inskränker sig till att hålla priserna nere. Jordbruksministern säger, att det stöd, som skall lämnas dessa förhandlande parter från jordbruks-

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

organisationerna, skall bli ett stöd för att hjälpa Kungl. Maj:t att hålla ned priserna. Men det blir knappast ett stöd för jordbruksorganisationernas representanter, när de skola se till, att de under alla förhållanden få de verkliga produktionskostnaderna täckta, alltså att föra talan för sina kommittenter. Pressas denna situation för hårt — och det skedde förra gången — kommer resultatet att bli, att medlemmarna-jordbrukarna desavuera sina egna organisationer, och då ha vi hela handeln utanför i gång, vartill kommer, att jordbruksorganisationernas ledande ställning äventyras genom ett sådant tillvägagångssätt.

Jordbruksministern sade, att den maximiprislag, som nu är föreslagen, kommer att skilja sig högst väsentligt från den gamla, därför att den tar hänsyn icke blott till de varor, som jordbrukarna skola sälja, d. v. s. livsfrönödenheter, utan även till de varor, som de behöva köpa för sin produktion. I viss mån kan det vara riktigt, att någon förbättring därigenom uppnås, men en tillräcklig förbättring blir det icke, ty den väsentligaste faktorn i jordbrukets produktion av livsmedel är i alla fall arbetskostnaderna, och de ställas utanför. Man kan icke annat än slumpvis eller på basis av statistiskt material beräkna vissa arbetskostnader, men någon reglering av arbetslönerna har icke varit ifrågasatt, lika litet som någon maximering av dem. Om också denna lag i någon mån är bättre än den gamla, blir den i alla fall i detta hänseende otillfredsställande, och man kan icke räkna på att få fram priser, som verkligen ta hänsyn till alla de olika produktionsfaktorerna och den snabba förändring, som de i en sådan situation äro underkastade.

Jag är därför övertygad om att även den nya maximiprislagen kommer att få till huvudsaklig uppgift att reglera ned priserna till en nivå, som kan anses något så när acceptabel från konsumenthåll, naturligtvis med visst beaktande av produktionskostnaderna, men i alla fall icke tillräckligt för att kunna trygga varutillförsel på den normala handelsvägen, utan vägarna komma att bli två: den officiella handeln och smyghandeln.

Nu medger jag, att det kan tänkas situationer och kanske i speciella fall varor, då en maximiprislag är nödvändig att ha. Men vad jag saknat i utskottsutlåtandet är ett allvarligt och kraftigt uttalande angående alla de olägenheter, som tala mot tillämpning av maximipriser, vilka svårigheter det möter — alltså ett återhållande moment i detta hänseende. Det kunde man ha väntat finna i utskottsutlåtandet och även i Kungl. Maj:ts proposition. I den senare föreligger icke någon uppläggning av problemet i det avseendet, och det är också en brist. En dylik uppläggning skulle naturligtvis ha inneburit ett vägledande uttalande från Kungl. Maj:t angående den försiktighet och betänksamhet, med vilka regeringen ville gå fram, om den finge en sådan fullmakt, som här föreslagits. Det har visserligen kommit fram i vissa uttalanden under debatten i dag, men i propositionen finns det inte, och icke heller i utskottsutlåtandet. Det är kanske detta, som jag mest saknar, då jag knappast är beredd att säga, att maximiprislagen under inga förhållanden borde komma till stånd, men jag skulle emellertid vilja förorda den reservation, som här föreligger, då den åtminstone innebär någon bättre garanti för prövning från riksdagens sida under mera konkreta förhållanden än som nu föreligger av en maximiprislags tillkomst och tillämpning. Under sådana förhållanden vill jag ansluta mig till reservationen, men på samma sätt, som jag gjorde i går, med instämmande i de betänkligheter, som av herrar Linnér och Johansson uttalats med avseende på maximiprislagens möjlighet och lämplighet att reglera förhållandena på detta område. Jag säger detta med anledning av personliga erfarenheter från den tiden, då en liknande maximiprislag tillämpades, men de på densamma ställda förhoppningarna grusades, delvis måhända på

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

grund av felaktig tillämpning, men delvis på grund av maximiprislagens egen natur att icke kunna reglera handeln på tillbörligt sätt.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr statsrådet **Wigforss**: Denna diskussion har utvecklat sig till att bli en diskussion inte mellan utskottsmajoriteten och reservanterna, utan om hela behövligheten av en maximiprislagstiftning. Från vissa synpunkter kan man ju förstå dem, som mena, att alla ingrepp här äro så farliga, att vi hellre böra ta de olägenheter, som väl även avslagsyrkarna måste erkänna skulle följa, om vi vid en försvårad tillförsel på olika områden skulle överlämna hela prisbildningen åt den fria marknaden. Jag förmodar, att herr Petersson är benägen att ta den konsekvensen. De, som det vilja, kunna gå på avslagslinjen och med stor effekt säga till affärsmän och andra: ni skola inte göra er beredda på att kunna inhösta några spekulationsvinster andra än dem, som inträda på grund av förhållandena. Jag har verkligen gått ut ifrån att det finns en så överväldigande mening för, att om vi komma i ett läge, där vissa slag av nödvändighetsvaror, vare sig det gäller för konsumtionen eller produktionen, komma att föreligga i otillräcklig omfattning, så kunna vi inte reda oss med att låta den fria marknadens regler bestämma, vem som skall få tillgång till dessa varor eller inte. Jag hörde visserligen vid en diskussion i Nationalekonomiska föreningen någon talare, som yttrade, att han ansåg, att t. ex. tillgången på brännolja — bensin för bilar o. s. v. — skulle kunna regleras på det sättet, att priset fick stiga tillräckligt. Jag har dock gått ut från att den uppfattningen omfattas av ett så litet antal människor, att vi helt enkelt kunde lämna den ur räkningen.

Det förefaller ju, som om man vore beredd att anta en förfogandelag, man är beredd att ta en valutalag, som i grund och botten är en utbyggnad av den makt över det svenska penningvärdet, som redan ligger i statsmakternas d. v. s. i riksbankens händer, men den komplettering för vissa bestämda situationer, som man från regeringens sida tänkt sig genom en maximiprislagstiftning, vill man inte acceptera. Det förefaller mig, att den enda logiska konsekvensen för dem, som önska, att den fria marknaden skall klara sig själv, vore att avböja alla ingrepp från statsmakternas sida, ty det är mycket svårt att förstå, varför detta ingrepp för att reglera vissa priser skulle vara farligare för vårt näringsliv än en valutalag eller förfogandelag för att inte tala om den civila tjänsteplikten, där man ju helt enkelt skulle förfoga över människornas arbetskraft.

Jag går därför ut ifrån att dessa yttringar av misstämning mot en maximiprislagstiftning väsentligen äro bundna vid föreställningarna om de svårigheter, med vilka den skulle fungera, och att man egentligen med detta frontangrepp mot hela maximiprislagstiftningen vill åstadkomma ännu större försiktighet vid tillämpningen än annars skulle varit fallet. Man skulle alltså, trots att man yrkar avslag, kunna tänka sig, att en sådan maximiprislagstiftning kan bli nödvändig.

Att inte denna försiktighet saknas i propositionen, borde väl ändå kammarens ledamöter ha uppmärksammat. När herr Sederholm säger, att detta är någonting av det väsentliga, som han saknar i propositionen, så kan jag inte underlåta att läsa upp en bit ur propositionen, som även citeras i utskottsutlåtandet. Den lyder på följande sätt: »Av vad jag anfört framgår, att prisreglerande åtgärder enligt min mening böra komma ifråga endast när så av angivna skäl är oundgängligen nödvändigt samt att tillämpningsområdet i så fall bör kunna bli relativt begränsat och tillämpningsformerna i många fall förhållandevis mjuka. I den mån överenskommelser om prissättningen icke kunna träffas eller staten icke kan garantera en normal varutillförsel till marknaden, framstå

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

dock regleringsåtgärder av de slag som här diskuterats såsom nödvändiga, om ej de organisatoriska, lönepolitiska och finanspolitiska strävandena att hålla tillbaka den prisstegring, som vid krig eller krigsfara drives fram både av ökad varuknapphet och kraftigt ökade statsutgifter, skola bli i det väsentligaste förfelade. Jag förordar därför» o. s. v.

En förutsättning här är tydligen den, som inte herr Knut Petersson ville acceptera, nämligen att under sådana krisartade förhållanden blir en prisstegring i viss mån oundviklig. Jag erkänner, att för den, som menar, att en prisstegring icke är nödvändig och icke behöver inträda, om man icke ingriper, faller hela problemet bort. Men förutsättningen för alla dessa förslag till lagstiftning har varit, att sådana krisartade förhållanden inträda, där det verkligen finns en brist, antingen verklig eller skapad av spekulanter. Det är under sådana förutsättningar vi måste resonera, om en lagstiftning kan vara behövlig eller inte.

Då kommer jag tillbaka till reservanterna, som ju icke förneka, att den blir behövlig, men man ser inte fullt klart, varpå reservanterna grunda sin ovilja att redan nu lämna en sådan fullmakt i Kungl. Maj:ts hand. Jag vill ge herr Knut Petersson rätt i att en lagstiftning kan verka i två riktningar. Man kan nog inte bara säga, att har man en sådan lagstiftning i sin hand, har man lättare att komma till rätta med de enskilda eller de organisationer man skall förhandla med, när det gäller att bestämma priserna. Det är utan tvivel så, att inte tillvaron men hotet om en maximiprislagstiftning kan sätta i gång en spekulation, där man säger: »Det är bäst att skynda sig att håva in vad vi kunna, innan denna lag trätt i kraft.» Det är där fråga om ett avgörande, som får falla i den ena eller andra riktningen. Herr Ewerlöf, som jag nu särskilt tänker på, yttrade, att med hans uppläggning av reservanternas ståndpunkt är det kanske svårt att se, i vad hänseende den skiljer sig från ett avslagsyrkande, men han ville framhålla, att det fanns en betydelsefull skillnad. Jag tror, att han har rätt, men jag tror också, att det är olämpligt att på detta sätt lämna möjlighet till oklarhet. Ty om denna tvekan, som reservanterna lägga i dagen, skall tolkas så, att de, som skulle kunna vinna på en spekulationsaffär, kunna hoppas, att när frågan kommer till riksdagen, då komma de att ha starkt stöd — ja, ursäkt, jag menar inte, att det finns någon önskan att stödja spekulanterna — då komma de faktiskt att ha ett starkt stöd i en mycket utbredd ovilja mot att ingripa — då är det klart, att ett uppskov med det beslutet kommer att hjälpa spekulanten och sålunda motverka de åtgärder, som alla anse nödvändiga. Om jag däremot får gå ut ifrån, och det var mitt första intryck av reservationen, att man i grund och botten är fullt på det klara med att en sådan här lagstiftning kommer till stånd, d. v. s. att om riksdagen sammankallas och Kungl. Maj:t lägger fram ett förslag, så kommer riksdagen icke att vägra — ja, då är skillnaden mellan reservanternas ståndpunkt och propositionens samt utskottsmajoritetens så liten, att man i grund och botten kan säga, att det bara är frågan om man, fast man är övertygad om att ingripande kommer att ske, skall lämna detta lilla rådrum för en icke önskvärd spekulation, som kan utveckla sig under en kort tid. Vi få ju inte glömma, att om det är riktigt att säga, att en lagstiftning, som har satts i kraft, har sina återverkningar och det inte är lätt att gå tillbaka, så kan det å andra sidan, om man försummat ett tillfälle att i början stäcka en spekulation, vara för sent att ingripa på ett sådant sätt, att en prisstegring verkligen förebygges.

Jag tror, som jag sade i mitt första yttrande, att, om man tolkar reservanterna så, att de äro beredda att anta en maximiprislag, när väl riksdagen är sammankallad, så är vinsten av ett uppskov ingen, men förlusten kan bli sådan, att det är alldeles onödigt, att vi utsätta oss för den.

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Petersson, Knut**, som yttrade: Herr talman! Då jag tror, att herr finansministern i någon mån missuppfattat min framställning i denna sak, vill jag gärna tillägga ett par ord.

Jag är inte alls beredd att taga alla konsekvenser av den fria prisbildningen på en avstängd marknad. Det är jag angelägen om att betona, och det tror jag också jag antydde i mitt föregående anförande, då jag sade, att jag kan tänka mig omständigheter, under vilka även en prismaximering kan bli nödvändig. Men man kan ju ingripa på olika sätt och med olika medel, bättre och sämre. Då jag betraktar prismaximeringen som ett av de allra sämsta medlen, är det förklarligt, om jag ställer mig tveksam mot den framlagda lagstiftningen.

Herr Åkerberg: Jag har begärt ordet bara för ett par korta repliker.

Jag anser fortfarande, att herr Öman målar den fule på väggen bara för nöjet att få piska honom. Man får skilja på den fullmakt, som en maktlös riksdag ger en övermäktig regering, som ej är pålitlig ur demokratisk synpunkt, och de fullmakter, som en regering får av en riksdag, ur vars demokratiska majoritet den har framgått och för vilken den är ett organ. Vi ge förresten regeringen fullmakt ganska ofta. Herrarna ha kanske inte lagt märke till, att det sker i ganska många fall, att riksdagen avhänder sig sin beslutanderätt och ger regeringen i olika frågor ganska vidsträckta fullmakter, så att detta är inte något första syndafall, som kan utgöra inledningen till många andra, utan det är verkligen en demokratisk arbetsmetod, som man inte kan komma ifrån. Jag tror inte, att demokratiens styrka ligger i att gå omkring och vara rädd för spöken, utan i att man verkligen vet vad man vill.

Herr Domö översatte mitt första yttrande så, att jag skulle ha sagt, att vi skulle reglera vår valuta med dessa maximipriser. Jag ber att få understryka, att jag i det sammanhanget använde uttrycket »penningvärde». Det är ju ett mera vidsträckt begrepp än »valuta». Det är klart, att om dessa maximipriser komma att få någon betydelse, så komma de att verka därigenom, att de skydda vårt penningvärde för alltför stora förskjutningar i sådana onormala situationer, men jag har naturligtvis aldrig avsett något annat än att detta skulle vara ett av de många medel, som en regering i en sådan situation måste tillgripa för att skydda detta penningvärde.

Erfarenheterna från kriget ha här åberopats till förmån för den uppfattningen, att maximipriser vore ett mycket ofullkomligt medel för skyddandet av vårt penningvärde. Men det är ju inte uteslutet, att om man organiserar det hela förberedelsvis och bättre än förut, de denna gång kunna få ett större inflytande. Förra gången, under världskriget, kom ju utvecklingen på glid. Det blev en inflation, som baserades på förhållandena redan under världskrigets första dagar. När man sedan märkte varthän utvecklingen gled, så tillgrep man en massa improvisationer. Men de voro ej genomtänkta, och därigenom blev utvecklingen så ödesdiger som den verkligen blev. Jag hävdar i likhet med finansministern, att reservanterna och de herrar, som tala för reservationen — alltså ej för rent avslag, som ju många gjort — i verkligheten se saken i alltför hög grad rent formellt. Vad som skiljer är egentligen endast frågan, huruvida riksdagen skall inkallas före lagens ikraftträdande eller om regeringen skall ha fullmakt att låta den träda i kraft före riksdagens infallande, men att riksdagen ändå skall höras. Om man är ense i själva uppfattningen om hela detta system, så tycker jag, att den rent formella saken inte borde föranleda någon stor strid.

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

Herr Domö: Herr talman! Jordbruksministern talade om att sannolikheten av att man skulle behöva tillgripa maximipris inte vore så stor, enär jordbruksorganisationerna helt visst kunde utöva ett behöfligt inflytande på jordbruksprodukternas priser. Han trodde inte, att man skulle underlåta att från nämnda organisationshåll se till, att det ej framfördes krav på för höga produktpriser. Jag har också den uppfattningen att organisationerna skola även vid utomordentliga tillfällen medverka till rimliga produktpriser, men detta förhållande kan jag inte anse tala till förmån för utskottets åsikt om behovet av ett hastigt genomförande av maximiprislagstiftning utan snarare för ett bifall till reservationen, som vill avvakta, hur förhållandena utveckla sig, och taga den risk, som ett kort uppskov skulle innebära.

Jordbruksministern gör sig mycket stor möda att bevisa, att det är en annor sorts maximiprislagstiftning än den vi hade under världskriget, vi nu skola gå in för. Jag har mycket svårt att se vad som i princip skiljer det förslag, som nu föreligger, från den tidigare lagstiftningen. Det skall ju tillkomma regeringen att i stort sett bestämma priserna, och så var det ju även under världskriget. Även om man har försett det föreliggande förslaget med en del uttalanden om angelägenheten av att till skäliga priser anskaffa förnödenheter och dylikt till jordbruket, så skulle jag tro, att jordbrukarna för sin del nog känna igen den gamla och av dem hjärtligt hatade maximiprisförordningen från världskrigets dagar, även om den har fått en ny kapprock.

Jag tror visst, att regeringen har goda avsikter. Men det hade man väl under kriget också. Jordbruksministern sade: regeringen avser att se till, att tillämpningen blir så förnuftig som möjligt. Men man vet ju aldrig, hurdana förhållandena kunna bli, och därför får förtroendet till regeringen icke vara något avgörande skäl vid riksdagens ställningstagande till maximiprislagen. Och jag tror heller inte, att ens förhoppningen om att jordbruksminister Pehrsson-Bramstorp skall komma att tillämpa maximiprisbestämmelserna på ett förnuftigt sätt skall för det stora flertalet jordbrukare taga bort känslan av obehag över att ha dem hängande över sig. Och när jordbruksministern talade om andra regeringars avsikter, så var det väl ett något förhastat uttalande.

Jag kan inte komma till något annat resultat än att vi här stå inför ett avgörande, som är synnerligen viktigt, inte minst för jordbrukets vidkommande. Jag skulle helst sett, att man inte ens i princip behövt gå in för en maximiprislagstiftning, men i den form, vari den nu tillstyrkes av reservanterna, nämligen att lagen skall kunna tillämpas endast under medverkan av riksdagen, så vill jag inte yrka avslag.

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Jag förstod, att herr Sederholm inte läst propositionen. Det framgick tydligt av hans yttrande, och man kan ju inte heller begära, att han skall hinna med att läsa alla propositioner. Men om herr Sederholm läser igenom den, finner han där allt han ville, att man skulle ge akt på. Finansministern har för resten redan berört detta.

Vidare påpekade herr Sederholm, att man ju har jordbrukarorganisationerna. Maximilagen skulle då bara finnas till för att man skulle kunna pressa ned priserna. Ja, det är möjligt, att en regering skulle kunna se saken på det sättet, men det bleve ju värst för den regeringen själv eller för de förtroendemän Kungl. Maj:t har, därest detta bemyndigande skulle begagnas på så sätt, att varorna skulle avföras från marknaden. Om herr Sederholm får tid att läsa propositionen, finner han där angivet, att det kan hända, att prisen på livsmedel och annat kommer upp till sådant höjdläge, att vissa grupper människor inte kunna betala priserna. Då får man gå in för åtgärder i syfte att sälja billigare till dem. Då blir frågan om man skall

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

lämna hjälp till jordbrukarna direkt som producenter eller lämna ut rabattkort, såsom man förra gången gjorde, till dem som behövde köpa billigare.

Vidare sade herr Domö, att han inte kunde förstå skillnaden mellan denna maximiprislag och den förra. Ja, jag kan verkligen inte hjälpa det. Beror det på att herr Domö inte *kan* fatta skillnaden, så är det ju ingenting att göra däråt. Det måste emellertid sägas vara en väsentlig skillnad, ty nu skall man, såsom jag tidigare sagt, söka åstadkomma förutsättningar för att begränsa prisstegringen på de varor, som man vill åsätta maximipris och därvid gäller det naturligtvis också att söka reglera produktionskostnaderna. Arbetslönen utgör ju mellan 30 och 40 % av produktionskostnaderna och har sålunda stor betydelse i det avseendet. Vidare är det fråga om de förnödenheter jordbruket behöver för framställandet av sina produkter.

Några sådana åtgärder vidtog man inte förra gången. År 1918, vill jag minnas, ändrades bestämmelserna därhän, att jordbrukarna fingo leverera in vissa kvantiteter spannmål. Då fick det svenska folkhushållet allt vad det behövde i spannmålsväg, men så länge man tillämpade det tidigare systemet, hade det rått knapphet, och det hade gått därhän, att det svenska folkhushållet till sist höll på att inte få någonting. Detta berodde naturligtvis på en oerhörd oerfarenhet på området, och man skall inte förtänka, att så var fallet. Det existerade ju överhuvud taget inga organisationer på jordbrukets område, varifrån man kunde få representanter, som behärskade dessa saker. Man kunde inte begära, att de, som för första gången sattes att handha denna reglering, skulle vara inne i dessa olika spörsmål.

Sedan var det naturligtvis en oerhörd brist, att inte de produktionsmedel, som behövdes för jordbruket, kunde lämnas till ett någorlunda rimligt pris. Därigenom skulle man ha åstadkommit de förutsättningar, varpå maximipris-sättningen den gången byggde. Dessa förutsättningar funnos inte för jordbrukarna, när de skulle sälja sina produkter. Produktionskostnaderna hade stigit så väsentligt, att det inte fanns någon möjlighet att få ett ekonomiskt tillfredsställande utbyte.

Herr Linnér: Herr talman! Det var för mig en besvikelse, att herr finansministern lade sitt förra anförande så formellt och icke fullföljde sin uppläggning i propositionen efter något mera konkreta linjer, utan förskansade sig bakom de yrkanden, som hade framställts, och därför inte gick vidare in på den praktiska tillämpning, som alla önskat att få någon upplysning om. Det är ju dock den, som blir det avgörande, ifall riksdagen skall giva en sådan här fullmaktslag till regeringen. Vad tänker regeringen göra? På vilket sätt tänker regeringen tillämpa denna lag? Vilken organisation tänker regeringen använda? Vilka stödåtgärder — det förekommer nämligen någon gång i propositionen uttryck, som tyda på detta — tänker regeringen använda sig av för att uppväga maximiprissättningens tryck på producenterna? Antingen är det så, att finansministern icke anser, att det är nödvändigt att giva riksdagen del av dessa regeringens planer, eller också måste det vara så, att regeringen ej för närvarande har några sådana planer, och då har riksdagen, ifall den går att giva Kungl. Maj:t denna fullmakt, att konstatera det faktum, att fullmakten är i eminent grad en fullmakt in blanco.

Jag skall försöka, eftersom finansministern var vänlig nog att i någon mån intressera sig för min personliga ståndpunkt, att något klargöra den. Den är antydd i den motion, som herr Öman och jag ha avgivit, men jag skall klargöra den något ytterligare. Min föreställning är, att man kan tänka sig under ett krig en sådan situation, då ett maximipris icke går att undvika. Det är ju klart, att ett folk kan komma i ett så förtvivlat läge, att statsled-

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

ningen måste taga hand om både produktion och konsumtion och tvinga sig till makt över dessa. I detta läge ha sannolikt också maximiprisen sin uppgift att fylla. Men det är väl ingen, som tror, att denna situation behöver inträda vid utbrottet av en kris eller att den skall inträda med en sådan hastighet, att inte åtgärderna kunna bedömas av Kungl. Maj:t och folkets representanter gemensamt. Det är den principiella ståndpunkt, som leder mig till att ansluta mig till reservationen.

Då kan finansministern, om han fortfarande har godheten att intressera sig för sina motståndares ståndpunkt i detta fall, fråga, hur vi ha tänkt oss att möta de svårigheter, som jag i likhet med finansministern tror nästan automatiskt skola uppträda på prisma marknaden i och med krissituationens inträde. Jag tror för min del, att det nyttigaste medlet här är förfogandelagen, och det är därför inte någon inkonsekvens av mig, utan en fullkomligt klar tankegång, när jag röstar ja till förfogandelagen och säger, att en maximiprislag skola vi i varje fall icke *nu* besluta. Jag tror således icke, att maximiprislagen är ett nödvändigt komplement till den situation, där förfogandelagen kan behöva användas. Om en sådan situation inträffar, att prisen springa i höjden, importen försvåras i hög grad, en död hand ligger, på grund av arbetskraftens evakuering, över stora delar av produktionen, andra delar av produktionen få drivas till en topphöjd med förflyttning av arbetskraft från t. ex. jordbruket, om en sådan situation inträffar, då tror jag, att det kan bli nödvändigt att på ett mycket tidigt stadium använda sig av förfogandelagen, och i samband därmed även använda sig av ransonering. Då inträder det kapitel, som herr finansministern har behandlat i så att säga del 2 av sin proposition, nämligen maximipris i samband med ransonering. Såvitt jag förstår, behövas icke maximipris i detta läge, ty genom en förfogandelag kan staten få förråd av olika varor i sin hand, och den kan bestämma över dessa varors fördelning, under förutsättning att staten har en väl genomtänkt organisation och en väl personalutrustad organisation till sitt förfogande, och detta, herr statsråd, tillåter jag mig att framhålla, är oändligt mycket viktigare än att regeringen har en maximiprislag i sin hand. Det är därför att beklaga, jag säger det ännu en gång, att vi inte ens ha fått en antydning om vad en sådan organisation skall innebära. Om det lyckas att överföra förråden i regeringens hand, så kan regeringen också bestämma över distributionsprisen och bestämma dessa ut i förgreningarna med bättre effekt, tror jag, än genom maximipriser. Man riskerar inte därmed den olyckliga verkan av maximiprisen, att så snart ett maximipris är satt, så visar det sig leda till — och jag skall inte uttala mig om huruvida det är för lågt eller icke — att varorna flyta förbi den maximiprisreglerade marknaden ut till en oreglerad marknad, och då verka maximiprisen ju varken till förmån för konsumenterna eller till förmån för något valutastöd.

Och vidare: genom att man har hand över varorna och fritt bestämmer över deras pris successivt allteftersom man ser, att produktionen hålles i gång, så kan man intressera producenterna för produktionens lämpligaste inriktning. Om man gör det, då kan man använda en sådan prissättning på ett oändligt mycket bättre sätt, än man kan göra genom maximiprisen. En förändring av maximiprisen kommer efter min tro oundvikligt att leda till, att de förlora sitt värde. Förtroendet för maximiprisen, hotet mot »förväntningen», som statsrådet kallar det för, faller bort. Ena månaden är maximipriset för smör 8 kronor — jag vill taga det exemplet —, nästa månad är det någonting annat. Ingen människa vet i realiteten vad det verkliga priset är.

Därmed kommer jag också till frågan om organisationernas betydelse. Jag tror i likhet med herr jordbruksministern, att man bör hysa en förhoppning

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

om att organisationerna skola visa sig vara ett nyttigt verktyg, ett verktyg, som ej fanns under den förra krisen. Men jag tror, att detta verktyg bäst användes på det sättet, att man förhandlar med organisationernas ledare, i förtroende till de medlemmar av organisationerna, de stora lager i organisationerna, som komma att i verkligheten bestämma. På annat sätt tror jag inte, att det går att komma fram. Här är kärnpunkten efter min föreställning i själva verket upprätthållandet av livsmedelsproduktionen och rimliga pris på livsmedel. Det komma vi ej förbi. Vi måste fasthålla vid, att detta är kärnpunkten, och därvidlag tror jag, att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet har något missuppfattat lagstiftningen under den tidigare krisen. Man kan inte begära, att ett statsråd skall läsa alla propositioner, men om statsrådet hade haft tid att göra det, så hade han i propositionen med förslag till allmän förfogandelag funnit en redogörelse för hur man använde sig av varor som icke föllo under maximiprissättningen. Det var nämligen på det sättet att vissa av de varor, som herr statsrådet trodde icke lågo under maximiprislagen, gjorde det. Exempelvis föll en viktig råvara för produktionen av hushållsjärn som kol under maximiprislagen. Råvaror för tillverkning av kläder föllo likaså under maximiprislagen, men andra industriella råvaror manövrerade man på ett annat sätt, nämligen just med tillämpning av den dåvarande förfogandelagen, och det, herr statsråd, visade sig i verkligheten gå bättre än med maximiprislagen. Att det oaktat prisen sprungit i höjden på ett sätt, som för jordbrukarna var utomordentligt kännbart, där om är inte något tvivel. Men, herr statsråd, låt oss inte tro, att det hade gått bättre att manövrera dessa priser på jordbrukarnas inköpsvaror, om det hade funnits en maximiprislag! Det finnes ingenting från de tidigare erfarenheterna, som tyder därpå. Om herr statsrådet till äventyrs skulle giva sig tid att läsa igenom redogörelsen för industrikommissionens förfarande, så tror jag, att han otvivelaktigt måste komma till denna slutsats. Det är precis den metod jag föreställer mig skulle vara den rätta. Vi ha den erfarenheten, att med förfogandelagen, på ett lämpligt sätt använd, kan man manövrera lagren och bestämma över priserna, i den mån de överhuvud taget låta sig bestämma, därigenom att man har lagren i sin hand.

Slutligen ett ord angående frågan: om man överhuvud taget tänker sig en maximiprislag beslutad, varför icke lägga den i regeringens hand? Jag har för min personliga del deklarerat, att jag inte tror, att en maximiprislag, beslutad av vare sig regeringen eller av regering och riksdag tillsammans, är något tjänligt medel annat än i, som kommerskollegium säger, en ren nödfallssituation. Men det finnes ett annat skäl, och det är, att människor ha en utomordentlig förmåga att glömma, och det är nog att befara, att om en krissituation skulle inträffa, där livsmedelsprisen springa i höjden, så komma konsumenterna att utöva ett starkt tryck på regeringen, om denna har en maximiprislag i sin hand. Det trycket behöver givetvis motvägas av alla dessa synpunkter som kunna anläggas framför allt — jag kommer tillbaka till den saken — från de producenter av livsmedel, som äro att tillgå i riksdagen såsom den allmänna representationen.

Det är därför jag tror, att det är en reell skillnad mellan en maximiprislag, som regeringen har att förfoga över, och en maximiprislag, vars ikraftträdande kan beslutas av Konung och riksdag gemensamt. För mig är detta viktigare än den förlustrisk, som herr finansministern med skäl talade om skulle inträda, ifall man dröjer 30 dagar eller någonting sådant. Jag tror, att en sådan förlustrisk kan inträffa, men jag är beredd att taga den risken i stället för att taga den andra risken, att man använder ett medel, som snart visar sig vara felaktigt, som producenterna icke komma att respektera eller vars

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

sämsta verkan skulle vara, att det icke respekteras men samtidigt försvaras intresset hos producenterna för produktionen. Det är den synpunkten framför allt, som vi måste lägga på denna fråga: uppehållandet av produktionen, enkannerligen livsmedelsproduktionen. Det blir i en sådan situation själva kärnpunkten, som vi ej komma förbi. Vi lösa icke den frågan genom en maximiprislag.

Herr Pettersson, Anton: Herr talman! Det är ju inte så underligt, när vi nu gå att fatta beslut i fråga om lagen om maximipris, att man kommer tillbaka till den maximiprislag, som vi hade för cirka 20 år sedan. Debatten här har i huvudsak rört sig om, huruvida man skall taga lagen nu eller om man skall vänta till dess regering och riksdag samfällt kunna fatta beslut, när t. ex. en urtima riksdag blivit inkallad på grund av det oroliga läge, som kan uppstå. Jag får emellertid säga, att nog tror jag det hela skulle gå bra mycket mer friktionsfritt, om regeringen nu finge en sådan här lag, utarbetad i större lugn och ro än när man kanske står mitt uppe i en kris, då lagarna skola komma den ena efter den andra.

Det är givetvis fullt befogat vad som har sagts av herr Johanson i Faleberg och herr Domö, att det var en hel del anmärkningar att göra mot den tidens krislagar. Men det var också, såsom herr jordbruksministern pekat på, på det sättet, att dessa lagar huvudsakligen rörde sig om livsförnödenheter. Herr Linnér framhöll, att det också var maximipris på vissa råvaror som behövdes för produktionen, och det var ju också, vill jag minnas, maximipris på sådana råvaror, t. ex. hudar, som jordbrukarna producerade, men jag tror inte alls, att det var något maximipris på den förädlade varan, t. ex. skor och sådant. Och jag förstår inte, hur man med en förfogandelag skulle komma till rätta med alla dessa saker, utan jag tror, att man måste gå maximiprisvägen.

Jag får också stryka under vad jordbruksministern påpekade, nämligen, att dessa priser på livsmedel sattes alldeles för lågt i förhållande till priserna på vad t. ex. jordbrukarebefolkningen skulle köpa. Och det är ju på den punkten, som jordbruksministern framhöll, att det skulle bli en tillrättaläggning, vilket jag anser är synnerligen viktigt.

När nu herrar Johanson i Faleberg och Domö så kraftigt ha pekat på krisåren och de felaktiga lagar, som vi fingo då, vill jag erinra dem om att fram till 1917 på våren satt den hammarskjöldska regeringen, och från våren till hösten 1917 satt, som jag vill minnas, den swartz-lindmanska regeringen, och det var under dessa regeringars tid som grunden för de förordningar byggdes upp, som vi sedan hade obehag av, enligt vad herrar Johanson i Faleberg och Domö med rätta framhållit.

Jag skulle också vilja säga en annan sak. Herr Domö var ju inne på och tyckte, att det var konstigt, att bondeförbundet skulle gå med på sådana här maximiprislagar, eftersom det var tack vare denna kristid, som bondeförbundet kommit fram, eller hur orden nu föllo sig. Ja, det var ju många, som på den tiden trodde, att när det var över med kristiden, skulle det också vara över med bondeförbundet, men bondeförbundet har ju i alla fall rätt sig ganska bra. I vissa fall tror jag det gått nästan sämre för högern.

Jag skulle så allra sist vilja säga, att då vi nu ha diskuterat denna sak nära tre timmar så få vi väl hoppas, att den här debatten inte skall ha varit bortkastad ur den synpunkten, att den här lagen ju skall tagas under nytt övervägande. Den skall gälla endast till den 31 mars 1940. Vi få väl hoppas att vi under denna tid icke skola komma in i en sådan situation, att vi skola behöva låta denna lag träda i kraft. Men om det skulle vara så olyckligt, att lagen behöver träda i kraft, så tror jag, att det skulle vara en fördel, att rege-

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

ringen har den här fullmakten i sin hand och att man ej behöver vänta, till dess man står mitt uppe i en kristid. Det är därför, herr talman, som jag kommer att rösta med utskottet i denna fråga.

Herr statsrådet **Wigforss**: Jag skall inte onödigtvis förlänga debatten. Att jag inriktade mitt svar till herr Linnér helt enkelt på frågan om ikraftträdandet, berodde helt och hållet på att herr Linnér slutade sitt anförande med ett yrkande — som visserligen inte stod i så stor överensstämmelse med hans föregående yttrande men som från min synpunkt var acceptabelt, därför att det sköt undan hela den debatt, som vi ha fört nu i dag. När vi emellertid i dag ändå så utförligt gått in på sakfrågan, skall jag be att få göra ett par påpekanden.

Det första är, att kritiken av hela tanken på en maximiprislagstiftning bygger på att man tänker sig, att de, som skulle handha en sådan lagstiftning, skulle försöka sätta maximipris så att säga över hela området, under det att det uttryckligen är sagt, att maximipriserna i den utformning av lagen, som nu framlägges, äro tänkta såsom ett komplement till en hel rad åtgärder, vare sig i form av ingripande direkt på lagstiftningens väg eller på annat sätt. Detta gör ju, att området för diskussionen blir väsentligt mindre.

Det är också riktigt, att vi här ha att göra med två olika ting. Vi kunna tänka oss, att man tillgriper förfogandelagen och därigenom får den form av maximiprislagstiftning, kan man säga, som innebär, att det lägges i statsmakternas hand att överta alla varor och sälja dem till det pris man finner lämpligt. Men inte heller där är man ju kvitt tvänget för säljaren att lämna varan till det skäligen pris, som bestämmes enligt förfogandelagen. All den ovilja, som herr Domö och andra gett uttryck åt emot maximiprislagstiftningen, borde ju ha kommit till synes precis lika väl när det gäller frågan om att förfoga t. ex. över jordbrukets spannmål till skäligen, av statsmakterna fastställda priser. Jag kan sålunda mycket väl tänka mig, att ransoneringen i viss utsträckning kan ersätta eller onödiggöra tanken på maximiprissättning i övriga fall, men vi få komma ihåg, att då skall man kunna använda förfogandelagen i mängder av fall, över hela området. Det är väl ändå att sträcka sig väl långt i sin förväntan, om man tänker sig, att staten skall överta uppköp och distribuering av de väsentliga varor vi ha att göra med. Det är just för att på många områden kunna undvika så långtgående åtgärder som beslagtagande, ransonering och statlig försäljning som man vill kunna tillgripa en maximiprissättning, som kan förebygga en onödig prisstegring.

Jag vill erinra om att ifall vi ha lärt någonting av den förra krisen, så är det, att felet i stor utsträckning med de maximipriser, som då sattes, var, att de sattes utan hänsyn till de förhållanden, som rimligtvis borde anses råda på marknaden. Man försökte komma fram till priser, som icke hade någon som helst relation till produktionskostnader eller annat. Nu förutsätter man i detta lagförslag, att man skall försöka såvitt möjligt anpassa sig efter de förhållanden, som skapas av verklig tillgång och verklig efterfrågan, sådana dessa skulle vara, om det icke är fråga om ransonering. Vad man vill förebygga är den *onödiga* prisstegring, som kan skapas av vad man med ett populärt uttryck brukar kalla för spekulation, vilken prisstegring icke behöver motsvara marknadsens verkliga läge, utan bara motsvarar det maktläge, som vissa innehavare av varor kunna skapa men som de i längden icke kunna upprätthålla. Där hoppas man, att ett sådant ingripande med maximiprislagstiftningen skall kunna vara möjligt.

Detta om sakfrågan. Rörande formen kan jag bara upprepa, att när man har kommit så nära varandra, som tydligen är fallet med å ena sidan propositionen

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

och utskottsmajoriteten, å andra sidan reservanterna med den utformning av deras ståndpunkt, som herr Ewerlöf gett, då är det faktiskt bara fråga om vilka risker man helst vill ta. Jag kan förstå, att herr Linnér, hellre tar risken av spekulation och prisstegring, under det att de, som stå på propositionens och utskottsutlåtandets sida, säga, att det är onödigt att ta den risken, och därför föredraga, att ett ingripande skall kunna ske hastigt. Vår erfarenhet säger oss, att förändringar på marknaden kunna ske mycket hastigt. Detta har tydligen övertygat även motståndarna till valutalagen, som ju från början mötte ett mycket bestämt motstånd, om att man icke kan vänta, utan att nya förhållanden kunna inträda så hastigt, att det behövs ett omedelbart ingripande. Jag är övertygad om att på vissa områden av varumarknaden föreligga liknande förhållanden, som verkligen betyda, att det är fara i dröjsmål.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman, endast ett par ord! Med dessa ord skulle jag vilja uttrycka min förvåning över den opposition man här reser mot denna maximiprislag. Herr Linnér yttrade för en stund sedan, att människor ha så förfärligt lätt att glömma. Ja, jag är också förvånad över detta, men uttrycket bör ju närmast tillämpas på herr Linnér och hans meningsfränder i denna debatt. Man tyckes fullständigt ha glömt bort vad som hände under den förra krisen och vilket kaos och elände, som då var rådande. Och varför var det så? Jo därför, att man icke i god tid hade gjort upp en plan, man hade inte instrument för att i god tid ingripa på de olika områdena. Det lämnades alltför stort utrymme för jobberi och spekulation. Det är därför jag menar, att det är nödvändigt att giva regeringen denna fullmakt för att, i händelse en ny kris inträder — ty det är ju bara fråga om ett sådant tillfälle — den skall kunna i god tid planlägga för att få ett fast grepp om det hela.

Herr Linnér undrade också vilka organisationer jordbruksministern skulle vända sig till i en sådan situation. Ja, svaret ger sig väl självt. Vad främst gäller livsmedlen, är det klart, att man vänder sig till jordbruksorganisationerna. Herr Sederholm undrade i sitt anförande vad det skulle leda till. Han trodde, att det skulle leda till manspillan; man skulle lämna dessa jordbruksorganisationer, då man ej fick det så, som man på vissa jordbrukarhåll ville ha det. Jag har en helt annan uppfattning. Jag tror, att just denna kontakt och underhandling i god tid mellan regering och jordbruksorganisationer skall giva det fasta grepp, som behöves i en situation, som hotar att bli besvärlig. Menar man då kanhända, att denna maximiprisfullmakt skulle betyda alltför låga priser på jordbrukets produkter? Jag kan inte tänka mig detta. Jag har ingen anledning att tro, att man från regeringshåll skulle gå in för sådana åtgärder, att man skulle sätta så låga priser på jordbrukarnas produkter, att de inte skulle kunna klara sig. Det går in som ett led i det hela, när krisen en gång kommer — om den kommer — att giva jordbruket det stöd det behöver och de priser, som kunna anses vara skäliga. Farhågorna i det hänseendet äro således skäligen ogrundade.

Vidare frågade herr Öman: varför detta hastverk? Vi få ju i alla fall så god tid på oss, om en kris kommer, att man mycket väl skall då kunna fatta ett beslut. Den kan ju aldrig komma på så där hastigt. Ja, så låter det i dag, men när vi hade att besluta om det yttre försvaret — jag kallar nämligen denna åtgärd ett led i det inre försvaret — då fanns det knappast en minut att räkna med, ty allting kunde ju ske så blixtnabbt då, och då var man ju beredd från det hållet att giva regeringen vidsträckta fullmakter, i fall den ville gå i en viss riktning, men i dag, när det gäller en fullmakt att behärska

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

ett annat område, ja, då målar man ut synnerligen stora och besvärliga konsekvenser.

Jag kan inte värja mig för den tanken, att man just nu inom högern och bland liktänkande mest är förargad över, att det ej skall lämnas rum för spekulation och fria prisbildningar åtminstone en liten tid. Det är väl där, tror jag, som skon mest klämmer, att man inte vill giva detta rådrum för en viss tid framåt. Men då bleve följden liksom sist, att dessa åtgärder, som skulle vidtagas, skulle, som jordbruksministern så klart uttryckte sig, alltid komma för sent, ty det var vad som inträffade förra gången. Nu är det meningen, att de skulle vidtagas i god tid och göra den effekt, som man åsyftar, för att det skall bli ordning och reda i detta.

Därför tvekar jag inte ett ögonblick att lägga min röst för den fullmakt åt regeringen, som den här äskar, och med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Sederholm: Finansministern uppläste de allmänna synpunkter, som finnas anförda i propositionen angående betänkligheterna emot införande och användande av maximipriser. Det är ungefär samma synpunkter, som anfördes, när det gällde den gamla maximiprislagen. Då förklarades principiellt för varje gång, att det var mycket ogärna man införde ett maximipris, men man ansåg sig tvungen därtill. De principer, som i propositionen uttalas, kunna inte ge någon ledning för den tillämpning av maximipriserna och de regler därför, som regeringen tänkt sig, att den skulle tillämpa, om den skulle få en sådan fullmaktslag, som här är föreslagen, och komma i den situationen, att den skulle tillämpa den.

Där ha framhållits många svårigheter, som skulle möta, och många talare här ha pekat på sådana. Vad jag saknar är en diskussion av olägenheterna i själva tillämpningen av en sådan lag. Det hade varit önskvärt, att detta hade diskuterats och att man särskilt i de olika fall, som kunde tänkas, sökt visa, hur man skulle kunna begränsa maximipriserna och hur man skulle gå fram vid tillämpningen.

Någon talare här sade, att felet förra gången var, att vi inte gjorde några beräkningar över produktionskostnaderna; man gjorde inga beräkningar över hur högt maximipriserna borde sättas för att täcka jordbrukarnas kostnader. Jo, sådana beräkningar gjordes i praktiskt taget alla sådana fall, och man sökte avväga priset så, att jordbrukarna skulle kunna få en, såsom man ansåg, skälig ersättning, men man utgick därvidlag från medeltalet av jordbrukare, och den stora del, som ligger under medeltalet, fick det naturligtvis då sämre än flertalet. Det är nämligen inte så, att de, som ha det bättre, och de, som höra till medeltalet, dela med sig åt dem, som ha det sämre än medeltalet. I sådana fall bli beräkningarna naturligtvis missvisande. Men resultatet blev, att varorna försvunno, och det ligger i själva systemet, att varorna försvinna.

Då menar jag, att det hade varit önskvärt, att här klarare angivits vad som antyddes i finansministerns senaste anförande, där han talade om hur man skulle tänka sig de supplerande metoder, som skulle komma i tillämpning för att reglera priserna, t. ex. ingripande enligt förfogandelagen eller annan lag för att begränsa och förkorta den tid, under vilken maximipriserna gälla. Det är detta, som jag menar hade varit önskvärt. Emellertid är det också önskvärt, synes det mig, att när maximiprislagen en gång skall komma i tillämpning, det blir möjligt att framlägga den i ett mera berett skick än vad nu är fallet. Riksdagen skulle då få tillfälle att pröva den, innan den träder i funktion, i stället för att få göra det efteråt.

Det är av dessa skäl jag fortfarande yrkar bifall till reservationen.

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Jag har inte bestridit, att det, såsom herr Sederholm sade, även under den föregående krisen gjordes beräkningar av produktionskostnaderna, men jag har sagt, att dessa beräkningar inte höllo, av den anledningen, att förutsättningarna saknades. Man ingrep nämligen inte mot prisstegringen på de förnödenheter, som behövdes för jordbruksproduktionen. Herr Linnér nämnde visserligen, att man hade maximipris på kol, som behövdes för framställning av järn. Det är alldeles riktigt, men man glömde det för jordbruket viktigaste, att maximera priset på järnet, ända tills man kommit rätt långt fram i krisen. Då infördes någonting, som kallades för kompensationsjärn, varav vissa mindre kvantiteter delades ut.

Herr Linnér, sade, att man nu har organisationer att förhandla med. Ja, det är precis vad jag har sagt; det är min tanke, att man skall gå den vägen. Propositionen säger också, att man skall försöka åstadkomma en överenskomelse. Men herr Linnér vet lika bra som jag, att det tyvärr finns vissa som stå utanför organisationerna, och det finns även de, som köpa varorna av organisationerna och distribuera dem. Menar herr Linnér, att de skola få lov att husera fritt hur som helst? De kunna ju rubba balansen i det hela.

Dessutom skola vi inte glömma, att det finnes för det svenska jordbruket viktiga förnödenheter, som behöva importeras. Det kan vara av väsentlig vikt att kunna förebygga en prisstegring på dem redan i ett tidigt stadium. Detta är en av de synpunkter, som ha varit avgörande för mig.

Jag vill till sist uttala en viss förvåning över reservanternas. Herrarna ha gått med på förfogandelagen. Detta innebär alltså, att herrarna mena, att Kungl. Maj:t skall ha rätt att förfoga över såväl jordbrukets som andra produkter. Följaktligen ha herrarna fullständigt glömt bort, att helt andra förutsättningar kunna föreligga vid en eventuellt kommande kris än under den förra. Herrarna vilja bygga upp ett statligt uppköps-, upphandlings- och försäljningssystem, förstår jag. Staten skall förfoga över varorna och försälja dem. Staten bestämmer, vilka priser som skola betalas för de varor den förfogar över. Det är ett sådant system, som jag anser inte behövas. Jag har samma uppfattning som den finansministern just uttalade, nämligen att man kan ingripa maximerande på vissa områden men låta kanske de allra största områdena vara fria. Det går betydligt lättare enligt mitt förmenande att vidta de erforderliga åtgärderna på det sättet, än om man skulle gå tillväga på det andra sättet. Herr Linnér sade ju uttryckligen, att förfogandelagen är naturlig och förklarlig, och i kraft av den tar staten varorna, och sedan får staten sälja dem. Är det inte ur de synpunkter, som herrarna i regel företräda, en riskabel väg att gå? Den är också onödig enligt min mening, eftersom vi numera ha så stora organisationer, att de på ett helt annat sätt än vid den förra krisen kunna sköta varudistributionen.

Herr Linnér: Herr talman! Endast ett par ord som replik till jordbruksministern.

Nej, herr jordbruksminister, min farhåga gäller inte alls de jordbrukare, som stå utanför organisationerna, utan den gäller, att en maximiprissättning skulle spränga organisationerna. Sättas maximipriserna så, att jordbrukarna inte bli tillfredsställda, komma jordbrukarorganisationerna att gå sönder. Det är där risken ligger.

Vidare vill jag säga några ord beträffande herr jordbruksministerns yttrande angående förfogandelagen. Då jordbruksministern säger, att syftet med maximiprislagen är, att den endast skall tillämpas inom ett mycket begränsat område, står detta i strid med finansministerns syfte nummer ett, nämligen att via maximipriserna manövrera den svenska kronans värde. Det kan man

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

naturligtvis inte göra under annan förutsättning än att maximipriserna tillämpas på ett stort område. Rör man sig på ett mycket litet område av den svenska folkhushållningen, få ju maximipriserna inte den avsedda effekten. Antingen skola maximipriserna tillämpas på ett stort område, eller också får man tillgripa andra medel. Jag tror för min del inte, att man behöver använda metoden med maximipriser. Man kan tillgodose det ifrågavarande syftet på ett annat och bättre sätt.

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Om man kan träffa överenskommelser inom stora områden, varigenom man når det syfte, som avses med maximiprislagen, kommer man väl till det eftersträfvade resultatet utan att maximipriserna behöva utbredas över hela området, vilket ju praktiskt taget skulle bli följden, om förfogandelagen tillämpades på det sätt herr Linnér menade att den skulle tillämpas.

När herr Linnér nu har yrkat bifall till reservationen, har han i princip gått med på maximiprislagen. Menar herr Linnér då, att om man tillämpar maximiprislagen efter de principer han förordat, sedan riksdagen godkänt lagen, skulle inte förhandlingarna mellan jordbrukarorganisationernas representanter och statsmakterna kunna leda till det resultatet, att organisationerna sprängdes? Det skulle väl kunna inträffa då lika väl som om man går den väg jag förordat. Men jag menar, att om det skulle bli följden, beror det naturligtvis på att det hela skötes på ett olämpligt sätt. Herr Linnér utgår således ifrån att man skall förfara lika olämpligt som under den förra krisen. Då satte man, som sagt, maximipriser på huvudsakligen livsmedel, men man glömde fullständigt de förnödenheter, som behövdes för att producera dessa livsmedel. Ett exempel därpå har jag anfört i dag, nämligen när man satte ett visst pris på kött och fläsk, men glömde att maximera priserna på den spannmål, som behöves för att producera de nämnda varorna.

Bränt barn skyr ju elden, och jag tycker inte, att man skall våga sig in på det system, som tillämpades under förra krisen.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring beträffande punkten A, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Johanson, Karl Emil*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring beträffande punkten A, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propo-

Förslag till maximiprislag. (Forts.)

sitionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Johanson, Karl Emil*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 87;

Nej — 46.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. inrättande av kommunala kristidsnämnder m. m.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter.

Genom en den 28 april 1939 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 276, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Jag har ingenting att säga i sak angående det förslag, som här föreligger, men det föranleder en liten reflexion, som inte bör saknas i kammarens protokoll. Jag vill genast säga ifrån, att det är en reflexion av, om man så vill, konstitutionell och formell art och alltså helt visst enligt kammarens uppfattning ganska oviktig. Jag skall också endast helt kort taga tiden i anspråk.

Såsom kammarens ledamöter finna, är det författningsförslag, som vi här ha framför oss, rubricerat såsom lag. Man erinrar sig då, att vi i början av denna riksdag fingro veta, att Kungl. Maj:t hade inaugurerat en ny praxis i fråga om författnings rubricering. Den var inaugurerad eller, som det hette, »vedertagen» av regeringen, fastän riksdagen icke hade haft någon del i fixeringen av denna praxis. Den gick ut därpå, att man inte skulle använda ordet lag annat än då lagrådet hade hörts och i vissa andra fall. Eljest skulle man använda ordet förordning. Detta tillät jag mig vid ett tillfälle i början av riksdagen att reagera emot, och det av den anledningen, att man alltid förut i den svenska riksdagen varit rätt angelägen om att använda ordet lag för att utåt markera, att det föreligger en författning, som genomförts av Konung och riksdag samfällt och som har den höga valör, som följer därav, d. v. s. en sådan valör, att Kungl. Maj:t icke kan ändra på en bokstav i den, att Kungl. Maj:t icke kan upphäva den, att Kungl. Maj:t icke kan meddela dispenser från den o. s. v. I äldre tid har man lagt en stor vikt vid att riksdagens lagstiftningsverksamhet på det viset skulle komma till klara och otvetydiga uttryck, som icke tillåta något övergrepp från regeringens sida. Vid det nämnda tillfället hade jag särskilt i tankarna de konsekvenser, som den av regeringen införda praxis skulle föra med sig. Den skulle ju exempelvis leda till att vi en vacker dag avskaffade vår gamla fattigvårdslag för att i dess ställe huggas med en kungl. förordning angående fattigvården eller att vi avskaffade vår gamla polislag och i stället finge en kungl. förordning angående polisväsendet o. s. v. Jag föreställde mig, att de, som på sin tid hade kämpat för riksdagens lag-

Ang. inrättande av kommunala kristidsnämnder m. m. (Forts.)
stiftningsmakt under »lagens» tecken, skulle vända sig i sina gravar, då vi kommit därhän.

Nu har emellertid i stället inträffat, att Kungl. Maj:t i all stillhet har vänt på sig och övergivit sitt gamla program. Utan att därom säges ett ord, har denna författning, som enligt de förut proklamerade principerna skulle kallas förordning, fått namn av lag. Kungl. Maj:t har gjort reträtten lika stillsamt som Kungl. Maj:t på sin tid utan riksdagens medverkan införde den, såsom det hette, vedertagna praxis. Jag förstår detta mycket väl. Det har skett i den sunda och naturliga känslan av att författningar av denna valör väl ändå böra vara lagar, att en författning, vilken blir av en så oerhörd betydelse för kommunerna i kristider som denna, bör kallas lag. Den sunda, naturliga känslan har gjort sig gällande, och jag kan inte annat än med tillfredsställelse hälsa det återtag, som regeringen på denna punkt har företagit. Det stämmer med mina föreställningar om hur lagar och författningar böra rubriceras.

Jag har emellertid begärt ordet för att erinra därom, att då nu detta återtag är gjort, kvarstår löst ett problem, som verkligen ur praktiska synpunkter är rätt besvärligt, nämligen att få en verklig ordning och reda i rubriceringen av de författningar, som utgå från riksdagen.

Något yrkande har jag, herr talman, icke att framställa.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag i vederbörlig tid utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 e. m.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förfogande i vissa fall över egendom för krigsmaktens beredskap (beredskapsförfogandelag);

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om sjukhusvård vid krig eller krigsfara;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.;

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud i vissa fall mot utrikes fraktfart med svenskt fartyg m. m.; samt

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa vid krig tillämpliga bestämmelser om utländsk försäkringsanstalt, som här i riket driver försäkringsrörelse, och lag med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 44, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av luftskyddslagen den 11 juni 1937 (nr 504), dels ock i ämnet väckt motion.

*Ang. vissa
ändringar i
luftskydds-
lagen.*

Genom en den 28 april 1939 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 274, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i vissa delar av luftskyddslagen den 11 juni 1937 (nr 504).

Ang. vissa ändringar i luftskyddslagen. (Forts.)

I berörda lagförslag var 11 § 1 mom. av följande lydelse:

Kan med utförandet av luftskyddsåtgärd, som nedan sägs, icke utan äventyrande av luftskyddet anstå och betingar åtgärden icke oskäligen kostnad, må länsstyrelsen ålägga kommun:

att inom kommunens anläggningar och inrättningar vidtaga erforderliga åtgärder för att varna personalen, då luftanfall hotar;

att verkställa sådana anordningar beträffande gatubelysningen, som erfordras för att åstadkomma mörkläggnings inom kommunen;

att i den mån så lämpligen kan ske genomföra nödiga skydds- och reservanordningar för att säkerställa driften vid kommunens tekniska verk;

att vidtaga erforderliga skyddsanordningar för driftspersonalen vid nämnda verk; samt

att sörja för utbildning och övning av sådan hos kommunen anställd personal, som i följd av sin anställning är avsedd att fullgöra luftskyddstjänst.

Därjämte åligger det kommun att tillhandahålla lokaler för förvaring av den för vederbörande luftskyddsområde avsedda gasskyddsmaterielen.

I samband med propositionen hade utskottet förehaft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt motion, nr 504, av herr *Brädefors* m. fl., i vilken motion hemställts, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förslag med följande ändrade lydelse av 11 § 1 mom. luftskyddslagen:

1 mom. Kan med — — — ålägga kommun:

att inom kommunens — — — luftanfall hotar;

att verkställa — — — inom kommunen;

att planlägga allmänna skyddsrum och söka statsanslag för deras uppförande;

att i den mån — — — tekniska verk;

att vidtaga — — — vid nämnda verk; samt

att sörja — — — luftskyddstjänst.

Därjämte — — — gasskyddsmaterielen.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

a) att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas; samt

B) att den i ärendet väckta motionen, II: 504, måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A).

Herr Linderot: Herr talman! Frågan om luftskyddet, speciellt luftskyddet för den civila befolkningen, har alltför litet beaktats i dessa tider, då frågan om försvarsberedskap i olika former rönt en så stor och i och för sig riktig uppmärksamhet i riksdagen, som har varit fallet. Jag tror, att regeringen och framför allt försvars- och socialministrarna borde mera beakta frågan om luftskyddet, särskilt i den mån det angår civilbefolkningen.

Luftskyddet avser ju i huvudsak att skydda den civila befolkning, som är nödvändig för upprätthållande av produktionsverksamheten i landet under ett krig, men som är lämnad utan egentligt militärt skydd. Jag vill inte taga upp någon längre diskussion om det föreliggande spörsmålet. Men jag vill fästa uppmärksamheten på att erfarenheterna exempelvis från det spanska kriget ha visat, att i städer och samhällen, där man på ett tidigt stadium gripit sig an med effektiva åtgärder för beredande av t. ex. skyddsrum för civilbefolkningen, antalet offer bland civilbefolkningen vid luftangrepp varit relativt ringa i jämförelse med förhållandet i städer och samhällen, där man först i sista stund och alldeles för sent gripit sig an med anordnande av skyddsrum för befolkningen.

Ang. vissa ändringar i luftskyddslagen. (Forts.)

Så fort frågan om anordnande av skyddsrum föres på tal, anföras en massa invändningar av ekonomisk natur, och det är alldeles givet, att det följer ekonomiska konsekvenser av beslut om anordnande av skyddsrum för civilbefolkningen. Men då man inte ryggat tillbaka för synnerligen avsevärda utgifter, när det gäller militära försvarsåtgärder, borde man väl inte i den höga grad, som här är fallet, av ekonomiska skäl rygga tillbaka för beredande av skydd åt civilbefolkningen. Det gör ju ett rätt underligt intryck, att man skulle ha så ytterligt ringa möjligheter att genom statens och kommunernas försorg anordna skydd för civilbefolkningen, då man ändå har offrat så väsentliga summor på det militära försvaret som årets riksdag har anslagit.

Det hade därför, tycker jag, varit tillbörligt, att den motion, som väckts från det kommunistiska partiets sida med förslag till förändringarna i luftskyddslagen, hade beaktats av utskottet. Vi ha ju endast föreslagit, att till de olika skyldigheter, som enligt Kungl. Maj:ts och även utskottets förslag skola åläggas kommunerna i fråga om gatubelysning och mörkläggning, säkerställande av driften vid tekniska verk, skyddsanordningar för driftspersonal o. s. v., skulle läggas även den synnerligen, jag kan säga blygsamt formulerade skyldigheten att planlägga allmänna skyddsrum och söka statsanslag för deras uppförande. Om statsanslag skall erhållas eller icke, skulle det således ligga i de statliga myndigheternas hand att avgöra. De ekonomiska konsekvenserna skulle alltså inte ha behövt avskräcka utskottet från att tillmötesgå motionärernas yrkande. Däremot skulle en sådan bestämelse, om den beslutats av riksdagen, ha utgjort en stark moralisk påtryckning på de kommunala myndigheter, som av ett eller annat skäl sakna förståelse för nödvändigheten att i god tid vidta åtgärder för skyddandet av civilbefolkningen. Det är ett för civilbefolkningen tämligen tråkigt förhållande, att man synes vilja överlämna skyddet mot luftangrepp till det privata och frivilliga initiativet i synnerlig grad och att man avvisar en formulering som den här föreslagna, vilken faktiskt endast utgör en moralisk påtryckning på myndigheterna och inte behöver medföra större ekonomiska konsekvenser än de statliga myndigheterna från fall till fall själva kunna bestämma.

Av de skäl, som jag här angivit, till vilka naturligtvis skulle kunna fogas åtskilliga andra, tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan med den förändring, som föreslagits i motionen nr 504 i andra kammaren.

Herr Schlyter: Då frågan om inrättande av skyddsrum för ifrågavarande ändamål är föremål för Kungl. Maj:ts prövning — bland annat har årets riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t anhallit, att Kungl. Maj:t ville taga frågan om fördelningen av kostnaderna för anordnande av allmänna skyddsrum under förnyat övervägande och för 1940 års riksdag framlägga förslag i ämnet — har utskottet icke funnit anledning att på egen hand utarbeta något förslag till lagändring.

På detta skäl, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Linderot: Jag tvivlar inte på den ärade utskottsordförandens intresse för denna sak. Men det är ju egendomligt, att praktiskt taget alla förslag, som man finner vara så förståndiga, att de inte böra avslås, hänskjutas till utredningar av olika slag. Varför skulle inte riksdagen kunna ge ett förståndigt förslag sitt bifall år 1939 lika gärna som att tala om att det är tänkbart, att någonting liknande kommer att genomföras år 1940? Jag har fullkomligt klart för mig, att den föreliggande frågan ligger till så, som utskottets ärade ordförande här påpekade. Jag vet, att riksdagen har avlåtit en skrivelse och att förslag kan väntas till nästa års riksdag. Men jag har velat

Ang. vissa ändringar i luftskyddslagen. (Forts.)

opponera mig mot denna märkliga praxis här i riksdagen, att varje enskilt initiativ skall avvisas, även om det skulle vara självklart, att det bör bifallas. Jag vidhåller därför, herr talman, mitt tidigare framställda yrkande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till avlöningar vid akademien för de fria konsterna med konsthögskolan;

nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till avlöningar till pastorer vid svenska församlingar i utlandet m. m.; samt

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning av statsmedel för vissa skador och kostnader till följd av Ume- och Vindelälvarnas översvämning år 1938 jämte i ämnet väckta motioner.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Ang. ersätt-
ning för vissa
förskingrade
förmyndar-
medel.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 180, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementsärenden den 10 mars 1939, föreslagit riksdagen medgiva, att under i protokollet angivna villkor finge från förslagsanslaget till oförutsedda utgifter utbetalas dels till dödsboet efter Beda Wikström ett belopp av 40,000 kronor, dels till Per Göran Palmerantz likaledes ett belopp av 40,000 kronor, dels ock till Birgitta Thunell ett belopp av 5,000 kronor.

Av statsrådsprotokollet framgick, att ifrågavarande belopp avsågo att utgöra ersättning i anledning av förluster, som nämnda personer lidit därigenom att advokaten Gunnar Holmén förskingrat medel, som han i egenskap av förmyndare för dem omhänderhaft, samt att förskingringarna möjliggjorts genom medverkan eller försummelser av vederbörande överförmyndare, t.f. förste assessorn Sixten Carlborg.

I samband med Kungl. Maj:ts förslag hade utskottet till behandling förehåft

dels en i första kammaren av herr *A. Sundvik* väckt motion, nr 256, vari hemställts, att riksdagen, på de villkor i övrigt, som av Kungl. Maj:t föreslagits, måtte medgiva ersättning till omyndiga Palmerantz med samma procenttal av det förskingrade beloppet, som propositionen innebure i vad den avsågo Beda Wikströms stärbhus;

dels ock en i andra kammaren av herrar *O. Dahlbäck* och *A. Holmbäck* väckt motion, nr 405, vari hemställts, att riksdagen ville medgiva, att från förslagsanslaget till oförutsedda utgifter finge utbetalas dels till dödsboet efter Beda Wikström ett belopp av 77,773:96 kronor och dels till Per Göran Palmerantz ett belopp av 226,947:71 kronor.

Ang. ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet hemställt, att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 256 och II: 405 måtte medgiva, att under av departementschefen angivna villkor finge från förslagsanslaget till oförutsedda utgifter utbetalas dels till dödsboet efter Beda Wikström ett belopp av 40,000 kronor, dels till Per Göran Palmerantz likaledes ett belopp av 40,000 kronor, dels ock till Birgitta Thunell ett belopp av 5,000 kronor.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Gustafsson* i Benestad, *Larsson* i Varberg, *Jansson* i Falun, *Törnkvist*, *Jonsson* i Eskilstuna, *Andersson* i Prästbo, *Persson* i Tidaholm och *Hansson* i Rubbestad, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition samt motionerna I: 256 och II: 405 icke måtte vinna riksdagens bifall;

2) av herrar *Svensson* i Kompersmåla, *Pauli*, *Carlström*, *Nisser*, *Persson* i Falla, *Isacsson* och *Staxäng*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort lyda så, som i denna reservation angivits, och avslutas med en hemställan, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen I: 256 samt med avslag å motionen II: 405 måtte medgiva, att under av föredragande departementschefen angivna villkor finge från förslagsanslaget till oförutsedda utgifter utbetalas dels till dödsboet efter Beda Wikström ett belopp av 40,000 kronor, dels till Per Göran Palmerantz ett belopp av 113,500 kronor, dels ock till Birgitta Thunell ett belopp av 5,000 kronor.

Herr Pauli: Herr talman! Som kammaren torde observera, ha delade meningar rått inom statsutskottet beträffande den föreliggande frågan. Det har avgivits icke mindre än två reservationer, av vilka den ena går ut på avslag på Kungl. Maj:ts förslag, medan den andra däremot innehåller ett yrkande om höjning av det av Kungl. Maj:t begärda anslaget.

Frågan är av invecklad natur och har vållat ganska mycket arbete och meningsutbyte såväl inom utskottsavdelningen som vid utskottets plenum. Den har tyvärr kommit fram inför kamrarna vid en så sen tidpunkt under riksdagens arbete, att man givetvis känner sig tvungen att ta hänsyn till denna omständighet. Dessutom har andra kammaren redan fattat ett beslut i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag. Jag har därför inte begärt ordet för att driva den syn på saken, som föreligger i den reservation jag har undertecknat, fram till votering. Men jag har dock velat för kammaren framhålla de huvudsynpunkter, som ha föresvävat ifrågavarande reservanter.

Här föreligger det fallet, att tre personer ha blivit mer eller mindre starkt ekonomiskt lidande på en ytterst anmärkningsvärd förskingringsaffär, som inträffade i början av 1930-talet. Överförmyndaren i Stockholm hade tillsammans med en advokat, som fungerade såsom förmyndare för två av dessa personer, manipulerat så, att dessa herrar tillsammans förskingrat stora summor av förmyndarmedlen. Också i det tredje fallet hade överförmyndaren gjort sig skyldig till en brottslig efterlåtenhet, och där hade samme advokat förskingrat ett belopp på 5,000 kronor för en myndling, dock utan att vid det tillfället stå i förmyndarställning.

Det har förekommit processer om denna sak, som ha förts upp till högsta domstolen, och där har det fastslagits, att enligt högsta domstolens mening varken svenska staten eller Stockholms stad kunde anses juridiskt ersättningskyldiga i dessa fall. I detta läge har nu från Kungl. Maj:ts sida framlagts ett förslag, att man på grund av billighetsskäl och rättvisehänsyn skulle ge

Ang. ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)
en viss ersättning. Samma ståndpunkt har intagits av statskontoret, som förordat »att de förskingrade medlen, i den mån desamma icke guldits genom utdelning i Holméns konkurs, ersättas av statsverket». Såvitt jag kan finna av ordalagen, har statskontoret alltså menat, att de förskingrade medlen i hela sin omfattning borde ersättas. Statskontoret hade emellertid undantagit det av mig nyss nämnda fallet Thunell, där det är fråga om det minsta beloppet, 5,000 kronor, med anledning av att Holmén där inte hade fungerat såsom förmyndare. Men på grund av de omständigheter, jag har anfört, torde även detta fall böra inbegripas. Det har också justitiekanslersämbetet ansett. Även överståthållarämbetet har anlagt dessa billighetssynpunkter.

Det, som man emellertid känner en viss förvåning över, är det sätt, varpå ersättningen har avvägrats i den kungl. propositionen. När det har gällt den minsta summan, i fallet Thunell, har man föreslagit ersättande av hela beloppet, 5,000 kronor. När det har gällt den större summan, i fallet Wikström, har man föreslagit ersättning med ungefär 50 procent. I tredje fallet, Palmcrantz, uppgår det förskingrade beloppet till över 200,000 kronor, och jag vill påminna om, att där hade förmyndaren dessutom genom felaktiga placeringar vållat mycket stora förluster. I detta sistnämnda fall har Kungl. Maj:t likväl föreslagit samma belopp som i fallet Wikström, något som i stället för en ersättning med 50 procent innebär en ersättning på högst 20 procent.

Det är kanske med avsikt som Kungl. Maj:t har anlagt denna synnerligen skiftande skala av ersättningsgrunder. Denna avvägning har emellertid syntts oss reservanter en smula godtycklig. Det fanns flera ledamöter i utskottet, som helst skulle ha velat ställa sig på den ståndpunkt, som motionärerna Dahlbäck och Holmbäck ha gjort, nämligen att hela det förskingrade beloppet borde ha ersatts av staten. Här är det ju nämligen även en fråga om det förtroende, som medborgarna i det svenska samhället överhuvud taget kunna hysa till statsmakterna i fråga om omyndiga personers öde, som icke på något sätt själva kunnat taga befattning med förvaltningen av sina tillgångar.

Det har visserligen tvistats om, huruvida staten eller Stockholms stad skulle vara närmast och mest skyldig att bereda denna ersättning. Jag skall inte nu inlåta mig på det ganska kvistiga problemet, huruvida den av staten till Stockholms stad överlätna garantifonden skulle kunna användas för detta ändamål — i varje fall har högsta domstolen ansett, att fonden icke kunde användas därtill. Staten har nu att överväga denna ersättningsfråga utan hänsyn till huruvida Stockholms stad eventuellt kunde ersätta en del. Om det funnits en juridisk möjlighet att få fram ersättning av Stockholms stad, hade det dock givetvis inte varit skäl att avstå därifrån.

Vi reservanter ha inte vidhållit den, om jag så får säga, »totalitära» ståndpunkten att yrka på full ersättning av samtliga belopp. Men vi ha tyckt, att man dock skulle få litet mera konsekvens i det hela, om man åtminstone ställde fallen Wikström och Palmerantz på något så när samma nivå, d. v. s. yrkade på att för dem båda ersättning med 50 procent av det förskingrade beloppet skulle utgå. Det är detta yrkande som framställts i den reservation, som avgivits av herr Svensson i Kompersmåla m. fl. Om vi hade befunnit oss på ett tidigare stadium av riksdagsarbetet, skulle jag yrkat bifall till denna reservation och försökt förmå första kammaren att gå på den linjen, vilken jag anser vara mera tilltalande ur det allmänna rättsmedvetandets synpunkt. Även om den inte är fullt tillfredsställande. Med hänsyn till det läge vi nu befinna oss i, då vi endast ha några få arbetsdagar kvar och då andra kammaren redan fattat ståndpunkt och bifallit Kungl. Maj:ts förslag, skall jag emellertid icke framställa något yrkande.

Jag har likväl inte velat underlåta att framföra reservanternas synpunkter,

Ang. ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

som, ehuru det här endast är fråga om ett specialfall, där det gäller ersättning till vissa enskilda personer, dock möjligen för framtiden kan vara av en viss betydelse, för den händelse en lagstiftning om statens ersättningsskyldighet i liknande fall skulle komma att ifrågasättas. Jag anser naturligtvis inte, att reservationens förslag om 50 procent i två fall och 100 procent i det tredje skulle vara någon idealisk riktlinje för en framtida reglering av dylika frågor, men den kungl. propositionens skala är ju ännu mindre ägnad att utgöra en sådan. Möjligen har man från Kungl. Maj:ts sida resonerat på det sättet, att genom att i detta fall icke alls tillämpa någon konsekvent genomförd skala binder man sig inte på något sätt beträffande en framtida reglering. Och det är naturligtvis en synpunkt, som också kan anläggas.

Efter att sålunda ha sökt belysa de utgångspunkter, från vilka jag och mina medreservanter ha bedömt denna fråga, slutar jag, herr talman, utan något yrkande.

Herr Gustafsson, Per: Herr talman! Såsom denna fråga nu ligger till, har inte heller jag så mycket att erinra, och jag skall inte ta kammarens tid i anspråk så länge. Den föregående talaren har ju redan påpekat, att andra kammaren fattat sitt beslut, och han har inte heller framställt något yrkande.

Jag vill emellertid understryka, att en del av utskottets ledamöter ansågo sig rent principiellt inte gärna kunna gå med på det förslag, som här föreligger, ifall det nämligen skulle anses bli prejudicerande för framtiden. Det hade varit önskvärt, ansågo några ledamöter av tredje avdelningen, att en utredning verkställdes om hur för framtiden bör förfaras, huruvida staten bör ikläda sig ersättningsskyldighet i liknande fall eller inte. Frågan har ju varit föremål för uppmärksamhet tidigare, och den har då lika litet som nu varit mogen för avgörande.

Men vi ha också ansett, att det är mindre lämpligt att på en väg sådan som denna, vid sidan av en egentlig utredning, fatta något beslut, som principiellt kan anses binda riksdagen.

Det är emellertid inte bara så, att staten här skall lämna ersättning till de personer, som lidit ekonomisk skada, efter fördelningsgrunder, vilka, såsom den föregående talaren påpekade, inte uppvisa någon strängt genomförd konsekvens, utan jag har för min del funnit, att de billighetsskäl, som i detta läge tala för att ersättning lämnas, inte endast skulle göra sig gällande i förhållande till staten. Vid rättegången hade ju den första instansen ansett, att Stockholms stad var ersättningsskyldig, däremot icke kronan. Här har sedermera uttalats av överståthållarämbetet liksom av Stockholms stadsfullmäktige, att Stockholms stad »måste anses stå helt utanför saken». Jag kan inte anse, att det uttalandet bör godtagas av riksdagen med den nu gällande ordningen för förvaltande och kontroll av förmyndarmedel här i Stockholms stad.

Det tjänar emellertid inte mycket till, förstår jag, att förlänga denna diskussion. Då den föregående talaren inte har framställt något yrkande om bifall till den reservation han var talesman för, skall inte heller jag yrka bifall till den reservation, som vi avgivit, utan jag har endast velat göra dessa erinringar.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Reservanterna ha ju talat mycket om sina reservationer men slutat med att inte framställa några yrkanden. Av de många ord, som spilldes på reservationen, fick jag den uppfattningen, att den var dem så kär, att de egentligen helst velat yrka avslag på utskottets hemställan.

Ang. ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

Jag har emellertid inte kunnat godkänna reservanternas åsikter på denna punkt. För utskottsmajoriteten har problemet ställt sig så, att när man nu inte kan fullt ut ersätta vad här är förskingrat och förstört, så är det riktigt, att man söker sig fram efter något slags behovsprincip. Om det i sådana här fall är en miljonär, som lidit förlusten, så är det klart, att den drabbar honom långt mindre än vad samma förlust drabbar en person med mindre kapital. Och ur den synpunkten tycker jag, att regeringen i det nu föreliggande fallet har funnit vad man egentligen har att göra. Kungl. Maj:t har föreslagit utbetalning av vissa bestämda belopp, 40,000 kronor i två fall och 5,000 kronor i det tredje fallet. I den andra av reservationerna har man ansett sig böra skipa något slags högre rättvisa genom att ge ersättning för en viss lika, procentuell andel av förlusten. Det är detta, som utskottsmajoriteten inte ansett vara lämpligt, när man nu ändå inte kan ge full ersättning.

Under sådana omständigheter, och då nu inte här är yrkat bifall till någon av reservationerna, ber jag att med dessa få ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Pauli: Herr talman! Endast en kort replik med ett par små påpekanden till herr Johan Nilsson.

Utskottets majoritet, som han åberopade, består i själva verket av nio personer mot femton reservanter — sådant händer ju ibland.

Vidare talade herr Nilsson om en miljonär, men det hade varit riktigare, om han använt uttrycket »före detta miljonär». Enligt vad som upplysts i målet är det här desutom fråga om en person, som saknar egna framtida försörjningsmöjligheter.

Herr Nilsson, Johan, i Malm: Herr talman! Jag vet inte, om utskottsmajoriteten består av nio eller tio ledamöter. Men bland reservanterna är det ju i alla fall en hel del, som också vilja lämna ersättning, nämligen de, som gått in för det alternativ, herr Pauli är talesman för. För att hindra avslagsyrkandet och åstadkomma en positiv framställning från statsutskottet röstade ju herrarna också till sist för det förslag, som här har majoritet, även om herrarna ha anmält reservation.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Ang. låneunderstöd för innehavaren av Ericssbergs fideikommission. Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående låneunderstöd för innehavaren av Ericssbergs fideikommission jämte en i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 185, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Låneunderstöd för innehavaren av Ericssbergs fideikommission å riksstaten för budgetåret 1939/40 under kapitalbudgeten: fonden för låneunderstöd anvisa ett anslag av 250,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förslag hade utskottet till behandling förehått en inom andra kammaren av herrar *H. Hagberg* i Luleå och *K. E. Senander* väckt motion, nr 387, vari hemställdes, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet hemställt, att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II:387, måtte såsom kapitalinvestering i fonden för låneunderstöd till Låneunderstöd för inne-

Ang. låneunderstöd för innehavaren av Ericsbergs fideikommiss. (Forts.)
havaren av Ericsbergs fideikommiss å riksstaten för budgetåret 1939/40 anvisa ett anslag av 250,000 kronor.

Herr **Linderot**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen nr 387 i andra kammaren, som innebär avslag på utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet endast yrkats, av herr **Linderot**, att vad utskottet hemställt skulle avslås.

Därefter gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag därå; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 19, i anledning av väckt motion om hänförande av anstalter för lokalt luftskydd till gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenheter, som avses i kommunallagarna, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 34, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om skyldighet för advokater m. fl. yrkesidkare att ställa säkerhet för fullgörande av förbindelse, som uppkommit i deras rörelse, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 35, i anledning av dels *Lagförslag om villkorlig dom m. m.* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om villkorlig dom m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 17 februari 1939 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 86, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:ts föreslagit riksdagen antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om villkorlig dom;
- 2) lag om särskild förundersökning i brottmål;
- 3) lag med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig;
- 4) lag om ändring i vissa delar av 5 kap. strafflagen;
- 5) lag om ändrad lydelse av 32 och 34 §§ strafflagen för krigsmakten;
- 6) lag om ändrad lydelse av 16 kap. 10 § och 25 kap. 5 § rättegångsbalken;
- 7) lag om tillägg till 30 kap. 6 § 1 mom. rättegångsbalken;
- 8) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 13 mars 1937 (nr 75) om tvångsuppfostran;
- 9) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 15 juni 1935 (nr 343) om ungdomsfängelse;
- 10) lag angående ändrad lydelse av 2 och 13 §§ lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om förvaring och internering i säkerhetsanstalt;
- 11) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 6 juni 1924 (nr 361) om samhällets barnavård och ungdomsskydd (barnavårdslag); samt
- 12) lag angående tillägg till lagen den 12 juni 1931 (nr 233) om behandling av alkoholister (alkoholistlag).

Lagförslag om villkorlig dom m. m. (Forts.)

I samband med Kungl. Maj:ts proposition hade utskottet till behandling förelagt följande i anledning av propositionen inom riksdagen väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 249, av herr *Ehrnberg*, och

nr 259, av herr *Wagnsson*, samt

inom andra kammaren:

nr 374, av herr *Dahlbäck* m. fl.,

nr 380, av herr *Weijne* m. fl., och

nr 394, av herr *Hedlund* i Östersund m. fl.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet på grund av vad däri anförts hemställt,

A) att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom förevarande proposition, nr 86, framlagda lagförslagen, måtte för sin del antaga 12 under punkten införda, med 1—12 betecknade förslag till lagar i nu ifrågavarande ämnen;

B) att riksdagen måtte, i anledning av motionen II:374, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om sådan omläggning eller utvidgning av rättsstatistiken rörande villkorligt dömda och andra grupper av brottslingar i den mån redovisning skedde i straffregistret, att därav kunde på ett tillfredsställande sätt utrönas vilken verkan olika slag av samhällsreaktion under en följd av år haft på de under vart år lagförda;

C) att de i ärendet väckta motionerna I:249 och 259 samt II:374, 380 och 394, i vad de icke blivit besvarade genom utskottets hemställan under A) och B), icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet hade fogats ett särskilt yttrande av herrar *Branting*, *Olsson* i *Mellerud* och *Lindberg* i Stockholm.

Herr Branting: Herr talman! Det skulle kanske se anmärkningsvärt ut, om denna viktiga lag passerade utan några ord till kommentar. Såsom av utskottsutlåtandet framgår, har vid yttrandet fogats ett särskilt utlåtande av några av utskottets ledamöter, av vilka jag är en. Det faller sig litet svårt för mig att muntligen upprepa, vad som här redan skriftligen anförts. Jag har emellertid velat fästa uppmärksamheten på detta yttrande och skall tilllåta mig att i allra största korthet resumera dess innehåll.

Saken är alltså den, att i de nu förevarande lagförslagen införts en nyhet för det svenska straffsystemet — i varje fall en nyhet i detta sammanhang — nämligen sakerförklaring utan att ett bestämt straff utsättes i domen. Emellertid har ju lagförslaget byggts upp efter den metoden, att vid avkunnande av villkorlig dom bägge systemen skola förekomma sida vid sida, så att alltså i vissa fall det villkorligt ådömda straffet utsättes, medan i andra fall något visst straff icke alls utsättes, utan endast en sakerförklaring äger rum. Detta sistnämnda tillvägagångssätt brukar ju gemenligen benämnas det anglosaxiska systemet.

Inom utskottet ha vi litet var funnit, att ett sådant blandat system vållar en del olägenheter. Enligt min uppfattning vållar det en viss överskådlighet och oreda. Och även utskottet har i sitt utlåtande erkänt, att sådana olägenheter bli följden av det blandade systemet, samt sökt avhjälpa dem.

Enligt förslaget, sådant det nu är utformat, skulle vid villkorlig dom straff

Lagförslag om villkorlig dom m. m. (Forts.)

utsättas i lindrigare fall, vid mera tillfälliga lagöverträdelser, under det att däremot i de fall, när man hos den tilltalade tycker sig kunna finna dåliga anlag, eller där förseelsen är av så allvarlig natur, att en strängare samhällsreaktion bör följa, utsättes *icke* straffet. I stället förutsätter man, att vissa förordnanden enligt lagens § 8 skola ges, avseende den åtalades tillrättaförande genom särskilda åtgärder. Allmänheten kommer väl ändå att ha den uppfattningen, att *den* har fått ett *strängare* straff, som ådömts, låt oss säga tre månaders straffarbete villkorligt, än den, vars straff överhuvud taget icke fixerats, utan som bara blivit förklarad skyldig till det och det brottet.

Det uppstår härigenom enligt min mening en viss förvirring. Man kan inte bortse från, hur den villkorliga domen kommer att framstå utåt, inför allmänheten, och det synes väl därför inte särdeles lyckligt, att vid ringare förseelser straffet utsättes, men att vid allvarigare brott straff icke utsättes i domen.

Jag vill även framhålla den synpunkten — som också den redan är omskriven — att straffets utsättande i domen är en åtgärd, som i viss mån måste motverka vad som egentligen avses med den villkorliga domen, nämligen den tilltalades tillrättaförande utan bestraffning.

Också andra anmärkningar skulle, enligt mitt sätt att se, kunna fogas till den anordning, som här föreslås. Till förmån för systemet, att det villkorligt ådömda straffet överhuvud taget skall utsättas i domen, anföras allmänpreventiva synpunkter. Genom straffets utsättande skulle allmänheten således bringas att observera, att den och den gärningen är av sådan beskaffenhet, att samhället reagerar genom att bestraffa den med så och så många månaders fängelse eller straffarbete — låt vara att i det speciella fallet den tilltalade får slippa undan med villkorlig dom. Meningen med att utsätta straffet i domen skulle sålunda vara att klart utsäga, att här har verkligen ett brott blivit begånget; detta brott straffas av lagen, och det skola vi inte göra någon hemlighet av, utan det skall bekantgöras.

Det sättet att resonera vore ju logiskt, om man inte med denna lag samtidigt just hade infört systemet att *icke* utsätta straffet i domen, och till och med stadgat, att just vid svårare förseelser straffet icke skall utsättas i domen. Därigenom blir ju det resonemang, som vill stryka under straffutsättandets allmänpreventiva värde, skäligen ihåligt.

För övrigt må ju anmärkas, att straffets allmänpreventiva verkan i allmänhet knappast kan anses framstå särdeles klar just vid villkorlig dom, där ju straffdomen allenast avser att vara ett hot, som ingen önskar skall komma till verkställighet. Snarare kan man väl resonera på det sättet, att det medverkar till att minska respekten för given dom att laborera med straffdomar, vilka som regel icke alls effektueras, och vilka, om de effektueras, vanligen få ett helt annat innehåll än det ursprungligen givna.

Jag har emellertid, herr talman, med dessa randanmärkningar ingalunda velat undanhålla den uppfattningen, att det nu föreliggande lagförslaget i stort sett innebär en betydande förbättring av nu gällande system beträffande tillämpning av villkorlig dom. Sådant detta institut hittills tillämpats måste man erkänna, att det ofta helt enkelt uppfattats så: »Det gör ingenting om man begår brott, första gången! Då blir det bara villkorlig dom!» Möjligheten av en sådan missuppfattning har genom den nya lagen bringats ur världen. Man går nu in för ett system, som redan vid den första lagföringen försöker finna ut de reaktionsåtgärder, särskilt gentemot ungdomliga förbrytare, som i det speciella fallet anses vara mest lämpade.

Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Lagförslag om villkorlig dom m. m. (Forts.)

Herr **Schlyter**: Herr talman! Som kammaren finner av utskottets utlåtande har det inom utskottet framkommit starka sympatier för vad herr Branting har gjort sig till talesman för, nämligen ett konsekvent övergående till den anglosaxiska linjen i fråga om den villkorliga domens utformning. Jag håller till och med för möjligt, att om Kungl. Maj:t hade funnit tiden vara mogen för en övergång till den linjen, skulle det ha kunnat åstadkommas majoritet inom utskottet för detta. Emellertid förhåller det sig så, att det råder mycket delade meningar i denna punkt.

Det finns en betydande falang bland kriminalistiskt intresserade, som gör gällande, att en enbar sakerförklaring utan kombination med några av de åtgärder, som omförmälas i 8 § av förslaget till lag om villkorlig dom, skulle framstå såsom en alldeles för svag reaktion emot brottet, varför man, såsom herr Branting här omtalade, ansett det ur allmänpreventiva synpunkter vara lämpligt att alltjämt bibehålla ett utsättande av straff i domen i sådana fall, då en dylik tilläggsbestämmelse inte meddelas. Jag delar nog för min personliga del herr Brantings uppfattning, att dessa allmänpreventiva synpunkter inte ha så stor betydelse, som man har velat tillmäta dem, men jag tror att det uti ett fall som detta är nödvändigt att, såsom herr Branting sade i ett annat sammanhang, inte bortse ifrån hur domen kommer att framstå för allmänheten. Det är då alldeles otvivelaktigt förhållandet — och det har även här inom riksdagen gjorts gällande — att det på många håll skulle hava betraktats såsom en alltför betydande försvagning av straffet, om man helt avstått ifrån den gamla formen för villkorlig dom. Jag har för min del inte stor anledning att polemisera emot herr Brantings principiella synpunkter på den saken, men jag vill dock framhålla en omständighet, som kan vara ägnad att något inverka på ens betraktelsesätt.

Herr Branting gjorde gällande, att man enligt den nya lagen skulle komma att i de lindrigare fallen generellt utsätta straffet, under det att man i de allvarligare fallen skulle nöja sig med en sakerförklaring plus de särskilda bestämmelserna i 8 §.

Nu torde det emellertid förhålla sig så, att de båda grupperna av fall löpa parallellt med varandra, så att både ringare och svårare brott rymmas inom vardera gruppen. Det kan finnas exempel på en ganska ringa grad av kriminalitet särskilt i de yngre åldersklasserna, mot vilken man finner sig böra ingripa med en villkorlig dom med sakerförklaring, alltså efter det anglosaxiska systemet, under det att det kan finnas allvarliga brott, som domstolen finner sig kunna behandla med villkorlig dom, men där i själva verket en straffmätning skulle peka på årslånga frihetsstraff. De senare fallen äro sådana, i vilka yttre omständigheter, över vilka brottslingen icke har varit herre, kunnat föranleda ett relativt grovt brott, som dock domstolen inte finner för brottslingens rättande eller ur allmänpreventiv synpunkt med nödvändighet böra föranleda till verkställighet av ett frihetsstraff.

Vi ha alltså, såsom institutet nu har utformats av utskottet, inte längre två former, som så att säga blandas ihop med varandra utan att man klart kan åtskilja dem, utan efter min mening, och jag skulle tro efter utskottsmajoritetens uppfattning, föreligga här två ganska klart skilda institut, som man mycket väl hade kunnat tänka sig att man givit särskilda namn, ifall man hade ansett det vara påkallat av praktiska hänsyn.

Såsom frågan nu ligger till, herr talman, skall jag inte upptaga kammarens tid med att i detalj diskutera detta ämne, särskilt som herr Branting ju inte har framställt något eget yrkande, utan jag skall inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag.

Det är emellertid beträffande en punkt jag gärna skulle vilja göra ett påpe-

Lagförslag om villkorlig dom m. m. (Forts.)

kande för kammaren. För genomförande av denna villkorliga dom i dess nya gestaltning är det nödvändigt, att man vid sidan om de organ, varöver samhället förfogar för verkställighet av straff eller andra frihetsberövande åtgärder, får en organisation, som tar hand om dessa villkorligt dömda; de skola ju bli föremål för ofta ganska ingripande åtgärder i det fria. Det är tydligt, att man inte kan från fängelser och uppfostringsanstalter flytta ut i fria livet ett stort antal äldre och yngre lagöverträdare utan att samhället har till sitt förfogande organ, som taga hand om dem. För detta ändamål föreslås inrättandet av en skyddskonsulentorganisation jämte lokala övervakningsnämnder, men det är tills vidare beroende på domstolarnas prövning, huruvida de vilja tillsätta sådana nämnder för att på dem överflytta en del av det övervakningsarbete och de åtgärder, som eljest skulle ankomma på domstolen. Frågan om anslag till konsulentorganisationen är föremål för behandling uti ett utlåtande av statsutskottet, nr 251, vari statsutskottet tillstyrkt den kungl. propositionen. Men intet krav har i dessa propositioner framställts angående kostnaden för övervakningsnämnderna.

Tanken är den, att ledamotskap i övervakningsnämnd skall betraktas såsom ett förtroendeuppdrag, som vederbörande anses lämpligen kunna taga på sig utan någon ersättning. Emellertid är det min övertygelse, att dessa övervakningsnämnder i framtiden komma att visa sig vara så nödvändiga för genomförande av den kriminalvård i frihet, som inaugureras genom den kungl. propositionen om den villkorliga domen, att de så småningom komma att utveckla sig till en obligatorisk beståndsdel av organisationen härför, och när den dagen kommer, tror jag det blir nödvändigt att räkna med anslag till deras bekostande. Denna fråga har inte varit föremål för behandling av första lagutskottet, då utskottet inte har med kostnadsfrågor att göra, men jag har trott, att det skulle vara lämpligt att i kammaren omnämna detta, så att inte, när det en gång, kanske snart nog, blir nödvändigt att gripa sig an med dessa övervakningsnämnder såsom en obligatorisk institution, det då kommer såsom en alltför stor överraskning för riksdagen, att de återfinnas i propositioner om rätt väsentligt ökade anslag för kriminalvården i frihet.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! I det läge, vari denna fråga just nu befinner sig, skulle det naturligtvis inte vara till något större gagn, att jag tog upp till diskussion, huruvida den kungl. propositionen och utskottet intagit en riktig ståndpunkt, när båda förordat det blandade system, som har varit föremål för diskussion särskilt från de båda föregående talarna.

Jag ber att få påpeka, att den kritik, som herr Branting riktade emot detta blandade system, väsentligen träffade det i den form, som det erhållit av utskottet, och inte så mycket uti den skepnad, vari det föreligger i den kungl. propositionen.

Jämför man dessa båda utformningar av detta blandade system med varandra, är det givet att vardera har sina fördelar och olägenheter. Jag skall inte väga dem emot varandra, då jag har den uppfattningen, att den utformning, som lagutskottet givit åt systemet, i praktiken kan komma att fungera på ett tillfredsställande sätt.

I övrigt har utskottet även i 8 § gjort en ändring i propositionens förslag. Utskottet har där gjort ett tillägg. Jag är för min del inte övertygad om att detta tillägg var nödvändigt, men jag vågar tro, att det förtydligande, som det avser att innebära, inte kan vara till någon skada, utan att det, rätt

Lagförslag om villkorlig dom m. m. (Forts.)

förstått av domstolarna, kan ha en viss betydelse såsom vägledande det samarbete, som bör äga rum mellan domstolarna och andra sociala vårdnadsmyndigheter.

Jag slutar med att uttala min glädje över att denna, som jag tror, högst gagneliga reform nu skall föras ut i livet. Icke minst har det naturligtvis därvid betydelse, att statsutskottet ställt sig välvilligt, när det gäller att bevilja medel till den organisation, som måste uppbyggas för att göra lagparagraferna till något mera än en tom form.

Jag hoppas, att den kår, som skall sättas till och som skall försöka att taga hand om uppfostran och återinförande i ordnat samhällsliv av de förbrytare, som komma att bli behandlade enligt denna lag, skall lägga i dagen allt det nit, som kräves av den stora uppgiften, och att denna kår icke skall låta sitt mod nedslås av de misslyckanden, som äro oundvikliga vid en verksamhet av detta slag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

*Förslag till
lantarbets-
tidslag.*

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 31 mars 1939 dagtecknad proposition, nr 244, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lantarbetstidslag.

I Kungl. Maj:ts förevarande lagförslag var 4 § 1 mom. så lydande:

Till arbete, som avses i 1 § första stycket under 1), må arbetsgivare icke använda arbetare under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för arbetsvecka

under januari, februari och december 41 timmar,
under mars, oktober och november 46 timmar samt
under tiden april—september 54 timmar.

Från vad sålunda stadgats skola gälla följande undantag:

a) För varje bruksdel må en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (*arbetare med blandat arbete*), utöver den i första stycket angivna tiden för arbetsvecka användas till djurskötsel under januari, februari och december högst 12 timmar för två arbetsveckor i följd samt under mars, oktober och november högst 10 timmar för samma tid.

Vad nu sagts gälle ock den, som ersätter arbetare med blandat arbete under ledighet.

b) För arbetare, som huvudsakligen användes till djurskötsel (*djurskötare*), må arbetstiden icke överstiga för dygn nio timmar och för två arbetsveckor i följd 108 timmar.

För att ersätta djurskötare under ledighet må annan arbetare användas till djurskötsel utöver den i första stycket angivna tiden för arbetsvecka, dock att den sammanlagda arbetstiden icke må överstiga 54 timmar för arbetsvecka.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft fyra i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 325 av herrar *Mannerskantz* och *Bondeson* samt nr 326 av herr *Domö* m. fl. ävensom motionerna i andra kammaren nr 478 av herr *Lundell* m. fl. och nr 479 av herr *Bagge* m. fl.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

I motionerna I: 325 och II: 478, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta sådana ändringar i det genom propositionen framlagda förslaget, att

dels arbetstiden enligt 4 § 1 mom. fastställdes för mars och oktober till högst 50 timmar för arbetsvecka och för februari till högst 46 timmar för arbetsvecka,

dels att uttrycket »För varje brukningsdel — — — en arbetare» i 4 § 1 mom. a) ersattes med uttrycket »enstaka arbetare»

och dels »arbetare med blandat arbete», under tiden november—februari utöver för honom eljest gällande arbetstid finge användas till djurskötsel högst 12 timmar för två arbetsveckor i följd (varvid förutsatts att arbetstiden för mars och oktober skulle utsträckas till 50 timmar för vecka).

I de likalydande motionerna I: 326 och II: 479 hade hemställts, att riksdagen måtte avslå förevarande proposition samt i stället för en tid av tre år antaga en lag av samma lydelse som lantarbetstidslagen av den 26 juni 1936 i dess ursprungliga lydelse.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen; samt

B. att motionerna I: 325 och 326 samt II: 478 och 479 måtte anses besvarade genom vad utskottet under A hemställt.

Reservationer hade anmälts

1) av herrar *Wistrand*, *Skoglund* och *Sandström*, vilka ansett, att en återgång bort äga rum till lantarbetstidslagen av den 26 juni 1936 i dess ursprungliga lydelse och för den skull yrkat bifall till motionerna I: 326 och II: 479;

2) av herrar *Ekströmer* och *Barnekow*, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr Domö: Herr talman! Vi ha nu under snart tre års tid tillämpat en arbetstidslagstiftning för jordbruket. Det första årets erfarenheter av denna arbetstidslag voro ganska goda. Den lag, som då tillämpades, byggdes på 1936 års beslut, och 1936 års lag var ju ganska väl förberedd och i sådan mån anpassad efter jordbrukets förhållanden att det gick att följa och tillämpa den. Men i och med att 1937 års skärpningar genomfördes uppstodo en del svårigheter vid lagens tillämpning. År 1937 inrycktes ju, som vi alla veta, inom lagens tillämpningsområde även kreatursskötare; arbetstiden inskränktes och det var en hel del andra förhållanden, som gjorde, att 1937 års skärpta lag blivit mycket besvärlig att i praktiken tillämpa, fränsett den ekonomiska belastning, som den innebär för jordbruket. Jag skulle tro, att det är en ganska allmän uppfattning, att den nuvarande skärpta lantarbetstidslagen är onödig och till mycket stort besvär. I praktiken ha jordbrukarna mycket svårt att följa lagens bestämmelser.

Det blev redan hösten 1937 klart, att lantarbetstidslagen i dess nya form inte var tillräckligt genomtänkt. Det kom också genast efter lagens ikraftträdande in en mängd dispensansökningar till arbetsrådet, och det var endast tack vare arbetsrådets skicklighet som ett fullständigt fiasko för lagen — och dess tillskyndare — kunde undvikas. Hade man inte så pass skickligt, som arbetsrådet gjorde, kunnat jämka på den ena och den andra bestämmelsen och kanske i dispensförfarandet gått längre än vad som strängt taget var överensstämmande med lagtexten, skulle det hela ha utmynnat i ett fullständigt kaos. Det heter ju, att där ingen åklagare är, där är ingen domare, och jag skulle tro,

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

att det just är det förhållandet, att den allmänna uppfattningen här i landet är, att lagens bestämmelser i vissa avseenden varit omöjliga att uppfylla, som gjort, att man sluppit se en mängd åtal för överträdelse av lagen. Jag skulle tro, att lagen i sin nuvarande utformning i många avseenden ingalunda har stöd i den allmänna uppfattningen och inte ens hos arbetarparten.

För övrigt och i förbigående sagt vill jag framhålla, hurusom den nya lagen satt en del äldre och mindre fysiskt starka arbetare i sådant läge att de blivit arbetslösa eller måst lämna sin sysselsättning långt tidigare än vad de eljest skulle ha behövt göra. Den av lagen föranledda rationaliseringen har bl. a. gått hårt ut över en mängd ladugårdskarlar, vilka ej förmått fullgöra sitt arbete under en kort arbetstid men som väl skulle kunnat det om de fått arbeta under tid, som de själva velat göra.

Det blev mycket snart tydligt, att lagen behövde en ingående översyn, och från vårt håll framfördes krav på en allmän revision av densamma. Förra årets andra lagutskott förutsatte i sitt yttrande med anledning av motioner om ändring av lantarbetstidslagens bestämmelser — vilket yttrande av riksdagen bifölls — att en översyn av lagen skulle ske i samband med det förslag till förlängning av arbetstidslagen, som från Kungl. Maj:ts sida kunde förväntas till detta års riksdag. En sådan översyn har nu ägt rum och föranlett undanröjandet i lagen av en del bestämmelser, som varit omöjliga att efterleva. Men jag har den uppfattningen, herr talman, att man i alla fall icke med detta nya förslag får en arbetstidslag, som är lämplig och praktiskt genomförbar i alla avseenden, utan att man fortfarande får räkna med stora svårigheter i anledning av lagen. Det har förut visat sig nödvändigt att undan för undan gå ifrån tidigare positioner; den bistra verkligheten visar, att man inte kan stifta lag, som ingriper på ett näringsområde utan att ta hänsyn till denna närings olika förhållanden och behov. Jag skulle förmoda, att man om några år — det föreslås ju, att denna lag skall gälla under tre år såsom provisorium — återigen blir tvungen att företaga en omstuvning av densamma, så att man till slut återigen kommer ganska nära 1936 års lag. Jag tycker därför att det skulle vara anledning att redan nu återgå till 1936 års lag, som det visat sig vara möjligt att i praktiken tillämpa och som åstadkom den reglering av arbetstiden, som var lämplig och riksdagen hade anledning att lagfästa.

Det gällde förr, att man inte skall göra större ingrepp med lagstiftning i en näring än vad som är nödvändigt, och jag tror att denna sats om någonsin är giltig då det gäller arbetstidslagstiftning för jordbruket. Det förefaller ganska orimligt, att man i nuvarande tid med dess brist på arbetare skall stadga ett förbud mot att arbeta, fastän man är på det klara med att arbetet skulle ske under sådana förhållanden, att någon skada därav inte skulle uppstå för den arbetande. Jag har den uppfattningen och jag har framhållit den förr, att konkurrensen om arbetskraft helt visst även utan den rigorösa lagstiftning, som 1937 års lag innebär, skulle åstadkomma sådana förhållanden, att jordbruksarbetarna erhöle en förkortad arbetstid. I arbetarnas eget intresse skulle det mången gång varit bättre att få en större inkomst och ha haft större frihet att arbeta under den tid, som båda parter kunde komma överens om. Med hänsyn till de inom jordbruket mycket skiftande förhållandena är det nödvändigt att ha stor rörelsefrihet att ordna arbetstiden så att den såväl för arbetare som för arbetsgivare är någorlunda lämplig. Men det har varit att tala för döva öron att framhålla detta. Det är, herr talman, kanske lönlöst att tala för det, men när vi nu stå i begrepp att antaga en lantarbetstidslag på ytterligare tre år, vill jag säga, att jag anser lämpligast vara att återgå till 1936 års lag.

Jag har varit med om att väcka en motion, vari en sådan återgång föresla-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

gits, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna motion, motionen nr 326 i första kammaren.

Herr Norman: Herr talman! Herr Domö har här i stort sett upprepat den kritik, som i fjol från samma håll riktades emot den nu gällande lantarbetstidslagen.

Denna lag upphör ju att gälla i höst, och det är nu fråga om huruvida en förnyad lagstiftning i ena eller andra avseendet skall införas. Under de senast gångna åren, varunder lagen i dess nuvarande lydelse gällt, ha givetvis en del erfarenheter blivit gjorda. Syftet med att lagen från början fick giltighetstid endast för en viss tid framåt var ju, att man under denna tid skulle kunna vinna erfarenhet beträffande tillämpningen av dess bestämmelser. Med stöd av dessa erfarenheter har det i fjol verkställts ett utredningsarbete, vid vilket de bägge i detta fall berörda parterna varit medverkande. Resultatet av detta utredningsarbete är just vad som här föreslås av utskottet att stadgas i en förnyad lagstiftning.

Herr Domö begärde i fjol, att en allsidig utredning om detta spörsmål skulle företagas, men i år vidhåller han sin ståndpunkt från år 1936 och yrkar nu på en återgång till 1936 års lagstiftning. Samma önskemål har även framförts i en reservation, men det förefaller som om detta yrkande inte skulle vara alltför allvarligt menat. Samma reservanter ha nämligen i utskottet varit med om att tillstyrka en arbetstidsreglering för detaljhandelns arbetstagare, och den uppläggning, som denna lagstiftning fått, har medfört, att det i nu föreliggande förslag till lantarbetstidslag måst intagas en bestämmelse, som just sammanhänger med denna arbetstidslag för detaljhandeln. Om reservanterna hade väntat sig någon som helst framgång för sitt yrkande, skulle de väl ha funnit det naturligt att åtminstone i sitt förslag ta upp undantagsbestämmelsen i 1 §, punkten f) i den av utskottet föreslagna lantarbetstidslagen.

Nu var herr Domö tydligen av den uppfattningen, att det kanhända vore ganska onödigt med en lagstiftning på detta område, eftersom man på grund av svårigheten att få arbetskraft och liknande förhållanden skulle, ansåg herr Domö, genom ömsesidiga överenskommelser från parternas sida komma till ungefär samma resultat som genom en lagstiftning. Det är ju möjligt, att så skulle kunna ske, men det är mycket tvivelaktigt, om det skulle kunna ske utan rätt stora besvärigheter, kanske till och med förödande strider på detta arbetsmarknadens område.

Som sagt, herr talman, är det föreliggande lagförslaget ett resultat av en utredning, där olika parters önskemål ha fått göra sig gällande i lämplig utsträckning och där man inom utredningskommittén har varit överens om de ändringar, som nu äro föreslagna. Jag hyser för min del den förhoppningen, att det nu föreliggande lagförslaget skall i stort sett komma att visa sig innehålla lämpliga bestämmelser för en reglering av arbetstiden på detta område.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag har tillåtit mig avgiva en blank reservation i detta ärende och jag har häri alldeles händelsevis fått fint sällskap, men jag får från början säga, att jag inte har en aning om vad herr Barnekow önskar: jag vet bara vad jag själv vill.

Jag kan i många stycken dela de synpunkter, som herr Domö här nyss anfört, men jag säger som han, att jag har mina misstankar om att det kanske inte är så lätt att få sådana yrkanden igenom här i riksdagen. Därför har det varit mera överensstämmande med mitt kynne att försöka inrikta mina ansträngningar på att få igenom några ändringar i lagen, som, utan att egent-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

ligen bereda arbetstagarna några nämnvärda olägenheter, likvisst skulle vara av en ganska stor betydelse för jordbruket. Jag kommer därför att yrka bifall till den motion, nr 325, som framlagts av herrar Mannerskantz och Bondeson.

Motionen innebär i korthet ett yrkande om någon förlängning av arbetstiden under månaderna februari, mars och oktober, och en mjukare bestämmelse beträffande s. k. blandat arbete samt slutligen också en liten obetydlig förändring för arbetare med sådan sysselsättning.

För februari månad är arbetstiden bestämd till 41 timmar. Nu må vi betänka, att i vårt skogrika land är februari månad skogsarbetenas månad par preferens — då ha dagarna börjat bli litet längre och arbetet i skogen går med liv och lust. Arbetstiden är emellertid så kort, att ofta nog, allra helst om man har någon längre väg att köra till arbetsplatsen, eftermiddagspasset blir så kort att man knappast hinner ut i skogen, förrän det är dags att köra hem igen. Det är ganska egendomligt, tycker man, när man känner till förhållandena i praktiken, att det skall vara så, och jag tycker att en liten förlängning av arbetstiden med fem timmar i veckan under februari månad ingalunda kan anses vara ett obilligt krav. För mars månad begära vi en förlängning av arbetstiden med fyra timmar i veckan. Det måste nämligen — åtminstone för de södra delarna av landet, där vi inte ha så långa snövintrar och där de snövintrar, som finnas, verkligen behöva utnyttjas på bästa sätt — anses innebära en både privatekonomisk och nationalekonomisk förlust, att vinterdagarna få förgå under utförande av så pass små arbetsprestationer som fallet verkligen blir under dessa månader med den nuvarande lagstadgade arbetstiden. Vad oktober månad beträffar, veta ju alla jordbrukare, att det på ett lantbruk till denna månad hopar sig en mängd arbeten, såsom skördens avslutande, rotfruktsupptagningen, höstplöjningen m. m. Det brukar köra ihop sig rätt kraftigt i denna månad, och man tycker därför, att en förlängning av arbetstiden med fyra timmar i veckan, såsom vi föreslagit, inte skulle vara annat än väl påkallad.

Beträffande det s. k. blandade arbetet har utskottet i detta avseende följt regeringens förslag och begränsat antalet arbetare med sådant arbete till en för varje bruksdel. Men denna begränsning är för snävt tilltagen, ty på många gårdar använder man kanske ett par tre stycken arbetare till sådana blandade arbeten, och man gör det fullt lojalt. Det kan t. ex. vara fråga om en arbetare, som är chaufför men samtidigt sköter hästarna; en annan, som är dräng och sköter också grisarna o. s. v. Jag tycker att man, i likhet med vad arbetsrådet föreslagit, gott skulle kunnat förändra lagtexten till att lyda »enstaka arbetare» i stället för som det nu står »*en* arbetare». Jag tror inte att några missbruk därav skulle behöva befaras, ty ett ganska vaksamt öga hålles antagligen på arbetsgivarna i detta fall, och för resten finns det klagorätt. Slutligen har det yrkats en liten förlängning av dessa arbetares arbetstid under november månad, en förändring, som jag, utan att behöva gå in på någon närmare motivering därför, anser mycket påkallad. Kort sagt, herr talman, anser jag, att när man kan få till stånd en ändring, som icke är till nämnvärt men för arbetarna men däremot till en betydande nytta för jordbruket, så skall man kunna gå med på att göra denna ändring.

Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till motionen nr 325 i första kammaren.

Herr Löfvander: Herr talman! Vi ha nu återigen hört herr Domös klagomål över de stora besvär, lantarbetstidslagen åstadkommit för jordbrukarna. Man talar om svårigheter att efterfölja lagen, och som bevis för dessa stora

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

svårigheter anför man gärna, när man diskuterar denna fråga, de många dispensansökningar som inkommit till arbetsrådet. Det är ju bestickande, när man får höra att det under tio månader från den 1 november 1937 inkommit cirka 1,200 dispensansökningar. Då kan man ju tro, att det är stor fara på färde. Men av dessa 1,200 ansökningar gällde 1,000, att man ville ha arbetstiden för kreatursskötarna i sexveckorsperioder i stället för i tvåveckorsperioder, så att man skulle kunna bereda dem fyra dagars sammanhängande ledighet, och man kan ju inte säga, att detta innebär några stora svårigheter, ty det ordnas ju ganska lätt med bifall till dessa ansökningar.

Herr Domö sade till sist, att han inte kunde finna det klokt att stadga förbud mot arbete, när det är ont om arbetskraft. Det får jag säga är mera en teoretisk spekulaton. Jag har ju varit intresserad av att följa denna fråga, när jag varit med om utredningen om denna lag ifrån början. Jag har givetvis sökt få reda på hur lagen verkat i praktiken, och jag har kunnat konstatera, att man kan ju oväntat bra kunnat finna sig i lagen, långt bättre än jag hade tänkt mig. Det är ju klart, att det är ofrånkomligt att ett sådant ingripande i den enskildes rörelsefrihet alltid innebär någon påkänning, men en viktig sak är, att man har lärt sig rationalisera arbetet bättre än tidigare. Jag är av den fullständiga förvisningen, att det är nödvändigt att vi skapa villkor för jordbrukets arbetare, som inte alltför mycket skilja sig från industriarbetarnas, om man vill behålla arbetarna kvar vid jordbruket.

Jag är beredd på en invändning på den punkten, och det är att jordbruket inte kan ordna likadana förmåner för sina arbetare som industrien och andra företag för sina arbetare på grund av ekonomiska skäl, men vi kräva att dessa möjligheter skola finnas, annars ramlar det hela till marken, det kunna vi vara överens om.

Herr Ekströmer talade om en försämring, som den sista utredningen gjort i arbetsrådets förslag i så måtto, att då det gäller dessa blandade arbetare man i stället för att som arbetsrådet föreslagit tala om enstaka arbetare infört bestämmelsen, att det skall gälla en arbetare vid varje företag. Jag kan ju tala om för herr Ekströmer, att det var en kompromiss inom denna utredning, som gjorde att man kom till det resultatet. Man var överens om det; inga reservationer föreligga på den punkten.

Nu gäller det återigen att fatta beslut om en provisorisk lag, och jag ger herr Domö rätt i att under dessa tre år som lagen skall gälla man kommer att skaffa sig erfarenheter, som möjligen kunna göra, att man måste medverka till en förändring. Jag tycker emellertid att med den utveckling, lagen har fått nu, och den förståelse man har på ömse håll för att komma till rätta med den, ser jag visst inte mörkt på denna lantarbetstidslag.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Det är så, att utskottet har skrivit några saker, som jag för min del måste opponera mig mot att man vågat formulera så pass bestämt. Utskottet säger, att man icke har fått några erfarenheter av denna lags verkan under de år som ha gått. Då vill jag göra gällande, att antingen är man okunnig, när man sitter och skriver det, eller också spelar man okunnig, ty jag får ju säga, att både jag själv, som på mitt eget ganska omfattande jordbruk har följt de arbetstekniska förhållandena, inte med någon ogynnsam inställning till lagen utan för att försöka få det hela att fungera, och även mängder av mina kolleger ha iakttagit en hel del saker, bland annat följande.

På det större jordbruket torde det mest ogynnsamma ha varit den avkortade arbetstiden i allmänhet. Den har resulterat i antingen att man har utnyttjat

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

flera eller färre av de 260 övertidstimmar, som bli mycket dyrbara, eller att man icke ansett sig ha råd att utnyttja dem eller att anställa ytterligare arbetskraft, som ofta varit svår att få även med hittills gällande lagbestämmelser. I båda fallen skulle jag tänka mig att detta har lett till det resultat, som också förutsades här i kammaren 1937, nämligen en försämring av det svenska jordbrukets standard. Det är ju inte säkert, att man kan påvisa ett sådant resultat siffermässigt och omedelbart, men man kan ganska lätt se, att denna standardförsämring av det svenska jordbruket, som man 1937 varnade för, är i full gång. Det är ofantligt många saker, som man nu underlåter att göra under många år och som komma surt efter förr eller senare, i vissa avseenden förr, men som det är svårt att kläda i siffror, när man inte kan se direkt, hur de inverka på den ekonomiska driften.

Utskottet hänvisar till att det finns möjligheter att få dispens och till §§ 5 och 12. Det sista måste väl vara tryckfel, herr Norman; det skall väl vara 10 §, antar jag, och det är väl tryckfelsniss, som gjort det. Jag säger likadant om detta som jag sade om lagen om arbetstiden i detaljhandeln: Det är fel, att lagar skola skrivas så att dispens skall behöva bli någonting som ofta förekommer. När herr Löfvander säger, att det inte kommit så mycket dispensansökningar till arbetsrådet, utan att det är många saker som kommit in, som äro av annan art, så säger jag, att man vet väl, hur det går till på landet. En liten jordbrukare, som ser att han behöver ha några ändringar — inte går han till så avlägset beläget och för honom ganska okänd inrättning som arbetsrådet, utan han fuskar sig ifrån det så gott han kan och bryr sig inte om att göra någon framställning. Antingen tar han de tråkiga följderna och blir efter med sina arbeten, eller också fuskar han; det finns många som göra det.

Det är väl frågan om det är möjligt att producera livsmedel billigare eller överhuvudtaget komma fram till ett allmänt välstånd genom att knipa åt arbetstiden allt för mycket. Den standard, vi ha här i landet, är nog tillkommen genom arbete och inte genom litet arbete.

Inom det mindre jordbruket är det många, som icke ha haft denna olägenhet av den föreskrivna arbetstiden, men där är det andra delar av lagen som varit besvärliga, först och främst då frågan om de blandade arbetarna, där det ju är ostridigt, att det nu skall bli någon uppmjukning. Men det finns medelstora gårdar, som faktiskt ha svårt att reda sig utan att ha någon som sköter om hästarna och någon som sköter om de övriga djuren och ändå kan behöva deltaga i utearbetet åtminstone vissa tider på året, och det är därför, jag i en motion tillsammans med herr Bondeson anhållit att få ordet *en arbetare* ersatt med *enstaka arbetare*.

Vad vi i motionen vidare yrkat, det är inte att vi skola helt och hållet återgå till 1936 års lag. Jag tror visserligen inte att vare sig jordbruket eller jordbrukarnas anskaffning av folk skulle försvåras av en sådan återgång eller att jordbruksarbetarna skulle taga någon skada av det, men jag inser ju, att det inte finns någon chans att få igenom ett sådant förslag. Vi ha därför i stället föreslagit att göra en annan anordning, nämligen att i någon mån ändra på de tider som skulle få användas. Vi ha begärt några timmar till i veckan under de månader, då både i södra och mellersta Sverige olägenheterna ha framträtt allra mest, och det skulle förvåna mig, om herr Löfvander kan få medhåll av någon enda jordbrukare i sitt län, som har sockerbetsodling och som inte har haft olägenhet av att det under oktober månad inte är längre arbetstid. När det gäller mellersta Sverige, är kanske oktober månad inte så viktig, men ännu så långt norrut som i mina trakter är det den mest arbets-tyngda månaden på året för jordbruket. Det är så ofantligt mycket, som skall

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

hinna skötas då, och det ges inte någon frist, ty vintern kommer och skörden måste tagas vara på, och en massa höstarbeten måste vara undanstökade inom en viss tid. I mellersta Sverige är kanske inte detta så framträdande; där är det nog mera fråga om februari och mars månader. Om man finge 46 timmar i februari, skulle man kunna få arbetena att löpa till mindre förfång och med mindre fusk.

Vidare är det ju så, att det är för korta arbetspass under de månader på året, då arbetstiden är inskränkt särskilt mycket men då ändå dagsljuset tillåter längre arbetstid. Detta har verkat på det sättet, att på många gårdar, i södra Sverige i varje fall — jag vet inte om man allmänt blivit så praktisk i Skåne, men i mina hemtrakter använder man bara fem dagars arbetsvecka under större delen av vintern. Man har då 41 timmars arbetsvecka under några månader, och det tages ut på fem dagar med åtta timmar om dagen och en kvart mera under fyra dagar. Sedan gå arbetarna lediga hela lördagarna och hela söndagarna, och jag försäkrar att en mycket stor procent av arbetarna där tycka att detta är fåneri. Det blir för mycket ledighet, om man skall gå ledig två dagar varje vecka normalt under flera månader. Detsamma gäller under mars. Då är det mycket lätt att taga ut de 46 timmarna under fem dagar, och det är inget tvivel om att det vore en avsevärd hjälp, om man under de känsligaste tiderna av året kunde få utsträcka arbetstiden till 50 timmar i veckan under mars och oktober och under februari till 46 timmar. Det är detta, vi i vår motion yrkat på. Om någon kunde visa, att detta skulle strida mot en allmän önskan bland det stora flertalet arbetare, skulle detta vara något att taga hänsyn till, men även om lantarbetarförbundet i sina ytt- randen säger detta, så vill jag dock göra gällande, att ibland menige man ute på arbetsplatserna lär den uppfattningen inte vara så utbredd. Detta beror på att timlönesystemet mer och mer blivit det förhärskande, och arbetarna bli av med sin timlön för fyra timmar i veckan i mars och oktober och fem timmar i februari på detta sätt, vilket betyder ungefär 100 kronors inkomst om året. Det är många som ta hänsyn till detta, och jag tror inte det vore impopulärt bland lantarbetarna heller att gå in för vårt förslag.

I fråga om möjligheten att ordna det praktiskt med arbetena, som herr Löfvander säger, så vet jag, att det finns många som ha ordnat det synnerligen praktiskt och ändå mött svårigheter. — Det finns herrar, som sitta och titta på klockan och tycka det är oförskämt av mig att upptaga tiden med detta, men herr talman, detta är ingen struntsak för den stora del av det svenska näringslivet, som jordbruket omfattar. Det är inget tvivel om att inte detta är en så pass väsentlig sak, att det finns ofantligt mycket mindre betydelsefulla saker, som ha tagit upp fem gånger så lång tid både i denna kammare och i den andra. Jag anser att vi icke kunna gå förbi denna fråga utan att det sägs ifrån, liksom det sades 1937, att följderna icke komma att utebli. De ha redan visat sig, och det blir nödvändigt att påtala detta.

Herr talman! Jag skall nu be att få framställa det yrkande om bifall till motionen nr I: 325, som jag framlämnat skriftligt, och jag ber att herrarna icke tro att jag talar fullkomligt utan kännedom om förhållandena i denna sak. Jag har ju haft tillfälle att studera dem ofantligt noga, och jag har haft tillfälle att rådgöra med arbetare och jordbrukare i mycket stor omfattning.

Herr von Horn: Herr talman! I debatten 1937 tog jag mig friheten att inför denna kammare anföra en varning mot ett antagande av den nu gällande lagen. Jag påpekade då särskilt, att den då gällande 1936 års lag vore i allra högsta grad oprövad och att man ju icke borde antaga nya lagar förr än man åtminstone hade någon erfarenhet av de lagar, som voro tillämpliga vid det

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)
tillfället. Den omständigheten att redan nu vissa uppmjukningar måste vidtagas i de föreskrifter som 1937 beslötos, visar åtminstone för mig, att jag hade rätt i den varning, som jag då uttalade.

Jag skall icke förlänga debatten i detta ärende. Jag vill bara med ett par ord bekräfta vad som förut sagts och vad jag redan sade då, nämligen att den största faran för lagens tillämpning kanske inte hotar de största gårdarna utan de medelstora, såsom herr Mannerskantz mycket riktigt sade. Men även de allra minsta lantbruken, där man bara behöver låt oss säga en medhjälpare, drabbas av olägenheterna, ty det är icke möjligt för en jordbrukare att få denne medhjälpare utan att följa lantarbetstidslagens föreskrifter. Den ene mannen går inte och gör tjänst längre än den andre, vare sig han är ensam på gården eller han har en tio, tjugu arbetskamrater. I princip är lagen alltså tillämplig för alla lantbrukare i vårt land.

Vidare tillät jag mig påpeka, att det inte är omöjligt, att dessa strängare bestämmelser komma att till en viss grad medverka till en avfolkning av det bästa av vårt folk på landsbygden, nämligen de uppväxande sönerna hos vår gamla bondestam. Jag är i tillfälle att nämna, att erfarenheten under de gångna åren har för mig bekräftat sanningsenligheten av detta mitt yttrande.

Till yttermera visso skall jag be att få instämma i det uttalande som herr Domö nyss gjort och ber också att få instämma i det yrkande, som av honom framställdes.

Herr Ekströmer: Herr talman! För att närmare precisera mitt yrkande, då jag endast yrkade bifall till motionen, vill jag hänvisa till det lagtextförslag, som nyss överlämnades till herr talmannen, och ber således att få yrka bifall till detta.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Jag blev direkt uppkallad av herr Mannerskantz' inlägg, då han efterlyste, om det fanns någon i Malmöhus län, som kunde vittna med herr Löfvander. Jag anmäler mig nu som detta vittne. Jag har inget stort jordbruk, det består av 35 tunnland, och jag har inte mer än två anställda och faller alltså inte under lagen direkt, men automatiskt gör jag detta ändå — det är alldeles riktigt som herr von Horn sade, att även om man inte har mer än en anställd, så kräver han samma rätt som andra, och det är alldeles naturligt.

Herr Mannerskantz framhöll, att särskilt sockerbetsodlarna ha det svårt enligt denna lag. Jag är också sockerbetsodlare, och jag har till punkt och pricka följt denna lag och funnit, att det går mycket bra. Jag har inte haft minsta obehag av lagen. Jag är lika långt framme med arbetet nu som när vi arbetade under andra förhållanden. Det beror ju givetvis på vad det är för folk som man har, men jag har funnit, att behandlar man dem bra, så bli de bra, och då utföra de sitt arbete till full belåtenhet och förstå själva att forcera en smula under den tid de äro i arbete.

Fördelen med denna ledighet på lördagseftermiddagarna sätta dessa arbetare synnerligen stort värde på. De sluta då på middagen och få således en sammanhängande ledighet på en och en halv dag. Det är ju i sådana mindre jordbruk alltid ogifta arbetare. De ha i många fall rätt långt till sina föräldrahem, men då kunna de på lördag middag ta sin cykel och cykla hem, även om de ha ett par tre mil till föräldrahemmet, och vara på sin plats på måndagsmorgonen igen. Det har inte varit det minsta obehag av lagen.

Herr Mannerskantz undrade, om det fanns någon i Malmöhus län överhuvud taget, som skulle kunna ge herr Löfvander rätt. Ja, jag vågar på rak arm säga, att det stora flertalet där äro beredda att göra detta, ty jag har haft

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

många ingående samtal även med de allra största jordbrukarna där nere, och de ha så gott som enstämmigt sagt, att denna lantarbetstidslag inte generade dem ett dugg. De ha rationaliserat, det var ju en given följd, att de skulle göra det, och där de gått in på detta, ha de helt enkelt vunnit på förändringen. Detta är min bestämda uppfattning, och jag vill tillbakavisa påståendet att det är så stora obehag, som det här på vissa håll görs gällande med denna lag. Det kan ju hända, att det i herr Domös trakter och kanske på andra håll inte ligger till på samma sätt som det gör i Malmöhus län, men om det inte är sämre på andra platser än där, finns det ingen anledning att göra några anmärkningar mot den gällande lagen.

Herr Löfvander: Herr talman! Herr Mannerskantz trodde sig ha konstaterat, att det under dessa inte fullt tre år, som lantarbetstidslagen fungerat, hade blivit en standardförsämring av det svenska jordbruket. Jag undrar, herr Mannerskantz, hur detta rimmar med den överproduktion, som finns av jordbruksprodukter i landet. Jag förmodar att herr Mannerskantz har kännning av denna överproduktion även i Kalmar län, åtminstone har det låtit så i tidigare debatter här i kammaren.

Herr Mannerskantz talade om att den levnadsstandard vi ha hade tillkommit genom arbete. Det är alldeles riktigt, men det kan man ju tillämpa vid alla företag; det gäller ju inte bara vid jordbruket.

Herr Mannerskantz trodde, att vi hemma i Skåne skulle ha så stora svårigheter att ordna betransporterna under oktober månad. Jag har inte erfarenhet, att det är så stora svårigheter. Man har ju dessa övertidstimmar att tillgripa, ifall man behöver dem. Man kan flytta arbetstiden från en dag till en annan. Vi ha våra leveransplaner, och såvitt jag vet fungerar det hela smärtfritt. Jag har konstaterat, att under hela den tid som lantarbetstidslagen gällt har det inte hörts så mycket klagomål ute i landet bland jordbrukare som jag hör här i första kammaren.

Häri instämde herr *Persson* och herr *Nilsson, Bror*.

Herr Norman: Herr talman! Herr Mannerskantz opponerade sig mot utskottets skrivsätt. Jag tror att jag för min del måste opponera mig mot herr Mannerskantz' sätt att citera. Utskottet har konstaterat, att den reviderade lantarbetstidslagen endast en kort tid ägt giltighet. Så har utskottet citerat arbetsrådet, alltså den myndighet, som har att vaka över lagens efterlevnad, som säger sig ha funnit, att rådet ännu icke kan uttala något allmänt omdöme om lagens verkningar, och så kommer utskottets mening i följande sats: »Även enligt utskottets mening bör med ett sådant omdöme få anstå, till dess ytterligare erfarenheter av lagens tillämpning vunnits.»

På tal om erfarenheter, så hörde vi ju nyss av herr von Horn, att han 1937 hade varit mycket betänksam mot att några ändringar skulle göras i då gällande lantarbetstidslag, därför att den bara hade gällt ett år, och man borde, som han framhöll, avvakta erfarenheten. Nu har den nu gällande arbetstidslagen gällt i två år, och då har herr Mannerskantz redan gjort sådana erfarenheter, att han kan fälla ett omdöme även om den lag som nu kommer, sedan riksdagen fattat sitt beslut i den ena eller andra riktningen. Det är väl i alla fall att tro sig om att dra erfarenhetsslutsatser allt för vitt.

Däremot är jag herr Mannerskantz tacksam för att han påvisade ett tryckfel, som här föreligger i utskottets motivering. Det må vara oss förlåtet, ty i arbetstidslagen för detaljhandeln ha vi dispensbestämmelserna i 12 §, och vi hade suttit och tröskat med den lagstiftningen i flera veckor. Detta är tydli-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

gen anledningen till att denna lapsus kunnat komma till stånd. Hänvisningen skall naturligtvis vara till 10 §.

I fråga om de yrkanden, som herr Mannerskantz och herr Ekströmer här gjort om en förlängning av arbetstiden under vissa vintermånader, må ju erinras därom, att huvudreglerna för lantarbetstidslagen äro grundade på den principiella inställningen, att 48-timmarsvecka skall i princip tillämpas. På grund av olika behov som föreligga har lagen konstruerats så, att en längre arbetstid per dag och vecka uttages under sommarhalvåret och en kortare under vinterhalvåret, men summan av arbetstimmar blir ungefär motsvarande den som, utslagen över hela året, tillämpas enligt den allmänna arbetstidslagen. Herr Mannerskantz' och herr Ekströmers yrkanden innebära, att man skulle utsträcka arbetstiden med frångående av den princip, som jag här har refererat.

Utskottet har inte ansett att detta är nödvändigt. Utskottet erkänner gärna att det kan föreligga något olika behov i olika delar av landet, men har då hänvisat till de dispensmöjligheter som föreligga. Och de behöva säkerligen i detta fall inte bli av samma omfattande storleksordning som under de senaste två åren, när det gällt en hel del andra detaljer i fråga om arbetstidsfördelningen.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Vad jag här föreslagit innefattar en förlängning av arbetstiden med 34 timmar för hela året. Det är så pass obetydligt att jag inte gärna kan förstå att det skulle kunna vara skadligt.

Vidare vill jag säga till herrar skåningar: Ni tro väl i alla fall inte att edra kolleger i Skåne skulle ha någonting emot 42 timmars arbetsvecka under februari och inte heller 50 timmar under oktober eller för mars — under sistnämnda månad är väl vårbruket i gång. Skulle det vara så att herrarna verkligen kunna garantera, att det råder en allmän förnöjelse med lagen nere i Skåne, och att det endast är här i kammaren, som ni fått höra några klagomål, så tycker jag i alla fall att det är bra att de framföras någonstans, så att man får höra uppfattningarna även från annat håll, som för övrigt representerar större delen av vårt land.

Herr Löfvander: Herr talman! Jag vill inte nämnvärt förlänga debatten, men jag tog fasta på herr Mannerskantz' yttrande angående vårbruket. Jag vill tala om att i Skåne utfördes under år 1938 inte mindre än 90 procent av vårbruket under mars månad, och det skedde med 46 timmars arbetsvecka utan att vi hörde av några klagomål över den saken. I fall man någon gång behövde tillgripa övertid gjorde man det.

Det är förvånande att man i andra trakter av landet, speciellt i jordbruks-trakter, såsom exempelvis Kalmar län, skall ha så svårt att inordna sig under lagen. Det måste väl bero på — men jag tror jag skall ha min tanke för mig själv i det fallet, och jag skall inte säga någonting!

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att därunder förekommit följande yrkanden:

1:o) att vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt skulle bifallas;

2:o), av herr *Domö*, att kammaren skulle bifalla motionen I: 326, dock att promulgationsstadgandet i den föreslagna lagen skulle avfattas sålunda:

Denna lag träder i kraft den 1 november 1939 samt gäller till och med den 31 oktober 1942. Beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse som avses i 12 eller 13 § skall dock vad i lagen är stadgat fortfara att gälla efter sistnämnda dag.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

samt 3:o), av herr *Mannerskantz*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, att 4 § 1 mom. i lagförslaget erhöles följande lydelse:

Till arbete — — — (lika med utskottet) — — — för arbetsvecka

under januari och december 41 timmar,

under februari och november 46 timmar,

under mars och oktober 50 timmar samt

under tiden april—september 54 timmar.

Från vad — — — (lika med utskottet) — — — följande undantag:

a) För varje bruksningsdel må enstaka arbetare, — — — (lika med utskottet) — — — under januari, februari, november och december högst 12 timmar för två arbetsveckor i följd samt under mars och oktober högst 10 timmar för samma tid.

Vad nu sagts — — — (lika med utskottet) — — — 54 timmar för arbetsvecka.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Mannerskantz* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr Domös yrkande.

Herr *Mannerskantz* äskade emellertid votering jämväl om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående andra lagutskottets utlåtande nr 36 antager bifall till herr Domös yrkande i ämnet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits bifall till herr *Mannerskantz* yrkande i frågan.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 36, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Domös yrkande i ämnet.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamö-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

ter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Om vissa ändringar i semesterlagen. Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 37, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i lagen den 17 juni 1938 om semester.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft tre inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen motionen i första kammaren nr 216 av herr *Mannerskantz* samt motionerna i andra kammaren nr 330 av herr *Nordström* i Kramfors m. fl. och nr 332 av herr *Janson* i Frändesta m. fl.

I motionerna I: 216 och II: 332, vilka voro likalydande, hade under åberopande av att vissa bestämmelser i lagen den 17 juni 1938 om semester erhållit en särskilt med hänsyn till jordbrukets förhållanden mindre lycklig avfattning, hemställts, att riksdagen med ändring av hittillsvarande bestämmelser under 4 och 8 §§ måtte besluta giva de nämnda paragraferna förslagsvis den ändrade lydelse, som i motionerna angivits.

I motionen II: 330 hade hemställts, att riksdagen för sin del måtte besluta i motionen angiven ändrad lydelse i den av 1938 års riksdag beslutade lagen om semester.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1) att motionerna I: 216 och II: 332 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

2) att motionen II: 330 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr **Mannerskantz**: Herr talman! Vad i detta utskottsutlåtande anføres på sidan 3 och sedan även i fortsättningen av utlåtandet om semesterlönens beräkning är av den natur, att jag anser mig böra en liten smula få komplettera vad utskottet anfört. Om man tillämpar semesterlagens bestämmelser angående semesterlönens beräkning vid mindre företag, och måhända även vid större, möter det sådana tekniska svårigheter att beräkna den, att man inte gärna kan finna sig i att dragas med sådana bestämmelser under någon längre tid. Jag har därför i motion föreslagit att man skulle få göra överenskommelser med de anställda om hur stor semesterlönen skall vara. Nu hänvisar utskottet till vad departementschefen tidigare uttalat, att därest det i ett visst fall skulle uppstå svårigheter, skulle man få överenskomma hur stor den genomsnittliga lönecomsten skall anses ha varit. Detta är ett uttryck som inte borde få förekomma i svensk lag överhuvud taget — antingen är det på ett visst sätt eller också inte. När det är en lag skall man få respekt för den när man läser den, tycker jag.

Utskottet hänvisar alltså till detta uttalande, men utskottet fullföljer inte resonemanget i någon vidare mån. Jag förmodar dock att man måste tolka det hela så, att utskottet anser att Kungl. Maj:t skall göra någonting, så att det går att tillämpa bestämmelsen utan att man behöver ha dåligt samvete. Jag tycker emellertid att utskottet kunde ha anmodat Kungl. Maj:t att skriva om lagtexten, då ju utskottet inte ansett sig ha tid att göra det. Och det förstår jag ju ganska väl. Det vore nog inte så förfärligt farligt att be Konungen att göra detta.

Då jag alltså förmodar att man får lov att tolka utskottsutlåtandet så, att utskottet verkligen tänker sig att Kungl. Maj:t skall bringa reda i förhållan-

Om vissa ändringar i semesterlagen. (Forts.)

dena, var det närmast för att få detta bekräftat som jag begärde ordet. Om utskottet verkligen ordentligt är med på den saken, har jag för min del ingenting att invända mot utskottets utlåtande i denna del.

Det var ytterligare två saker, som begärdes i motionen, nämligen förtydligande i någon mån av bestämmelserna om kvalifikationstidens förläggande samt om semesterns förläggande, så att det skulle vara möjligt att även ta ut en del i förskott. Vad utskottet därvidlag uttalat anser jag vara av värde, och jag kan vara tillfredsställd därmed, då jag förmodar att något prejudikat i annan riktning efter vad utskottet här skrivit inte längre behöver riskeras.

Jag har, herr talman, intet särskilt yrkande.

Herr Hagman: Herr talman! Av de önskemål av olika slag, som motionären framfört, är det två som utan vidare äro klarlagda i utskottets utlåtande. Den ena är att man har rätt att beräkna kvalifikationstiden på det sätt, som utskottet här har angivit, och den andra är att beträffande förskottssemester möter det med lagens konstruktion av minimilag inga som helst svårigheter att ordna densamma på av utskottet angivet sätt.

Svårigheter ha mött när det gäller beräkningssättet för semesterlönens fastställande, och i denna del har utskottet sagt ifrån att det inte torde möta något hinder om arbetare och arbetsgivare komma överens om att fastställa vissa andra grunder. I utskottsutlåtandet erinras också om att arbetsgivareföreningen och landsorganisationen till Kungl. Maj:t inlämnat en framställning i detta ämne, som varit ute på remiss till olika myndigheter. Vi ha anledning tro, att därest det skulle visa sig att det blir bakslag i arbetsdomstolen eller inom andra myndigheter med hänsyn till vad utskottet här uttalat, så kommer Kungl. Maj:t att för nästa riksdag framlägga ett förslag, som råder bot på de svårigheter, som motionären påtalat. Ty det är otvivelaktigt alldeles riktigt, att det är en rätt omständlig procedur att räkna ut semesterlönens storlek så som lagen nu är beskaffad. Det är säkerligen önskvärt att komma fram till en ordning, som vi alla hoppas kunna nå och som innebär en förenklad beräkningsmetod.

Jag tror emellertid att vi lugnt kunna godkänna andra lagutskottes utlåtande även på denna punkt, ty det kommer inte att föra med sig några obehagliga verkningar. Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till andra lagutskottets utlåtande.

Herr Linderot: Herr talman! Jag skall inte säga många ord i denna fråga. Då en lag är beslutad, som faktiskt innebär en mycket väsentlig reform för en stor massa människor och vars princip framför allt är ett synnerligen stort framsteg, skulle det kunna synas överflödigt att omedelbart frambära motioner, innehållande förslag till ändringar eller, som motionärerna naturligtvis mena, förbättringar i lagen i fråga. Det kan ju synas rimligt att den bör få komma ut i livet och prövas, och efter praktiserandet bör riksdagen ha större möjligheter att vidta sådana ändringar, som kunna anses behövliga för förbättring av lagen.

Då vi emellertid genom kommunistiska representanter i andra kammaren ha motionerat om förändring i lagen är detta därför att vissa bestämmelser faktiskt missgynna rätt stora grupper. Det gäller här främst frågan om den tid, under vilken man måste vara anställd hos en arbetsgivare, frågan om hur många arbetsveckor man skall ha o. s. v. Det är för närvarande vissa grupper, som lagen helt utelämnat, och vi ha försökt att genom en motion vinna gehör för några förändringar, som skulle råda bot för dessa brister.

För min personliga del förstår jag ju att det inte vid innevarande riksdag

Om vissa ändringar i semesterlagen. (Forts.)

kan genomföras några dylika förändringar, eftersom utskottet nu har lämnat saken åt sitt öde. Jag ville genom att taga ordet i frågan bara ha understrukt, att man inom de myndigheter, som ha hand om dessa ting, bör ha sin uppmärksamhet riktad på de svagheter, som dock faktiskt vidlåda semesterlagen i dess nuvarande skick. Med den förklaring, som herr Hagman här har givit, kan man ju redan förutsätta att så kommer att ske. Och då jag väl inte kan uppnå någonting genom att ställa något särskilt yrkande, nöjer jag mig med att få dessa små randanmärkningar förda till dagens protokoll, i förhoppning att de statliga myndigheterna, när lagen kommer att verka i det levande livet, i snabbaste tempo söka att på grundval av erfarenheterna förbättra det som i dag kan anses vara bristfälligt i lagen.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 16, i anledning av väckt motion angående utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog.

Med föranledande av en inom andra kammaren väckt och till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 299, av herr *Hammarlund*, hade nämnda kammare för sin del beslutit, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande lämpligheten och möjligheten av upplåtande genom försäljning eller annorledes till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte den husbehovsskog, som lämpligen borde tilldelas varje enskilt nybildat hemman.

Detta beslut hade delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till sitt andra tillfälliga utskott, vilket i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Det kan synas egendomligt att jag begärt ordet i anledning av ett utskottsutlåtande, som kommer från ett annat utskott än det jag tillhör, i synnerhet som detta utskottsutlåtande är enhälligt. Men det förekommer i detta ärende någonting, som jag särskilt observerat, inte minst därför att jag känner till denna stiftelse och har varit där nere och besett egendomen. Jag har därför i viss mån blivit överraskad av denna motion och det yrkande, som i motionen framställles.

Motionen går ut på att riksdagen skulle skriva till Kungl. Maj:t och begära en »utredning rörande lämpligheten och möjligheten av upplåtande genom försäljning eller annorledes till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsen å Lärkesholms arrendegårdar jämte den husbehovsskog, som lämpligen bör tilldelas varje enskilt nybildat hemman».

När jag läste denna motion fick jag ett mycket starkt intryck av att man i själva verket ville komma åt skogen — man ville utskifta så mycket som möjligt av skogen på stiftelsens egendom Lärkesholm. Det finns på gården 45 arrendatorer, som ha små gårdar på omkring 10 tunnland jämte i genomsnitt ungefärligen 20 tunnland betes- och hagmark. De betala i arrende för dessa små ställen omkring 100 kronor om året och ha då både bostads- och ekonomibyggnader och brukningsrätt till jorden samt bränsle i viss utsträckning. Det har nu anmärkts att dessa brukningslotter äro för små, så att vederbörande

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
inte äro besuttna, och därför har också stiftelsens styrelse upprättat en plan att successivt, allt efter som det blir möjlighet, sammanslå dessa lägenheter till större och mer bärkraftiga jordbruk. Detta går ju också fullt i linje med det förslag, som vi kanske redan i dag skola behandla rörande egnahemsväsendet.

Den skog, som finns på egendomen, synes enligt utskottsutlåtandet utgöra 638 hektar. Den förvaltas av skogssällskapet i Göteborg. Det har nedlagts mycken omsorg på att förbättra och tillvarataga skogsmarkerna, det har anlagts vägar för att ekonomiskt bättre kunna utnyttja skogen, och det har verkställts skogsdikning för att öka produktiviteten. På egendomen finnas också några mindre sjöar, som göra att egendomen är mycket naturskön med vackra strandpartier.

Nu förklaras i motionen, att arrendatorerna för någon tid sedan begärde att få friköpa sina arrenden under godset. Det avslogs av direktionen, och detta, säger motionären själv, med all rätt, ty det räcker inte med att dessa småbrukare erhålla den torva, som de och deras förfäder brukat i hundratals år. »Man måste nu», fortsätter motionären, »göra en kraftansträngning ifrån det allmännas sida, icke blott bevilja friköpning på det brukade området, utan småbruken, varav många äro ytterst små, ett endast på 5 tunnland odlad jord, böra göras bärkraftiga genom tilldelning av stödskog, vilken finnes i riklig omfattning.»

Det framgår således med all önskvärd tydlighet, att man här vill gå längre i skiftesförfarande än vad man i allmänhet gör när man tilldelar stödskog. Man vill ha skogsområdet, så att dessa småbruk kunna bli bärkraftiga på den skogstilldelning, som man kan utskifta till desamma. Det förefaller mig vara synnerligen olämpligt att på detta sätt stycka egendomens välskötta och vackra skog. Och jag drar starkt i tvivelsmål, att vederbörande verkligen skulle bli hjälpta med en sådan anordning. Ty skogen har inte nått en sådan ålder, att avkastningen kan ge så synnerligen mycket, utan den står i full växtkraft. För stiftelsen vore det uppenbarligen en ekonomisk förlust att avhända sig denna skog, ty köpeskillingen kan inte bli sådan att den svarar emot skogens verkliga värde när den ligger på en hand.

Nu har stiftelsens styrelse, som jag nämnde, gjort upp en plan för att få till stånd en sammanslagning av dessa småbruk. Man påstår, har jag hört sägas, att verkställigheten av denna plan går för långsamt. Det är dock klart att stiftelsen måste gå försiktigt fram. Dels är den bunden vid kontrakt, och dels vill man naturligtvis inte köra i väg en brukare för att på detta sätt föra hans jordlott över till en granne. Man har gått den vägen att söka bereda dem arbete i skogen, och sedermera ha de fått arbetsinkomster där man bäst kunnat skaffa dem. Det enhälliga utskottet vitsordar, att arrendegårdarna inte hålla måttet i fråga om areal. Den enda utvägen att skapa större och lämpligare jordbruksenheter lär därför vara, säger utskottet, att minska antalet gårdar genom sammanslagning. Utskottet förklarar också att man därvid måste gå fram med försiktighet, vilket är självfallet på grund av de hänsyn, de äldre och vid sina hem fästade arrendatorsfamiljerna äro berättigade till. Vidare uttalar utskottet att den av skogssällskapet förvaltade skogen är stiftelsens huvudsakliga inkomstkälla och fortsätter: »Att minska eller rent utav borttaga denna inkomstkälla genom att slå ut den på ett stort antal smärre gårdar skulle näppeligen låta sig göra utan att radikalt förändra eller äventyra stiftelsens karaktär och torde därför ej böra ifrågasättas. Det av stiftelsen förvaltade skogsområdet torde nämligen redan nu icke vara större än som erfordras för att kunna erhålla ett rationellt drivet skogsbruk.»

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)

När jag läser detta frågar jag mig: Hur skall man kunna förena motionärens önskan om en skrivelse till Kungl. Maj:t om att få en betydligt ökad skogstilldelning med detta utskottets enhälliga uttalande emot att en uppdelning av skogskomplexet kommer till stånd? Det står inte heller i överensstämmelse med det slut, vartill utskottet kommit. Utskottets motivering är så vitt jag kan finna en motivering, som logiskt bort utmynna i ett avslag till motionen.

Till utskottets utlåtande har fogats inhämtade yttranden. Det har inhämtats yttrande från länsstyrelsen i Kristianstads län, som avstyrker motionen. Det har inhämtats yttrande från Örkellunga kommunalfullmäktige, som visserligen rätt vagt uttalar sin sympati för motionen, men som särskilt vill poängtera, att någon minskning av den samlade skogsarealen ej får äga rum. De understryka således också att någon uppdelning av skogsområdet ej bör komma i fråga.

Styrelsen för stiftelsen utgöres av landshövdingen i Kristianstads län, kontraktsprosten i kontraktet, kyrkoherden i församlingen samt en av länsstyrelsens utsedd ledamot. För granskning av stiftelsens verksamhet utser Kungl. Maj:t tre revisorer. Jag nämner detta emedan jag har hört sägas, att det i debatten i andra kammaren framkommit anmärkningar mot stiftelsens sätt att sköta egendomen. Man har bland annat anmärkt, har det sagts mig, att någon byggnad ur hälsovårdssynpunkt icke skulle ha varit lämplig. Jag frågar mig om riksdagen är rätt forum för sådana anmärkningar. För sådana ärenden ha vi hälsovårdsnämnderna i kommunerna. Och gäller anmärkningen en stiftelse minns jag vidare om, som jag nyss sade, att Kungl. Maj:t utser tre revisorer. Någon anmärkning mot stiftelsens skötsel har inte framkommit vid deras granskning. Dessutom finns det en särskild lag om tillsyn över stiftelser, nämligen lagen av den 24 maj 1929. Är det någon, som har anledning att framställa anmärkning mot en stiftelses styrelse, skall det ske enligt denna lag och till den tillsyningsmyndighet, som enligt lagen övar uppsikt över stiftelsen. Är klaganden inte nöjd med tillsyningsmyndighetens beslut kan han enligt 20 § i samma lag föra sin klagan vidare till Konungen. Det förefaller mig som om här möjliga betryggande åtgärder vore vidtagna, och att skriva till Kungl. Maj:t för att Kungl. Maj:t skall verkställa undersökning i det föreliggande fallet förefaller mig vara fullkomligt orimligt, när ju stiftelser äro inrättningar, som i alldeles särskild grad stå under uppsikt av det allmänna. Det var också detta, som slog mig, när jag tittade på detta ärende. Vad skulle konsekvenserna bli av ett bifall till denna utskottets hemställan, där man går in på en enda stiftelses egendom? Skall man fortsätta och leta upp ett annat fall, så att man kan göra på samma sätt med nästa egendom?

Vi ha ensittarlagen i den mån den kan användas för friköp, vi ha lagar och förordningar i alla möjliga avseenden och vi ha egnahemsnämnder i vederbörande län, som äro verksamma. Vilka konsekvenser skulle det icke bli, om man nu skulle bifalla utskottets hemställan beträffande den här stiftelsen? Då kan man säkert vänta motioner även rörande andra stiftelsers egendomar och vill man utsträcka dessa konsekvenser litet längre, kan man ju väcka motioner i riksdagen och praktiskt taget begära undersökning om vilka egendomar som helst i landet.

Vad skall Kungl. Maj:t göra, ifall Kungl. Maj:t får en riksdagsskrivelse sådan som utskottet här föreslagit? Det förefaller mig mycket svårt att kunna avgöra, hur Kungl. Maj:t skall ställa sig i ett sådant fall, där det redan finns tillsynsmyndigheter och organ i olika avseenden. Det förefaller mig, som om det också konstitutionellt, åtminstone i visst avseende, är oriktigt att förfara

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
på det sätt, som man här ifrågasätter, och jag undrar, om man inte besvärar Kungl. Maj:t med en sak, som Kungl. Maj:t icke kan effektuera.

Till vad jag förut nämnde om skogen vill jag säga, att den tanken slog mig nu, om icke bakom detta friköp kan ligga en önskan att förvärva större areal i spekulationssyfte. Det är nämligen vackra sjöstränder, åtminstone så långt jag har sett, och det är en vacker och välvårdad skog, lämplig för villatomter. Men det är ju inte meningen att göra en sammanslagning, utan den riktiga vägen är uppenbarligen den, som styrelsen har valt, nämligen att uppgöra en plan till ett successivt sammanförande av dessa bruk. Låt skogssällskapet förvalta och sköta skogen och bered stiftelsen på detta sätt så stora inkomster, som det är möjligt. Konsekvenserna av ett bifall till denna motion har jag redan talat om och jag ber, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Då kammarens ledamöter läsa detta enhälliga utskottsutlåtande i anledning av en fråga, som tidigare väckts och behandlats i andra kammaren, ha kanske icke kammarens ledamöter observerat, att denna fråga, om vilken utskottet här har blivit enig, i andra kammaren gav upphov till mycket ingående debatter och mycket allvarliga meningsskiljaktigheter. Det var en lång debatt, där partibanden brusto helt och hållet och betänkligheter framställdes från alla håll, och där beslutet fattades med, jag tror, 99 röster mot 78.

Jag är icke alls kapabel att upptaga en diskussion på det jordbruksekonomiska planet, alltså bedöma frågan om lämpligheten av de åtgärder, som motionären här siktar till. Jag vill allenast stryka under några rättsliga synpunkter, som för mig äro alldeles tillräckliga för ett ståndpunktstagande. Den föregående ärade talaren har redan varit inne på dem, men eftersom jag har begärt ordet, må det tillåtas mig att ytterligare stryka under dem.

Vad kan det vara för några rättsliga betänkligheter, som kunna möta mot den här ifrågasatta utredningen? Ja, det skulle väl kunna vara två frågor, som man får noga hålla isär.

För det första kan det möjligen göras gällande — och det gjordes gällande i andrakammardebatten — att sådana åtgärder, som motionären och utskottet här vilja företaga, strida mot stiftelseurkunden, att de inte äro förenliga med stiftelsens ändamål. Jag vågar icke, då jag icke haft tillfälle att studera dessa handlingar, uttala någon bestämd mening om hur därmed förhåller sig. Jag vill bara erinra om att den meningen, att åtgärderna vore stridande mot stiftelsevillkoren, hävdades av flera omdömesgilla talare i andra kammaren. Det är kanske i sin mån också belysande, vad en av förespråkarna för åtgärden sade i andra kammaren. Han sade, att »vi få väl icke vara alltför finkänsliga i detta hus, där vi dagligen modernisera och förbättra gamla lagar och förordningar, därför att en gammal man av utländsk börd en gång har uttalat en viss önskan, då det numera redan är sörjt för genom andra organ för allt det som han önskat». Häri ligger ett expressivt erkännande, förefaller det mig, av de föreslagna åtgärdernas oförenlighet med stiftelsevillkoren. Vi veta nu alla, att det verkligen finns möjlighet att få en stiftelses verksamhet förändrad genom ett beslut av Kungl. Maj:t genom det som på lärt språk kallas permutation, men vi veta också, att det skall vara mycket starka skäl för att en sådan skall få företagas.

Det är emellertid icke denna synpunkt, som jag särskilt velat poängtera, utan det är en annan, som får noga särhållas från den först nämnda. Jag vill hävda, att det alldeles icke går för sig att genomföra sådana åtgärder, som

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
det här är fråga om, mot stiftelsens eller, direktare uttryckt, stiftelsens direktionens mening.

Det finns i utskottets utlåtande en del uttalanden på denna punkt, som skulle kunna missförstås. Utskottet talar nämligen i slutet av sitt utlåtande om frågan, huruvida frilösning kan ske mot stiftelseförvaltningens bestridande. I det sammanhanget erinrar utskottet om ett på sin tid, det var för resten 1851, av justitiekanslern fällt uttalande i en liknande fråga. Men ser man nu efter i handlingarna, vad det var för ett uttalande, ja, då var det bara ett uttalande av de många, där justitiekanslern sagt ifrån, att sådana där permutationer i särskilt fall kan äga rum. Men ingalunda har justitiekanslern sagt, att en sådan förändring kan äga rum oberoende av stiftelsestyrelsens vilja. Jag har för min del aldrig hört talas om att permutation ägt rum på annat sätt än på vederbörande rättssubjekts egen begäran, och jag skulle icke tro, att man skall kunna finna något exempel därpå. Det står tvärtom för mig alldeles klart, att det är något alldeles omöjligt, något alldeles oformligt att tvinga ett enskilt rättssubjekt att fränhända sig sin egendom. Man må ju gå fram på lagstiftningens väg, man må stifta nya regler angående arrendatorers rätt att friköpa sin jord — det är en fråga, som jag icke känner närmare till och icke vill uttala mig om. Man kan över huvudtaget tvinga de enskilda på lagstiftningsväg att avstå från sin egendom, men, mina herrar, det har väl i svenskt politiskt liv varit en utomordentligt väsentlig och värdefull grundsats, att då staten griper in mot medborgarna på det viset, är det i form av generella regler, som gälla för ett obestämt antal fall. En rättsstat går icke till väga på det viset, att det väljer ut ett enskilt rättssubjekt och säger: ni sköter er icke väl, ni förvaltar icke er egendom rätt och vi skulle därför vilja taga den ifrån er.

Nu skall man ju icke låta sig förvillas av att det är fråga om en stiftelse. Det är ju en fast grundsats i vår rätt, att en stiftelse är ett privat rättssubjekt, och vad som är tillåtet med avseende på en stiftelse i fråga om sådana här ingripanden, ja, det blir tillåtet också med avseende på annan enskild egendom. Den föregående ärade talaren lät oss med rätta se perspektivet av att man ingriper mot den ena och andra jordägaren, vilkas arrendatorer icke äro tillfredsställda eller som sköta sin jord illa. Man kan upprulla andra perspektiv; man kan tänka sig föreningar av olika slag för att taga någonting, som ligger stiftelserna litet närmare än den enskilde jordägaren. Gentemot en förening, som icke sköter sin egendom på ett sätt, som tillfredsställer det ena eller andra intresset, kan det således sättas i gång en utredning om eventuella tvångsåtgärder.

Jag har under hand hört erinras om att vi haft ett sådant fall förut, nämligen rörande den Hvitfelt ska stipendieinrättningen i Bohuslän, men då vill jag här erinra om, att jordbruksutskottet 1928 föreslog en riksdagsskrivelse här om i mycket av samma karaktär som den här föreslagna, men mina herrar, det skrivelseförslaget föll också i första kammaren och delvis på just sådana skäl, som jag här understrukit. Herr Sederholm yttrade då: »Kungl. Maj:t har utslutande bestämmanderätt i detta fall. Riksdagen har ej något alls med saken att göra. Det är en speciell stiftelse, som förfogar över denna jord, och Kungl. Maj:t har endast den höghetsrätten, att Kungl. Maj:t utser kuratorerna, men fastigheterna äro inte alls jämförliga med kronans egendomar, då de tillhöra stiftelsen och äro av enskild natur, icke av kronoegendoms natur.»

Då kan man naturligtvis till sist säga, att utskottet inte har sagt, att det skall bli några tvångsåtgärder av. Ja, därpå är det bara att svara: om det inte behövs några tvångsåtgärder, om stiftelsen är villig att vidtaga de här åtgärderna ändå, kan jag icke alls inse, varför riksdagen skall blanda sig i saken. En sådan här skrivelse, som nu är föreslagen, är betänkelig framför allt

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
därutinnan, att däri ligger en antydan från riksdagens sida, belyst just av vad som sagts i motiveringen, att det kanske skulle kunna vara möjligt ändå att gå fram på den här tvångsvägen. Det är en sådan antydan, ett sådant ståndpunktstagande från riksdagens sida, som jag för min del icke vill vara med om, och därför ber jag, herr talman, att få ansluta mig till avslagsyrkandet.

I detta anförande instämde herrar *Ewerlöf, Linnér, Ekströmer, Velandér, Carlström, Caap* och *Wistrand* samt friherre *Beck-Friis*.

Herr Heüman: Herr Herlitz sade någonting om att när denna fråga behandlades i andra kammaren, brusto partibanden ganska betydligt. Det är alldeles riktigt, men de ha icke brustit, när det gällt behandlingen av denna fråga i andra tillfälliga utskottet inom denna kammare. Såsom ledamöterna i denna kammare se, är det ett enhälligt utskott, som här framlägger sitt förslag. Utskottet har ansett sig ha fulla skäl att gå med på ett bifall till motionens yrkande, även om det icke helt kan instämma i motionens motiveringar i alla dess delar.

Herr J. B. Johansson var inne på frågan om skövlandet av skogsbeståndet på denna stiftelse. Jag vill då säga, att utskottet har tydligt sagt ifrån, att det anser, att den samfällighet i fråga om skogen, som finns där och som skötes av skogssällskapet i Göteborg, om möjligt icke bör skövlas. Det har särskilt poängterats i utskottets utlåtande, men det lär ju också ligga så till, att en uppdelning skulle kunna ske utan skövlande av de stora skogsbestånden, då det finns tillräckligt med skog åtminstone för husbehov på de särskilda inägorna. Jag tyckte det var egendomligt, när herr J. B. Johansson talade om att det skulle vara så omöjligt för arrendatorerna, om de fingo stödskog av detta skogskomplex, att klara sig ekonomiskt därför att denna skog var på tillväxt och således icke kunde lämna avkastning. Det är dock så, att handlingarna i ärendet visa, att denna skog är en av stiftelsens förnämsta inkomstkällor och lämnar för närvarande en avkastning av 17,000 kronor per år utom den ersättning, som stiftelsen erhåller för jakträtten på området. Den motiveringen tycker jag skulle helt bortfalla i fråga om herr J. B. Johanssons yrkande.

Han talade också någonting om att arrendeavgifterna äro så låga och det skall villigt understrykas. De utgöra endast 1.6 procent av taxeringsvärdet. Det har emellertid upplysts från arrendatorernas sida, att man har meddelat dem, att år 1946, då de nuvarande kontrakten utgå, komma arrendena att förhöjas och troligtvis med bortåt hundra procent.

Herr J. B. Johansson nämnde också någonting om att det skulle vara omöjligt att uppdelna detta område i små jordbruksenheter därför att de inte skulle bli bärkraftiga. Om man betraktar dem som jordbruksenheter, är det alldeles riktigt, men avsikten är icke heller att uppdelna dem i jordbruksenheter. Det är nämligen så, att en stor del av dessa arrendatorer äro hantverkare och således ha dessa jordbruksfastigheter som en binäring — ungefär motsvarande arbetarsmåbruken uppe i Norrland. Utredningen skulle också i så fall komma att omfatta i hur stor utsträckning man kan anordna bärkraftiga jordbruksenheter och i vilken utsträckning man bör bibehålla, om jag så får uttrycka mig, dessa arbetarsmåbruk.

Herr J. B. Johansson var inne på en sak, som vi inte haft anledning att diskutera i utskottet, och det var frågan om, huruvida man vill friköpa sina områden på grund av spekulation. Jag skulle knappast tro, att dessa arrendatorer, vilkas förfäder i flera fall under bortemot 150 år brukat denna jord, skulle ha i bakfickan en plan att friköpa jorden uteslutande i spekulativt

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.) syfte. Närmast är det väl så, som framhölls under debatten i andra kammaren, att de blivit kära i den torva, på vilken de och deras förfäder slitit i vissa fall ända upp till 150 år och att de därför önskade friköpa den. Om de fingo jorden i sin egen ägo, kunde de ägna all den omvårdnad, som de önskade, åt sina respektive gårdar.

Utskottet har som sagt funnit skäl att tillstyrka utredningen, och eftersom man här bland annat berört frågan om arrendeavgifterna, kan man ju ställa dessa i samband med de förmåner och de skyldigheter, som arrendatorerna i övrigt ha. Innan jag gör detta, vill jag dock erinra om, att kommunalfullmäktige i Örkelljunga, vilken kommun haft synnerligen stort gagn av denna stiftelse på grund av att en hel del av avkastningen gått till kommunalt ändamål, ha icke vagt, som herr J. B. Johansson sade, nöjt sig med att yrka bifall till utredningen, utan de ha i stället i sitt yttrande rent ut yrkat, att arrendatorerna skulle få friköpa sina respektive gårdar. Det enda de ha reserverat sig mot är skövlingen av det stora skogskomplexet. Ett sådant uttalande, i vilket man till och med går längre än vad motionären har gjort, kan herr J. B. Johansson icke beteckna som vagt.

Egnahemsstyrelsen, som haft tillfälle att granska förhållandena genom sin representant på orten, har även tillstyrkt utredningen. R. L. F.-föreningen på platsen, som också är mycket initierad i förhållandena, har också tillstyrkt.

Med stöd av vad som framkommit i yttrandena och vad som i övrigt framkommit under ärendets behandling, har utskottet som sagt ansett sig böra tillstyrka förslaget om utredning.

Förslaget går i likhet med andra kammarens utskottsförslag, som antogs av andra kammaren, ut på att man skulle undersöka lämpligheten och möjligheten av en frilösning för arrendatorernas vidkommande. Ja, med lämpligheten menar man väl, att det skall bli en utredning, just rörande vad jag förut talat om, lämpligheten av en uppdelning på bärkraftiga jordbruk och arbetarsmåbruk, och med möjligheten menar man väl, att man skall utreda den sidan av saken, som herr Herlitz särskilt var inne på, nämligen den rent juridiska eller rent konstitutionella sidan av saken.

Jag skulle också kunna säga, att enligt ensittarlagen ha en del smärre enheter på detta område redan fått frilösas, och genom detta friköp av dessa små enheter är ju styckningen redan i viss utsträckning påbörjad.

Jag sade, att utskottet har ansett sig ha skäl att tillstyrka motionen. Jag hade icke tänkt att under diskussionen så ingående gå in på detaljerna, om icke herr J. B. Johansson uppmanat mig därtill. Jag skall därför beröra ett par saker, och jag skall därvidlag hålla mig till vad som har sagts under andra kammarens debatt i denna fråga. Herr Ekdahl säger där bland annat följande: »På fyrtio år har den odlade jorden mer än fördubblats och kreatursstocken mer än tredubblats. Denna ståtliga utveckling vilar helt på arrendatorernas insatser. Vid vissa arrendeupplåtelser har direktionen däremot t. o. m. tagit tillbaka av den odlade jorden. Sålunda har direktionen låtit återplantera 30 å 35 tunnland med skog. — Ungefär en halv mil vägar ha anlagts av arrendatorerna själva. Till dessa lär stiftelsen ha bidragit med c:a 350 kronor; f. ö. ha arrendatorerna klarat detta arbete på egen bekostnad. — Åtskilliga arrendatorer ha lagt ned 8,000, 10,000, ja, 15,000 kronor i byggnader på sina arrendegårdar, men byggnaderna äro — som jag förut nämnt — stiftelsens egendom, trots detta. — Alla brunnar med undantag av två stycken, som stiftelsen bidragit till, äro grävda av arrendatorerna, eller på deras bekostnad.» — »Nu hör», säger herr Ekdahl i fortsättningen, »det till historien, att trots dessa stora investeringar av eget arbete och eget kapital ligger det så till, att

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
efter den senaste stora omskrivningen av arrendekontrakten, som skedde 1926, har stiftelsens direktion förbjudit arrendatorerna att på något sätt betinga sig vederlag, när de skola överlåta arrendet till efterträdare. Allt vad de lagt ned är sålunda dött kapital för dem. — Och dock finnas arrendatorer, som själva fått betala ända till 6,000 kronor till företrädaren bara för att få övertaga arrendet.» Vissa arrendatorer ha sålunda erlagt ända upp till 6,000 kronor till företrädaren och lagt ned mellan 8,000 och 15,000 kronor på gården. De ha emellertid icke rätt att få någon som helst ersättning för vad de på så sätt lagt ned, när de en gång skola lämna sitt arrende.

Jag skall fortsätta med ett kort utdrag ur ett hälsovårdsnämndsprotokoll. Det lyder så här: »Arrendatorn av torpet Fredriksborg, under Lärkesholm, Martin Nilsson, hade till hälsovårdsnämnden anmält, att den av honom där bebodda lägenheten var ur hälsovårdssynpunkt otillfredsställande, och begärde hälsovårdsnämndens ingripande. Vid denna dag företagen besiktning av lägenheten konstaterades sanitära olägenheter på grund av att ladugården och svinstian inrymmas i samma byggnad som där boningsrummen förefinnas. Boningsrummen äro även i övrigt behäftade med en del olägenheter, såsom fukt och mögelbildning, råtthål samt otäta tak och väggar.» Och jag skall be att få fortsätta med vad R. L. F.-föreningen på platsen säger. Jag skall taga det helt kort. Den säger, att »det är av stort intresse för orten och för socknen, att Lärkesholm, såsom varande gammal kulturbygd, räddas från avfolkning samt att det göres möjligt för folket, som där bor, att kunna anpassa sig och sköta jordbruket efter tidens krav. Elektriskt ljus och andra bekvämligheter äro otänkbara saker för dessa arrendatorer, likaså mekanisering och maskinutrustning för jordbruksdriften. Jordförbättringsarbeten äro icke heller lockande efter nuvarande förhållanden, vilket gör att bygden lider i sin efterblivenhet.» Därtill säger föreningen: »Det kan ej heller anses vara god hushållning med vår fosterjord att plantera skog på åkrar som förfäderna röjt och odlat.»

Ja, det är några av de synpunkter, som kommit fram under frågans behandling och som ha varit avgörande för utskottets ställningstagande i saken.

Herr Herlitz yttrade, att när det gällde den rent juridiska eller konstitutionella sidan av saken, har utskottet icke ansett sig behöva forska alltför vidlyftigt i dessa saker, då det givetvis, om det blir en riksdagsskrivelse, blir regeringen, som kommer att pröva denna fråga. Herr Herlitz nämnde också någonting om behandlingen av frågan om den Hvitfeldtska stipendieinrättningen vid 1928 års riksdag. I samband med jordbruksutskottets behandling av denna fråga omnämnde jordbruksutskottet i sitt utlåtande det yttrande, som justitiekanslern gjorde 1851 med anledning av en utredning angående möjligheterna till att utöva inverkan på de stiftelser, som då förefunnos. Justitiekanslern började med att säga, att han anser, att det sannolikt numera icke finnes något väl ordnat samhälle, där icke statsmakterna och de lagstiftande myndigheterna ha rätt att öva inverkan i ett fall, där man anser, att förhållandena så förändrats, att skäl för statsmakternas ingripande förefinnes. Sedan går han in på svenska förhållanden, och jag skall där be att få citera jordbruksutskottets referat: »Den makt, som blivit tillagd myndigheterna i de särskilda samhällen, varest bestämd lag i ämnet funnes, vore emellertid till omfånget ganska olika. I vårt land saknades för de flesta fall nödiga bestämmelser i berörda hänseende, dock antoges, att det i allmänhet vore Konungen, som ägde att i dessa frågor utan medverkan av riksdagen ensam besluta. Detta förhållande inhämtades dels utav ordalagen som blivit begagnade uti de försäkningar varje Svea rikes konung fordöm vid sin tronbestigning brukade avlägga, dels därav, att i förevarande ämne allmänna författ-

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
ningar samt förklaringar för särskilda fall blivit tid efter annan av Konungen meddelade och utfärdade. Av anförda omständigheter vore klart, att Kungl. Maj:t dittills utövat rättigheten att i frågor av likartad beskaffenhet besluta, och då det icke kunde påstås, att den i berörda avseende följda praxis vore stridande varken mot lag eller något i sakens natur grundat förhållande, syntes därav kunna slutas, att även intill dess i grundlagsenlig ordning annorlunda bleve av de lagstiftande makterna bestämt, Konungen ägde utöva en sådan rätt. Men efter antagandet av denna Kungl. Maj:ts höga rätt, återstode att undersöka, om och på vad sätt densamma borde begagnas. För befordrande av gåvor och testamenten till fromma stiftelser syntes följande böra iakttagas, nämligen: att givarens yttrade vilja noggrant efterkommes, såframt densamma icke funnes stridande mot något statens högre ändamål, lag eller goda seder, samt att, om stiftelsen upphörde eller bleve så förändrad, att egendomen ej kunde efter givarens föreskrift begagnas och givaren själv ej heller stadga, huru i sådant fall med egendomen skulle förhållas, densamma då borde till annat, mot givarens tillkännagivna avsikt närmast svarande ändamål användas.»

Av justitiekanslerns yttrande framgår dock med all tydlighet, såvitt jag kan förstå, att Konungen har den rätt, som man här är tveksam om. Jag vill icke uttala mig om huruvida så är förhållandet. Jag är icke tillräckligt juridiskt eller konstitutionellt skolad för den saken, men jag har fått den uppfattningen, att Kungl. Maj:t borde ha rätt att ingripa i ett fall som detta. Ja, herr talman, det gäller ju inte bara detta fall. Herr Herlitz sade: varför skall man ta ett enskilt fall och just kräva en utredning på detta område? Jag ser icke frågan så att man skall betrakta detta som ett enskilt fall. Det har ju varit tidigare fall — den Hvitfeldtska stipendieinrättningen. Nu är det den von Reiserska stiftelsen. Det kan bli ett annat tillfälle, då det gäller en annan stiftelse, och då kanske det kan vara till fördel för riksdagen, att den fått frågan utredd, huruvida Kungl. Maj:t har möjlighet att utöva någon inverkan eller statsmakterna i övrigt ha en dylik möjlighet. En utredning skulle kunna klarlägga frågan, och jag tror, att det skulle vara till stöd för riksdagen i framtiden, om man kunde få förhållandena klarlagda på detta område.

Jag skall sluta med att be att få hemställa, att första kammaren i likhet med andra kammaren fattar beslut om utredning och således följer andra kammarens tillfälliga utskotts förslag.

Herr **Herlitz** erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Det uttalande av justitiekanslern, som den senaste ärade talaren uppläste, innehåller just vad jag hade nämnt i mitt anförande. Det talar nämligen om att det är gällande svensk rätt, att Kungl. Maj:t, om en stiftelse så önskar, kan förändra stiftelsevillkoren. Men, herr Heuman, det var inte den frågan jag tryckte på, utan det var frågan om huruvida detta kan ske mot stiftelsestyrelsens vilja. Fanns det i detta justitiekanslerns uttalande, som nu citerades, en enda bokstav, som antydde, att han hade denna för mig alldeles främmande uppfattning?

Herr **von Horn**: Jag ber att ännu en gång få referera vad som här förut anförts, nämligen innebörden av andra kammarens beslut, där man anhåller om »en allsidig och förutsättningslös utredning rörande lämpligheten och möjligheten» av vad som här föreslås.

Jag vill först fästa uppmärksamheten vid ordet »lämpligheten». Jag beklagar i hög grad att jag i min ungdom inte varit i tillfälle att bli juridiskt

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)

utbildad. Hade jag varit det kan det ju hända att jag bättre kunnat tolka både lagarna i ämnet och det uttalande av justitiekanslern, som här förut citerats. För min personliga del tror jag att Kungl. Maj:t har möjlighet att utan inskränkning bestämma i ett sådant ärende som detta. Emellertid har det ju rätt tveksamhet, även i debatten i dag, bland sakkunniga personer, hurvida en ändring av stadgarna av Kungl. Maj:t kan vidtagas utan stiftelsestyrelsens begäran. Detta känner jag tyvärr inte till, och det var en bland anledningarna till att jag biträdde det tillfälliga utskottets yrkande om en skrivelse med anhållan om utredning. Jag ber samtidigt att redan i detta ögonblick få säga ifrån, att när en gång, därest kammaren biträdde utskottets yrkande, en utredning kommit till stånd och dess resultat framlagts, är jag fullständigt obunden i själva sakfrågan. Efter studium av denna utrednings resultat känner jag mig fri och obunden att intaga den ståndpunkt, som jag då anser riktig. Men att innan saken verkligen är utredd ställa mig på en avvisande linje har jag inte ansett vara lämpligt.

Jag fäste mig vid herr Johanssons yttrande nyss, att hela utskottets motivering i själva verket går ut på ett avslag och att konsekvensen av utskottets uttalande borde ha varit avslag. Avsikten, åtminstone såsom jag fattade den, med utskottets motivering har varit att för de utredande männen lägga fram utskottets verkliga syn på dessa ting. Vi ha därför poängterat med alldeles särskild styrka inte bara att skogen är väl skött, utan att skogen inte bör och inte får styckas. Detta ha vi givit utredningsmännen på hand tydligt och klart genom utskottets utlåtande. Jag tycker det borde vara en styrka för en utredningskommitté att från början veta, att ett enhälligt utskott har haft klart för sig att man inte får röra skogen, att den är välskött och att den är ett minimum som enhet för ett självständigt skogsbruk. Vi ha också påpekat för utredningsmännen, om det nu blir någon utredning, att de arrendegårdar, som finnas, äro för små. Det är säkerligen en utbredd mening inom utskottet, att det överhuvud taget inte är möjligt att ha mer än hälften så många arrendegårdar på området som de som för närvarande finnas, och knappast ens det.

Jag vill också betona i detta sammanhang att utskottet förklarat att utredningens resultat inte uteslutande behöver gälla en försäljning av dessa gårdar. Vi ha sagt att en reglering kan ske på annat sätt, nämligen med tryggad besittningsrätt utan försäljning. Vidare vill jag särskilt betona att det tillfälliga utskottet i första kammaren vill ha uttrönt, om det kan komma till ett friköp eller upplåtande på annat sätt, varvid detta i så fall får lov att ske utan att stiftelsens förmåga att i enlighet med sina syften utöva en samhällsgagnande verksamhet äventyras. Utskottet har sålunda med full tydlighet angivit, att stiftelsens verksamhet inte på något som helst sätt får äventyras. Under sådana omständigheter är det inte märkvärdigt, att man vill gå med på en utredning — jag tycker snarare det skulle vara märkvärdigt om man inte gjorde det.

Det finns, om jag nu skall gå över till själva sakfrågorna, en del outredda spörsmål i detta sammanhang, även om de kanske inte ha någon avgörande betydelse. Jag vill först inom parentes betona, att jordegendomarna till denna stiftelse inte äro av fideikommissnatur. Det finns fideikommissstillsångar, men inte i jordbruksgårdarna utan i form av kapital. När von Reisen åren 1780—1782 instiftade denna stiftelse, som nu alltså ägt bestånd i 157 år, visste han ju att det låg jordegendomar bland tillgångarna. Han ville sköta om jorden, han ville sköta om skogen och han ville sköta om arrendatorerna och ställa allt på det bästa vis. Vad gjorde han då? Jo, han satte enligt stadgarna såsom ordförande i stiftelsen landshövdingen i länet, vidare

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
kontraktsprosten och kyrkoherden i socknen såsom ledamöter och dessutom ytterligare en person. Jag har undrat varför han valde de båda prästmännen, kontraktsprosten och kyrkoherden. Var det männe inte därför att på den tiden var det egentligen prästerna i socknarna, åtminstone i många delar av vårt land, som voro föregångsmännen för jordbruket i sina trakter? Genom sitt goda exempel lärde de bönderna jordbruk, liksom munkarna en gång i tiden lärde oss trädgårdsskötsel. Den tiden, mina herrar, ha vi emellertid vuxit ifrån. Efter att ha varit regeln för 160 år sedan hör det väl numera till undantagen, att prästerna äro sakkunniga på själva det tekniska området när det gäller jordbruket. Denna stiftelse hade under en lång period till sin högt ärade ordförande en man, vars eminenta förmåga särskilt på jordbrukets område vi alla i hög grad uppskatta och ära. Varför skall det då ha behövt inträda sådana förhållanden, som nyss här påpekades, att man från egnahemsstyrelsens sida har måst förklara, att allt inte är som det i detta ögonblick borde vara med avseende på byggnadsbeståndet? Jag vill förklara att jag inte är någon beundrare av diktatur, men jag är alldeles övertygad om att hade det rått diktatur i detta avseende, skulle förhållandena inte ha fått fortfara på ett sådant sätt, som gjort att detta ärende nu kommit på första kammarens bord. Jag undrar om det inte på senaste tid i organisationen funnits vissa bromsar på hjulen, och med den kännedom jag har om förhållandena undrar jag också, om inte just de män, som vid stiftelsens början ansågos vara de, som skulle driva rörelsen framåt, numera ha satt en spärr för utvecklingen, i många fall mot ordförandens vilja.

När ärendet kom till utskottet uppställde jag för mig genast frågan, vad som egentligen här borde göras. Jo, fann jag, givetvis en stadgeändring, så att i direktionen för stiftelsen jämte landshövdingen i länet insattes på området verkligt sakkunnigt och dugligt folk, som med sin erfarenhet och sitt tekniska kunnande skulle kunna åstadkomma en annan ordning. Den omständigheten, att från denna synpunkt enligt min mening en stadgeändring vore nödvändig, har också i hög grad bidragit till min inställning när jag tillstyrkt bifall till en utredning av detta ärende.

Jag skall nu inte, herr talman, längre uppehålla tiden. Med dessa ord ber jag endast att i likhet med utskottets vice ordförande få yrka bifall till utskottets förslag.

I herr von Horns yttrande instämde herr *Andersson, Elof*.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 344, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till avlöningar m. m. vid navigationsskolorna;

nr 355, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte en i ämnet väckt motion;

nr 363, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till allmän beredskapsstat för budgetåret 1939/40, i vad propositionen avser anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 365, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för telegrafverkets räkning av vissa fastigheter i kvarteret Jericho i Stockholm samt uppförande av en ny radiostation å västkusten; samt

nr 366, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående exploatering av Johanneshov och Kvarnängen m. fl. markområden i Stockholm m. m.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtande nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa befattningshavare m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om ändring i vissa delar av civila tjänstepensionsreglementet den 30 juni 1934 (nr 442);

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om ändring i vissa delar av militära tjänstepensionsreglementet den 17 maj 1935 (nr 167);

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om ändring i vissa delar av allmänna familjepensionsreglementet den 16 oktober 1936 (nr 542); och

nr 69, i anledning av delegerades för riksdagens verk förslag till ändring i vissa delar av tjänstepensionsreglementet för riksdagens verk och familjepensionsreglementet för riksdagens verk; samt

budgetdeputerades memorial angående arvode åt deputerades sekreterare.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.19 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 7 juni e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 e. m.

*Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m.
(Forts.)*

Fortsattes överläggningen angående första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 16, i anledning av väckt motion angående utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog.

Herr Sederholm: Herr talman! Jag har närmast begärt ordet för att lämna en upplysning utöver vad handlingarna innehålla.

Jag vill erinra om att redan år 1921 anhöllo arrendatorerna på Lärkesholm hos Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t skulle medgiva, att de skulle få friköpa de lägenheter, som de arrenderade. Denna ansökan behandlades av Kungl. Maj:t, men föranledde icke någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida. Den framställning från arrendatorernas sida, som här i dag föreligger till behandling, har alltså redan en gång varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning och då avisats.

Med anledning av vad utskottets ärade ordförande nämnde om att det skulle föreligga en hel del brister beträffande stiftelsens förvaltning av sin egendom vill jag endast påpeka, att det i ett sådant fall som detta är alldeles särskilt väl ordnat med kontroll från det allmännas sida, därigenom att länets hövding är ordförande i stiftelsens styrelse, samtidigt som landskamreraren är ständig revisor, varjämte stiftelsens förvaltning och skötsel av sin egendom vart tredje år revideras och granskas av två av Kungl. Maj:t utsedda revisorer. Då ingen av dessa representanter för det allmänna har ansett något ingripande vara påkallat och något sådant inte heller skett från annat håll, torde man väl kunna anse, att det icke är tillbörligt styrkt, att sådana svartmålningar, som gjorts av vissa personer i andra kammaren, äro befogade, utan man måste nog anse dem vara åtminstone tendentiösa.

Jag tror för övrigt, att de skäl, som anförts av herrar jurister, då de påpekat, vilket rättsvidrigt ingripande det skulle innebära att företaga en sådan utredning, som här föreslås, äro så pass starka, att kammaren redan på grund av dem bör avvisa den anhållan om utredning, som här föreligger, och alltså inte göra någon sådan framställning till Kungl. Maj:t, som man här begär.

Jag instämmer, herr talman, på grund av dessa skäl i avslagsyrkandet.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Jag begärde ordet för att yttra några ord med anledning av vad utskottets ärade ordförande, herr Heüman, nyss framhöll.

Herr Heüman åberopade bland annat såsom stöd för den föreliggande framställningen, att denna biträts av ett enhälligt utskott. Mot detta vill jag endast säga, att jag kan ju förstå, om man under riksdagens sista arbetsfyllda dagar inom utskottet inte har kunnat tillräckligt penetrera denna fråga särskilt ur de rättssynpunkter, som man ovillkorligen måste lägga på densamma.

Det var emellertid även en annan passus i utskottsordförandens yttrande, som är förtjänt av den största uppmärksamhet. Herr Heüman vände sig mot

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)

mig och herr Herlitz, därför att vi påpekat att, om riksdagen skulle skriva till Kungl. Maj:t rörande detta enskilda fall, bleve därmed fältet öppet för motionärer att vid en kommande riksdag påyrka skrivelser till Kungl. Maj:t rörande andra enskilda fall, som kunna gälla stiftelser likaväl som enskilda egendomar. Utskottets ärade ordförande framhöll, att vi anmärkt på att det här gäller ett enskilt fall, ty, sade han, det kan mycket väl bli nödvändigt, att man också tänker på andra liknande fall. Han förmenar alltså, att genom ett beslut i detta enskilda fall skapas ett slags prejudikat, så att man skall fortsätta på den inslagna vägen. I realiteten betyder ju detta, att Kungl. Maj:t skall stifta en särskild lag för detta enskilda fall, ty Kungl. Maj:t kan icke mot de bestämmelser, som finnas i stiftelsens statuter, på egen hand vidtaga åtgärder, utan därtill erfordras riksdagens medverkan. Detta är väl emellertid ändå en ganska egendomlig anordning. Jag tror därför, att om herr von Horn hade uppmärksammat och närmare övertänt, vad utskottets ordförande på denna punkt sade i sitt anförande, skulle detta kanske ha kunnat leda till att herr von Horn något hade förkortat sitt anförande. Låt oss till exempel göra det antagandet, att arrendatorerna på Hjälmarsnäs komme överens om att de ville dela upp skogen på arrendegårdarna och friköpa sina arrenden och det väcktes en motion i denna riktning här i riksdagen. Jag undrar verkligen, om det inte i så fall skulle ha framstått klarare för herr von Horn, hur principiellt oriktigt det förfaringsätt är, som man här vill tillämpa.

När jag sedan påpekade, att det säkerligen inte skulle bli så stor vinst för arrendatorerna att få förvärva mera skog än den vanliga såsom stödskog, emedan skogen ännu inte är så utvuxen, att den kan ge tillräcklig avkastning. Åberopade den ärade utskottsordföranden gentemot mig, vad som står i handlingarna om att skogen ger stiftelsen en årlig inkomst av 17,000 kronor. Ja, men det är *hela* skogen, och det är väl ändå inte meningen, att man skall dela upp stiftelsens hela skog på de 45 arrendatorerna, ty då skulle det inte bli någon skog kvar för stiftelsen. Jag är så pass erfaren på skogsskötselns område, att jag vågar hysa den tron, att skogen ger större avkastning på det sätt, som den nu förvaltas, än den skulle göra, i fall man delade upp den på de 45 arrendatorerna med äganderätt för var och en av dem till sina små ställen.

Utskottets ärade ordförande gjorde vidare gällande, att jag citerat kommunalfullmäktiges yttrande på ett sätt, som icke var riktigt. Inom parentes skall jag be att uttryckligen få säga, att, då jag här så utförligt polemiserar mot herr Heüman, innebär detta på intet sätt någon anmärkning mot honom personligen, ty jag sätter stort värde på honom såsom person, men jag nödgas i detta fall hålla mig till den sak, som det gäller. Herr Heüman påpekade alltså, att jag yttrat, att kommunalfullmäktiges utlåtande var rätt vagt utformat. Det vidhåller jag. Kommunalfullmäktige i Örkelljunga säga, att de »tillstyrka i motionen framfört förslag att till arrendatorerna försälja av dem arrenderad mark med därtill hörande nödig husbehovsskog», men de göra ett mycket viktigt tillägg, nämligen »där så ske kan». Jag understryker det förbehåll, som kommunalfullmäktige gjort, då de tillstyrkt den föreslagna försäljningen, »där så ske kan». Jag förstår så väl, hur det går till i en landskommun, när kommunalfullmäktige skola yttra sig i en sådan fråga som denna och inte ha tillgång till jurister. De vilja så gärna tillmötesgå arrendatorernas önskemål, men ha samtidigt i det föreliggande fallet varit tveksamma, och därför ha de försökt att tillgodose både arrendatorernas önskemål och rättssynpunkten genom att tillstyrka försäljning, »där så ske kan». För att ytterligare markera, att de icke äro alldeles på det klara med, om den väg, som anvisas, är riktig, tillägga de i sitt yttrande, att de arrenderade jordbruket »icke kunna göras bärkraftiga utan även efter försäljning dessa bäst läm-

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)

pa sig som arbetar- och hantverkarsmåbruk». Det är just vad dessa gårdar äro i det skick, som de nu befinna sig, alltså arbetar- och hantverkarsmåbruk.

Kommunalfullmäktige tillägga i sitt yttrande rörande skogsskötseln, att »som v. Reiserska stiftelsens direktion genom sin skogsförvaltning på ett utmärkt sätt skött stiftelsens skogar, böra de områden, som äro utlagda till skogsbruk skyddas för styckning.» De sluta med: »Fullm. vill särskilt poängtera, att förutsättningen för deras tillstyrkan till försäljningen till arrendatorerna är, att någon minskning i den samlade skogsarealen ej får äga rum.»

Detta är väl ändå ett ganska vagt tillstyrkande. Det är nämligen skogstilldelningen, som är den ekonomiska kärnpunkten i hela denna fråga. Arrendatorerna ha begärt att få ökad skogstilldelning och erhålla en så stor skogsareal, att deras jordbruk bli bärkraftiga. Kommunalfullmäktige framhålla, att man inte får minska det nuvarande skogsområdet, därför att man med nuvarande ordning har den bästa tänkbara ekonomiska skötsel av skogen.

Det är också en annan sida av denna fråga, som man måste taga hänsyn till, nämligen avkastningen från stiftelsens egendom. I utlåntagandet återfinnes även ett yttrande från kungl. domänstyrelsen, som framhåller, att »det kapital, som skulle erhållas genom försäljning till arrendatorerna av den i smärre enheter styckade egendomen, torde emellertid icke på långt när kunna beräknas uppgå till det kapitalvärde, som skogens avkastning representerar särskilt med hänsyn till de framtidsvärden, som finnas inom yngre åldersklasser». Detta är ju ett klart understrykande av de synpunkter, som jag framfört. Domänstyrelsen påpekar vidare, att dessa yngre åldersklasser finnas inom skogen i stor omfattning, varför en sådan åtgärd, som här föreslås, skulle »medföra, att de understöd till olika personer och institutioner, som enligt gällande reglemente för stiftelsen föreskrivits, skulle avsevärt reduceras». Domänstyrelsen framhåller så till slut, att den ger vitsord åt riktigheten och lämpligheten av att, såsom direktionen för von Reiserska stiftelsen tänkt sig, successivt söka sammanföra de olika lägenheterna till större bärkraftiga enheter.

Den ärade utskottsordföranden uppläste vidare här några uttalanden, som fällts i andra kammaren om det resultat, som hälsovårdsnämnden kommit till vid en besiktning på en av de arrendegårdar, som det här är fråga om. Jag upprepar, vad jag sade förut, nämligen att riksdagen icke är rätt forum för att behandla ett ärende från dessa utgångspunkter. Denna sida av frågan skall behandlas i annan ordning, och vad beträffar de åtgärder, som hälsovårdsnämnden synes vilja påkalla, finns det myndigheter, som kunna taga itu med de brister, som här påtalats.

Vi få härutöver inte glömma bort, att det också finns en annan part i detta ärende, nämligen donatorn själv. Han är död, men han har lämnat efter sig ett testamente. Det är en mycket viktig grundsats i vår rättsordning, att en donators vilja skall respekteras. Donatorn har uttryckligen framhållit, att hans önskan är, att stiftelsens egendom skall förvaltas på ett sådant sätt, att den ger största möjliga avkastning, för att därigenom i än ytterligare grad tjäna det vackra syfte, för vilket han gjort sin donation. Jag kan icke finna annat, än att styrelsen för von Reiserska stiftelsen på ett synnerligen utmärkt sätt planerat och handhaft egendomens skötsel för att på bästa sätt söka tjäna donatorns vilja. Det må emellertid vara hur som helst med den ekonomiska förvaltningen. Det avgörande i denna fråga är den rättsliga synpunkt, för vilken herr Herlitz nyss på ett övertygande sätt har redogjort. Det kan icke vara riktigt att riksdagen på en enskild motion blandar sig i skötseln av en stiftelses egendom, i all synnerhet som det ju här är fråga om en institution, som står under offentlig kontroll såsom ingen annan, då det ju finnes olika bestämmelser om hur denna skall skötas och kontrolleras.

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)

Till sist åberopade utskottets ärade ordförande, att andra kammaren redan har beslutat biträda det föreliggande skrivelseförslaget. Jag vill erinra om att detta dock skedde med en knapp majoritet och att riksdagens första kammare har den ställningen inom vår konstitutionella författning, att den skall i särskild grad förvalta uppgiften att övervaka, att inga förhastade eller omogna beslut bringas till verkställighet. Jag finner för min del, att de rättsliga synpunkter, som måste läggas på denna fråga, äro av en sådan art, att övervägande skäl tala för det avslagsyrkande, som jag tidigare har framställt.

Herr Undén: Herr talman! I allmänhet brukar ju inte riksdagen draga sig för att i skrivelser till Kungl. Maj:t anhålla om allsidiga och förutsättningslösa utredningar rörande lämpligheten och möjligheten av den ena eller andra åtgärden. Det vore naturligtvis inte i och för sig någon särskild olycka, om även i detta fall ett sådant beslut fattades av riksdagen, men det förefaller mig, liksom så många föregående talare i denna debatt, att det ändå är ett ganska egenartat förslag, som här föreligger, då det föreslås ett speciellt ingripande rörande en enskild stiftelses sätt att ha sina fonder placerade och förvalta sin egendom.

Man måste ju tänka sig, att motionen äsyftar ettdera av två olika alternativ, om det gäller att få till stånd ett friköp av arrendegårdarna eller någon annan förändring i fråga om arrendevillkoren. Antingen måste man tänka sig en lagstiftning, som då skulle bli en lag i ett speciellt fall, varigenom denna allmännyttiga stiftelse skulle sättas i en särklass i förhållande till alla möjliga andra rättsobjekt i detta land, eller också — och jag tycker mig ha märkt, att detta är den egentliga tankegången hos dem, som stödjade utskottets utlåtande — att Kungl. Maj:t skall genom särskilda utredningsmän åstadkomma något slags plan, som man sedan skall söka att på övertygelsens väg få direktionen för stiftelsen att acceptera.

Denna sista utväg, att Kungl. Maj:t utser personer, som söka förhandla med någon enskild person eller organisation angående förhållanden, som beröra en större mängd människor, kan — det medger jag — användas i vissa fall. Ett dylikt tillvägagångssätt skulle dock kanske snarare vara på sin plats, om man hade att göra med ett mycket motspänstigt enskilt företag, som för egna profitintressens skull missbrukar sin ställning eller sin övermakt genom att hålla arrendatorerna vid ogynnsamma villkor. I det här fallet är det emellertid fråga om en allmännyttig stiftelse, från vilkens sida, så vitt man kan se, inte ett spår av enskilda ekonomiska intressen finnes. Det framgår av handlingarna, att all avkastning av stiftelsens fonder och stiftelsens inkomster i övrigt gå till välgörande ändamål. Pengarna användas till underhåll och skolgång åt fattiga fader- och moderlösa barn samt till anordnande av praktiska yrkesutbildningskurser. De gå vidare till fattiga inom församlingen och till brudgåvor åt fattiga flickor samt i sista hand till stipendier åt studerande vid Lunds universitet. Stiftelsen representerar alltså i eminent grad ett allmänintresse. Men även dess förvaltning är ordnad på ett sätt, som gör, att man, såsom redan förut har påpekats, kan anse, att det allmännas synpunkter äro i mycket hög grad tillvaratagna. I stiftelsens styrelse sitter landshövdingen i länet såsom ordförande, och där finnas därjämte, efter vad vi fått höra tidigare under debatten i dag, två prästmän. Jag föreställer mig, att anledningen till att dessa placerats i styrelsen icke är den, som herr von Horn gissade, nämligen att de insatts där såsom experter på jordbruk, utan att de väl snarare sitta där för att bevaka de intressen för skolväsendet och för de fattiga i församlingen, som det är stiftelsens uppgift att tillgodose. Jag föreställer mig, att dessa båda prästmän inte utgöra en

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
sådan farlig makt inom styrelsen gentemot statens representant, landshövdingen, att deras inflytande skulle leda till att arrendatorerna komma i ett särskilt ogynnsamt läge.

När man har dessa olika omständigheter att taga i betraktande, förefaller det onekligen vara att tillgripa större våld än nöden kräver, om man skulle anhålla hos Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t skall skicka ned några utomstående personer för att försöka att förmå landshövdingen — ty det är väl han, som i realiteten bestämmer — att ändra principerna för förvaltningen av stiftelsens egendom och eventuellt sälja arrendegårdarna till arrendatorerna och placera fonderna i annan egendom. Man måste då onekligen göra sig följande fråga. Antag, att stiftelsen säljer sina nuvarande arrendegårdar till arrendatorerna, men att man kanske finner det vara förmånligt att placera fonderna i någon annan jordbruksfastighet, där det också finns arrendegårdar. Skall då stiftelsen, om dessa arrendatorer efter några år komma och säga: »Var snäll och gör en speciell anordning för oss, så att vi få friköpa våra arrendegårdar!» lämna ifrån sig även dessa gårdar, och hur långt skall man fortsätta med ett dylikt förfarande? Så länge man godkänner arrendeformen såsom en av lagen tillåten upplåtelseform, kan jag icke se, varför denna stiftelse skulle vara förhindrad att använda arrendeformen vid upplåtelse av sina gårdar.

Jag kan naturligtvis inte alls uttala mig om hurudan denna stiftelses förvaltning av egendomen är. Vi, som icke känna till förhållandena genom personliga erfarenheter, ha ingenting annat att gå efter, än vad som finnes i handlingarna. Det är emellertid en omständighet, som jag tycker, kan vara värd att uppmärksammas. Direktionen önskar ju reducera antalet arrenden, emedan lotterna äro för små. Det är för närvarande 45 stycken arrenden, och enligt de principer, som anses böra gälla för bärkraftiga mindre jordbruk, skulle gårdarna egentligen vara betydligt större, än vad de för närvarande äro. Det säges i inkomna yttranden, att det borde vara ungefär hälften så många arrenden som för närvarande. Jag kan mycket väl tänka mig, att just denna omständighet har ett visst sammanhang med de klagomål, som framförts i fråga om byggnaderna, det vill säga mot att stiftelsen inte har lagt ned tillräckligt med pengar på byggnadernas vidmakthållande. Är det så, att man skall minska antalet arrendegårdar till hälften, är det väl tänkbart, att det är vanskligt att lägga ned för mycket pengar på istandsättande av samtliga de byggnader, som finnas. Jag är fullt medveten om att det i handlingarna finnes ett uttalande från egnahemsstyrelsen om att man borde söka tillmötesgå vissa önskemål i fråga om byggnaderna på arrendegårdarna. Om det nu skulle förhålla sig så, att det är någonting som brister, är jag emellertid för min del övertygad om att stiftelsens direktion nitälskar lika mycket som någon annan för att arrendatorerna skola känna sig nöjda och tillfredsställda. Inte skall det väl behövas en riksdagsskrivelse och en anhållan hos Kungl. Maj:t att skicka dit något slags inspektörer eller förhandlare för att komma till tals med landshövdingen i Kristianstads län? Han läser förmodligen själv dessa riksdagshandlingar. Om det är möjligt att göra någonting mer för arrendatorerna, kan man väl därför vara ganska övertygad om att den frågan kommer att omsorgsfullt övervägas av direktionen.

Jag biträder därför, herr talman, för min del avslagsyrkandet.

I herr Undéns yttrande instämde herrar *Sam Larsson, von Stockenström* och *Dahlström*, friherre *Lagerfelt* samt herrar *Wagnsson, Gärde, Hagman, Domö* och *Hagström*.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Jag kan inte säga, att jag på något sätt är särskilt sakkunnig i det föreliggande ärendet, och jag har ingen-

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)

ting annat att gå efter, än vad som står skrivet i handlingarna. Det var dock ett par uttalanden av den kammarledamot, som förde utskottets talan, nämligen herr Heüman, som gav mig anledning att begära ordet.

Det fanns i herr Heümans yttrande någonting om att de människor, som det här gäller, hade satsat så mycket pengar, då de offrat 8,000 kronor, ibland 9,000 kronor och så vidare och även mindre belopp, att de därigenom hade rätt att ställa anspråk på att få ut någonting från stiftelsen. Jag förmodar, att de, vilket ju för övrigt också framgår av handlingarna, haft sina arrenden till självkostnadspris så att säga. Vad de satsat, ha de därför lagt ut huvudsakligast för sin egen trevnad, för att bota vad tidens tand åstadkommit och för att göra sina arrenden så bäriga som möjligt. Om de nu betala en arrendavgift, som motsvarar 1.6 procent av egendomens värde, förefaller det mig, som om detta vore så billigt, så det skulle inte vara skäligt att ge dem någonting utöver vad de fått ut av sina arrenden. Det ligger säkerligen för övrigt så till i fråga om de penningssummor, som det här gäller, att arrendatorerna inte kunna begära, att av sina arrenden få ut någonting utöver vad som hör till livets nödtorft och dessutom litet för livets behagligheter.

Jag har vid många tillfällen varit i den situationen, att jag har haft att uttyda, vad en människa för länge sedan, ibland kanske för hundra år sedan, velat inrätta med sina pengar för de följande släktleden. Jag har alltid vid sådana tillfällen sökt att göra klart för mig, vad den man, som en gång gav penningarna, menade med sin gåva, ty ofta har det ju varit så, att den ursprungliga stiftelsen inte legat i linje med tiden så att säga och inte varit så praktiskt ordnad med hänsyn till nutidens förhållanden, varför man kanske behövt göra en ändring i fråga om den ursprungliga gåvoformen. Jag har, som sagt, vid dylika tillfällen sökt finna ut, vad givaren en gång menat, och när jag kommit till klarhet därom, har jag aldrig på något sätt gjort någon ändring, som inte varit betingad med hänsyn till det ändamål, som givaren tänkt sig gynna med sin gåva.

Jag är övertygad om att man även i det fall, som det här gäller, måste anlägga samma synpunkter. Jag tror inte, att donatorn har menat, att man skulle sälja allt vad han lämnat efter sig för att därav göra pengar, som sedermera skulle ut i rörelsen för att förräntas. Han har alldeles uppenbarligen avsett att förvandla sina penningar till ägor och gårdar och stugor och andra därmed besläktade ting, för att sedan de människor, som skulle få bo där och verka, skulle få det behagligt och bra i livet. Jag är övertygad om att det är detta rättesnöre, som man skall ha för denna stiftelses verksamhet, och det rättesnöret vill ju också den nuvarande styrelsen följa, ty i och med att det nu visat sig, att stiftelsen i sin gamla form inte passar in i tidens stil, söker man förvandla den på ett sådant sätt, att den kommer att bättre fylla sitt ändamål. Man vill emellertid därvid gå så sakta, försiktigt och klokt tillväga, att inte någon av de människor, som bo på dessa gårdar eller i dessa stugor, skola störas i det hemliv, som de kunna föra med de medel, som de ha. Man försöker därför öka storleken på arrendegårdarna och på det viset göra det hela mera i tidens stil.

Jag slutar, herr talman, med att betona, att jag inte har någon som helst princip eller någonting sådant, efter vilken jag i detta fall vill gå; jag vill endast försöka vara så rättvis mot stiftaren som möjligt och så mycket människa, som det annars också är mig möjligt att vara.

Herr Nilsson, Bernhard: Herr talman! Jag har begärt ordet i anledning av min bänkkamrat herr Heümans yttrande om att arrendatorerna på Lär-

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
kesholm nedlagt stora kostnader på sina arrendegårdar och att de borde ha rätt att erhålla ersättning härför vid överlåtelse av arrendena.

Jag vill erinra om att man stundom kan ställas inför samma problem, då det gäller en kronoegendom. Arrendatorerna på kronans egendomar ha emellertid icke rättighet att utan vidare överlåta sina arrenden, och de få icke heller därvid betinga sig någon så kallad avträdesersättning. Vid utarrenderandet av kronoegendomar, som jag alltså här vill anföra såsom en parallell till de förhållanden, som vi nu diskutera, resonerar man, eller försöker åtminstone från kronans sida resonera på det sättet, att arrendatorerna skola ha ett så billigt arrende, att de kunna draga sig fram och få en hygglig existens, på samma gång som kronan givetvis skall ha ett skäligt arrende för sin jord. Det förbud, som i fråga om kronoegendomar finnes för arrendatorerna att uppbära särskild avträdesersättning, motiveras med att om en arrendator uppgjort ett kontrakt med kronan för ett antal år och denne arrendator sedan, låt mig säga efter tio eller femton år, överenskommer med en annan person att till honom avstå arrendet mot att denne skall betala en tillträdesersättning, som kanske till stor del är betingad av att den gamle arrendatorn haft ett relativt lågt arrende, skulle ju detta innebära, att den tillträdande arrendatorn kanske skulle få utbetala ett så stort kapitalbelopp till avträdaren, att det skulle undergräva tillträdarens ekonomi för framtiden. Därigenom skulle ju det syfte, som man från kronans sida strävat att nå genom att sätta arrendet till ett relativt lågt belopp, totalt förfelas. Tillträdaren skulle nämligen få sitta där och kämpa med stora ekonomiska svårigheter, och det är naturligtvis varken i hans eller kronans intresse, att så sker.

Jag tror, att samma synpunkter kunna anföras även i fråga om de av von Reiserska stiftelsen utarrenderade egendomarna. Man vill inte från stiftelsens sida, att en arrendator skall kunna sälja sin arrenderätt med därtill hörande förmåner till en efterträdare för kanske en ganska stor summa. Då förfelas nämligen det, som man avser med de billiga arrenden, som i detta fall utgå. Det är uppenbart, att om man endast flyktigt tänker sig in i frågan, kan man kanske komma till den uppfattning, som herr Heüman här hade, men om man närmare överväger alla de synpunkter, som måste läggas på densamma, är jag övertygad om att man måste komma till en rakt motsatt uppfattning mot vad man kanske kan få vid en mera yttlig kontakt med detta spörsmål.

Då det sedan gäller de belopp, som man påstår, att arrendatorerna satsat på sina arrendegårdar, måste man tänka på att till exempel en elektrisk anläggning eller en byggnad föråldras för varje år, som går, och därmed också minskar i värde, varför den, som gjort anläggningen eller uppfört byggnaden i fråga, redan från början måste räkna med att anläggningen förräntar sig, så att han så småningom genom de fördelar han åtnjutit eller de intäkter han får på densamma kan amortera ned anläggningskostnaderna. Detsamma gäller även, om man gör en nyodling. Det är en viss engångskostnad från början, men den, som gör nyodlingen i fråga, räknar med att han skall få en sådan avkastning av den, att den kapitalinsats, som han gjorde i början, skall amorteras av.

Härutöver vill jag endast tillägga, att om arrendatorerna skulle få köpa sina ställen, är det mycket sannolikt, att de skulle få betala en köpeskilling, vars förräntning skulle komma att ställa dem i ett betydligt sämre läge, än de för närvarande befinna sig i såsom arrendatorer. Man kan inte räkna med att de skola få köpa dessa ställen så billigt, att räntan på köpeskillingen kommer att bli lika låg som de belopp, de nu få betala i form av arrende, utan de komma vid ett köp säkerligen att få räkna med betydligt större årliga utgifter. Därför är det min uppfattning, att man skulle göra dessa människor en otjänst, i fall man ginge den väg, som utskottet föreslår.

Jag ber, herr talman, att få biträda avslagsyrkandet.

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)

Herr **Heüman**: Herr talman! Herr von Horn hade en passus i sitt anförande, där han yttrade något angående vår ärade talmans tidigare deltagande i arbetet inom denna direktion, varom här är fråga. För att inte något missförstånd skall uppstå hos kammarens ledamöter, vill jag särskilt poängtera, att efter undersökningar och utredningar, som utskottet gjort i föreliggande ärende, ha vi samtliga inom utskottet kommit till den uppfattningen, att talmannen under den tid han i egenskap av landshövding utövade ordförandeskapet i denna direktion gjort allt vad på honom ankom för att rätta till förhållandena inom stiftelsen. Om han därvid icke i allo lyckades, berodde detta på andra omständigheter, som voro avgörande. I och med att jag lämnar detta meddelande har jag kanske också bemött herr Undéns uppfattning, att det är landshövdingen, som ensam bestämmer inom denna direktion.

Herr Herlitz yttrade, att det står ingenting i justitiekanslerns yttrande angående Kungl. Maj:ts rätt att i strid mot stiftelseurkundens villkor besluta i en sådan fråga som denna. Jag skulle kunna uttala ett motsatt påstående: Det står heller icke i detta justitiekanslerns yttrande, att Kungl. Maj:t saken denna rätt. Tvärtom tyder justitiekanslerns hela motivering och hans utgångspunkter på att han underförstått gått ut ifrån att en sådan rätt måste tillkomma Kungl. Maj:t. Denna sida av saken tycker jag dock borde prövas. År 1928 förelåg här en liknande fråga, som gällde Hvitfeldtska stiftelsen. Första kammaren avslag då begäran om utredning, med det resultat, att man inte den gången fick några klara linjer att gå efter. Nu föreligger en liknande fråga, och nu yrkas inom första kammaren på nytt, att kammaren skall avslå den gjorda hemställan om utredning, med resultat, att man inte heller denna gång får klart besked eller klara linjer för bedömandet, om Kungl. Maj:t har den rätt, varom här tvistas, eller om Kungl. Maj:t icke har den. Kunde det icke vara på tiden, att riksdagen begär en utredning, som rent juridiskt och konstitutionellt klarlade detta spörsmål.

Herr Sederholm yttrade, att frågan tidigare varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning, då arrendatorerna gjorde hemställan hos Kungl. Maj:t om rätt att få friköpa de arrenderade områdena. Men om Kungl. Maj:t den gången avslag deras begäran, är det inte säkert, att Kungl. Maj:t nu kommer att avslå den, därest riksdagen begär en utredning i ärendet. Herr Sederholm yttrade också, att om det skulle förekomma några brister i fråga om stiftelsens förvaltning, så kan detta avhjälpas på annat sätt än genom en riksdagsskrivelse. Ja, men en riksdagsskrivelse innebär ju inte, att riksdagen samtidigt begär utredning om avhjälpandet av eventuella brister, utan utredningen skulle ju omfatta frågan, om det överhuvud taget finns någon rätt för arrendatorerna att friköpa sina gårdar, där de och deras förfäder under snart 175 år ha brukat jorden och lagt ned all sin arbetskraft och arbetsglädje. Det är härom som utskottet föreslår att riksdagen skall begära utredning.

Herr Johan Bernhard Johansson yttrade, att han förundrade sig inte över att utskottet kommit till ett enhälligt beslut, då utskottet haft att behandla denna fråga i riksdagens sista timme. Det är dock inte så, att utskottet behandlat frågan i riksdagens yttersta timme, ty betänkandet har fyra gånger nedflyttats på föredragningslistan. Utskottet behandlade frågan på ett ganska tidigt stadium och gjorde det ganska grundligt, det vågar jag försäkra.

Vi ha inte heller slukat andra kammarens betänkande med hela dess motivering. Vi ha en särskild motivering, som vi byggt på vår egen uppfattning. Vi ha ägnat frågan så grundlig uppmärksamhet som man över huvud kan ägna en riksdagsfråga, och efter omfattande prövning ha vi kommit till ett enhälligt beslut. Att vi kommit till ett dylikt enhälligt beslut, beror på de

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
förhållanden, som äro rådande på stiftelsens gårdar och som göra det olidligt för folket att bo och vistas där. Jag måste säga detta rent ut, då frågan nu kommit i detta läge.

Herr Johansson påtalade också mitt yttrande förra gången jag hade ordet, att nu gäller det von Reiserska stiftelsen; tidigare har det gällt Hvitfeldtska stiftelsen, och det kan senare komma att gälla likartade fall, om vi nu bifalla utskottets hemställan. Men varför skall man då inte utreda, huruvida Kungl. Maj:t äger rätt att förändra villkoren för en stiftelse, så att man får klart för sig, om Kungl. Maj:t kan bifalla arrendatorernas framställning eller icke? Varför skall man inte kunna få en utredning i detta fall, även om utredningen blir prejudicerande för andra liknande fall i en framtid? Det är inte så, att utskottet velat gå så långt, att man skulle ingripa mot enskilda personers åtgöranden på deras privata gårdar, långt därifrån. Utskottet har inte velat att det skall användas mera våld än nöden kräver. Men i detta fall förhåller det sig så, att 175 år förgått, sedan von Reiser dog efter att ha skrivit sitt testamente. Nu finns det, enligt vad jag kunnat inhämta, inte någon ättling av von Reiser här i landet, vilken alltså kunde ha personligt intresse av denna sak. En stiftelse har fått i uppdrag att förvalta von Reisers efterlämnade tillgångar för allmännyttiga ändamål. När det sålunda inte finns något som helst personligt intresse från släktingar att bevaka, måste det väl i alla fall anses vara ett samhällsintresse, att dessa tillgångar förvaltas på ett sådant sätt, att de människor, som bo på stiftelsens gårdar, också kunna leva på ett människovärdigt sätt. Detta anser jag vara en samhällsfråga av största betydelse.

Herr Johansson talade också en hel del om skogen. Kommunalfullmäktige i Örkellunga ha ju yttrat, att de inte vilja gå med på att man splittrar det stora enhetliga skogskomplexet, och det har utskottet heller inte velat. Men det finns på inägorna tillräckligt med skog för att den skall räcka, även om jordbruken sammanslås. Man räknar med att det efter en sammanslagning skulle bli 24 bärkraftiga jordbruk, och det finns som sagt på inägorna tillräckligt med husbehovsskog för dessa. Övriga arrendeställen, som nu finnas, skulle efter sammanslagningen få vara vad de nu äro, det vill säga arbetarsmåbruk. Man skulle således inte behöva skövla det stora skogskomplexet, som står under skogssällskapets i Göteborg förvaltning.

Herr Johansson säger också, att man bör i möjligaste mån taga hänsyn till donators vilja. Det är klart, att man bör göra det. Men är det så alldeles säkert, att stiftelsen inte skulle kunna förvalta sitt pund på ett mera tillfredsställande sätt, om man säljer av dess gårdar? Detta visade sig vara fallet, när det gällde den Hvitfeldtska stiftelsen. I fråga om denna gick man in för en upplåtelse av jorden till arrendatorerna med ständig besittningsrätt, med det resultat, att på stiftelsens fastigheter växt upp små trevliga samhällen — det intygas av personer, som varit i tillfälle att inspektera förhållandena — medan det förut bara fanns förfallna kåkar. Arrendatorerna ha genom upplåtelsen fått litet bättre existensmöjligheter. Samtidigt har stiftelsen också kunnat placera sina pengar så, att kapitalet ökats, och stiftelsen har därigenom kunnat utvidga sin verksamhet. Är det uteslutet, att det icke skulle kunna gå så även i detta fall, och att också vederbörande i von Reiserska stiftelsen skulle kunna bli glada och tacksamma längre fram i tiden över att ha på detta sätt upplåtit gårdarna?

Sedan skall jag, utan att på något sätt blanda in några baktankar, bara göra den reflexionen: har stiftelsen på ett tillfredsställande sätt förvalt sitt pund, då stiftelsen på detta stora komplex av gårdar inte uppbär mer än 1.6 % ränta på taxeringsvärdet? Detta tyder inte på någon sund förvaltning. Om det är

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
beroende på låga arrendavgifter, skulle man visserligen kunna säga, att arrendatorerna uppenbart ha nytta och gagn därav, men så är inte fallet, ty enligt uppgift, som utskottet erhållit, leva arrendatorerna under olidliga förhållanden. Jag skall bara nämna ett par omständigheter, som bestyrka detta.

Här har förut talats mycket om skogen och om jakträtten. Jakträtten är utarrenderad över hela området, såväl på skogen i egentlig mening som på inägorna. Arrendatorerna ha skyldighet att se till, att skogen icke skadas på något sätt, ty i annat fall ha de skyldighet att betala skadeersättning. Men de ha icke rätt att skjuta det villebråd, som kommer in på deras inägor och gör skada där.

Herr Olof Olsson sade, att arrendena äro så billiga, att om dessa arrendatorer lagt ned 9,000, 10,000 eller kanske 15,000 kronor för att skapa trevnad omkring sig, böra de inte ha några rättsanspråk att få igen dessa pengar — så ungefär föllo hans ord, om jag inte missuppfattade honom. Men skulle herr Olof Olsson tycka, att det vore angenämt att sätta sig ned på en förfallen gård, bygga upp denna, göra det något så när hygieniskt och trevligt, kosta på ett kapital av kanske 10,000 kronor och sedan finna, att det är fullständigt bortkastat, då han lämnar gården efter att han där lagt ned ett svettfyllt och ansträngande arbete under hela sitt liv på att förädla jorden och uppröja densamma, så att den bär grödor, eller att mista en del av denna areal, som han uppodlat, därför att stiftelsen lägger under sig densamma och planterar skog på den? Han talade också så vackert att testator ju med sin donation avsett att det skulle byggas trevliga stugor, där arrendatorerna skulle få bo. Men donator bestämde ju vart pengarna skulle gå, och de gå till angivna ändamål i så stor utsträckning, att arrendatorerna få bo i förfallna ruckel. Man har inte sett till, att folket får bo människovärdigt, utan man intresserar sig hellre för att få största möjliga avkastning, så att man skall kunna lämna bidrag till de välgörande ändamål, testator velat tillgodose. Jag menar, att det är en välgörenhet som har två sidor; den verkar som ett tveeggat svärd.

Jag har ett exemplar av arrendekontraktet här, och där heter det i en bestämmelse — jag känner inte till, om den på grund av gällande lag kan sättas ur kraft eller om den faktiskt gäller, men även om den kan sättas ur kraft av lagen, så vittnar den dock icke om något särskilt tillmötesgående från stiftelsens sida gentemot arrendatorerna. Jag skall läsa upp ett par stycken ur kontraktet. Det heter exempelvis i 7:de punkten: »Trädgården skall hållas i vårdat skick och vara försedd med bärbuskar och fruktträd, vilka skola anses tillhöra fastigheten. Det åligger arrendatorn att övervaka att uppväxande skog icke skadas och att träd icke avverkas på den arrenderade marken.» I 8:de punkten heter det: »Jakt- och fiskerätt å fastigheten tillkommer icke arrendatorn, och åligger det honom att tillse, det jakt icke av obehöriga personer utövas. Arrendatorn må icke hava lösgående hund.» En annan punkt lyder: »Ändringar och tillbyggnader å stiftelsen tillhöriga hus ävensom gödselstäder med eller utan överbyggnader tillfalla utan ersättning stiftelsen.»

Huruvida arrendatorn, när han lämnar arrendet, enligt lag ändå skulle kunna få någon ersättning för sådan byggnad eller anläggning, känner jag inte till. Ett fall har emellertid relaterats. En arrendator hade byggt ett uthus, och när han skulle avträda arrendet, lät han värdera det genom en fackman och värdet uppskattades av denne till 500 kronor, vilket arrendatorn också begärde av stiftelsen. Stiftelsen nedprutade emellertid beloppet till 300 kronor, men när arrendatorn sedan skulle kvittera ut pengarna, fick han trots detta inte mera än 200 kronor.

Det är dylika omständigheter som utskottet haft att taga hänsyn till, då utskottet skulle fatta sitt beslut. Skall nu kammaren vara så stram i sina åtgö-

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
randen, att den inte ens en gång skall kunna anlägga litet mänskliga känslor på problemet? Jag har för min del sökt göra det i det här fallet utan att mitt förnuft för den skull behövt flyga i väg, när det gällt den juridiska sidan av saken, vilken jag sökt bedöma efter bästa förstånd.

Det har sagts här från deras sida, som bedömt de juridiska synpunkterna, exempelvis av herr Herlitz, att riksdagen inte har någon befogenhet att döma i frågan. Det finns ingenting, säger man, i justitiekanslerns yttrande 1928, som ger vid handen, att regeringen har rätt att utan stiftelsens hörande vidtaga åtgärder i det syfte, utredningen avser. Nej, men det finns heller ingenting i detta yttrande, som säger, att regeringen saknar denna rätt. Det är på den punkten, som tvisten står, och jag hoppas, att kammaren skall gå med på en utredning för att få klarhet om hur härmed förhåller sig. Det är inte för tidigt, att man får detta klarlagt, så att man slipper dylika besvärliga debatter som den här. Ingen kan dock hindra riksdagsmännen att år efter år komma med likadana motioner som den nu föreliggande, och vi få då upprepa dessa debatter oupphörligen, såvida vi inte göra en utredning, som kan klarlägga spörsmålet.

Herr talman! Med stöd av vad jag anfört skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**, erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Det är ju inte här fråga om att jag och övriga, som biträtt avslagsyrkandet, inte skulle vilja anlägga några mänskliga känslor och synpunkter på detta ärende såsom den siste ärade talaren yttrade. Men det är ju de rent rättsliga synpunkterna, som måste bli avgörande. Det skulle väl väcka ett oerhört uppseende i landet om riksdagen skulle stifta extra lagar för enskilda fall rörande skötseln av jordegendomar, de må sedan tillhöra stiftelser eller andra.

Den siste ärade talaren yttrade, att om man bifaller utskottets hemställan, får Kungl. Maj:t utreda, om Kungl. Maj:t har denna rätt, som riksdagen i sin skrivelse önskar att Kungl. Maj:t skall äga. Men det kan den ärade talaren få svar på genom en enkel fråga till något av statsråden. Jag skulle inte misstaga mig, om jag tror, att svaret blir en hänvisning till arrendelagen, ensittarlagen, stiftelsens stadgar och lagen den 24 maj 1929 angående tillsyn av stiftelser.

Vad beträffar de anmärkningar, som framställts, finns det ju, såsom jag framhöll, en lag om tillsyn av stiftelser. Några anmärkningar ha emellertid inte gjorts hos tillsynsmyndigheten, och denna är dock rätt forum. En skrivelse till Kungl. Maj:t av den art, som utskottet föreslår, måste i detta fall uppfattas som en begäran om extra åtgärder vare sig i form av en lag eller på annat sätt.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Heüman**, som anförde: Herr talman! Utskottet har självfallet inte ansett, att här skulle stiftas någon lag speciellt för detta fall, utan utskottet har ansett, att man borde söka få till stånd en utredning om dessa problem, d. v. s. om möjligheten och lämpligheten för arrendatorerna att få friköpa sina gårdar.

Herr **Lindhagen**: Herr talman! Jag begärde ordet, när herr Undén ville göra gällande, att denna begäran borde avslås på formella och juridiska skäl.

Vad har nu inträffat? Jo, andra kammaren har utan någon meningsskiljaktighet förordat en skrivelse, och första kammarens andra tillfälliga utskott har också enhälligt tillstyrkt en sådan. Vad är det då för gudomlig över-

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)

lägsenhet, som skall föranleda majoriteten i denna kammare att redan nu sätta sig till domare och dekretera, att här kan inte och bör inte någon utredning rätteligen ifrågakomma?

Nog kan man väl i alla fall tillåta, att en utredning sker? Det behövs dock inte — och det var också för att säga det som jag begärde ordet — att man utreder, om Kungl. Maj:t har rättighet att ändra en stiftelses statuter. Sådana ändringar har Kungl. Maj:t många gånger, och det grundligt, gjort i fråga om fideikommissstiftelserna. Kungl. Maj:t har ändrat deras statuter, då det påpekats, att de måste göras om, och göras mera tidsenliga. Jag har vidare själv varit med att skriva omkull hela Nobelska testamentet med en mängd för testamentets syfte totalt främmande bestämmelser. I det fallet biföll Kungl. Maj:t vår ansökan, och vi behövde inte tillgripa någon rättegång eller någon annan åtgärd. Det bör väl Undén som jurist veta, att nog har Kungl. Maj:t en sådan rätt.

Jag kan ju inte med full visshet, utan att ha läst alla handlingar och urkunder, fälla ett definitivt omdöme i denna sak. Men nu är det så, att hos regeringen ligger ett stort förslag angående omorganisation av arrendelagstiftningen i mera humanistisk riktning, och då är det ju särskilt lämpligt att man till denna omprövning av Kungl. Maj:t också lägger en framställning om utredning angående och övervägande i detta sammanhang av alla likartade arrendefrågor. Redan av denna anledning skulle det inte kunna falla mig in att här sätta mig på mina höga hästar och säga, att andra kammaren och vårt tillfälliga utskott ha bara handlat i fåvitsko. Det finns större skäl för deras begäran än att vi här skulle lystra till byråkratiska locktoner, som säga, att här skall man taga saken rent formellt.

När vi sedan komma till egnahemspropositionen, så kommer jag däremot att ta upp hela den andra stora jordfrågan, som är begravd i framtiden — men den kommer att uppstå en gång — nämligen den sociala jordfrågan och den frågas lagvägar. Där få vi således en debatt om den saken, åtminstone från min sida.

Nu är det ju också ifrågasatt, att arrendatorerna — där ha vi de humanistiska och mänskliga synpunkterna — skulle kunna friköpa, såsom de vilja. Varför vilja de det? Jo, för att kunna vara säkra på att få någon frukt av sitt arbete. De vilja bli självständiga på något sätt, antingen genom att få friköpa arrendena eller genom att på annat sätt få en *tryggad* besittningsrätt till jorden. Detta, att få en tryggad besittningsrätt, kommer jag nästa riksdag att motionera om, ty här ha vi nu länge slumpat bort igen allmän egendom utan omtanke. Arrendatorerna böra få en tryggad besittningsrätt, som är lika god som äganderätten, ja, man kan säga bättre än den. En sådan ha vi efter ett mer än trettioårigt krig lyckats genomdriva i Stockholms stad med hjälp av tomträtten, och nu har den slagit alldeles igenom i huvudstaden. Följden blir i detta fall, att de människor, som skola bo och leva på dessa lotter, odla jorden och sörja för sina familjer, inte äro beroende av den vanskliga arrenderätt, som de nu ha, utan få en fullkomligt trygg besittningsrätt. Jag begriper inte vad Undén har för särskilt intresse av att inte tillåta, att de skulle få det.

Jag ber kammaren att inte desavuera andra kammaren och sitt tillfälliga utskott, utan låta det gå till en undersökning i detta ärende för att kombineras med prövningen av den större fråga, som nu skall ske hos Kungl. Maj:t och vars resultat troligen kommer att föreläggas nästa riksdag.

Själv har jag 1907 väckt motion om en liknande framställning beträffande den Hvitfeldtska stiftelsefonden att arrendena skulle upplåtas med tryggad åborätt.

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)

Herr **Undén**: Herr talman! Det förvånar mig något, att det enligt herr Lindhagens mening måste vara ett majestätsbrott mot andra kammarens majoritet att här ifrågasätta, att vi skulle kunna fatta ett annat beslut, än andra kammaren fattat. Han brukar annars inte ha så stor respekt för majoriteterna vare sig i första kammaren eller i andra kammaren.

Vad beträffar frågan om ändring av de för stiftelsen gällande bestämmelserna, har herr Lindhagen slagit in öppna dörrar. Hade herr Lindhagen läst handlingarna i ärendet, skulle han ha funnit, att Kungl. Maj:t redan vid flera tillfällen medgivit ändring av bestämmelserna för en stiftelse, efter anhållan av stiftelsens direktion. Jag undrar, vad herr Lindhagen själv skulle ha sagt i fråga om Nobelstiftelsen, om Kungl. Maj:t dykt upp med ett förslag, som herr Lindhagen i sin egenskap av testamentsexekutor inte framställt utan tvärtom i högsta grad ogillade, och om Kungl. Maj:t tagit initiativ att föreskriva herr Lindhagen något angående Nobelstiftelsens förmögenhet.

Då det ifrågasattes, att det här skulle gälla ett mera allmänt spörsmål angående reform av arrendelagstiftningen, som ligger under Kungl. Maj:ts prövning, så har jag naturligtvis inte någon invändning att göra, ifall det väckes förslag att med utgångspunkt från enskilda fall genomföra en ny lagstiftning, men det är just vad som inte hade skett i det här fallet. Man säger uttryckligen ifrån, att man inte åsyftar någon allmän lagstiftning. Man har nu under debatten också sagt, att man inte önskar någon särskild lagstiftning, som skulle gå ut på att föreskriva denna stiftelse strängare villkor i fråga om dess förvaltning och förhållanden än de villkor, som gälla för andra jordbruk här i landet. I förbigående sagt tror jag, att herr Heüman skall få ett vidsträckt fält för sin verksamhetlust, om han fullföljer sin tanke att draga fram exempel på jordägare i landet, vilkas arrendatorer han anser ha allt för ogynnsam ställning, och sedan framlägga motion härom i varje särskilt fall.

Jag ställde den frågan, om denna stiftelse skulle förbjudas att placera sina fonder i jordegendomar och att sedan arrendera ut gårdarna, ty om stiftelsen här förelades att låta de nuvarande arrendatorerna lösa in sina gårdar, så måste man ju räkna med, att stiftelsen kunde vilja placera det på så sätt lös-gjorda kapitalet i nya jordbruk och arrendera ut dem. Mena då herrar Lindhagen och Heüman, att denna stiftelse varje gång skall vara utsatt för den risken, att riksdagen ingriper och anhåller, att man skall låta arrendatorerna friköpa sina gårdar? Någoting liknande kan dock inte ifrågasättas beträffande andra jordägare i landet.

Jag tror alltså, herr talman, att de skäl, som förebragts för avslagsyrkandet, alltså äro bärkraftiga.

Herr **Lindhagen**: Ja, här ha vi den stora susen. Det är direktionen, som skall bestämma allting. Bara det är direktionen, som begär någon ändring, kan det gå för sig, men jordbrukarna själva skola vara rättslösa. Direktionen, det är höga herrar, som se allting formellt och inte tycka att småfolk eller sådana här småjordbrukare ha rättighet att få ändringar i sina villkor.

Jag skall be att få erinra Undén, hur riksdagen förfor i fråga om de stiftelser, som kallas för skogsbolag. De bolagen begärde inte heller någon ny lagstiftning för sina arrendatorer, som Kungl. Maj:t då skulle kunnat fastställa, utan därvid var det riksdagen som efter motion av mig begärde åtgärder för att dessa stiftelsers styrelser inte ensamma skulle få bestämma, hur deras arrendatorer skulle ha det. För hela denna mängd av stiftelser — de funnos då över hela Norrland, och numera har på mitt initiativ norrlandslagen mer eller mindre utsträckts till hela Sverige — har åstadkommits, att riksdä-

Om försäljning av von Reiserska stiftelsens arrendegårdar m. m. (Forts.)
gen och Kungl. Maj:t, utan veto från direktionerna, bestämma vilka mänskliga villkor, som skola förunnas deras arrendatorer.

Här är det också fråga om ett sådant fall och inte något annat.

Herr **Mannerskantz**: Herr talman! Det hade måhända varit mest logiskt, om denna fråga placerats efter punkten 46 på dagens föredragningslista, vilken handlar om egnahemsverksamhetens organisation, ty det förslagets anda och mening är just, att det inte med statens tillstånd skall få bildas alltför små jordbruk. När direktionen här har den intentionen, att den vill avvakta arrendetidernas utgång för att få möjlighet att skapa mera tidsenliga jordbruksenheter, tycker jag det skulle vara orätt av riksdagen att blanda sig i en sådan angelägenhet med några direktiv.

Herr **Heïman**: Herr talman! Herr Undén sade någonting om att med den ståndpunkt, jag här förordat, skulle jag kunnat få ett ganska vidsträckt arbetsfält. Jag vill säga herr Undén, att jag är beredd att ta emot detta vida arbetsfält och att göra vad jag kan för arrendatorerna landet runt, om de ha likadana villkor som arrendatorerna nere på von Reiserska stiftelsens gårdar i Skåne.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr **Heïman** begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 42;

Nej — 65.

Därjämte hade 13 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 60, i anledning av delegerades för riksdagens verk förslag till avlöningsreglemente för ordinarie

tjänstemän vid riksdagens verk m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. ny
hyreslag-
stiftning.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 38, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 10 mars 1939 dagtecknad proposition, nr 166, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
- 2) lag om ändrad lydelse av 14 § lagsökningslagen;
- 3) lag om medling i hyrestvister.

I sammanhang med propositionen hade utskottet till behandling förehåft fem i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 285, av herrar *Wistrand* och *Holmström*, och nr 286, av herrar *Ewerlöf* och *Wistrand*, samt motionerna i andra kammaren nr 438, av herrar *Gezelius* och *Hagberg* i Malmö, nr 439, av herr *Sandström*, och nr 440, av herr *Senander* m. fl.

I motionen II: 440 hade vissa erinringar framställts med avseende å förslaget till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom samt hemställts, att riksdagen måtte besluta godkänna propositionen med de ändringar, som i motionen angivits.

I motionerna I: 286 och II: 438, vilka vora likalydande, hade framställts erinran beträffande bestämmelserna i 3 kap. 26 § av nyssnämnda förslag samt hemställts, att riksdagen måtte besluta däremot svarande ändring i lagförslaget.

I motionerna I: 285 och II: 439, vilka jämväl voro likalydande, hade anförts erinringar gentemot vissa bestämmelser i förslaget till lag om medling i hyrestvister samt hemställts, att riksdagen måtte antaga detta förslag med det förtydligande och de ändringar, som i motionerna antytts.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

- 1) att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen; och
- 2) att motionerna I: 285 och 286 samt II: 438, 439 och 440 måtte anses besvarade genom vad utskottet sålunda hemställt.

Rörande sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr **Norman**: Herr talman! I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 38 föreslås,

att utskottets hemställan må företagas till avgörande punktvis samt punkten 1) på det sätt, att de däri tillstyrkta lagförslagen föredragas paragrafvis och, där så erfordras, styckevis med underrubriker efter föredragningen av till desamma hörande paragrafer samt slutbestämmelser, ingress och rubrik sist, varefter och sedan lagförslagen blivit i sin helhet genomgångna utskottets hemställan i punkten i fråga föredrages,

att vid behandlingen av den paragraf eller det stycke, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet,

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres,

att, därest kamrarna fatta från utskottets förslag avvikande beslut, utskottet må äga att för riksdagen föreslå härav påkallade jämkningar,

att i avseende å nummerbeteckning av paragrafer utskottet må äga vidtaga de ändringar, som kunna påkallas av kamrarnas beslut, samt

att, för den händelse utskottets förslag kommer att i någon del återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som kunna föranledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten 1.

Kungl. Maj:ts förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Beträffande förevarande lagförslag hade reservationer avgivits av, utom andra,

1) herrar *Tamm*, *Linnér* och *Sandström* samt fröken *Andersson* rörande 3 kap. 26 § i förslaget;

2) herrar *Linnér* och *Holmbäck* beträffande 3 kap. 47 § i förslaget.

Nu föredrogs

1 kap. 3 §.

Denna paragraf lydde:

Sker överlåtelse av fastighet, vartill nyttjanderätt upplåtits, vare nyttjanderätten ej gällande mot nye ägaren, med mindre vid överlåtelsen skett förbehåll om nyttjanderättens bestånd eller på grund av in-teckning eller inskrivning, enligt vad därom är stadgat, nyttjanderätten skall fortfarande gälla; dock att i fråga om rätt för arrendator eller hyresgäst att i visst fall njuta sin nyttjanderätt till godo gäller vad i 2 kap. 28 § och 3 kap. 28 § därom stadgas.

Varder fastigheten — — — nyttjanderättens bestånd.

Återköpes fastigheten enligt lagen om återköpsrätt till fast egendom, vare nyttjanderätten ej bestående mot återköparen, med mindre denne sådant utfäst eller han själv är upplåtare eller tidigare förvärvat fastigheten med förbehåll om nyttjanderättens bestånd eller nyttjanderätten jämlikt 2 kap. 28 § eller 3 kap. 28 § tidigare gällt mot honom eller på grund av in-teckning eller inskrivning, enligt vad därom är stadgat, nyttjanderätten skall fortfarande gälla. Är nyttjanderätt, enligt vad nu sagts, gällande mot återköparen på grund av dennes utfästelse eller till följd av att han själv är upplåtare eller tidigare förvärvat fastigheten med förbehåll om nyttjanderättens bestånd, vare så ansett som hade återköpet skett med sådant förbehåll.

Herr Linderot: Herr talman! Kammaren har just avslutat en debatt, som till dels rörde sig om skydd för hem och hård åt några dussin människor. Utan att döma om, huruvida det resultat, som kammaren därvidlag kom till, är bra eller dåligt, så är jag dock övertygad om, att kammaren kommer till ett sämre resultat i den fråga, det här gäller, och inte heller kommer att ägna på

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

långt när samma uppmärksamhet åt den, fastän i detta fall flera miljoner medborgare äro berörda.

Det gäller här lagbestämmelser till skydd för alla dem, som äro nödsakade att skaffa sig ett hem genom att hyra in sig hos andra, som äga fastigheter. Hyresgästerna här i landet åtnjuta faktiskt nästan intet, eller i varje fall ett ytterligt ringa skydd för sina hem. Det föreliggande lagförslaget skulle ju ha till uppgift att avhjälpa åtminstone några av de grövsta bristerna på detta område för dessa miljontals medborgare här i landet.

Det skulle nu vara tämligen hopplöst att söka få någon som helst ändring i det hittillsvarande resultatet av utskottets behandling av denna lagfråga, då vi nu ha endast några dagar kvar till avslutningen av riksdagsarbetet för denna session. Med hänsyn till att det ännu är ganska många viktiga frågor kvar att behandla före riksdagsarbetets avslutning, skall jag därför också avstå från att gå in på detaljbehandling av de olika frågor rörande hyresgästers rätt, som skola regleras genom föreliggande lagförslag.

Det är beklagligt — och vem som helst, som känner sig träffad, får gärna bli förargad då jag säger det — att det inte är flera ledamöter av riksdagen, som befinna sig i samma situation som jag själv, nämligen att höra till massan av lägre inkomsttagare, som nödgas hyra bostäder i Stockholms stad och andra stadssamhällen. Jag antar, att man kanske kan räkna dem här i kammaren på fingrarna, som befinna sig i den belägenheten. Därför vågar jag, utan att på något sätt få anses vara oförsämd mot kammarens ledamöter, påstå, att sådana lyckligt lottade människor, som egentligen inte ha någon beröring med dessa förhållanden i sin privata tillvaro, ganska allmänt strunta i, hur förhållandena i verkligheten äro gestaltade för de miljoner människor, som få lov att söka skapa sig vad som kallas ett lyckligt hem, där man kan känna sig något så när trygg, fastän man under nu rådande förhållanden i många fall är fullkomligt rättslöst utlämnad åt fastighetsägarnas godtycke.

Det förvånar mig, att man inte från Stockholms stads myndigheters sida, i den mån dessa myndigheter äro representerade här i riksdagen, gjort mera för att få till stånd en bättre hyreslagstiftning än den, som här är föreslagen. Här i kammaren sitter Stockholms stads främste kommunale tillitsman, Stockholms stadsfullmäktiges värderade ordförande herr Fredrik Ström, och jag är övertygad om, att med det ansvar, som han alltid känner inför ett uppdrag, som han har fått sig anförtrott, och med det stora ansvar, som en ordförande i Stockholms stadsfullmäktige har, så hör just denna fråga om förhållandet mellan hyresgästerna och hyresvärdarna här i staden till hans största bekymmer i utövandet av detta sitt ämbete. Bostadsfrågan här i Stockholm är ju mycket komplicerad, och fastän vi ha behandlat den hela vintern i Stockholms stadsfullmäktige, så har man ändå inte från Stockholms stads sida, såvitt jag kan se, gjort några egentliga försök att påverka statsmakterna att på lagstiftningsvägen hjälpa oss att bättre komma till rätta med problemet hyresgäster och fastighetsägare.

Med dessa allmänna kritiska reflexioner har jag dock inte velat påstå, att lagförslaget som sådant skulle vara fullkomligt värdelöst. Det måste betecknas som ett framsteg, att man åtminstone har gripit sig an med att söka skapa en något så när omfattande och förbättrad hyreslagstiftning jämfört med den, som tidigare varit gällande. Men såsom en av reservanterna i i utskottet sagt, är detta endast en relativt ringa avbetalning på de krav, som ha rests under tiotal av år från hyresgästernas sida. Men sedan försöker man komma ifrån problemet med vad som sålunda föreslagits. Jag vill därför göra några kommentarer beträffande ett par huvudpunkter och, som jag redan har sagt, avstår jag från detaljerna.

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

En av kärnpunkterna i hela denna hyreslagstiftningsfråga är optionsrätten, rätten för en hyresgäst, som inte förbryter sig på något sätt mot god sed och gällande lagar, vilka ju framför allt skydda fastighetsägaren, att få lov att bo kvar där han trivs, där han blivit invand och kanske har sitt arbete i närheten etc. Det gäller här att skydda hemmen åt alla miljoner hyresgäster i detta land genom att på något vis ge dem en liten hållhake gentemot fastighetsägarna. Det finns för närvarande ingenting stadgat därom i lag, och kommunistiska partiet har därför väckt en motion, där vi just upptagit spörsmålet om optionsrätten. Utskottet har emellertid inte velat gå med på vårt yrkande utan har ställt sig avvisande. Jag ber om ursäkt, men jag upprepar, att när man kan hålla timplånga debatter och tala med brösttoner, som herr Heuman nyss gjorde, om att skydda några arrendatorer — och det har jag ingenting emot i och för sig — så vore det väl ändå rimligt att fästa något avseende vid och ägna litet uppmärksamhet åt detta vårt förslag, som endast avser att ge oss hyresgäster den mest elementära och primitiva rätt till skydd för hem och härd.

Nej, det avfärdar man! Och med vilken motivering? Jo, säger utskottet, om vi genomförde optionsrätt, skulle produktionen av hyresfastigheter sjunka, varigenom det skulle bli mycket tråkiga förhållanden för hyresgästerna. Vad betyder det? Jo, att utskottet principiellt förklarar, att frågan om tillhandahållandet av bostäder åt de stora medborgargrupper i landet, som äro mindre bemedlade och som inte ha egna fastigheter, villor, småstugor eller över huvud taget bostäder, som de själva förfoga över, det är en fråga, som inte angår samhället, utan det är en fråga om, huruvida någon privat spekulant anser sig vilja bygga ett hus och hyra ut lägenheter. Om en sådan privat spekulant, på grund av en i lag fastställd optionsrätt, inte skulle vilja bygga ett hus och hyra ut lägenheter, så få hyresgästerna stå sitt eget kast och bo på gatan, om de vilja. Man har med andra ord inte ens hunnit fram till A B C D i fråga om socialt betraktelsesätt, när det gäller bostadsfrågorna och särskilt hyresgästernas problem.

Faktiskt finnes inte en tillstymmelse till socialt betraktelsesätt i utskottets resonemang. Jag vet att i utskottet sitta herrar med stora sociala intressen, vilka säkerligen, jag höll på att säga rent privat, betrakta denna fråga om bostadsproduktionen som en social fråga. Men i utskottsbetänkandet ha de inte vågat ge uttryck för, att frågan om bostadsproduktionen är en social fråga.

Att folk skall få bo någonstans, och att man skall skydda deras hem, borde staten själv och kommunerna anse vara lika naturligt som att vi skola ha gator att gå på, att vi skola ha vattenledningar eller regelbunden postgång och att vi överhuvud taget skola ha de sociala bekvämligheter och välfärdsanordningar, som vi skaffat oss under tidernas lopp genom vårt sammanboende i samhällen. Allt detta faller sig ganska naturligt — utom det, att vi skola ha någonstans att bo. Det skall vara en angelägenhet för privata spekulanter. Om inte de privata spekulanterna vilja låta oss bo, så kunna de kasta ut oss. Sveriges riksdag har, påstår jag, inte ens kommit så långt, att dess andra lagutskott vågar antyda, att detta är tokigt och att man åtminstone borde ha en optionsrätt, som bara skulle betyda ett litet primitivt steg framåt på vägen till en social ståndpunkt i denna fråga.

Ja, jag ber om ursäkt, att jag känner mig tämligen upprörd, när jag ser, hur efterblivet statsmakterna betrakta hela denna sak. För de små, små framsteg, som det föreliggande lagförslaget innebär, förkastar man faktiskt det väsentliga för det fattiga folket, det väsentliga för dem, som riksdagen borde se till att skydda. Ty det är väl de fattigaste i samhället vi skola vårda oss mest om och försöka hjälpa till litet trygghet. Men sådant passar inte den

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

privata spekulationen, och genast är riksdagen redo att förkasta väsentligheterna och att bara ta upp det, som är mindre väsentligt.

Jag ber alltså att få inlägga en bestämd gensaga mot utskottets betraktelsesätt i detta fall. Det är typiskt gammalliberalistiskt och har ingenting med moderna sociala synpunkter att göra, trots att det underskrivits av socialdemokrater. Betraktelsesättet är gammalliberalistiskt, och förmodligen finns det bland dem, som i allmänhet hysa liberala politiska åskådningar, sådana, som äro mycket, mycket längre komna i sitt sociala tänkande än vad utskottet i det här fallet är.

Jag kan således inte vara tillfredsställd med utskottets behandling av vår motion, och jag skulle självklart kunna anlägga en hel rad kritiska synpunkter. Jag skall be att få säga, att vi ha lagt ned ganska stor möda på denna motion, ty vi äro bara sex stycken, som representera det kommunistiska partiet här i riksdagen, och ni äro en hel massa från de andra partierna, som dessutom kunna tillkalla specialister och sakkunniga. Men vi ha ändock försökt skriva ihop en motion, som ger uttryck åt våra synpunkter, och som också är riktig.

En av de få, som verkligen ägnat sitt intresse åt denna fråga, nämligen den socialdemokratiske ledamoten av andra kammaren, herr Hage, har uttalat i sin reservation, att det åtminstone hade varit tillbörligt att i huvudsak lägga de yrkanden, som framförts i motion II: 440, till grund för detta förslag. Detta är herr Hages ståndpunkt, och ingen behöver väl tro, att herr Hage har rusat åstad och blivit någon alltför rödglödgd revolutionär i denna fråga. Men herr Hage ser frågan socialt, ty han har sysselsatt sig ingående med den, och han är en ansvarskännande människa, som har velat säga sanningen. Därför har han också reserverat sig.

Herr Hage har också i denna reservation påpekat, att optionsrätten — som har varit föremål för en opinionsyttring, därvid inte mindre än 80,000 hyresgäster skrivit till statsmakterna — faktiskt är helt förbisedd, och han har, för att åtminstone få det nu föreliggande förslaget något förbättrat, framställt yrkanden om ändringar i paragraferna 13, 22 och 34. Jag ber för min del att få yrka bifall till det förslag, herr Hage i sin reservation har framfört härvidlag.

I den viktiga frågan om skydd för den fattige hyresgästens hem, som jag ägnat en ganska stor del av mitt anförande, nämligen frågan om optionsrätten — jag skulle vilja kalla det »hemskyddet» — har herr Hage föreslagit en fortsatt utredning. Jag skulle kanske kunna tillåta mig att vara så optimistisk, att våga hoppas, att denna kammare åtminstone i det fallet skulle vilja biträda herr Hages reservation. Utredningar är ju kammaren väldigt förtjust i — det är ju ett sätt att komma ifrån en fråga. I varje fall är det ur vår synpunkt att föredraga, om det här blir en utredning, i stället för att vad som nu är föreslaget skall bli lagfäst.

Herr talman! I förhoppning, att min ståndpunkt i dag också en gång skall bli riksdagens mening och att optionsrätten skall av samhället lagfästas, har jag velat göra dessa allmänna erinringar, med utgångspunkt från den motion, vi fört fram från kommunistiska partiet i hyreslagstiftningsfrågan, gentemot det betraktelsesätt statsmakterna och tyvärr däribland även utskottet ådagalagt. Jag är inte så optimistisk, att jag yrkar bifall till vår motion, ty det vore ju, jag höll på att säga ultra optimistiskt. Jag är emellertid så optimistisk, att jag i varje fall hoppas, att herr Hages reservation, som avser fortsatt utredning rörande optionsrätten, kommer att av riksdagen bifallas.

Herr Hagman: Herr talman, mina herrar! Enligt min uppfattning innehåller den kungl. propositionen till ny hyreslag och andra lagutskottets här-

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

över avgivna utlåtande en rad av förbättringar, om man jämför bestämmelserna med nu gällande hyreslag, men det finnes dock några punkter, där jag tillsammans med tvenne andra reservanter inom utskottet ifrågasatt, huruvida det föreligger tillräckligt starka behov av att nu lagstifta. Detta gäller förslaget till lag om medling i hyrestvister, såsom herrarna behagade finna av utskottets utlåtande på sidan 46.

Detta förslag till lag om medling i hyrestvister erinrar i mycket om den lag om medling i arbetstvister, som redan finnes för arbetsmarknadens vidkommande, dock med vissa väsentliga skillnader. Under det att landet beträffande medlingen i arbetskonflikter är indelat i distrikt, föreslås det här i § 1, att Kungl. Maj:t skall äga befogenhet att, när en kommun gör framställning därom, tillsätta speciella medlingsnämnder. Jag har tolkat detta så, att det i huvudsak skulle vara från de större kommunerna, som sådana framställningar kunna beräknas inkomma och där sådana speciella förlikningsnämnder bli tillsatta.

I det nu föreliggande förslaget till ny hyreslag äro ju emellertid många och väsentliga bestämmelser tvingande i motsats till vad fallet tidigare varit, och detta måste enligt mitt förmenande i mycket stark omfattning bidraga till att anledningarna till tvister bli färre. Jag tror därför, att man nu har anledning förvänta, att av de tvister man förut haft, i regel individuella, men i några fall även kollektiva och av mycket betydande omfattning, i varje fall antalet individuella tvister skulle minskas mycket starkt. I de fall, där individuella tvister ändå uppkomma, bli de väl i allmänhet behandlade inför domstol. När det någon gång inträffar stora kollektiva hyrestvister, skulle det enligt mitt förmenande vara bättre att tillsätta en speciell nämnd för varje särskilt tillfälle, som då kunde sammansättas med hänsyn till de speciella förutsättningar, som krävas för att medla i just den eller den speciella tvisten.

En annan beaktansvärd omständighet är, att en sådan medlingsnämnd enligt vår mening i vissa avseenden måste komma i en egendomlig ställning i förhållande till domstolarna, som skola slita dessa tvister. Jag skall inte nämna ingå på den sidan av frågan, därför att mina medreservanter, som äro jurister, helt säkert komma att belysa dessa svårigheter.

Då jag således för min del anser, att det inte föreligger något starkare behov av att nu lagstifta om medling i arbetstvister, så yrkar jag avslag på den del av nu föreliggande förslag, som avser införandet av lag om medling i hyrestvister.

Herr Norman: Herr talman! Jag skall börja med en deklaration av ungefär samma karaktär som den herr Linderot gjorde beträffande sig själv.

Herr Linderot menade, att det var inte många här i kammaren, som befunde sig i en sådan situation på det här området, så att det av den orsaken kanske inte skulle finnas något större intresse här i kammaren för det här problemet överhuvud taget och då i all synnerhet inte för de synpunkter, som herr Linderot här framförde. Jag är visserligen inte stockholmare, men har sedan rätt många år tillbaka varit hyresgäst i Stockholm, och då jag tillika är hyresgäst i min hemort, kan jag ju också se den här frågan ur direkt hyresgästsynpunkt.

Jag måste säga, att jag inte har personligen erfarit någonting av de svårigheter, som herr Linderot förmenat föreligga för stora grupper av hyresgäster i en storstad. Att sådana kunna finnas, vill jag visst inte förneka, men jag tror för min del icke, att man kan komma tillrätta med de här problemen i deras sociala karaktär uteslutande och kanske inte ens till det mesta genom lagstiftning. Herr Linderot talade visserligen om optionsrätten och dess stora

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

värde för hyresgästerna, och han kritiserade utskottets motivering, där utskottet framhåller de synpunkter, som ha bestämt utskottets ståndpunkt beträffande den här optionsfrågan. Men i den kritiken kom herr Linderot in på något helt annat än vad vi här diskuterat, nämligen frågan om åtgärder från samhällets sida för att främja bostadsproduktionen. Det är ju en fråga, som alldeles säkert kan vara av stort intresse för statsmakterna att överväga och framför allt för de kommunala myndigheterna. Men den har, efter vad jag kan förstå, mycket litet sammanhang med den lagstiftningsfråga, som det här gäller, nämligen frågan om de rättsregler, som böra gälla i förhållandet mellan hyresgästen och hyresvärden. När utskottet har som sin uppfattning framhållit, att vissa svårigheter säkerligen skulle följa ur bostadsproduktions-synpunkt, om det skulle stadgas en optionsrätt av större eller mindre, särskilt då helst av större stränghet, så förefaller det mig, som om utskottets resonerang där skulle vara riktigt. Vi ha utgått från de faktiska förhållanden, som föreligga i vårt samhälle, där det hittills i största utsträckning har berott på det privata initiativet och den privata företagsamheten att tillgodose behovet av bostäder. Därmed ha vi inte fällt något som helst omdöme om lämpligheten eller olämpligheten av nuvarande förhållanden på detta samhällslivets område.

Jag skall i likhet med herr Linderot icke gå in på övriga detaljer, som här föreligga i olika reservationer. Beträffande några av de önskemål, som reservationsvis ha framförts, blir det troligen anledning att återkomma vid handläggningen av de paragrafer, som det blir fråga om.

Herr Hagman har talat för den reservation, som yrkar avslag på det lagförslag, som är knutet vid denna hyreslagstiftning, förslaget till lag om medling vid hyreskonflikter. Utskottet har inte precis varit entusiastiskt för detta lagförslag, men kommit till den uppfattningen, att när det har uttalats önskemål om att det skall finnas ett instrument, som man vid behov skall kunna använda, så ha statsmakterna all anledning att tillgodose ett dylikt önskemål. Denna lag om medling skall ju bli tillämplig, när framställning därom göres från någon kommun, där ett behov därav gjort sig gällande. Visserligen har det, såsom herr Hagman sade, inte förekommit kollektiva tvistigheter av någon större omfattning annat än i undantagsfall, men de händelser, som här ha inträffat, motivera, synes det mig, att statsmakterna ge möjlighet till användande av ett sådant instrument, som här är föreslaget, för att därmed öppna ännu en utväg att komma till rätta med hithörande spörsmål.

På diskussionens nuvarande skede hemställer jag om bifall till den paragraf, som det nu är fråga om.

Herr Linnér: Herr talman! Eftersom diskussionen redan nu har kommit att omfatta frågan om lag om medling i hyrestvister, så skall jag be att få fortsätta, där herr Hagman slutade.

Det var ju på det sättet, att hyreslagstiftningskommittén hade lagt fram ett förslag till lag om medling i hyrestvister. Detta förslag blev mycket starkt kritiserat från den på detta område mest sakkunniga myndigheten, nämligen socialstyrelsen. Man kan naturligtvis säga, att socialstyrelsens arbetsuppgift hittills framför allt har rört medling i arbetstvister, men den erfarenhet, som socialstyrelsen under denna verksamhet har fått, gör säkerligen, att dess förmåga att bedöma även tvister på hyresmarknaden står i en alldeles särskild klass.

Socialstyrelsen ställde sig nu på den ståndpunkten med utförlig motivering, att förslaget icke vore ägnat att befrämja arbetsfreden på hyresmarknaden. Man har också inom socialstyrelsen sagt, att något verkligt behov av en sär-

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

skild medlingsinstitution för dessa tvister icke föreligger. Även detta är efter min föreställning säkerligen riktigt, och det har bekräftats av herr Hagman, som har sett förhållandena på ganska nära håll.

Således är den första frågan den: föreligger ett sådant behov, eller föreligger det icke? Jag tror mig ha anledning att svara, att de tvister, där en sådan medling skulle komma att behövas, bli mycket få. Departementschefen har också tänkt sig, att sådana här institutioner endast skulle förekomma i de kommuner, som därom framställt särskild begäran. Men om nu en kommun, t. ex. en av våra största städer, skulle begära en sådan medlingsnämnd, hur komme det då att gå med dess förmåga att i det långa loppet fylla sin uppgift? Där har man frågan nr två.

Även socialstyrelsen har framhållit, att detta blir en mycket svag medlingsinstitution. Den lider först och främst av den svagheten, att dess uppgift är i hög grad oklar. Men vad som är ännu värre: den vet själv inte säkert, om den skall fungera såsom en egentlig medlingsinstitution eller om den skall försöka vara en skiljenämnd, som skall gå efter vad den anser vara det rätta. Denna sistnämnda svaghet ökas givetvis därigenom, att institutionen skall omfatta icke endast intressetvister utan även rättstvister.

Dessutom har mot hyreslagstiftningskommitténs förslag framförts även den anmärkningen, att medlingsnämnden skulle få en egendomlig ställning i förhållande till domstolarna. Departementschefen har försökt att undgå denna anmärkning genom att skriva om ett par paragrafer i lagen. Jag måste säga, att i realiteten har detta försök att befria förslaget från anmärkningen icke lyckats. Det kvarstår, att om en tvist är anhängig vid en domstol, så kan domstolen anmoda medlingsnämnden att, före målets avgörande vid domstolen, handlägga denna tvist. Och enligt de föreskrifter, som finnas, har medlingsnämnden därvid, om icke parterna själva äro nog snälla att ena sig om förlikning, att framlägga ett förslag till lösande av tvisten. Är det nu en tvist, som är anhängig vid domstol, så är det självfallet en rättstvist. Vad skall då medlingsnämnden göra? Ja, det vet man inte. Skall medlingsnämnden följa juridiska grunder i sitt förslag till avgörande av denna tvist? Eller skall man, som socialstyrelsen säger, följa vanliga grunder för en förlikningsinstitution att komma till rätta med en tvist, alltså söka sig fram på den väg, där en förlikning har bästa utsikten att lyckas.

Om det nu icke, vare sig vid parternas egna förhandlingar inför medlingsnämnden eller efter det medlingsnämnden har framlagt sitt förslag till lösning av tvisten, blir någon överenskommelse av mellan parterna, så har medlingsnämnden att skicka in alla handlingar jämte sitt förslag till den domstol, där tvisten är anhängig. Då kan det ju mycket väl inträffa, att denna domstol underkänner medlingsnämndens förslag, och det är väl alldeles ofrånkomligt, att medlingsnämnden i ett dylikt fall kommer att få en försvagad ställning. Identiskt samma förhållande kan inträffa i ett sådant fall, där medlingsnämnden tidigare har handlagt tvisten utan att komma till något resultat. Även i detta fall kan domstolen infordra medlingsnämndens handlingar, och de bli då självfallet offentliga. Domstolen har därefter att för sin del taga ståndpunkt till tvisten. Om denna ståndpunkt då avviker från medlingsnämndens, blir ju oundvikligen medlingsnämndens ståndpunkt försvagad.

Resultatet av detta organisationsförslag blir väl sålunda dess värre det, att här får man en medlingsinstitution, som förefaller att vara obehövlig, och som, där den finnes, inom kort i hög grad blir försvagad och sålunda förhindrad att fungera med någon effekt.

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

I de svårare tvisterna bör man även i framtiden gå till väga på det sättet, att en särskild förlikningskommission eller förlikningsman tillsättes. Det är naturligtvis förutsett i förslaget, men det behöver ju givetvis icke upptagas i ett lagförslag. Det skulle kunna lika väl efter detta lagförslags behandling som tidigare göras av Kungl. Maj:t utan stöd i en sådan här lag.

Sålunda ha jag och mina medreservanter ansett, att förslaget i den form det föreligger icke är ägnat att bidra till lösningen av mera svårartade hyrestvister. I allmänhet är institutionen obehövlig och där institutionen kommer att fungera, kommer den snart att vara förbrukad.

På dessa grunder, herr talman, ber jag att få instämma i herr Hagmans yrkande om avslag på lagen om medling i hyrestvister.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Debatten har kommit att röra sig om förslaget till lag om medling i hyrestvister. Det är alldeles riktigt, som en ärad talare anförde, att socialstyrelsen framställt kritik mot det förberedande förslag, som framlades. Den kritiken kan emellertid ej göras gällande i fråga om det lagförslag, som nu föreligger inför kammaren, eftersom det lagförslaget i väsentliga delar har omarbetats.

Jag ber först att gentemot påståendet, att en sådan här förlikningsnämnd skulle vara onödig, få framhålla, att den kommer att tillsättas endast i sådana fall, där en kommun gjort framställning hos Kungl. Maj:t om dess tillsättande. Om nu en kommun på grund av de förhållanden, som råda inom kommunen, anser, att en dylik nämnd är behövlig, så finnes det väl ej någon anledning att icke tillskapa en sådan form, att kommunen kan få en sådan institution. Jag ber att få påpeka, att vi nu för tiden ha kommit in i en helt annan situation på hyresmarknaden än den, som förelåg för 10, 15, 20 år sedan, så till vida, att omfattande sammanslutningar både av hyresvärdar och hyresgäster ha framträtt. Vi veta att dessa organisationer kunna i förhållande till varandra komma i ganska skarpa motsättningar. Vi ha haft exempel därpå. Det kan inte vara skadligt, att man tillskapar en organisation för att lösa dessa motsättningar genom ett förlikningsförfarande.

Herr Linnér skildrade den begränsning i den föreslagna nämndens verksamhet, som ligger däri, att den skall ha till uppgift att förlika parterna. Han påpekade, att om domstolen finner, att två parter komma med påståenden gentemot varandra av sådan art, att en förlikning vore lämplig, och om då domstolen hänvisar tvisten till en sådan här förlikningsnämnd, men denna misslyckas att få till stånd en förlikning, så skulle det skada dess anseende. Ja, men det är ju en anmärkning, som man kan överhuvud rikta mot alla förlikningsmyndigheter, som äro inkopplade i domstolssystemet i många andra länder, och jag tror inte, att den anmärkningen är av någon avgörande betydelse. Vi ha i alla fall just i detta förhållande mellan hyresvärdar och hyresgäster ett område, där det i hög grad är önskvärt, att en förlikning kommer till stånd, ty i fråga om dessa båda bärare av motsatta intressen är det en förutsättning för en fortsatt lyckosam sammanlevnad, att det sker en förlikning dem emellan. Det är vida bättre, att förlikning kommer till stånd än att en domstol avhugger tvisten med ett domslut.

Jag kan för min del inte finna, att det verkligen föreligger några som helst anledningar att antaga, att en sådan lag som den föreslagna skulle på minsta vis medföra någon olägenhet eller skada. Men å andra sidan finnes det lätt tänkbara situationer, i vilka den skulle kunna vara till gagn. Förslaget utgör ett försök att införa den rätta andan för lösning av intressekonflikter mellan hyresvärdar och hyresgäster, nämligen förlikningens anda, och jag

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

föreställer mig, att riksdagen icke kommer att ångra sig, om den bifaller förslaget.

Herr **Linnér** erhöll ordet för kort genmäle och anförde: Herr statsrådet har sig säkerligen bekant, att i de processystem, där man har sökt införa en sådan här medlingsinstitution, har denna visat sig ha ett ganska ringa värde. Den har rätt snart blivit endast en passage till domstolarna. Det är att befara, att även den medlingsinstitution, som här föreslås, skall lida samma öde.

Herr **Linderot**: Herr talman! Jag begärde ordet ytterligare en gång i denna principdebatt av det skälet, att utskottets ordförande herr Norman förmenade, att utskottet inte hade något att göra med den frågan om, på vilket sätt bostadsproduktionen försiggår här i landet, och det kan ju herr Norman ha alldeles rätt i, att andra lagutskottet inte precis har med den saken att göra. Men det var nu inte heller precis så, som jag ställde frågan till herr Norman, utan jag tog upp ett mycket centralt spörsmål, som heter: skydd för hemmet åt dem, som måste hyra av fastighetsägare. Här har använts beteckningen »optionsrätt» — ett krokigt ord, som inte är så lätt att förstå, men som i alla fall kan uttydas som hemskydd. Detta tog jag upp som en central fråga och påvisade, att varken Kungl. Maj:ts proposition eller utskottet hade i den här nya hyreslagstiftningen gjort någonting till skydd för hemmet för dessa miljoner hyresgäster. Och då måste jag fråga: varför har inte utskottet gjort det? Varför har inte Kungl. Maj:t gjort det?

Ja, så tittade jag efter i Kungl. Maj:ts proposition. Där står det, att man nog inte kan gå in på en sådan lagstiftning, ty då blir det minskad bostadsproduktion i landet. Och i utskottets utlåtande, herr Norman, står det på det här viset på sid. 38: »Det är väl sant, att hyresgästens intresse att även mot hyresvärdens vilja få bo kvar i en förhyrd lägenhet icke därmed kunnat i full utsträckning tillgodose» — nämligen genom den bestämmelse, som här finnes i lagförslaget om skadeståndsrätt. Och så fortsätter utskottet: »Å andra sidan synes emellertid farhågan, att införandet av optionsrätt i enlighet med vad i motionen yrkats skulle medföra ogynnsamma verkningar å bostadsproduktionen och hyresmarknaden, icke kunna avvisas.»

Jag har alltså råkat ut för att diskutera med utskottet om vad utskottet självt har formulerat, och det borde väl inte kunna sägas ligga vid sidan av det ämne, som vi diskutera.

Utskottet har funnit ett enda skäl för att man inte kan gå in för en optionsrätt, och det är, att då skulle de privata bostadsspekulanterna, som vi här i Stockholm ofta med mycket stort skäl kalla för hyresockrarna, inte få samma intresse för att spekulera i fastigheter och hyreshus, om det skipades någon rättvisa åt hyresgästen i det avseende, som vi här tala om, och då måste jag väl angripa utskottets utgångspunkt för sin motivering. Eljest kan jag inte diskutera med utskottet. Jag har sagt, att utskottet gått ut från en gammal-liberalistisk ståndpunkt, som var förlegad redan när det socialdemokratiska partiet här i landet bildades för 50 år sedan, och utifrån en sådan gammal förlegad ståndpunkt yrkar man avslag på vår motion i ärendet.

Att påpeka det är väl inte vid sidan av saken, herr Norman! Det är väl tvunget att sägas. Hur skall jag eljest kunna få er att förstå det här bättre en annan gång, om jag inte påpekar, vilka tokiga utgångspunkter ni ha, när ni yrka avslag på vår motion.

Och någon annat skäl finnes inte. I hela den här tjocka luntan har man

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

bara hittat på en enda sak, och den motivering, varmed man yrkar avslag på en kärnpunkt i vår motion, den är ju förlegad. Det var bara det jag ville ytterligare säga, herr Norman.

Herr **Lindhagen** Herr talman! Jag har ju egentligen ej rätt att säga någonting, ty jag har inte varit närvarande och hållit mig framme i andra lagutskottet för att kunna bli i tillfälle att göra något yrkande i denna fråga, för vilken jag har intresserat mig sedan årtionden tillbaka. Och jag har inte heller kunnat sätta mig in i propositionen på grund av en arbetsbörda, som har påvilat mig denna tid.

Emellertid ser jag dock så mycket, att här ha vi ånyo en s. k. palliativlagstiftning, alldeles som det är vanligt vid jordfrågorna. Det är synd, att det socialdemokratiska partiet, som så förtjänstfullt intresserat sig för arbetareproblemen, arbetslösheten och liknande frågor, som ligga detsamma närmast, inte kommit in på de s. k. jordfrågorna, varken här i landet eller i världen; det har ingen särskild politik i jordfrågan och inte heller i utrikespolitiken. Och intet annat parti hjälper heller till numera för att effektivt föra fram de här sakerna, och därför går ju allt sådant så gränslöst långsamt.

Beträffande Linnér vill jag säga, att han är ju skarpsinnig i att uppfinna brister och granska former, men jag skulle vilja tillråda Linnér en annan metod. Där det finnes en vilja, där finnes det också en väg. Först måste man göra sig reda för vad som är oriktigt och skaffa sig en vilja att avhjälpa det, och då upptäcker man också vägen. Men om man saknar detta sociala patos, denna vilja, då kommer man endast att kritisera även det lilla fjät, som man försöker göra. Det är herr Linnérs huvudsakliga styrka att talangfullt visa, hur långt man kan komma i ett sådan nedrivande arbete. Jag försökte bringa denna fråga — bland många andra frågor — på tal vid det nordiska juristmötet i Helsingfors 1937. Då fäste jag uppmärksamheten vid att det var nordiska kommittéer, som gemensamt sysslade med dessa saker, och jag frågade, om det inte vore lämpligt, att mötet uttalade sig för en nordisk lagstiftning. Då svarades det: Vi ha kontakt med varandra i alla fall litet si och litet så, och man försöker att få en del gemensamma bestämmelser.

Men i fråga om denna proposition lär det icke ens förekomma någon antydning om en sådan nordisk samhörighet. Vi veta icke, om dessa bemödanden äro totalt förfelade, så att vi få ta upp dem en gång till eller i den mån andra länder stå bakom den här saken. Men då måste man ju först skaffa sig en social uppfattning om dessa ting, och den formulerar jag så här:

»Människans rättsordning är till för individen. Varje individ har ett medfött behov att dana omkring sig ett eget samfund. Detta kallas hemmet. Det är individens borg. Det måste således vara 'eget' på något sätt.»

Särskilt i städer är hemmet allt annat än eget. Hemmet är prisgivet som en handelsvara. Tryggheten kommer icke. Individen är omstuvad till en hyresgäst. Det s. k. hemmet upplåtes på ett år i sänder. Uppsägning och hyresförhöjningar sväva över det. Hemtrevnaden är måttlig inom standardiserade hyreskaserner med allt trängre lägenheter. Bland denna hemlösa befolkning byter exempelvis i Stockholm årligen var fjärde människa bostad med bekymmer och omkostnader. Det är de s. k. hyresgästhemmen.

Detta är således ett missförhållande. Den första omtanken vid bedömandet av hyresfrågan är således att oavslåligt minska antalet hyresgäster genom anskaffande av egna hem, helst isolerade. Företagarna, som bygga

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

kooperativa hus och även egna hem, få ju ändå sin förtjänst. Men man borde förhindra uppförandet av bostadshus, som skola utnyttjas som spekulativa inkomstkällor.

Lagstiftningens mål går ut på att upphäva det nuvarande hyresgästförhållandet och skapa någonting av eget hem för individerna överhuvud taget. Då kan man ju göra som vi ha gjort på lantegendomarna kring Stockholm. Men den tiden är snart en saga, ty även där rusa hyresgästhusen hänsynslöst fram alltmer, och det som man arbetat på i fyrtio år gravlägges i denna, trots de sociala framstegen, i jordfrågorna allt reaktionärare tid. Men man kan också bygga kooperativa bostadslägenheter. Även då får individen ett hem utan att vara hyresgäst. Vidare kan staden bygga bostadshus; jag kan tänka mig att det är vanskligt, men något bygges i alla fall även på det sättet.

Målet måste vara att skapa egna hem, kooperativa bostäder eller bostadshus, uppförda av staden, som icke är hänsynslös mot sina hyresgäster, utan bygger för individernas egen skull. Men därutöver kan man förmodligen länge icke undvara de s. k. hyresgästhusen.

Då är det en sakrätt med palliativ visserligen i sin karaktär att förläna individen en s. k. optionsrätt. Det är ett gammalt krav. På landet har det genomförts för vissa enskilda arrendatorer, och i statens arrendeupplåtelser ha alla arrendatorer optionsrätt. Kunna jordbrukshemmen få optionsrätt, borde även stadshemmen kunna få det.

Häremot säges rent ut, att man måste se till att det blir hyresspekulanter, som bygga fritt, ty då bygges det mycket mera. Vad är det för rättsordning i detta nya samhälle, som vill växa upp på folklig grund?

Jag framhöll i Helsingfors, att till dessa förutsättningar för beredande av någon hemtrevnad i hyreshus bör följdriktigt i lag föreskrivas, att hyreshus skola uppföras så, att hyresgästen icke störes av grannar genom högtalare, grammofoner, pianon, danstillställningar, barnskrik, snarkningar med mera dylikt. Ett hem har nog med sina egna ljud. Detta är väl rimligt. Skola vi bygga, få vi se till att det blir på det sättet.

Men nej, det blir ingen sådan lagstiftning. Man skall bara bygga hus, där detta behandlas hur som helst, ty annars bli de icke byggda.

Lägenheter om ett rum och kök för familjer borde icke få förekomma. I Amsterdam äro de förbjudna. Jag har studerat bostadsfrågan i utlandet, och därvid fann jag Holland vara en intressant kunskapskälla. I Amsterdam gäller som axiom, att en lägenhet på ett rum och kök är obeboelig för en familj, men här anses det vara nödvändigt för att få hyreshus byggda.

Ja, så komma vi till *medlingen i hyrestvister*. Vad är det nu för envishet att icke vilja ha någon medlingsdomstol. Skola vi för alla tvister, stora och små, nödvändigt gå till de vanliga domstolarna? Jag blev i går uppsökt av en dam. Hon hade haft en process vid rådhusrätten med mannen för att åt sina barn få någon ökning i ett litet utdömt understöd. Det beviljades, men rättegångskostnaden uppgick till 650 kronor för den fattiga kvinnan.

Här kan ju uppstå alla möjliga småtvister. Lägenheten kan vara bofällig på många sätt m. m. Samhället måste se till att den svage blir skäligen hjälpt. Nu får han gå till domstol och processa och skaffa advokat, som lägger på sina höga arvoden för att själv kunna leva. Därför är det lämpligt, att det allmänna instiftar ett slags medling. Jag tar för givet, att denna medling, såsom påpekades här av en föregående talare, har skavanker, men det är bättre att ta en början än att avstå från hela detta institut. Ty då dröjer det tio, tjugo år, ännu längre, innan man kommer fram till något.

I *Danmark och Norge* har man särskilda smådomstolar, som påminna om

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

vad vi hade under medeltiden, när domarna gingo ut och dömde på torgen. De äro medlingsdomstolar och döma med domstols myndighet. Där sitter en aktad domare med två bisittare, som kunna vara jurister eller icke-jurister. Det är förbjudet för parterna att ha advokater med sig. Man är där förtjust i dessa domstolar. Det är många små tvister som biläggas på detta sätt.

Vi skola ju samarbeta i Norden för gemensam lagstiftning. Varför vilja icke svenskarna ha en sådan lagstiftning? Jo, det är de höga juristernas skuld.

Då det gällde att pröva grunderna för den svenska rättegångsreformen, föreslog jag detta dansk-norska uppslag i utskottet. Där fick förslaget fem röster men de antecknade sedan icke skiljaktig mening. Det anses visst mindervärdigt att befinna sig i minoritet, och ändå är det minoriteter, som ta de flesta initiativ från begynnelsen.

Därför tillstyrker jag denna medlingslag. Den må ha brister, den betyder i alla fall en vilja att göra något, och får man den in i lagen, komma förbättringarna lättare.

Ett kainsmärke på propositionen synes mig vara, att ehuru lagen gäller hyresgäster över hela landet, så skall det bero på kommunerna, om lagen får tillämpning. Här sticker fram något av den där »direktionen», om vilken vi talade i ett föregående ärende. Det är den det beror på. Här ha vi en styrelse, som först skall komma in med förslag från en kommun, och hur svårt det ofta är att få en styrelse i gång är allmänt känt. Och ifall lagen händelsevis kommer i tillämpning inom en kommun, skola hyresgästerna ha det dåligt i andra kommuner. Lagen bör såvitt jag förstår gälla alla hyresgäster inom alla kommuner i riket.

Så skall det väl även vara tillräckligt luftutrymme i lägenheterna. Det bör icke tillåtas att göra dem allt mindre, för att hyresvärdarna skola förtjäna mera pengar. Nu gör man också taken så låga som möjligt för att det skall bli flera våningar. Nu lockar man med lyxen, gör små kaninburar med dyrbar inredning, men försummar det viktigaste, nämligen luftutrymmet.

Detta är nog en lagstiftning, som vi i mycket böra gråta över, men det är nog bäst att taga det lilla uppslag, som kommit fram. Därför får jag, som ej fått tid att väcka motioner i ämnet, nöja mig med det magra ben, som ligger i det yrkande om bifall till herr Hages förslag, som har framställts av Linderot. Vi få hoppas, att dessa frågor, som nu försummats, hållas vid liv.

Häri instämde herr *Ström, Fredrik*.

Herr Norman: Herr talman! Jag begärde ordet för att rikta en replik till herr Linderot.

Den passus, som herr Linderot läste upp ur utskottsutlåtandet i fråga om optionsrätten, innebär icke — det var detta jag ville framhålla i mitt första anförande — något omdöme från utskottets sida om lämpligheten och rättfärdigheten eller icke i de faktiska förhållandena på bostadsproduktionens område, utan ett konstaterande, huru enligt utskottets mening alltför stränga lagstiftningsbestämmelser på nu föreliggande område komma att verka under dessa faktiska förhållanden. Jag tror att vi kunna vara överens om en sak, herr Linderot och jag, och det är behovet att ge största möjliga skydd åt hemmet. Men det bästa skyddet åt hemmet föreligger, när det finnes en tillräcklig mängd av goda och sunda bostäder, och det problemet ligger på ett annat plan än här föreliggande lagstiftning, som avser att reglera förhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst.

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

Herr Tamm: Herr talman! De betänkligheter, som här ha framförts av herrar Hagman och Linnér mot denna lag om medling i hyrestvister, varom diskussionen ju främst rört sig, delas och ha delats inom utskottet i mycket större utsträckning än som kan framgå av reservationen. Man kunde ju icke undgå att få den uppfattningen, att denna lag är ganska konstig och konstigt hopfuntad. Det är ju faktiskt en sammanblandning av olika uppdrag för denna nämnd. Man vet icke, om det är en förlikningsnämnd eller en skiljenämnd, och jag kan mycket väl förstå, att framför allt en jurist som herr Linnér har svårt att acceptera en lagstiftning som denna.

Jag har bara velat framhålla, att skälet till att jag och många med mig dock icke velat gå emot denna lag helt enkelt är, att bägge parterna, såväl hyresvärdar som hyresgäster, önskade få till stånd någon form av förlikningsnämnd. Jag ser icke på denna frågas utveckling så pessimistiskt som herr Linnér, utan jag anser — och i detta fall kan även jag instämma med herr Lindhagen i viss mån — att om man också icke funnit idealformen för en sådan nämnd, så är det dock bäst och lyckligast, om man kan få till stånd en sådan för att om möjligt få en del småtvister lättare uppklarade.

Herr Linderot: Herr talman! Efter det sista anförandet av utskottets ordförande ber jag få konstatera, att utskottet sålunda inte har något skäl för den ståndpunkt utskottet har intagit, utan utskottet har befarat, att någonting, som utskottets ärade ordförande kallar för ett faktiskt förhållande, skulle inträda. Men man befarar väl inte, att någonting skall inträda, som är ett faktiskt förhållande? Ja, herr Norman skakar på huvudet, men det står ju här, att utskottet befarar, att det skall bli minskning i bostadsproduktionen. Nu säger herr Norman, att utskottet icke har fällt något omdöme, utan hänvisat till ett faktiskt förhållande. Ja, jag ber om ursäkt, men det är allt bra fattigt av en utskottsordförande att försvara ett utskott med en så billig undanflykt, som herr Norman här har gjort!

Jag konstaterar alltså, att utskottet inte ens har bekymrat sig om att skaffa något argument — ty vad herr Norman här anført är intet argument — för att avslå vårt blygsamma förslag att skaffa en liten ringa rätt till skydd för hemmet åt de stora massor fattiga människor, som äro hyresgäster hos privata fastighetsägare i detta land. Mer behöver inte sägas för att utskottets position i det fallet skall kunna betraktas som fullkomligt sönderskjuten, och det vore ju märkligt, om man inte efter detta till ett kommande år skulle kunna få en ändring till stånd åtminstone i det fallet.

Herr Ekman: Herr talman! Man kan ju otvivelaktigt ha olika meningar om vad som må betraktas som en sönderskjuten position, om man står och talar på ett agitationsmöte i någon lokal i landet eller om man står på någon annan plats. Jag är angelägen att här i kammaren framhålla, att jag tycker att andra lagutskottet i allt väsentligt har träffat pricken ganska nära, då det gäller att skifta sol och vind mellan två så pass motsatta intressen som hyresgästens och hyresvärdens, och jag vågar säga, att detta lagförslag, om det av riksdagen antages, kommer att stärka hyresgästernas position jämfört med tidigare förhållanden på ett sätt, som man har anledning att hälsa med den allra största tillfredsställelse. I det avseendet ber jag, herr talman, att få hemställa om bifall till vad andra lagutskottet har föreslagit.

Kommer jag sedan över och ser på lagutskottets förslag till lag om medling i hyrestvister, så är min belåtenhet, herr talman, inte lika stor. Jag

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

måste säga, att vissa bestämmelser i denna lag te sig ganska oförståeliga. Jag kan inte se, att de på detta område kunna medföra någon som helst rättsordning. I lagförslaget 5 § på sid. 17 i utskottsbetänkandet, förutsättes, att part, som har hemställt om medling, skall inställa sig. Erfarenheter från andra områden, där medling kan påkallas, ge tydligt vid handen, att det icke är alltid en part, som har begärt medling, anser att han bör inställa sig vid medlingssammanträde, och jag kan mycket väl tänka mig, att det vid medlingar på detta område oftare än på andra områden kan inträffa, att en part, som i en viss personlig uppriven situation har framställt begäran om medling, underlåter att inställa sig. Ja, man förutsätter att han alltid skall inställa sig, men det kan väl tänkas, att han inte gör det. Men om då vid ett enligt denna lag anordnat medlingssammanträde motparten till den, som begärt medling, inte inställer sig, äger nämnden att vid vite ålägga honom att inställa sig hos nämnden. Är det då en fastighetsägare av den typ, som exempelvis herr Linderot har skildrat här i ett par tre anföranden, kommer han säkert ändå inte att inställa sig, och då avskrivs ärendet enligt denna lag. Vad är det för en lag om medling i tvister? Jag måste i detta avseende till alla delar instämma i den kritik och i det yrkande, som tidigare har framförts av herrar Linnér och Hagman.

Herr Linderot: Herr talman! Jag vill bara gentemot herr Ekman ha sagt, att han borde ju vara inne och höra på vad diskussionen gäller, innan han faller värdeomdömen om mina inlägg och talar om agitationstal. Jag har nämligen samma uppfattning som herr Ekman, att denna sak i och för sig betyder ett framsteg; det upplyste jag om när diskussionen började och herr Ekman inte var här. Min diskussion efteråt med herr Norman rör en enda fråga, nämligen optionsrätten, vilket herr Ekman borde ha observerat. Jag har inte påstått att utskottets position rörande alla dessa 40 eller 50 paragrafer är sönderskjuten, men att utskottets position i fråga om optionsrätten är sönderskjuten vidhåller jag, alldenstund utskottet inte kunnat förebringa något argument för avstyrkande av motionen om optionsrätt. Något annat har jag inte sagt, och i övrigt kan jag göra herr Ekman glad eller ledsen — jag vet inte vilket — genom att instämma med honom, då han säger att denna hyreslag har vissa fördelar. Tyvärr är det dock inte på alla och vissa väsentliga punkter, och därför har jag kämpat i kväll för att få den bättre. I fråga om medlingsförfarandet har jag samma uppfattning som herr Hagman och herr Linnér främst i kväll förfäktat; jag är enig med dem. Men för att spara tid har jag inte velat upprepa deras argument. Jag kommer emellertid att rösta för deras ståndpunkt.

Herr Ekman: Det är ju tråkigt att herr Linderot inte har uppmärksammat att jag suttit här under hela denna debatt, visserligen inte — det måste jag säga — för att lyssna på honom, utan för att höra på vad som överhuvud taget har sagts. I det avseendet finns det alltså ingen anledning att rikta någon anmärkning mot mig. Eftersom herr Linderot med ett visst patos uppehöll sig vid optionsrätten, ber jag att få fästa kammarens uppmärksamhet på, att det möjligen för femton år sedan var ett yrkande från hyresgästorganisationerna men om man läser den kungl. propositionen skall man finna att det idag inte är något hyresgästströrelsens önskemål. Huruvida herr Linderot ändå har andra skäl att upprätthålla och framföra det som ett hyresgästernas krav, yttrar jag mig inte om.

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

Herr Lindhagen: Herr talman! Nu har herr Linderot avstått från medlingen, och herr Ekman går emot optionsrätten, som han tycker är gammalmodig. Vad är till sist kvar av lagen?

Hage som trålat med optionsrätten anlägger i sin reservation melankoliska tonfall. Om en hyresgäst har optionsrätt, så har han ju utsikt att kunna få bo kvar längre. Jag begriper inte var Ekman befinner sig. Jag kan tala om för honom, att statens arrendatorer ha optionsrätt. Alla tomträttshavare i Stockholm ha optionsrätt o. s. v. Skall man nu avskaffa också dessa rätter därför att de äro för gammalmodiga? Jag kan aldrig tänka mig det. I motioner till arrendelagstiftning ha vi alltid sökt att få optionsrätt stadgad.

Och så denna *medling*! Jag känner till som gammal domare i alla instanser, att de flesta av svenska folket som behöva rättshjälp aldrig komma fram ens till underdomstolen. De ha inte råd eller överhuvudtaget möjligheter. Det är en orätt över alla gränser. Varför vill man ej skaffa åtminstone billiga medlingsanstalter åt fattiga människor i stället för att hänvisa dem oöverkomligt på alla sätt att »stämma till domstol», gå till en advokat och ge ut pengar, som man inte äger. Var äro vi egentligen hemma? Jag yrkar bifall till denna lag med Hages tillägg, så att vi åtminstone få en hållhake och kunna börja motionera om förbättringar.

Herr Ekman: Vad som kan behövas på jordområden, för arrendejordar eller sådant, yttrar jag mig inte om i denna debatt, herr talman. Jag vill endast säga, att om optionsrätten för närvarande skulle vara ett krav, som med särskild styrka kan drivas från hyresgästernas sida, är det herr Lindhagen snarare än jag som är reaktionär. Jag tycker närmast att jag är revolutionär, när jag säger detta.

Herr Norman: Den jämförelse herr Lindhagen gör mellan optionsrätten för jordbruksarrenden och den optionsrätt det här är fråga om är enligt min mening inte hållbar. I förra fallet gäller det att trygga vederbörandes försörjning, i senare fallet gäller det att ge ett skydd för hemmen, men det kan bli ett skydd med sådana återverkningar att det kunde medföra raka motsatsen mot vad man avsett.

Efter härmed slutad överläggning godkändes den nu föredragna paragrafen.

2 kap. 38 § och 3 kap. 1—25 §§.

Godkändes.

3 kap. 26 §.

I denna paragraf var andra stycket så lydande:

Efter tillsägelse minst en månad i förväg må hyresvärden låta i lägenheten utföra mindre brädiskande förbättringsarbete som icke vållar väsentligt hinder eller men i nyttjanderätten. Sådant arbete må dock ej utföras under sista månaden av hyrestiden. Vill hyresvärden utföra annat arbete i lägenheten, äge hyresgästen inom en vecka från det han erhöll meddelande där- om, utan hinder av att längre hyrestid må hava avtalats, uppsäga avtalet till upphörande å den fardag som inträffar näst efter sex månader från uppsägningen; och må sådant arbete ej påbörjas förr än avtalet enligt vad nu sagts kunnat bringas att upphöra. Vad i detta stycke stadgats gäller ej arbete som hyresvärden utfäst sig att utföra åt hyresgästen.

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

I den av herr *Tamm* m. fl. beträffande förevarande paragraf avgivna reservationen hade föreslagits, att andra stycket av paragrafen skulle erhålla följande ändrade lydelse:

Efter tillsägelse minst en månad i förväg må hyresvärden låta i lägenheten utföra mindre brådskande förbättringsarbete, som icke vållar väsentligt hinder eller men i nyttjanderätten, *så ock genom lägenheten draga stamledningar för avlopp samt för fastighetens förseende med värme, gas, elektricitet och vatten.* Sådant arbete må dock ej utföras under sista månaden av hyrestiden. Vill hyresvärden — — — utfäst sig att utföra åt hyresgästen.

Herr **Tamm**: Vid denna paragraf ha jag och några andra ledamöter av utskottet avgivit en reservation. Jag skall icke uppehålla mig länge vid den, ty det skulle ju vara fullständigt meningslöst vid detta tillfälle. Jag vill bara framhålla att vi yrkat att den ändring, som regeringspropositionen vidtagit i hyreslagstiftningskommitténs förslag, skall tagas bort och man alltså skall återgå till detta förslag. Det innebär ju helt enkelt att man underlättar hyresvärdarnas möjlighet att reparera fastigheten gentemot en och annan tredskande hyresgäst. Jag skall inskränka mig till att endast yrka bifall till vår reservation på denna punkt.

Det är även en annan liten sak i samband med 26 § som jag skall be att få säga ett par ord om. I hela denna lag ha ju i flera hänseenden tvingande bestämmelser införts. Ett sådant tillvägagångssätt kan i vissa fall tänkas binda parterna mer än som är önskvärt. Lagförslaget synes emellertid, utan att hyresgästernas intressen åsidosatts, ge ett visst utrymme åt frivilliga uppgörelser mellan parterna, när det behövs. I 19 § första punkten stadgas sålunda, att förbehåll, varigenom inskränkning göres i de rättigheter som i enlighet med andra paragrafer tillkomma hyresgästen, skola vara utan verkan. Och samtidigt förklaras i andra punkten att hinder icke skall föreligga att sluta ett avtal om inskränkning i rätten att erhålla nedsättning i hyran för hinder eller men i nyttjanderätten till följd av att hyresvärden under därför erforderlig tid låter verkställa arbete för lägenhetens försättning i avtalat skick eller för sedvanligt underhåll av lägenheten eller fastigheten i övrigt eller ock låter utföra visst annat arbete som särskilt angivits i avtalet. Utskottet har härtill framhållit att den i första punkten i 19 § intagna regeln icke läser innebära att avtal, varigenom parternas rättsförhållande med anledning av en viss förestående åtgärd regleras, skall äga laga verkan allenast i den mån detta kan anses följa av andra punkten. Jag vill emellertid i samband härmed understryka, att om till exempel vissa reparationsarbeten som just beröras i 26 § skola företagas, hinder givetvis icke bör få föreligga för hyresvärd och hyresgäst, att när frågan om deras genomförande är aktuell, överenskomma angående storleken av det belopp som bör tillkomma hyresgästen, detta vare sig det gäller nedsättning i hyran eller skadestånd eller ersättning för avbräck i rörelse. Det är uppenbart att utrymme för sådana överenskommelser måste finnas. I annat fall skulle hyresgästen, sedan arbetet väl var utfört, kunna framställa anspråk på ytterligare ersättning, oaktat parterna förut varit ense om vissa bestämda belopp, och härigenom grunden för hyresvärdens kalkyler naturligtvis helt och hållet undanryckas. Det förefaller mig orimligt om en sådan tolkning vore tänkbar. Jag utgår för min del ifrån att den uppfattning jag här gjort mig till tolk för överensstämmar med lagens reella innebörd, ehuru det inte framgår med önskvärd tydlighet i själva lagtexten. Jag förfäktade denna mening inom utskottet, men fann tyvärr inte tillräckligt gehör för förslag att ett förtydligande på denna punkt skulle göras i utskottets motivering. Då så icke

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

skett, har jag i alla fall velat vid frågans behandling göra detta uttalande till kammarens protokoll.

Jag har intet annat yrkande att göra, herr talman.

Herr **Norman**: Utskottet övervägde att inskriva i motiveringen de synpunkter som herr Tamm anförde, men en viss tveksamhet gjorde sig gällande, och majoriteten kom till den uppfattningen, att det fick överlämnas åt rättspraxis att ge den riktiga tolkningen av paragrafens ordalydelse. Det föreligger tydligen ett allmänt intresse att äldre lägenheter moderniseras och förses med nutidens olika bekvämligheter. I allmänhet äro väl också hyresvärden och hyresgästen överens om att hyresgästen skall tåla detta intrång, men i det fall hyran efter moderniseringen blir så hög att hyresgästen inte kan bo kvar, förefaller det mig som om hyresgästen genom denna paragraf finge ett rimligt skydd, så att han icke helt och hållet utan ersättning skall behöva dragas med de besvärligheter som större ändrings- och reparationsarbeten innebära för honom.

Jag hemställer om bifall till paragrafen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt de därunder förekomna yrkandena gjordes propositioner, först på godkännande av den under behandling varande paragrafen samt vidare på paragrafens godkännande med den ändring, som förordats i den av herr Tamm m. fl. därom anförda reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

3 kap. 27—46 §§.

Godkändes.

3 kap. 47 §.

Denna paragraf hade följande avfattning:

Konungen äger förordna, att inom ort, där flyttningar till och från lägenheter, som uthyras allenast till bostad, årligen förekomma till betydande antal och huvudsakligen äga rum den 1 oktober, hyresavtal om sådana lägenheter må, utan hinder av vad avtalet innehåller om tidpunkten för avtalets upphörande, uppsägas till den 1 april, såframt ej därigenom den avtalade hyrestiden förkortas med mer än sex månader eller den sammanlagda tid, hyresgästen sistnämnda dag innehaft lägenheten, kommer att understiga ett år.

Förbehåll, varigenom för uppsägning, som avses i första stycket, föreskrives längre uppsägningstid än eljest eller stadgas särskild påföljd av uppsägningen, vare utan verkan.

Herrar **Linnér** och **Holmbäck** hade enligt sin förut omnämnda reservation av angivna orsaker ansett sig böra yrka avslag på 47 §.

Herr **Linnér**: Herr talman! 47 § är en typisk kompromissprodukt. Den härleder sig ursprungligen från byggnadsindustrisakkunniga, som för att kunna utbreda byggnadsverksamheten över hela året hade föreslagit, att uppsägning skulle kunna äga rum både till den 1 oktober och den 1 april, oberoende av vad hyresavtalet stadgade. Byggnadsindustrisakkunniga framhöll emellertid, att för att lagstiftningen skulle bli effektiv, borde den genomföras likformigt över hela landet. Detta förslag avstyrktes mycket bestämt av hyreslagstiftningskommittén, som framhöll att det skulle vara till nackdel för hyresgästerna.

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

Nu har departementschefen hittat på att i strid med hyreslagstiftningskommitténs uppfattning ta byggnadsindustrisakkunnigas förslag om uppsägningsrätt, men i strid med byggnadsindustrisakkunnigas mening begränsa det till vissa orter som Kungl. Maj:t skulle bestämma. Resultatet lär, föreställer jag mig, bli synnerligen dåligt ur såväl byggnadsindustrins som hyresgästernas synpunkt. Jag skall endast beröra en enda sak, och det är resultatet för hyresgästernas del. Det kommer säkerligen att ställa sig på det sättet, att om hyresmarknaden är i stigande, kommer hyresvärden, trots den uppsägningstid som är stadgad i kontraktet, att uppsäga sina hyresgäster, under det att, om hyresmarknaden är fallande, hyresgästerna trots den stadgade uppsägningstiden komma att uppsäga sina kontrakt. I det långa loppet kommer detta säkerligen, som hyreslagstiftningskommittén med mycken skärpa har uttalat, att vara till nackdel för hyresgästerna.

Herr talman, med hänvisning till de viktiga skäl, som jag här har framfört, ber jag att få yrka avslag på 47 §.

Herr Norman: Denna bestämmelse har ju ett gott syfte, nämligen att åstadkomma en jämnare fördelning av flyttningsbesvären och samtidigt stimulera byggnadsproduktionens spridning över en större del av året. Paragrafen skall också träda i tillämpning först när Konungen därom förordnar. Det förefaller mig som om nackdelarna varken för hyresvärdar eller hyresgäster skulle vara så stora, att de överväga de fördelar man vill söka nå och som jag här har omnämnt. Utskottet har i sin motivering understrukit önskvärdheten av att det blir frivilliga överenskommelser mellan organisationerna.

Jag hemställer om bifall till paragrafen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på godkännande av den nu förevarande paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle förkastas; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Aterstående delar av ifrågavarande lagförslag.

Godkändes.

Kungl. Maj:ts förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § lagsökningslagen.

Godkändes.

Kungl. Maj:ts förslag till lag om medling i hyrestvister.

Beträffande förevarande lagförslag hade reservation anförts av, utom andra, herrar *Hagman*, *Linnér* och *Holmbäck*, vilka på anförda skäl hemställt, att förslaget till lag om medling i hyrestvister icke måtte av riksdagen bifallas.

1 §.

Denna paragraf hade följande lydelse:

Konungen äger på framställning av kommun förordna, att i kommunen skall finnas en nämnd med uppgift att i enlighet med vad här nedan sägs medverka till biläggande av hyrestvister.

Herr Linnér: Herr talman! I anslutning till vad som förut yttrats av herr *Hagman* och mig ber jag att få yrka avslag på paragrafen.

Herr Norman: Jag hemställer om bifall till paragrafen.

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt föreliggande yrkanden propositioner, först på godkännande av den nu föredragna paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle förkastas; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Linnér* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 1 § av Kungl. Maj:ts förslag till lag om medling i hyrestvister, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas nämnda paragraf.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Aterstående delar av ifrågavarande lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten 1.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å lagförslagen.

Punkten 2.

På sätt förut angivits hade utskottet i förevarande punkt hemställt, att motionerna I: 285 och 286 samt II: 438, 439 och 440 måtte anses besvarade genom vad utskottet förut hemställt.

I en av herr *Hage* vid utlåtandet avgiven reservation hade under punkten B hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en fortsatt utredning rörande frågan om åstadkommande av en optionsrätt för hyresgäst, varvid skulle övervägas, om nämnda rätt borde utformas efter förebild från de stadganden, som framförts inom norsk och dansk lagstiftning, samt under hänsynstagande till den reservation, som inom 1936 års hyreslagstiftningskommitté i denna fråga framlagts av herrar Hermansson och Larsson.

Herr *Linderot*: Jag har tidigare angivit skälen till min avvikande ståndpunkt i fråga om optionsrätten. Jag ber nu endast att få yrka bifall till herr Hages reservation på denna punkt, vari hemställles, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en fortsatt utredning rörande frågan om åstadkommande av en optionsrätt för hyresgäst, varvid må övervägas om nämnda rätt bör utformas efter förebild från de stadganden, som framförts inom norsk och dansk lagstiftning, samt under hänsynstagande till den reservation som inom 1936 års hyreslagstiftningskommitté i denna fråga framlagts av herrar Hermansson och Larsson.

Herr *Norman*: Det lagförslag som nu är godkänt av kammaren, har ju tillkommit efter ett grundligt utredningsarbete. Lagförslaget har varit utsänt

Ang. ny hyreslagstiftning. (Forts.)

på remiss till olika myndigheter. Spörsmålet om optionsrätten har under den förberedande behandlingen grundligt övervägts. Det av riksdagen fattade beslutet avser att ge hyresgästerna ett visst skydd mot oberättigade uppsägningar utan att stadga en reell optionsrätt. Har kammaren den meningen att en optionsrätt bör införas, så borde en sådan ändring ha blivit beslutad under behandlingen av det föreliggande lagförslaget. Att man nu skulle skriva och begära en utredning, när en sådan nyss är verkställd, kan väl knappast ifrågakomma.

Herr Lindhagen: Det kan inte ifrågakomma, sade den siste talaren. Jag upprepar, att där det finns en vilja, finns också en väg. Det har upplysts att optionsrätt finns införd i dansk och norsk lagstiftning. Vi skola ju ha samröre med Finland på Åland och gemensamma fästningar. Men det passar oss inte gemensam lagstiftning om optionsrätt med Norge och Danmark, så att hyresgästerna kunna få bo kvar litet längre och slippa flytta vart fjärde år! Hemmet är också en fästning, skall jag säga den siste talaren, och kunna vi tillåta äktfinnarna, som ligga i oavlätlig politisk strid mot de svensktalande finnarna, bygga fästningar på Åland, därvid de även få våra landsmän på Åland mera i sin hand, böra vi också kunna bygga denna fästning åt hyresfolket i Sverige, som norrmännen och danskarna ha gjort i sitt land. Men det går förstås inte för sig i Sverige.

Jag yrkar bifall till herr Hages reservation.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på den under behandling varande punkten yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Linderot*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, som påyrkats i punkten B i den av herr Hage vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Linderot* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 38 punkten 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Linderots yrkande i ämnet.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

*Ang. ändrade
grunder för
egnahems-
verksamheten
m. m.*

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. jämte i dessa ämnen väckta motioner.

I en till riksdagen den 17 mars 1939 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 236, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt ut-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
drag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att fatta beslut på sätt i propositionen under 14 särskilda, med I—XIV betecknade punkter närmare angivits.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehåft följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

Inom första kammaren:

- nr 214, av herr *Lindhagen*,
- nr 296, av herr *Andersson, Elof*,
- nr 302, av herr *Andersson, Alfred* och herr *Svedberg*,
- nr 303, av herr *Domö* m. fl.,
- nr 304, av herr *Sköldén*,
- nr 305, av herr *Carlström* m. fl.,
- nr 306, av herr *Albertsson* m. fl.,
- nr 307, av herr *Bengtsson*,
- nr 308, av herr *Bengtsson*,
- nr 309, av herr *Nilsson, Bror*,
- nr 310, av herr *Lindhagen*,
- nr 311, av herr *Lindhagen*, och
- nr 312, av herr *Lindhagen*, samt

inom andra kammaren:

- nr 31, av herr *De Geer* i Hanaskog,
- nr 32, av herr *Herou* m. fl.,
- nr 33, av herr *Herou* m. fl.,
- nr 254, av herr *Ericsson* i Sörsjön m. fl.,
- nr 336, av herr *Ericsson* i Sörsjön m. fl.,
- nr 454, av herrar *Ericsson* i Kinna och *Karlsson* i Munkedal,
- nr 455, av herr *Sandberg*,
- nr 464, av herr *Skoglund* m. fl.,
- nr 465, av herr *Skoglund* m. fl.,
- nr 466, av herr *Osberg* m. fl.,
- nr 467, av herr *Barnekow* m. fl.,
- nr 468, av herr *Lövgren* m. fl.,
- nr 469, av herr *Larsson* i Hede, och
- nr 470, av herr *Larsson* i Hede.

I motionen I: 214 av herr *Lindhagen* hade hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte

1) lägga en ledande tanke och en ordnande hand över särskilt den norrländska jordfrågans lagvägar samt därvid gå till grunden med denna sak;

2) därvid särskilt i fråga om arrendatorernas frigörelse, komplettering av ofullständiga jordbruk samt återvinning till allmogen av odlingslägenheter med tillbehör, gå väsentligen de vägar, som utstakats av jordkommissionerna av åren 1901, 1912 och 1919.

I motionen I: 310 av herr *Lindhagen* hade hemställts, att riksdagen ville taga avstånd från propositionens tillämnade fattigdom i expropriationsfrågan samt uttala sig för att nästa års proposition i ämnet måtte överväga samtliga de ändamål, för vilka den under så långa och stridfyllda år varit ifrågasatt såsom omistlig.

I motionen I: 311 av herr *Lindhagen* hade hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t påkalla, att för disponerande av statens egen jord för jordbruksändamål måtte instiftas ett institut, kallat åborätt, jämförligt med tomt-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
rätt efter Stockholms stads förebild och omfattande även s. k. arrendeegnahem och arbetarsmåbruk genom förbättringar i gällande åborättslag för ändamålet.

I motionen I: 312 av herr *Lindhagen* hade hemställts, att riksdagen — i anledning av propositionens ensidiga inställning till att statens egnahemsrörelse på egen mark borde numera begränsas till landsbygden — ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte överväga och för riksdagen framlägga förslag till en social egnahemsrörelse på statens mark även i städerna och framför allt i huvudstaden med upplåtelse uteslutande med tomträtt, utbildad efter Stockholms stads förebild.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A) att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag

I) dels medgiva, att Kungl. Maj:t finge, med hänsynstagande till vad utskottet förut i utlåtandet anfört och i huvudsaklig överensstämmelse med i bilagor A, B och C till utlåtandet intagna bestämmelser, utfärda

- a) kungörelse angående den statliga egnahemsverksamheten,
- b) kungörelse angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet,
- c) kungörelse angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.;

II) dels för egnahemsstyrelsen fastställa under punkten införd personalförteckning;

III) dels godkänna under denna punkt införd avlöningsstat för egnahemsstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1939/40;

IV) dels för budgetåret 1939/40 under nionde huvudtiteln anvisa:

till Egnahemsbildning: Egnahemsstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 202,800 kronor;

till Egnahemsbildning: Egnahemsstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 95,000 kronor;

till Egnahemsbildning: Förvaltningsbidrag till egnahemslåneförmedlare ett förslagsanslag av 1,290,000 kronor;

till Egnahemsbildning: Bidrag till hushållningssällskap för jordanskaffningsverksamhet ett förslagsanslag av 1,000 kronor;

till Egnahemsbildning: Avsättning till fonden för premielån till egnahemslåntagare ett anslag av 500,000 kronor;

till Egnahemsbildning: Byggande av nybyggesvägar ett förslagsanslag av 100,000 kronor;

till Jordanskaffningsverksamhet inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län ett reservationsanslag av 300,000 kronor;

till Grundförbättringar: Bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. ett förslagsanslag av 1,250,000 kronor;

V) dels medgiva, att Kungl. Maj:t finge för budgetåret 1939/40 bevilja statsanslag intill 175,000 kronor för utlämnande av statsbidrag till byggande av nybyggesvägar;

VI) dels medgiva, att Kungl. Maj:t finge för år 1940 bevilja statsanslag intill 2,500,000 kronor för utlämnande av statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.;

VII) dels medgiva, att Kungl. Maj:t finge för tiden 1 januari—30 juni 1940 bevilja statslån från egnahemslånefonden intill ett belopp av 11,000,000 kronor, därav 7,250,000 kronor för jordbrukslägenheter och 3,750,000 kronor för bostadslägenheter, med rätt dock för Kungl. Maj:t att, därest förhål-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

landena skulle därtill giva anledning och i den mån så utan förfång för lånereörelsen för jordbruksändamål kunde ske, för bostadslägenheter taga i anspråk större belopp än det sist angivna;

VIII) dels medgiva, att i huvudsaklig överensstämmelse med hittills tillämpade riktlinjer under budgetåret 1939/40 uppskov till ett sammanlagt belopp av 100,000 kronor finge beviljas med erläggande av ränta och amortering å lån från egnahemslånefonden;

IX) dels medgiva, att av jordförmedlingsfondens kapitalbehållning finge under tiden 1 januari—30 juni 1940 till jordanskaffningslån åt hushållningssällskap av egnahemsstyrelsen disponeras tillhopa högst så stort belopp, att vad som utestode i beviljade jordanskaffningslån icke vid något tillfälle under sagda tid överstege 1,500,000 kronor;

X) dels medgiva, att den del av jordförmedlingsfondens för ny utlåning disponibla kapitaltillgång, som ej anvisades såsom jordanskaffningslån, finge under tiden 1 januari—30 juni 1940 av Kungl. Maj:t användas för utlämnande av förlagslån åt kommuner, aktiebolag och föreningar;

XI) dels å kapitalbudgeten under Statens utlåningsfonder till Arrendeegnehemsfonden för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 500,000 kronor;

XII) dels medgiva, att för år 1940 finge från arbetarsmåbrukslånefonden beviljas statslån intill ett belopp av 10,000,000 kronor;

XIII) dels ock å kapitalbudgeten under Statens utlåningsfonder till Arbetarsmåbrukslånefonden för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 4,000,000 kronor;

B) att följande motioner, nämligen I: 214, I: 296, I: 302, I: 303 och II: 464, likalydande, I: 304, I: 305 och II: 468, likalydande, I: 306 och II: 467, likalydande, I: 307 och II: 470, likalydande, I: 308 och II: 469, likalydande, I: 309, I: 310, I: 311, I: 312, II: 31, II: 32, II: 33, II: 254, II: 336, II: 454, II: 455: II: 465 samt II: 466, måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet förut anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Sederholm, Gabrielsson, Hedlund* i Häste och *Casenberg*, vilka ansett, att utskottets motivering å sid. 26 (i fråga om åtgärder av tvångskaraktär för anskaffande av jord till egnahemsändamål) bort hava den lydelse, reservationen visade;

2) av herrar *von Stockenström* och *Carlström*, vilka ansett, att utskottets motivering å sid. 26 i nyss angivna fråga bort lyda så, som i denna reservation angivits;

3) av herrar *Gustafson* i Vimmerby, *Andersson* i Löbbo och *Carlström*, vilka ansett, att utskottets motivering å sid. 39—44 (angående förräntning och amortering av egnahemslån) bort hava den lydelse, reservationen visade;

4) av herr *Andersson* i Tungalsta, vilken ansett, att utskottets motivering å sid. 48—49 (angående viss åborätt) bort hava den avfattning, som i reservationen angivits;

5) av herrar *Sederholm, Hedlund* i Häste och *Casenberg*, vilka med avseende på egnahemsverksamhetens organisation anfört följande:

»Förslaget om egnahemsnämndernas förststatligande skulle innebära ett allvarligt ingrepp i hushållningssällskapens organisation och verksamhet, enär

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
sällskapet inrättat sitt arbete i allmänhet och särskilt konsulentarbetet jämväl med hänsyn till egnahemsverksamheten. Då nu en utredning angående sällskapens organisation är nära förestående, synes det betänkligt att, innan denna utredning föreligger, frångå sällskapen så betydelsefulla uppgifter, som nu föreslagits. Jämväl för 1938 års jordbruksutredning, som har till uppgift att verkställa utredning av jordbrukets produktionsbetingelser och avgiva förslag till organisatoriska åtgärder med avseende på jordbruket, torde en så genomgripande omorganisation, som nu föreslås, kunna komma att föregripa utredningens resultat.

Av dessa skäl synes det föreslagna förstatligandet av egnahemsnämnderna böra tills vidare anstå, allra helst som nödiga reformer även inom nuvarande organisationer säkerligen kunna genomföras.»

Herr statsrådet Pehrsson-Bramstorp: Herr talman! Jag får uttala min tillfredsställelse över behandlingen av detta ärende i utskottet. Det föreliggande förslaget löser enligt mitt förmenande, i den mån det kan genomföras i praktiken, många av jordbrukets svåra problem. Denna omläggning av egnahemsverksamheten torde bereda möjligheter att få mera bärkraftiga jordbruk på de egna hemmen, än rörelsen tidigare har tagit sikte på. Jag skall inte så länge uppehålla mig vid själva principen, som ju utskottet har förklarat sig godkänna och vars riktlinjer utskottet har följt. Det finns emellertid reservationer på ett par punkter. För att man skall kunna åstadkomma en förbättring eller utvidgning av ofullständiga jordbruk är det nödvändigt att skapa tillgång till tillskottsjord. Först och främst gäller detta de odlingsbara arealer som finnas inom det egna jordbruket. Här ha ju bidragen till olika ändamål blivit väsentligt höjda. Detta är en av de första hävstångarna för att nyttiggöra mark som för närvarande icke är odlad.

Dessutom har man ju möjligheter att inköpa kronoegendomar och enskilda jordegendomar, som ur rent ekonomisk synpunkt och med hänsyn till den topografiska beskaffenheten eller eljest äro lämpade härför, och som kunna styckas och användas såsom tillskottsjord för att komplettera jordarealen på småbruk eller mindre jordbruk, som ligga i närheten av dessa egendomar. I trakter, där ett större antal småbruk ligga intill varandra, är ju ett sådant tillvägagångssätt inte möjligt. För sådana trakter innebär förslaget möjligheten till en viss utbyggnad av jordbruket, att gemensamhetsbeten skola kunna tillskapas. Men därutöver är det ju en av grundtankarna i hela förslaget, att alltför små jordbruk även skola sammanslås för att på det sättet skapa bättre arbetsmöjligheter åt innehavarna och därmed även ge dem ökade försörjningsmöjligheter.

I enlighet med egnahemsutredningens uppfattning är det här även förslaget, att man under vissa förutsättningar skulle ha möjlighet att expropriera mark. Då hela frågan är av en så grannliga och ömtålig beskaffenhet, har det inte varit möjligt att nu inom departementet medhinnå överarbetningen av sistnämnda spörsmål. I princip har jag emellertid redan i år tagit ståndpunkt till detta problem. Skogsägareföreningarnas riksförbund har talat om expropriationsrätt såsom en gärd av rättvisa, och det är enligt min mening ganska träffande. I ett stort antal fall är det ju nämligen så, att större egendomar tillkommit genom köp och sammanslagning av flera mindre gårdar, och det bör därför kunna anses riktigt att expropriera jord från egendomar, som det är lämpligt att dela upp, för att på det sättet erhålla behövlig tillskottsjord. Men det är också klart och tydligt sagt ifrån i propositionen, att en expropriationsrätt inte skall kunna leda till en sådan uppdelning av någon egendom, som skulle kunna inverka menligt på driften av hela egen-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

domen, för att göra en annan, för liten egendom någorlunda bärkraftig. Det är följaktligen nödvändigt, att detta spörsmål göres till föremål för en omfattande och ingående detaljprövning, innan ett definitivt förslag kan framläggas för riksdagen. Befintligheten av en sådan lag medför, enligt min mening, att den ytterst sällan behöver tillgripas.

Beträffande belåningsgränsen för egnahemsfastigheterna är jag den förste att erkänna, att 90 procents belåning på fastighetens taxeringsvärde innebär en relativt hög skuldsättning, och i vanliga fall är en sådan skuldsättning naturligtvis inte önskvärd. Men det finns också talrika fall, där det är önskvärt och nödvändigt att kunna bisträcka unga likaväl som äldre jordbrukare, och därvidlag kan man beteckna den i det föreliggande förslaget genomförda höjningen av belåningsgränsen som en verklig sanering av kreditförhållandena. Om nämligen dessa människor kunna erhålla endast en viss mindre kredit genom egnahemsbelåning, äro de därutöver hänvisade till att leva på en mera tillfällig kredit, som dels kanske betingar ganska höga räntor i förhållande till det allmänna ränteläget och dels även har den olägenheten, att det är mera ovisst, under hur lång tid lånet får lov att löpa. Att det föreliggande förslaget sträcker sig längre än den hittillsvarande låneprincipen får därför betraktas som en viktig förbättring i hela förslaget.

Enligt mitt sätt att se är det också någonting mycket viktigt, att framför allt arvfallna gårdar enligt det föreliggande förslaget skola kunna inrangeras under egnahemsverksamheten. Jag har nämligen kommit till den uppfattningen att det tyvärr ofta händer, att ungdomar från välbärgade hem inte ha möjlighet att lösa in fädernegården just på grund av de nuvarande kreditförhållandena, som nödvändiggöra alltför dyra lån och för stora amorteringar. I den öppna marknaden kan man få lån allra högst intill 75 procent av taxeringsvärdet. Och vi få även komma ihåg, att en del pengar behövas till inventarier och åtskilligt annat, som är förutsättning för tillräcklig sysselsättning och tillfredsställande drift inom jordbruket. Och även om man tar ett sådant fall, där gården har ett värde av 30,000 kronor och är gravationsfri i föräldrarnas ägo, så blir det givetvis betydande svårigheter för det av barnen, som skall lösa in gården, redan om man tänker sig, att tillgångarna skola delas upp bara på tre, fyra olika händer. Alla dessa svårigheter kunna måhända ge en förklaring till att en hel del unga människor fly från landsbygden, trots att de äro besjälade av viljan att övertaga och driva ett jordbruk. Deras ekonomiska resurser ge dem under nuvarande förhållanden ingen möjlighet att överta fädernegården.

För dem, som förfoga över ekonomiska resurser i ännu mindre utsträckning, bibehållas enligt förslaget möjligheter till upplåtelse av arrendegnagem, och även utskottet har mycket bestämt understrukit betydelsen härav.

Beträffande sedan frågan om räntan på jordbrukslånen, så råder ju därvidlag delade meningar. Jag har i propositionen föreslagit, att man skulle ha fast ränta, och att räntefoten skulle bestämmas med utgångspunkt från medelräntan för statens upplåning mot obligationer under de tre budgetår, som närmast föregå det, varunder lånet beviljas. När man betänker, att belåningsgränsen nu höjes till 90 procent av taxeringsvärdet, så blir det ganska stora belopp som staten skulle investera i jordbruksfastigheter genom dessa inteckningslån, om egnahemsverksamheten utvecklar sig i större utsträckning. Av denna anledning har jag ansett det vara ekonomiskt, att för dessa jordbruksfastigheter i likhet med andra fastigheter ta den s. k. botteninteckningen, eller upp till 60 procent av fastighetens taxeringsvärde, på vanligt sätt i sparbanker, eller hypoteksföreningar. Därigenom skulle ju inte statsmakterna behöva engagera så stort kapital i fastigheterna som om de skulle

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
belåna även dessa 60 procent av fastighetsvärdet. I hypoteksföreningarna kan man ju erhålla sådana lån mot en fast ränta för ända upp till 60 år framåt. För ögonblicket är räntefoten relativt låg, men det kan ju tänkas bli en högre ränta under andra tider.

Men även med denna anordning skulle staten få ikläda sig betydande skyldigheter i de fall, där fastigheterna behöva belånas med över 60 procent. På den vanliga fastighetsmarknaden är ju belåningen med anlåtande av sekundärkrediten begränsad till 75 procent, och då jordbrukslån skola beviljas ända upp till 90 procent av fastighetsvärdet, får staten svara för lånebehovet upp till 30 procent av fastighetsvärdet, vilket gör en relativt hög summa. Därvidlag innebär naturligtvis en rörlig ränta, som utskottet föreslagit, ett påtagligt ovisshetsmoment. Då jag föreslagit den fasta räntan, har jag utgått från, att är det ett lågt ränteläge, då vederbörande startar sitt jordbruk, så är — såvitt inte de ekonomiska förutsättningarna för jordbruket i övrigt äro otillfredsställande — fastighetsvärdet något högre med hänsyn till den låga räntan.

Nu förordar utskottet, att räntan skall vara rörlig. Låt oss bara ta ett exempel på vad detta innebär: om räntan skulle stiga 2 procent, gör detta 180 kronor per år, ifall fastighetsvärdet är 30,000 kronor och statens utlåning 30 procent därav. Men här i riksdagen ha vi ju under en följd av år sett, hur det motionerats om räntelindring för egnahemslåntagarna med belopp, som inte varit högre än 40, 50 kronor. Nu har man sagt, att låntagarna komma att bli nöjda med att få följa med den öppna marknadens ränteläge, och det är möjligt, att detta kan visa sig riktigt.

Men om nu riksdagen beslutar i enlighet med utskottets förslag, så bör det enligt min mening klart och tydligt säges ifrån, vilket åtminstone jag har utgått ifrån, och som även utskottet har understrukt, att denna låneverksamhet skall vara en ekonomiskt sund affär. Det skall vara slut med den där sociala hjälpverksamheten i annan mån än att man skall bisträcka jordbrukarna med lån, som äro tillfredsställande placerade och som ligga inom en viss räntemarginal. Det är alltså inte meningen, att statsmakterna skola anslå pengar för att skriva ned räntan på dessa lån, d. v. s. låna ut till billigare ränta än staten själv får betala för pengarna.

Men jag är just rädd för att om vi besluta oss för den rörliga räntan, så komma vi att få höra från vederbörande låntagare, därest inte de ekonomiska förutsättningarna för jordbruket förbättrats, efter några år resoneras på följande sätt: då jag startade mitt jordbruk var ränteläget — för att nu ta ett exempel — 3 procent. Nu är ränteläget 5 procent, och de, som nu starta sina jordbruk med lån mot 5 procents ränta, köpa sina fastigheter till ett lägre pris än jag, då jag startade, av den anledningen att räntenivån nu är högre än då.

Riksdagen bör alltså göra klart för sig, att om vi nu gå in för den rörliga räntan, så kan det snart börja komma in ett otal petitioner och dylikt. Och om riksdagen då är känslig och beviljar räntenedsättningar, äro vi inne på en väg, som enligt min mening inte är riktig, om man ser jordbruket som helhet.

Jag tänker härvidlag på åstadkommandet av vad vi kalla för familj jordbruk. Sådana jordbruk äro i minsta laget för att bli ekonomiska, men det är klart, att familj jordbruken kunna ha olika storlek och taxeringsvärde i olika delar av landet. Förhållandena äro ju väsentligt olikartade i olika landsdelar, bland annat så, att det i en landsdel kan vara alldeles nödvändigt med en större areal än i en annan del av landet. Men man vill i alla fall gå in för att göra sådana jordbruk bärkraftiga, och då är det enligt min mening

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

oriktigt ur jordbruksekonomiska synpunkter att hjälpa en del jordbruk genom konstlade medel, som inte äro tillgängliga för dem, som driva sina jordbruk självständigt och belåna dem i den öppna marknaden. Jag har här i stället velat komma fram till att den, som startar ett sådant familjejordbruk, skall kunna räkna med att om han betalar ett visst pris och uppför erforderliga byggnader, så har han den och den bestämda räntan och annuiteten, och dessa utgifter stabila för lång tid framåt.

Jag vill inte bestrida, att utskottets uppfattning möjligen kan vara lika riktig. Det är ju härvidlag mera en omdömesfråga, där det är omöjligt att säga, att den ena ståndpunkten är riktigare än den andra. Jag har emellertid framför allt velat betona, att om riksdagen nu följer utskottet och tar den rörliga räntan, så bör riksdagen också, om man utgår från de ekonomiskt riktiga principerna, vara beredd att, om jag så skulle säga, stå rycken och inte sänka räntan, när det kommer framställningar, påstötningar och krav vid ett eventuellt högre ränteläge.

En annan fråga, beträffande vilken utskottets förslag avviker från propositionens, gäller de så kallade premielånen. Egnahemsutredningen hade ju föreslagit, att man skulle kunna lämna premielån — eller som utredningen kallat dem, avskrivningslån — på ända upp till 40 procent av anläggningskostnaden för fastigheten. Jag ansåg för min del, att detta inte var tillräckligt ur jordbruksekonomiska och andra synpunkter. Det är klart, att sådana lån skulle beviljas till högsta beloppet endast i undantagsfall, men enligt mitt sätt att se skulle det vara mycket vanskligt, om staten skulle bidraga med så stora belopp. Det skulle kanske även leda till att fastigheternas anläggningskostnader ökade i en ur jordbruksekonomisk synpunkt mindre lämplig grad.

Jag har därför föreslagit, att sådan hjälp bör lämnas genom premielån till mindre belopp. Dessa skulle emellertid kunna utgå med dubbelt så stort belopp som hittills, men ändå begränsas till 10 procent av fastighetsvärdet. I sådana fall, där det är fråga om mycket dålig jord, skulle de kunna få uppgå till 15 procent, då ju anläggningskostnaderna för fastigheter alltid bli större i förhållande till taxeringsvärdet, om det är sämre jord, än om det är bättre. I sådana undantagsfall skulle man därför få gå upp till 15 procent. Det skulle strängt taget innebära, att lånen kunde utgå med intill 15 procent på ända upp till 35,000 kronors taxeringsvärde, men ett sådant fall är i själva verket otänkbart, ty man skulle där ha att göra med ett jordbruk av en bättre kvalitet än sådana, för vilka de högre premielånen äro avsedda.

Nu har utskottet emellertid föreslagit, att premielånen böra fixeras till ett visst fast högsta belopp, nämligen 3,000 kronor, vilket ju motsvarar 10 procent på 30,000 kronors taxeringsvärde. I vissa fall skall dock lån få beviljas med belopp av ända upp till 4,500 kronor. Jag kan inte absolut bestämt påstå, att propositionens ståndpunkt är riktigare än utskottets, men jag vill dock framhålla, att den styrelse, som i fortsättningen skall utlämna premielån, icke bör bevilja sådana till det högsta beloppet endast för att för tillfället hjälpa en innehavare av ett jordbruk, vilket står på gränsen mellan bärkraftigt och icke bärkraftigt. Man måste här akta sig för att bidraga till uppkomsten av alltför små egnahem och därmed sönderbryta principen om ekonomiskt bärkraftiga enheter.

Vad sedan beträffar egnahemsverksamhetens organisation har jag i propositionen föreslagit, att egnahemsnämnderna skulle utföra vad jag kallar den sociala delen av verksamheten. De skulle kartlägga hela problemet och undersöka, vart man i första hand bör lämna nyodlingsbidrag, stenröjningsbidrag och så vidare, var man bör sätta in de största krafterna för att komplettera ofullständiga jordbruk, och i vilken mån man kan göra detta genom

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
inköp av andra fastigheter, som kunna läggas till de ofullständiga jordbruket.

Då denna inventering utförts av egnahemsnämnden på en viss ort, överlämnas den till hushållningssällskapet, som skall ha att utföra den produktionsfrämjande verksamheten. Det är ju inte endast egnahemsfastigheter, som behöva kompletteras och göras ekonomiskt mera bärkraftiga, utan det finns även en mängd andra jordbruk, som äro ofullständiga, och därför har det förefallit mig enklast — ehuru en del hushållningssällskap uttalat sin betänksamhet däremot — att låta egnahemsnämnderna samarbeta i denna verksamhet. Att jag stannat för hushållningssällskapens medverkan i berörda fall är därför att sällskapen handhaft en del av jordförbättringsverksamheten, och enligt utredningens förslag är denna verksamhet avsedd att även i fortsättningen handhavas av hushållningssällskapen beträffande andra fastigheter än dem varom här är fråga.

Jag har inte kunnat anse det ändamålsenligt, att hushållningssällskapens konsulenter skola resa omkring och utföra sådana tekniska undersökningar beträffande fastigheter, som inte kunna inrangeras bland de ofullständiga jordbruket eller bland egnahemsfastigheterna, medan egnahemskonsulenter skola resa omkring till sistnämnda fastigheter för att göra upp motsvarande planer där. Det är härvidlag enligt min mening bättre, att samtliga dessa uppgifter anförtros åt hushållningssällskapens konsulenter.

En förutsättning för ett tillfredsställande arbetsresultat är naturligtvis ett förtroendefullt samarbete mellan hushållningssällskapens representanter å ena sidan och egnahemsnämndernas å den andra. Det är även angeläget, att skogsvårdsstyrelsernas representanter samarbeta med hushållningssällskapens och egnahemsnämndernas tjänstemän i de delar av landet, där det finns skog, ty där avser ju kompletteringen av de ofullständiga jordbruket inte endast odlingsjord, utan även komplettering med skog. Det går i allmänhet ganska lätt att ordna denna fråga, därför att man kan tilldela en gemensamhetsskog åt flera sådana små fastigheter på en ort. Det är alltså av vikt, att skogsvårdsstyrelserna delta i det förtroendefulla samarbetet tillsammans med hushållningssällskapen och egnahemsnämnderna.

Nu ha ju några ledamöter av jordbruksutskottet reserverat sig och ansett, att man inte nu borde förstatta egnahemsnämnderna. Som skäl anföra de, att vi nu stå inför en utredning om hushållningssällskapens arbetsuppgifter. Till detta skulle jag vilja säga, att såsom jag har sett dessa spörsmål, finner jag det mest tillfredsställande, att frågan om egnahemsnämndernas förstatta är avgjord, innan man sätter i gång en utredning om, huruvida egnahemsverksamheten skall sortera under hushållningssällskapen, såsom reservanterna mena, eller om den skall sortera direkt under statliga nämnder. När nu staten skall träda in beträffande egnahemsverksamheten med avsevärda belopp på grund av sociala och andra synpunkter, och när det gäller att göra det bästa möjliga för att åstadkomma en verklig rationalisering i fråga om dessa jordbruk, förefaller det mig klart, att det bör finnas organ ute i orterna, som sortera direkt under egnahemsstyrelsen. Egnahemsstyrelsen kan på detta sätt, låt mig säga pressa fram och driva på arbetet; eller den kan åtminstone stå i livlig kontakt med de lokala nämnderna och vice versa, varigenom resultatet av verksamheten kan bli det bästa möjliga.

Det är ju som sagt inte uteslutet, att jag har missräknat mig beträffande samarbetet. Men hushållningssällskapen skulle i det fallet ha kvar sin uppgift, och samtidigt undveke man ett dubbelarbete. Man behöver då inte skicka ut en tjänsteman för att fullgöra ett visst arbete för egnahemsfastigheterna, som för övrigt lyda under egnahemsförvaltningen, eller andra liknande fastig-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

heter, som skola kompletteras, och sedan en annan tjänsteman till samma ort för att uppgöra vissa förslag och beräkningar beträffande andra jordbruksfastigheter av nästan samma typ. Därmed få även hushållningssällskapen kvar sina arbetsuppgifter.

Jag kan däremot inte förstå talet om att man skulle inkräkta på hushållningssällskapens verksamhet genom att företa ett förstatligande beträffande egnahemsnämnderna. Redan under de hittills rådande förhållandena har det ju förekommit en ganska klar avgränsning. Egnahemsnämndernas tjänstemän, konsulenter och andra, ha haft *sin* begränsade uppgift och hushållningssällskapen sin. Samarbete har endast förekommit i fråga om kassaverksamheten, handhavandet av administrativa uppgifter och en del sådant. Med litet vilja till gott samarbete förefaller det mig vara möjligt, att detta kan ske även i fortsättningen.

Jag vill särskilt framhålla, att det inte kommer att bli några revolutionerande förändringar i egnahemsnämndernas sammansättning av den anledningen att Kungl. Maj:t nu skall utse ledamöterna i egnahemsnämnderna. Dessa ledamöter skola ju vara väl förtrogna med ortens förhållanden, och om hushållningssällskapen utsett för ändamålet lämpliga personer, som tidigare handhaft det hela, så kan man anta, att det nu blir personer av ungefär samma slag som tidigare. Något bärande skäl att bibehålla nuvarande organisation har inte anförts.

Beträffande räntan hyser jag den uppfattningen, att det vore riktigast, att propositionens förslag om fast ränta godkändes av riksdagen.

Jag har alltså den förhoppningen, att utskottets förslag antages av riksdagen med undantag för den del, som gäller räntorna. Jag vill såsom min mening uttala, att jag tror det skulle vara säkrast för framtiden, om man därvidlag följde propositionen i stället för utskottsutlåtandet.

Herr **Gabrielsson**: Herr talman! Efter statsrådets anförande kan jag inskränka mitt yttrande rätt avsevärt, då ju statsrådet i stort sett, kan jag säga, följt utredningens förslag i den här frågan. Men eftersom jag varit med inte endast i 1936 års egnahemsutredning utan även i 1926 års utredning, ber jag att i alla fall få beröra några punkter, som statsrådet inte uttalade sig om i sitt anförande, och några, som vi möjligen ha olika uppfattningar om.

Vad beträffar de allmänna principerna för egnahemsverksamhetens inriktning, finner man ju, att en stor förändring nu är förestående. Det förslag, som här föreligger för kammaren, innehåller även en mängd nyheter, när det gäller olika detaljspörsmål. Statsrådet har redan talat om en, nämligen att fastigheterna numera skola få belånas upp till 90 procent av värdet. Vidare har statsrådet talat om friköp av arvegård. I det fallet föreligger kanske inte någon direkt nyhet, ty redan tidigare har man, när det gällt att rädda fädernegården, fått upptaga egnahemslån för att utlösa syskonen. Både utredningen och statsrådet ha emellertid gått mycket längre. Det föreslås ju nu, att egnahemslån skola få upptagas för förvärv av redan färdiga jordbruk.

Egnahemsrörelsen har som bekant tidigare varit inriktad på nyanläggning av jordbruk, d. v. s. att man skulle nyodla eller inköpa odlingsmark för att utveckla jordbruket. Enligt det föreliggande förslaget skola egnahemslån beviljas för förvärv av redan färdig fastighet, även om det inte gäller en föräldragård, under förutsättning för det första att köparen är mindre bemedlad och för det andra att det är fråga om ett jordbruk, som kan utvecklas till ett fullständigt sådant.

Det har riktats mycket klander mot egnahemsutredningen, därför att utredningen inte skulle ha velat gynna de små jordbruken. Men vi inrikta oss ju

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

för närvarande just på att komplettera de ofullständiga jordbruket, och då bör man väl inte genom beviljande av egnahemslån uppmuntra tillkomsten av ofullständiga jordbruk, som inte kunna göras fullständiga. Från Småland, särskilt Jönköpings län, har erinrats om att där ända upp till 60 procent av alla jordbruk äro sådana, att familjen, om det inte vore fråga om smålänningar, inte skulle kunna försörja sig därpå. Det finns jordbruk på 12, 15, 20 tunnland, som man faktiskt reder sig på, fastän naturligtvis den storleken ur vår synpunkt måste betecknas såsom otillfredsställande, eftersom ett sådant jordbruk inte kan kallas fullständigt. Men i sådana fall tillkommer det egnahemsnämnderna att avgöra, om egnahemslån ändå skall kunna beviljas för ett sådant jordbruk eller inte. Om en familj på vissa orter kan existera på ett sådant ofullständigt jordbruk, skall man också få lämna vederbörande egnahemslån.

Anledningen till att egnahemslån numera skola beviljas på redan färdiga fastigheter är, att den största delen av de på sistone beviljade egnahemslånen kommit att avse just sådana jordbruk. Antalet lån, som beviljats för nybildning av jordbruk, har varit ganska minimalt på senare tiden. Om man ser på den statistik, som lämnas i egnahemsutredningen, uppgick under åren 1929—36 antalet nybildade egnahemslägenheter räknat i procent av hela antalet till endast 8.49. De övriga jordbruk, som tillkommit med hjälp av egnahemslån, voro redan färdiga. För Uppsala län är motsvarande siffra 2.89 procent, för norra Kalmar län 1.02 procent, för Göteborgs och Bohus län 9.45 procent, för Skaraborgs län 2.94 procent o. s. v. Det är först när vi komma upp till Jämtlands län som den procentuella nybildningen stiger till 22.65 procent, i Västerbottens län är den 33.09 procent och i Norrbottens län 27.60 procent. Eftersom utvecklingen sålunda redan gått därhän, att egnahemslånen, som från början voro avsedda för nybildning, kommit att i allt större utsträckning beviljas för redan färdiga jordbruk, har egnahemsutredningen ansett sig böra helt övergå till denna princip, i synnerhet då lånen, såsom statsrådet nämnde, ända upp till 60 procent kunna placeras i enskilda kreditinrättningar, så att de statliga lånen endast behöva uppgå till 30 procent.

Egnahemsutredningen har föreslagit, att egnahemsnämnderna skulle sköta jordanskaffningen. För några år sedan infördes en förordning angående egnahemsnämnderna i Norrbotten och Västerbotten, som därigenom fingo i uppdrag att där ombesörja jordanskaffningen för statens räkning. Denna uppgift har enligt det föreliggande förslaget utsträckts att gälla för hela landet. Jordanskaffning kan bli behöflig bland annat för arrendeegnahemsverksamheten, och det kan också vara påkallat, att egnahemsnämnderna på statens bekostnad inköpa större gårdar, som äro dåligt bebyggda, t. ex. därigenom att, såsom många gånger är fallet, åbyggnaderna brunnit, för att tillhandahålla jorden åt mindre bemedlade, som vilja skaffa sig egna hem. Denna verksamhet ha egnahemsnämnderna egentligen kunnat utöva redan tidigare, men då har det skett huvudsakligen på hushållningssällskapens bekostnad, och verksamheten har icke tagit någon större fart.

Statsrådet uppehöll sig ganska länge vid frågan, huruvida egnahemsnämnderna, såsom utredningen föreslagit, böra handha bidragsverksamheten eller om denna lämpligast bör överlätas på hushållningssällskapen. Jag måste för min del beklaga, att statsrådet inte gått med på egnahemsutredningens förslag därvidlag. Det kan naturligtvis finnas skäl både för och emot en sådan anordning, men de starkaste skälen tala enligt min mening för att egnahemsnämnderna, som nu få till huvudsaklig uppgift att komplettera ofullständiga jordbruk, också böra handha de statsmedel, som skola användas för att möjliggöra denna komplettering. Jag är alldeles säker på, att om ett hushåll-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
ningssällskap skall fördela dessa bidrag, kommer det inte att ta hänsyn till egnahemsnämnden, när det gäller exempelvis att komplettera ett ofullständigt jordbruk, vars övertagande av en jordsökande egnahemsnämnden i övrigt beslutat understödja. I ett sådant fall uppstår lätt en schism mellan hushållningssällskapet och egnahemsnämnden.

Utskottet har emellertid anslutit sig till statsrådets uppfattning. Jag hoppas under sådana förhållanden, att statsrådet snarast kommer att sätta i gång utredningen om den utlovade omorganisationen av hushållningssällskapen och att han i samband därmed måtte taga under övervägande, huruvida inte denna uppgift, som nu handhas av hushållningssällskapen, bör överflyttas på egnahemsnämnderna. Statsrådet talade om att när det var fråga om t. ex. betesförbättringar, skulle enligt utredningens förslag även hushållningssällskapets konsulent bli tvungen att ta befattning därmed och ett visst dubbelarbete således uppkomma. Men det bleve väl följden även med den organisation som statsrådet föreslår. Om det gäller att komplettera ett jordbruk, skall egnahemskonsulenten göra upp förslag i fråga om byggnaderna, medan hushållningssällskapets konsulent skall utarbeta odlingsplanen. Man får alltså besvara båda konsulenterna även i det fallet.

Utskottet har yttrat sig om denna fråga på sid. 59, där det heter: »Fördelarna med en fullständig överflyttning av verksamheten för förstärkning av ofullständiga jordbruk på egnahemsorganen äro emellertid ovedersägliga med hänsyn till de därigenom ökade möjligheter till ett enhetligt bedömande av ifrågakommande förstärkningsåtgärder. Den verksamhetsgren, som nu ställes utanför egnahemsorganisationen, torde jämväl utgöra den kanske viktigaste inom egnahemsverksamheten. Utskottet vill härvid erinra om den förebådade utredningen rörande hushållningssällskapens omorganisation, vilken torde böra igångsättas med det snaraste och vars resultat synes böra avvaktas, innan några mera avsevärda förändringar vidtagas med avseende på sällskapens verksamhetsområden. Utskottet betraktar sålunda den nu tillstyrkta organisationen närmast såsom ett provisorium.» Utskottet har varit enigt om att göra detta uttalande, och jag tror för min del, att en sådan omorganisation är nödvändig. Inom varje hushållningssällskap finnes emellertid en nämnd, som har hand om fördelningen av statsbidragen till förstärkning av ofullständiga jordbruk, och jag tar för givet, att dessa nämnders sammansättning, såsom nu är fallet, kommer att i huvudsak sammanfalla med egnahemsnämndernas, även sedan dessa enligt det föreliggande förslaget utsetts av staten. Inom egnahemsnämnderna finns ju för närvarande mycket både intresserat och duktigt folk, och jag tvivlar inte på att, såsom statsrådet själv också sade, det inte kommer att bli någon nämnvärd förändring i fråga om personvalet, utan att det troligen blir samma personer i egnahemsnämnderna och i de nämnder, som skola fördela bidragen. Jag vill också erinra om att redan 1926 års egnahemsutredning, som fått Kungl. Maj:ts uppdrag att framlägga förslag till organisation för handhavandet av odlingsbidragen, visserligen i sitt år 1928 avgivna betänkande föreslog, att hushållningssällskapen tills vidare skulle handha ifrågavarande uppgift, men samtidigt uttalade, att denna ordning endast skulle betraktas såsom ett provisorium.

Jag kommer sedan in på frågan om expropriationen. Statsrådet har på grund av att tiden inte medgav erforderlig beredning genom inhämtande av lagrådets yttrande o. s. v., av utredningens förslag i fråga om åtgärder av tvångskaraktär för anskaffande av jord till egnahemsändamål inte tagit upp den i år. Utskottet har emellertid gjort ett uttalande i frågan, som egentligen kan anses obehövt, eftersom statsrådet inte nu tagit upp problemet. Jag har reserverat mig mot denna del av utskottets utlåtande tillsammans med

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
herr Sederholm och två andra utskottsledamöter. Det är helt naturligt, att jag har ansett mig böra reservera mig mot utskottets uttalande på denna punkt, eftersom jag redan i egnahemsutredningen avgav en reservation av samma innebörd i expropriationsfrågan. Jag ansåg nämligen, att det inte skulle vara nödvändigt att för ifrågavarande ändamål vidtaga ett sådant ingripande på äganderättens område, som expropriationen innebär.

Utskottet har gjort följande uttalande: »Då något Kungl. Maj:ts förslag i expropriationsfrågan icke medhunnits till årets riksdag, anser utskottet annat uttalande från dess sida icke erfordras än att utskottet ansluter sig till vad departementschefen härutinnan anfört.» Departementschefen har förklarat, att han skall återkomma till frågan, och det löftet har statsrådet upprepat i dag i kammaren. Utskottet säger slutligen: »Utvecklingen torde enligt utskottets uppfattning ha gått i den riktningen, att viss överskottsjord från större egendomar bör göras åtkomlig för att tillgodose de ofullständiga jordbrukens behov av ägoutvidgning.» Det är från detta utskottets uttalande jag har tagit avstånd i min reservation, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall. Det göres gällande i reservationen, att ett sådant uttalande som det nyss citerade inte bör göras och att expropriation inte heller behöver förekomma för ifrågavarande ändamål.

Beträffande egnahemmens bebyggande komma egnahemslåntagarna liksom tidigare att själva få sköta den saken, men möjlighet finnes för de nya nämnderna att uppföra åbyggnaderna i egen regi i viss utsträckning. Det är en nyhet, som utredningen föreslagit. Varken statsrådet eller utskottet har haft någon erinran att göra däremot.

Räntefrågan uppehöll sig statsrådet däremot särskilt vid, och på den punkten har utskottet avvikit från propositionens förslag.

Jag kan verkligen säga, att jag har en ganska stor erfarenhet av egnahemsrörelsen. I Västerbotten tillsatte vi en särskild nämnd för ändamålet redan år 1912, som jag tillhört sedan dess, och jag var också med, då egnahemsstyrelsen senare inrättades. Jag har under denna tid funnit, att den främsta orsaken till missbelåtenhet bland egnahemslåntagarna, när det gäller räntan på lånen, varit dels att man måst betala högre ränta än den staten själv för tillfället betalar och dels att grannen har lägre ränta än man själv. Såsom herrarna veta, fingo alla egnahemslåntagarna före år 1920 uppta jordbrukslån mot en ränta av 3.6 procent. Efter år 1920 höjdes räntan undan för undan, och den steg vid ett tillfälle ända upp till 4.75 procent. Men sedan var det snälla riksdagsmän — de äro ju snälla allihop — som ville hjälpa egnahemslåntagarna, och det bör man ju göra, och det motionerades jämt och ständigt om att räntan skulle sänkas. Så skedde också. Under en period fanns det därför egnahemslåntagare, som fingo betala en ränta på 3.6 procent, medan andra måste betala 4.5 procent o. s. v. Det är det förhållandet egnahemsutredningen särskilt fäst sig vid. Nu säger statsrådet, att han vill se, om riksdagen kan motstå de påfrestningar, som den skulle komma att utsättas för, därest en rörlig ränta infördes och räntan komme att höjas, så att en mängd egnahemslåntagare finge betala högre ränta än de gjorde vid starten. Vid starten kanske ränteläget var sådant, att man fick låna mot 3 procent, men sedan kanske räntan höjdes till $3\frac{1}{2}$ eller 4 procent. Men vi få komma ihåg, att under sådana förhållanden samtliga låntagare få räntan höjd, och då är det inte några, som kunna känna sig orättvist behandlade. Om statsrådets förslag genomfördes, få egnahemsnämnderna det besväret att ha att göra med kanske fem olika årgångar av låntagare, vilka alla ha olika räntesats, eftersom enligt kungl. propositionen den räntesats skall tillämpas, som gällde för statens inlåning, då lånet beviljades. Det är riktigt, att hypoteksföreningarna ha det ordnat på det sätt

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

tet, och det är riktigt, att också sekundärlånen beviljas efter den grunden, att räntesatsen rättar sig efter statens inlåningsränta vid lånetillfället. Jag tror emellertid för min del inte, att staten behöver riskera att förlora någonting, därest man bestämde sig för den rörliga räntan. Ränterörelserna gå ju inte bara uppåt utan även understundom nedåt, och huvudsaken är, att den enskilde egnahemslåntagaren vet, att han betalar samma ränta som staten själv och lika hög ränta som alla andra egnahemslåntagare.

Utskottet har också — på den punkten föreligger ingen reservation åtminstone från någon förstakammarledamots sida — i överensstämmelse med egnahemsutredningens förslag förordat den rörliga räntan. Den skall alltså motsvara den, som staten själv får ge vid inlåning, med pålägg av $\frac{1}{4}$ procent, som skulle täcka administrationskostnaderna för utlåningen. Det förslaget vill jag rekommendera, och jag hoppas, att åtminstone första kammaren skall följa utskottet i den frågan.

Frågan om arbetarsmåbruk gick inte statsrådet närmare in på. Jordbruksutskottet har heller inte skrivit så utförligt om den saken. Egnahemsutredningen hade föreslagit, att arbetarsmåbruksverksamheten skulle återföras till sin ursprungliga form, d. v. s. att arbetarsmåbruken skulle vara avsedda endast för skogs- och flottningsarbetare i Norrland samt vissa delar av Dalarna och Värmland. Det har statsrådet inte gått med på, utan han anser, att arbetarsmåbrukslån böra lämnas över hela landet, och samma ståndpunkt har utskottet intagit.

Jag vill för min del säga, att det egentligen inte spelar någon större roll, hur riksdagen beslutar i den frågan, ty det är endast i Norrland, Dalarna och vissa delar av Värmland, som sådana arbetarsmåbruk förekomma. Såsom framgår av egnahemsutredningens betänkande, ha i de norrländska länen samt Värmlands och Kopparbergs län beviljats inalles 4,153 arbetarsmåbrukslån av samtliga i hela landet beviljade 4,270 lån. I övriga delar av riket ha alltså endast 117 sådana lån beviljats, vilket motsvarar 2.7 procent av hela antalet. Det har alltså ingen betydelse, om riksdagen nu medger, att arbetarsmåbrukslån få utlämnas även i övriga delar av landet, ty där har folk aldrig brytt sig om dem i någon högre grad. Jag kan nämna, att exempelvis i Östergötlands län under åren 1933—1936 beviljats endast två arbetarsmåbrukslån, i Jönköpings län under samma tid 3 lån, i Kronobergs län 2 o. s. v. I Södermanlands län har intet lån beviljats. Under sådana förhållanden anser jag, att det egentligen hade varit riktigtast, att, såsom egnahemsutredningen föreslagit, inskränka arbetarsmåbrukslånen till det område, som de från början voro avsedda för.

Jag kommer nu in på frågan om premielånen. Egnahemsutredningen har föreslagit, att vad som av anskaffningskostnaden för nybildat jordbruksegnahem icke motsvaras av bruksvärdet skall täckas av statsmedel i form av ett särskilt s. k. avskrivningslån. Dessa skulle ju ha ungefär samma karaktär som de av statsrådet föreslagna premielånen. Men egnahemsutredningen ville möjliggöra, att sådana lån kunde utgå med så stort belopp, att de delvis skulle kunna fylla samma uppgift som arbetarsmåbrukslånen. Statsrådet vänder sig särskilt emot att avskrivningslånen skulle utgå med ända upp till 40 procent av anläggningskostnaden. Det är emellertid därvid att märka, att utredningen då inte tänkt sig, att sådana lån skulle beviljas å de stora skånska jordbruken, vilkas värde kan uppgå till 32,000 kronor, utan utredningen räknade med de norrländska småbruken, för vilka lånen skulle komma att uppgå till högst fyra, fem, sex tusen kronor.

Nu har utskottet föreslagit, att man skulle stanna för premielånen, men att dessa skulle få utgå med ända upp till 3,000 kronor i stället för nu medgivna maximum av 1,500 kronor och att i särskilda undantagsfall egnahemsstyrelsen

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
skulle kunna medgiva lån å upp till 4,500 kronor. Då kommer man ju upp till sådana belopp, att man närmar sig arbetarsmåbrukslånen. Jag anser det därför vara ganska onödigt att låta arbetarsmåbrukslån få förekomma även i de södra delarna av landet i stället för att återföra dem till de områden, för vilka de från början voro avsedda.

Angående organisationsfrågan vill jag säga, att redan den utredning, som verkställdes år 1926, enhälligt föreslog, att hushållningsällskapen skulle befrias från ansvar för de beviljade lånen och att detta skulle bäras av staten. Det föreslogs, att hushållningssällskapen tills vidare skulle handha den verksamheten, men att Kungl. Maj:t skulle utse tre ledamöter, därav en som ordförande i egnahemsnämnderna, och hushållningssällskapet tre ledamöter, varför de av staten utsedda representanterna skulle komma i majoritet. Dåvarande jordbruksministern ville emellertid inte framlägga det förslaget av hänsyn till en mängd avstyrkande yttranden från hushållningssällskapen. Nu skola vi dock taga steget fullt ut, så att staten ensam skall utse ledamöterna i egnahemsnämnderna. Jag tror likväl inte, att denna omorganisation behöver verka särdeles revolutionerande, eftersom jag som sagt hoppas, att egnahemsnämndernas sammansättning kommer att bli ungefär densamma som vid den hittills tillämpade metoden för utseendet av ledamöterna.

Beträffande det centrala organet föreslås också en viss omorganisation. Två nya byråer skola inrättas i egnahemsstyrelsen, och Kungl. Maj:t skall utse chefer för dem. Egnahemsstyrelsen skall dessutom utökas med en fjärde ledamot. Beträffande organisationen av egnahemsnämnderna kommer nästa års riksdag att få fatta beslut.

Jag har nu i huvudsak berört de ändringar, som föreslagits, och de frågor, varom delade meningar ha rått inom utskottet. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan med undantag av utskottets yttrande angående expropriationen, i fråga om vilken jag yrkar bifall till den reservation, som avgivits av herr Sederholm och mig m. fl.

Herr Nilsson, Bror: Herr talman! Då jag är en av de sju utredningsmännen i 1936 års egnahemsutredning, vilka haft förtroendet att utarbeta det betänkande om den statliga egnahemsverksamheten, som överlämnades till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet i oktober 1938, ber jag först att få uttrycka min tillfredsställelse däröver, att denna betydelsefulla fråga av Kungl. Maj:t så snabbt förts fram till ett avgörande. Jag är också i stort sett tillfredsställd därmed, att vårt betänkande i den utsträckning som skett kunnat läggas till grund för utarbetandet av den kungl. propositionen. Då jordbruksutskottet i sitt föreliggande utlåtande i alla mera väsentliga delar biträder propositionen, synas utsikterna för en lycklig och någorlunda enig lösning av frågan, säkerligen en av de största vid innevarande års riksdag, vara goda.

Jag skall nu, herr talman, uppehålla mig något vid de skiljaktiga meningar, som uppkommit under den kungl. propositionens behandling i jordbruksutskottet och som kommit till uttryck dels i förslag från utskottets sida till några smärre ändringar i propositionen och dels i några till utlåtandet fogade reservationer.

Innan jag ingår på denna granskning av det, som skiljer, kan jag icke uraktlåta att uttrycka min stora glädje över den fullkomliga enighet, som nåtts i det, som i denna fråga är det viktigaste, nämligen egnahemsverksamhetens allmänna inriktning och mål. Här har skett en fullkomlig brytning med äldre uppfattningar, och här upplägges faktiskt ett nytt svenskt jordpolitiskt program. Den ursprungligen för egnahemsrörelsen grundläggande nybild-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

ningsprincipen överges. Vi äro icke längre i det läget, att vi behöva avsevärt flera brukningsdelar än dem vi redan äga, och någon större utökning av livsmedelsproduktionen synes heller icke behöva ske. Däremot är det trängande att upprusta och konsolidera de brukningsdelar, som finnas, så att de om möjligt giva sina innehavare full sysselsättning och bärgning. Vi kalla detta att komplettera de ofullständiga jordbruken, och denna uppgift anse vi numera såsom en av de blivande egnahemsorganens allra viktigaste. Endast i övre Norrland skall ren nykolonisation alltjämt understöddas, och där företrädesvis i anslutning till äldre bygd. Utskottet manar även här till försiktighet.

När man sålunda nu i största delen av vårt land upphör att premiera och understödja de nybyggande nyodlarna, må det tillåtas mig att säga, att man icke kan göra detta utan en känsla av vemod. Odlingsivern och nybyggarandan tillhöra utan tvivel vårt folks äldsta och bästa egenskaper. Hade de icke funnits, skulle vårt land icke ha sett ut så, som det i våra dagar gör. Nu får kraften, där den alltjämt finnes, sättas in på förstärkningen av de ofullständiga jordbruken genom nyodling, stenröjning, betesförbättring, jordkörning, odlingsvägars anläggande och avloppsdikens fördjupande. Och det bör ju räcka ett tag.

Liksom fordom ligger lönen för sådant arbete långt fram i tiden. Kommande släkten få skörda frukterna därav. Därför är det tillbörligt, då folkets gemensamma kraft och välstånd tillåta det, att stöd gives dem, som utföra detta tunga arbete. I enlighet därmed föreslås i den kungl. propositionen avsevärt ökat bidrag till sådana arbeten.

Då sålunda äldre, redan befintliga jordbruk upp till s. k. familj jordbruks storlek få tagas i bruk för egnahemslånen, synes det för närvarande icke vara trängande att i någon större utsträckning för samma ändamål stycka större egendomar. Departementschefen intar härvidlag en restriktiv ståndpunkt, vilken även delas av utskottet.

En beaktansvärd nyhet är den, som här tidigare har omnämnts av såväl departementschefen som den föregående ärade talaren, nämligen att egnahemslån skall kunna lämnas till arvinge, som övertar en gård och därvid har att utlösa sina syskon. Man vet ju, att ett sådant tillfälle alltid är kritiskt i en bondgårds historia.

Kravet på kunnighet, duglighet och personlig kvalitet hos egnahemsbildarna skall enligt såväl departementschefens som utskottets mening bibehållas.

Vid behandlingen av kapitlet om egnahemsverksamhetens allmänna inriktning har utskottet tyckt sig finna, att departementschefen intagit en något för restriktiv ställning till frågan om belåning av färdiga ofullständiga jordbruk, som icke kunna förstärkas. Utskottet uttalar sig för att möjlighet till sådan belåning bör stå öppen, där särskilda skäl föreligga, dock med stor urskillning och allenast då fråga är om väl kvalificerade personer i svag ekonomisk ställning, vilka sakna möjlighet att på annat håll upplåna medel till finansiering av ett jordbruksföretag på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt.

Beträffande frågan om tillhandahållande av jord för egnahemsbildning och den undersökning, som egnahemsutredningen företagit med anledning av riksdagens skrivelse år 1936 angående kontroll över i förvärvssyfte yrkesmässigt bedriven enskild jordstyecknings- och jordförmedlingsverksamhet för jordbruksändamål, är utskottet ense med departementschefen därom, att verkningarna av 1937 års jorddelningslag och lagen om fem års avverkningsförbud å i spekulationssyfte förvärvad egendom samt vad den nya egnahemsorganisa-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
tionen kan åstadkomma böra avvaktas, innan ytterligare lagstiftningsåtgärder vidtagas för att hålla den enskilda jordstyckningsverksamheten inom sunda gränser.

Jag kommer nu till en punkt, där inte mindre än två reservationer föreligga. Det gäller frågan om åtgärder av tvångskaraktär för anskaffande av jord till egnahemsändamål. Jag skall emellertid inte närmare gå in på den frågan nu, eftersom departementschefen redan själv klarlagt sin ställning därtill och hans uppfattning delas av utskottets majoritet.

Jag förbigår också frågan om begränsningen av lånebeloppens storlek, belåningsgränser o. s. v. Där om föreligger ingen meningsskiljaktighet mellan den kungl. propositionen och utskottets utlåtande. Däremot har utskottet en från departementschefens något avvikande mening i ett par mindre väsentliga punkter. Den ena rör det stöd, som i form av premielån skall givas egnahemslåntagaren vid hans start. Egnahemsutredningen föreslog härvidlag ett s. k. avskrivningslån, vilket skulle beräknas med ledning av skillnaden mellan anskaffningsvärdet och bruksvärdet, d. v. s. skillnaden mellan den sammanlagda kostnaden för förvärv och upprustning av byggnader, grundförbättringar o. s. v. och det värde, som motsvarar vad en förständig köpare, såsom det heter i skattelagarna, kan antagas vilja ge för fastigheten med hänsyn till den påräkneliga avkastningen. Denna skillnad ansågo utredningsmännen böra tillskjutas av staten i form av ett avskrivningslån, där företaget kunde anses lämpligt och värt att understödjas. Jag förstår mycket väl, att såväl departementschefen som andra ryggat tillbaka inför detta förslag. Att gå in för detsamma hade emellertid varit att se sanningen osminskad i ögonen, det hade varit att taga steget fullt ut från jordromantikens väg. Ty man kan icke blunda för, herr talman — vi veta det inte minst genom statens jordnämnds verksamhet — att ett jordbruk, som nybygges eller i väsentlig mån upprustas, när det gäller byggnader eller grundförbättringar, icke förräntar alla de kostnader, som en sådan upprustning medför. Man får därför heller icke tillbaka dessa kostnader vid en eventuell försäljning. I Skåne går detta någorlunda för sig, men ju längre uppåt norr man kommer desto större blir divergensen mellan det vi kalla kostnadsvärde och det, som benämnes bruksvärde. Det är en allmänt känd erfarenhet, som har bekräftats av statens jordnämnds verksamhet. Om nu en människa med ett sparkapital på låt oss säga 3,000 kronor köper en något förfallen gård, får egnahemslån, satsar sitt lilla kapital och sätter gården i stånd men sedan av någon anledning nödgas lämna den, så är en viss del av hans kapital borta; det är ungefär som att kasta pengarna i sjön. Icke så få egnahemslåntagare i vårt land ha blivit ställda inför detta predikament. Anledningen till detta ekonomiska förhållande är helt enkelt den att vårt nutida jordbrukskapital: den odlade jorden, byggnaderna och grundförbättringarna tillskapats under en tid, då arbetskostnaderna och även andra kostnader voro ofantligt mycket lägre än nu. Tillskapandet av ett sådant kapital med nutida kostnader skulle för sin nöjaktiga förräntning kräva mycket högre priser på jordbrukets produkter än dem vi ha. Naturligtvis äro dessa högre priser på jordbruksprodukterna ur jordbrukets synpunkt och icke minst ur synpunkten av vidmakthållandet av det dyrbara i jordbruket investerade kapitalet önskvärda, och vi äro ju i viss mån genom vår jordbruksreglering inne på denna väg. Men vår högt ärade jordbruksminister, som nedlagt ett så oskattbart arbete på detta område, vet nog bäst av oss alla i detta land, huru törnbeströdd och svårframkomlig den är. Därför torde det enligt min mening vara en klok jordbrukspolitik att även genom direkt subvention stödja jordbrukaren i hans strävan att, såsom gamle kung Gösta sade: »gårdens huus väl hålla, ängarna

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

röddja, åkern väl häfda och dess öfverflödige stenar bortvältra samt de gamble diker väl upprensia». Detta kommer nu också i större utsträckning än tillförne att ske genom riksdagens bifall till föreliggande kungl. proposition, även om det icke blir i fullt den utsträckning som egnahemsutredningen genom förslaget om avskrivningslån tänkt sig. Departementschefen föredrar att bibehålla den i vår nuvarande egnahemsförfattning vedertagna benämningen premielån på denna form av starthjälp för egnahemslåntagaren, och dessa lån skulle få utgå med högst 10 % av respektive fastigheters värde. Egnahemsstyrelsen skulle dock i särskilda fall kunna bevilja premielån intill 15 % av fastighetsvärdet. Då nu detta fastighetsvärde skulle få uppgå till högst 30,000 kronor, följer härav att premielånet skulle kunna få uppgå till högst 3,000 respektive 4,500 kronor. Utskottet har delat departementschefens mening rörande maximeringen av dessa premielån ävensom att desamma skulle successivt avskrivas på sätt egnahemsutredningen förordnat, men anser det icke lämpligt att prompt förbinda dem med fastighetsvärdet. Detta skulle nämligen missgynna sådana trakter, t. ex. Norrland, där fastighetsvärdena äro låga men behoven av denna förmån stora.

Den andra frågan, varom meningarna varit något delade, — som vi nu också ha hört här — är räntan å egnahemslånen. Egnahemsutredningen hade föreslagit en rörlig ränta, som av Kungl. Maj:t årligen skulle bestämmas med ledning av medeltalet på den ränta, som staten under de närmast föregående tre åren fått erlägga vid sin emittering av statsobligationer, varvid fluktuationer på $\frac{1}{4}$ % borde få förekomma utan att ränta på lånen behöfde ändras. Departementschefen har godkänt detta sätt att beräkna räntan, dock med tilllägg av $\frac{1}{4}$ % till täckande av administrativa kostnader. Däröfver äro alltså utskottet och departementschefen ense. Men så anser departementschefen dock, som vi hört här, att räntan för varje egnahemslån bör vara fast — räntan är alltså rörlig ur statens synpunkt men icke ur egnahemslåntagarens synpunkt — och han anför såsom skäl härför, att låntagaren därigenom får fastare hållpunkter för sina ekonomiska kalkyler och att större försiktighet med företags igångsättande vid högt ränteläge kommer att iakttagas rörande konjunkturläget vid startandet av egna jordbruksföretag. Utskottet, som helt naturligt funnit dessa skäl för en fast ränta vara välgrundade, anser det dock önskvärt, att denna fråga nu regleras på ett sätt, som kan förväntas undanröja de ständiga och störande diskussionerna om räntefotens storlek. Erfarenheterna från dessa diskussioner om räntesatsernas storlek torde ha visat, att egnahemslåntagarna därvid uteslutande tagit jämförelsen med rådande allmänna ränteläge såsom intäkt för räntesänkningar.

Departementschefen talade här om att riksdagen finge bereda sig på uppvakningar, om den tog den rörliga räntan. Jag kan inte tänka mig annat än att samma risker förefinnas, om man gör räntan fast, ty vad som föranlett egnahemslåntagare att begära räntenedsättning är just att deras ränta har kommit att ligga högre än den allmänna räntenivån i landet, och detta har synts dem vara, jag vill inte gå så långt som att säga en orättvisa, men en sak, som inte vore riktigt korrekt. Om vi nu tänka oss ett räntesystem enligt den kungl. propositionens förslag, skulle det innebära, att vi hade en mängd olika räntesatser på egnahemslånen. Det kunde finnas folk i samma by, vilka fått lån vid olika tidpunkter och därför hade olika räntesatser, och det är väl att förmoda, att de, som hade lånen med de högre räntesatserna, när det kom en konjunktur med låga räntor och de samtidigt jämförde sin låneränta med räntesatsen i den allmänna marknaden och funne, att den ränta de betalade vore inte bara högre än den, som gällde i den allmänna marknaden, utan även högre än andra egnahemslåntagares i bygden, då skulle påkalla statens upp-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
märksamhet på detta förhållande. Dessas antal, herr statsråd, skulle säkerligen inte vara litet. En egnahemslåntagare skall väl likaväl som andra personer eller företag, som få lån av staten, kunna få sitt lån på billigaste räntevillkor, ty avsikten med dessa lån är ju att lämna hjälp. Utskottet och chefen för jordbruksdepartementet äro visserligen fullkomligt ense om att det inte skall vara fråga om någon räntesubvention, men denna låneverksamhet innebär dock en statlig åtgärd i syfte att tillhandahålla penningar för visst socialt ändamål på bättre villkor än som kunna ernås i den allmänna marknaden, och om icke staten kunde fylla detta förnuftiga ändamål, vore det ju ingen mening med att staten tillhandahölle dessa lån, annat än möjligen i det avseendet att staten kunde toppbelåna och nöja sig med en mindre säkerhet än andra; det är ju klart att även detta skulle för låntagaren innebära en fördel. Men man bör väl ändå fasthålla vid att meningen med denna låneverksamhet är, att staten skall tillhandahålla de erforderliga penningarna för något lägre pris än det som gäller i låne marknaden, och därför får man väl betrakta det såsom någonting icke önskvärt, att det för lån, som staten lämnar, erlägges en högre ränta än för lån, som man skulle kunna få i den allmänna marknaden. Jag har för resten tillåtit mig att väcka en motion i detta ämne, fastän den blev avslagen av denna kammare med 62 röster mot 60. Meningarna synas sålunda vara i hög grad delade.

Om man liksom jag rör sig ute bland jordbrukarna i sin dagliga gärning, får man emellertid stark känning av hur de reagera emot ett sådant förhållande som att staten av egnahemslåntagaren begär, såsom nu, t. ex. 4 % ränta för lån, samtidigt som man kan få låna pengar i allmänna marknaden för lägre ränta. Jag tvekar inte att kalla detta för ett missförhållande, som vi borde försöka avhjälpa, och jag hoppas, att en utredning rörande dessa räntor skall kunna ge en lösning på denna fråga.

Jag tror alltså för min del, att det skulle vara lyckligt med en räntesättning sådan som utredningen och utskottet gått in för, men jag medger, att det är mycket starka skäl för den ståndpunkt, som herr statsrådet intager. Om det inte blir några större räntefluktuationer är det skäligen likgiltigt, vilken av dessa vägar man går. Blir det däremot betydande konjunkturförändringar på räntemarknaden, kunna de olägenheter som uppstå därigenom icke avhjälpas på annat sätt än att dessa låntagare få betala en ränta, som vid varje tillfälle är lägre än den på den allmänna marknaden rådande räntesatsen. Vid annan långivning, t. ex. genom sparbankerna, har man ju inte hört talas om någon olägenhet av att man lämnat ut lån mot rörlig ränta, vilken således ändrats efter räntekonjunkturerna.

Inom utskottet ha tre ledamöter reserverat sig för Kungl. Maj:ts förslag angående räntan. Då dessa i sin reservation anför, att såväl fullmäktige i riksgäldskontoret som fullmäktige i riksbanken ur statens synpunkt anfört vissa betänkligheter mot den rörliga räntan, så förtjänar det framhållas, att förslaget om införande av rörlig ränta å egnahemslån i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran av så gott som samtliga egnahemsnämnder och förvaltningsutskott samt av egnahemsstyrelsen, ävensom bland andra av bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen och styrelsen för svenska bankföreningen. Det är således inte något att förvåna sig över, om meningarna i denna fråga gå en smula isär.

Jag förbigår alldeles avdelningarna om särskilda lån till förvärv av arbetesmåbruk, upplåtelse av arrendeegnahem och lån och bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk, vilket ju allt är utomordentligt betydelsefulla saker men varom ingen meningsskiljaktighet kommit till synes mellan departementschefen och utskottet. Det föreligger visserligen en reservation, vari

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

påyrkas en utredning om möjligheten att förvärva arrendeegnahem med åbo-rätt. Detta förslag har emellertid utskottet icke kunnat biträda och knappast ansett ligga inom ramen för den kungl. propositionen. Nu återstår för mig endast att säga några ord om de allmänna grunderna för egnahemsverksamhetens organisation. Jag skall icke upprepa de vägande argument, som departementschefen har anfört både här och i propositionen för ett förstatligande av hela egnahemsverksamheten, och som utskottet, fränsett tre reservanter, delar. Det är uppenbart, att en rörelse av sådant omfång, av så djupgående social karaktär, genomförd med stora offer och med ett betydande riskmoment, måste handhavas av statliga organ. Frågan om denna omorganisation har emellertid rörts upp till alltför stora proportioner. Redan nu är egnahemsverksamheten delvis under statens ledning, och den organisatoriska förändring, som föreslås, torde bliva föga märkbar i bygderna, organisatoriskt sett, fastän man ju hoppas, att resultaten skola bliva märkbara och goda. Departementschefen uttalar och utskottet understryker sin förväntan att samarbetet mellan hushållningssällskapen och egnahemsnämnderna skall bliva gott och fruktbärande såsom hittills.

Herr talman! Denna kammares ärade ålderspresident, herr Lindhagen, vilken ända sedan tiden omkring sekelskiftet ägnat vårt lands jordfrågor en oav-låtlig uppmärksamhet, har i en motion, väckt med anledning av den kungl. proposition vi nu behandla, talat om »en ledande tanke och en ordnande hand, särskilt över den norrländska jordfrågan». Jag skulle om den föreliggande kungl. propositionen såsom ett allmänt slutomdöme vilja säga, att däri spåras såväl en ledande tanke som en ordnande hand. Den ledande tanken, det är att hägna omkring nationens urhem och det som alltjämt borde vara dess ögonsten: den svenska bondgården och dess människor, och den ordnande handen, det är den starka statliga organisation, som vi för detta ändamål tillskapa.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag i alla punkter.

Herr von Stockenström: Herr talman! Jag har icke anledning att gå igenom alla de olika detaljerna i det föreliggande utskottsförslaget, så mycket mindre som enighet råder inom utskottet på de allra flesta punkter. Jag skall därför i stället bara uppehålla mig vid några få frågor, där en viss menings-skiljaktighet gjort sig gällande.

Jag vill då först mera i förbigående säga till herr Gabrielsson, som talade om handhavandet av de olika åtgärderna för utvecklingen av ofullständiga jordbruk, att det nog kan råda delade meningar om lämpligheten att förlägga handhavandet av dessa åtgärder till egnahemsorganen eller till hushållnings-sällskapen. Det är ju nämligen så, att det finns en del ofullständiga jordbruk, som behöva förbättras på olika sätt. Om man t. ex. skall utföra täckdikning eller förbättra gödselvården och sådant, kan det ligga närmast till hands, att hushållningssällskapet får handlägga alla dessa ärenden samtidigt med ärenden rörande betesförbättring och nyodling. Jag medger att i andra fall den andra utväg, som herr Gabrielsson påpekat, kan vara den riktiga. Herr statsrådet har nu här föreslagit, att man inte skall göra någon ändring i fråga om handläggandet av dessa åtgärder för förbättrande av ofullständiga jordbruk utan avvakta och samla erfarenhet, och i det avseendet har nu utskottet varit enigt om sitt uttalande. Då det inte heller föreligger någon reservation, har jag inte anledning att närmare gå in på dessa saker.

Jag vill i stället säga några ord om räntefrågan, där ju olika meningar gjort sig gällande och där även statsrådet föreslagit en annan linje än den utskottet nu förfäktar. Vi hörde också departementschefen själv här framföra

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
sin motivering för dessa fasta räntor, som alltså skulle bestämmas redan då egnahemslånen läggas upp och sedan skulle bli gällande under hela den tid de löpa. Det är ju alldeles riktigt, att det vid ett lågt ränteläge är en given fördel för en egnahemslåntagare att få dessa låga räntor bundna för så lång tid han har sitt lån kvar. Men herr statsrådets mening och även reservanternas mening är givetvis den, att om det allmänna ränteläget är högre, skall också den fasta egnahemslåneräntan bli högre. Reservanterna säga för övrigt också, att det icke lär »kunna undgås att, liksom fallet är med hypotekslån, räntans höjd blir beroende av vid vilken tidpunkt krediten upptages». Såvitt jag förstår skulle detta kunna leda till att det bland egnahemslåntagarna skulle förekomma olika grupper av egnahemslån, somliga med en låg ränta, eftersom vederbörande fått sitt lån vid en tidpunkt, då ränteläget varit lågt, och andra med en hög ränta. Man kan sålunda tänka sig, att man kunde få olika grupper, kanske en grupp med en räntesats på lånen av 3 %, en annan grupp med en räntesats av 4 % och kanske en tredje grupp med $4\frac{1}{2}$ % ränta — det har funnits en tid, då egnahemslåneräntan var över 4 %, ända uppe i $4\frac{3}{4}$ % — men jag undrar dock, om det inte skulle vara ganska olämpligt att på det sättet skapa olika grupper med fast bundna räntor.

Nu ha vi under en tämligen lång följd av år varit vana vid att ha låg ränta och vi kanske ha svårt att tro, att det inom den närmaste framtiden skall bli någon större förändring. Men uteslutet är det icke, att det kan komma helt andra tider och att ränteläget kanske ganska hastigt kan komma att förändra sig. Skulle vi då följa regeringspropositionen och reservanternas, skulle vi vid ett sådant tillfälle få lov att tillämpa väsentligt högre räntesats för de låntagare, som då träda till, och jag vill för resten säga, herr talman, att jag undrar, om detta system skulle kunna stå sig i längden. Så välvilliga som herrar riksdagsmän ju äro, då det gäller att motionera, skulle man väl ändå sannolikt få motioner, vari påyrkades räntenedsättning för de grupper av egnahemslåntagare, som betalade de högre räntorna.

Nu sade herr statsrådet nyss, att han trodde, att om vi ha rörlig ränta, som utskottsmajoriteten föreslår och som ju tid efter annan skulle rätta sig efter det då gällande ränteläget under den löpande lånetiden, skulle i alla fall riksdagen, om vi kommo upp i ett högre ränteläge, ömma för dessa låntagare med anledning av motioner om räntesänkning. Men på detta vill jag svara, att egnahemslåntagarna inte skulle bli sämre ställda vid det tillfället än de andra låntagare, som vid samma tillfälle togo upp lån.

Det är ju alldeles givet att det är svårt att få full rättvisa skipad, men jag tror ändå, att man kommer rättvisan närmast, om man följer utskottsmajoritetens förslag. Detta innebär ju helt enkelt det att räntan skall rätta sig tid efter annan efter det gällande ränteläget, och om vi tänka på annan belåning av jord, är det visserligen gynnsamt, om man kan vid ett tillfälle, då räntan är mycket låg, binda sig för lång tid framåt, men å andra sidan ha inte alla kunnat göra det, och vissa grupper av lån äro inte så långfristiga — de kanske endast gälla under 5 eller 10 års tid och rätta sig sålunda efter det undan för undan varierande läget. Jag tror därför, att överbärande skäl tala för att här tillämpa systemet med de rörliga räntorna.

De statsfinansiella betänkligheter, som man på vissa håll sagt sig hysa, ha icke framförts av herr statsrådet själv, såvitt jag kunnat finna, och jag tror icke, att de äro bärande. Skulle det visa sig, att egnahemslånefonden på grund av denna förändring av ränteläget icke lämnade den övverkastning på de upplånade pengarna, som den rent siffermässigt borde göra, finnes alltid den utvägen att i varje års budget, då det kan ifrågakomma, anvisa särskilda be-
lopp för att täcka denna förlust. Jag skall inte gå in på denna fråga ytter-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

ligare. Det har ju ännu inte i denna kammare ställts något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, men det föreligger ju reservationer från reservanter i andra kammaren, och det kan ju hända, att något yrkande senare under debatten kommer att framställas.

Jag skall, herr talman, nu endast uppehålla mig vid ytterligare en fråga, nämligen den om expropriationen. Därvidlag har herr statsrådet i propositionen uttalat sig med en viss försiktighet. Han har sagt, att han inte vill avvisa tanken på en expropriation, men tiden har inte tillåtit att närmare överväga saken, frågan har inte kunnat föreläggas lagrådet o. s. v., och statsrådet har därför avstått från att lägga fram något utarbetat förslag på den punkten. Emellertid hörde vi nu här för en stund sedan, att herr statsrådet deklarerade, att han i princip hade tagit ståndpunkt, alltså för expropriation. Jag blev litet förvånad över att höra, att herr statsrådet så kategoriskt uttalade sig till förmån för expropriationen såsom sådan i princip, ehuru väl jag medger, att herr statsrådet sedan i fortsättningen av sitt anförande medgav, att det var en ganska svår fråga och att man fick tänka sig, att en sådan lagstiftning borde handhavas med försiktighet och efter särskilt bedömande från fall till fall.

För egen del är jag icke beredd att i princip ta ståndpunkt för en expropriationslagstiftning, när det gäller anskaffandet av jord för egnahemsändamål. Expropriation innebär ett ganska allvarligt ingrepp. Det förekommer ju redan nu expropriation i vissa fall, särskilt när det gäller att förvärva mark t. ex. för sådana allmänna ändamål som vägar m. m., men vad som här skulle komma i fråga, vore att exproprieras enskild jord till förmån för vissa andra enskilda. Om det skulle visa sig behövt att på detta sätt anlita en dylik lagstiftning för att överhuvud taget kunna främja egnahemsverksamheten och framför allt för utvidgning av ofullständiga jordbruk, har det förmenats, att det rentav kan bli ett allmänt intresse att exproprieras jord från den ene enskilde personen för att överlåta till den andre. Men för mig uppställer sig dock rent praktiskt den frågan: Finns det någon verklig anledning att nu tillgripa en lagstiftning av denna art? Det föreliggande förslaget till reformering av egnahemsverksamheten vidgar ju möjligheterna till förstärkning av ofullständiga jordbruk. Jag tror att det är kloka åtgärder, som här i olika avseenden äro föreslagna, och det förefaller mig därför vara anledning att vänta och se, om icke just dessa åtgärder vid den nu snart börjande tillämpningen komma att visa sig vara i och för sig tillräckliga, då det gäller utvidgandet av ofullständiga jordbruk och egnahemsbildningen i övrigt. Jag tror, som sagt, man har anledning att vänta och se tiden an, om det verkligen kan behövas en särskild expropriationslagstiftning för detta syfte och jag är icke beredd att nu alls uttala mig i princip för en sådan lagstiftning. Av herr statsrådets uttalande får man närmast den uppfattningen, att herr statsrådet nog gärna hade lagt fram en sådan lagstiftning, men den hade rent tekniskt icke kunnat utarbetas nu. På denna punkt föreligger det en viss meningsskiljaktighet mellan den uppfattning, som företrädes av herr statsrådet och utskottsmajoriteten å ena sidan, och den som företrädes av reservanterna å den andra sidan. I den reservation, som avgivits av herr Carlström i andra kammaren och mig ha vi just uttalat, att erfarenhet bör vinnas, om mera betydande svårigheter för åtkomsten av lämplig tillskotts jord för stärkande av ofullständiga jordbruk yppa sig. Vi anse därför att frågan icke är aktuell nu, och vi vilja icke heller i princip ta ståndpunkt för en dylik lagstiftning.

Ja, herr talman, jag skall icke uppehålla tiden längre — jag hör just nu, att klockan slår tolv — utan jag skall nöja mig med att yrka bifall till ut-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
skottsutlåtandet med endast den avvikelsen, att jag i fråga om uttalandet rörande expropriation ber att få yrka bifall till den av herr Carlström och mig avgivna reservationen.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Jag skall inte uppehålla debatten om detta ärende länge, men jag måste i alla fall till en början säga, att det förslag som här föreligger och det beslut som riksdagen nu går att fatta är av synnerligen stor betydelse. Denna fråga har ju förberetts av en kommitté, och jag måste säga, att denna kommitté har löst sin uppgift på ett glänsande sätt. Den har förstått betydelsen av en omläggning av hela denna rörelse och härmed också framlagt ett förslag till en radikal omläggning av hela egnahemsverksamheten.

Emellertid har Kungl. Maj:t icke ansett sig kunna följa utredningens förslag på alla punkter. Det är inte så värst många, men vad först beträffar räntan, har departementschefen ansett en fast ränta vara att föredraga framför en rörlig ränta. Som min mening måste jag säga, att den rörliga räntan är att föredraga framför en fast ränta. Vi ha väl litet var här i kammaren kännning av de förhållanden som varit rådande under senare tiden, av missnöjet ute i bygderna just med denna skillnad i räntesatsen egnahemslåntagare emellan. Under dessa sista år har det kommit motion på motion, och 1936 skedde ju en ganska kraftig räntesänkning för den del av egnahemslåntagarna som kommit till efter 1920, just därför att skillnaden var så stor mellan olika egnahemslåntagare. Under sådana förhållanden har jag synnerligen svårt att förstå, att man nu vid denna radikala omläggning i huvudsak vill gå samma väg och skapa nya missnöjesanledningar för kommande tider. Vål är det sant, att ränteläget är lågt, och för tillfället kan det givetvis vara förmånliga lånevillkor, men det är väl ingen som kan garantera, hur länge detta varar. Det kan ju tänkas, att vi i en ganska snar framtid ha sådana förhållanden igen, att det måste bli en skillnad i räntehänseende egnahemslåntagare emellan, och då måste jag säga, att det är väl ändå klokast att inte gå den vägen utan följa vad utredningsmännen här ha föreslagit, nämligen att räntan avpassas efter den allmänna lånemarknaden.

Detta är vad jag i huvudsak har att säga. Jag skulle kanske också kunna med ett par ord ytterligare stryka under, att just detta förslag har hälsats med särskild glädje och tillfredsställelse just av egnahemslåntagarna själva, och skulle nu riksdagen fatta ett beslut i enlighet med propositionen, så blir det återigen missräkning, och missnöjet kommer att bli synnerligen stort.

Vad så gäller premielånen och avskrivningslånen, kan jag inte heller underlåta att trots den sena timmen säga ett par ord. Här ha ju utredningsmännen föreslagit avskrivningslån som ersättning för de gamla premielånen, och de föregående talarna ha ju ingående redogjort också för detta. Jag har haft den uppfattningen, att man även här borde kunnat följa utredningens förslag med denna rörliga ränta utan någon fast övergräns. Utskottet har ju inte heller här kunnat följa Kungl. Maj:t. Kungl. Maj:t hade föreslagit att sådana lån skulle kunna lämnas till högst 10 procent av fastighetsvärdet. Utskottet har i stället gått den vägen att bestämma en fix övre gräns av 3,000 kronor och i vissa särskilda fall 4,500 kronor. Det är kanske inte så mycket att säga om detta, ty man får väl räkna med att man även med den rörliga gränsen knappast skulle komma upp till 4,500 kronor, men det är dock den skillnaden, att de godemän, som skola syssla med dessa ärenden, dock få denna övre gräns stadgad, som de alltid måste ta hänsyn till, ty även om det i enstaka fall kunde ligga så till, att ett femtiotal eller hundratal kronor kunde anses skäligt utöver dessa 4,500 kronor, äro de gode männen förhind-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

rade att medge detta, även om aldrig så starka skäl tala därför. Det är därför som jag har den bestämda meningen, att utredningens förslag varit det mest riktiga och radikala.

Vad beträffar jordanskaffningen för ofullständiga jordbruk, har det ju sagts av utskottet, att här skall man gå in med all kraft så långt som det är möjligt. För min del tror jag inte man skall göra sig för stora förhoppningar om resultat på detta område, så länge vi inte ha det instrument, som skulle göra det möjligt att skaffa denna jord som behövs. Här ha ju de borgerliga — högern och folkpartiet — reserverat sig och ansett att utskottet borde ha skrivit på annat sätt. Man vill redan på det hållet varna för en åtgärd som denna, nämligen expropriationsvägen för att skaffa jord till ofullständiga jordbruk. Något sådant förslag föreligger inte i år, och jag skall därför inte gå närmare in på frågan, men jag vill bara säga, att utan en sådan lag skola vi inte göra oss allt för stora förhoppningar på detta område. Jag anser den absolut nödvändig, och departementschefen har ju också här tydligt och klart sagt ut sin mening i den frågan. Det tycks inte vara något tvivel om att en sådan åtgärd i sinom tid kan bli nödvändig att genomföra.

Herr talman! Detta är väl kanske i huvudsak, vad jag nu skulle vilja säga. Jag skall bara tillägga det, att man är ganska enig om att hushållningssällskapen skulle befrias från sin uppgift, i vad det gäller egnahemsfrågan. Emellertid har inte Kungl. Maj:t velat taga steget fullt ut nu, utan ger hushållningssällskapen ett litet, litet grand. Nu har jag ju den bestämda uppfattningen, att det inte kan dröja mer än ett par år, innan man är färdig även på den punkten och beredd att avkoppla hushållningssällskapen helt och hållet.

Jag har, herr talman, inte gjort några reservationer i detta ärende och har alltså inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, dock med undantag av den del som avses i herr Anderssons i Tungelsta reservation, där han talar om lämpligheten av en undersökning beträffande åborätten. En sådan undersökning skulle givetvis jag också hälsa med glädje och tillfredsställelse, ehuru jag inte har här anmält mig som reservant.

Jag ber som sagt att med detta få yrka bifall till utskottets förslag i dess helhet med undantag för vad som avses i den reservationen.

Herr Björnsson: Herr talman! Jag skall de att få yrka bifall till utskottets förslag beträffande klämman, men beträffande motiveringen hemställer jag om bifall till den under punkt 3) av herrar Gustafson i Vimmerby, Andersson i Löbbo och Carlström anförda reservationen, som går ut på att dessa reservanter anse, att utskottet bort förorda Kungl. Maj:ts förslag i fråga om anordningen med ränteberäkning på de olika slag av lån som här förekomma.

Man kan ju se på denna sak på mycket olika sätt. Det som är det väsentliga, det är att vissa svaga låntagare, som icke besitta tillräckliga säkerheter för att kunna utnyttja lägsta tillgängliga ränteläge på den allmänna marknaden, skola få draga nytta av statens möjlighet till billig upplåning. Staten kan låna billigt, därför att staten anses solvent under alla förhållanden — med rätt eller orätt — och vidare därför att staten binder sina lån på lång tid och fyller förpliktelserna i detta avseende. Nu säger man: här skola vi för att kunna följa ränteläget passa på att taga ett treårsmedium, staten lånar alltså upp på låt oss säga 15, 20 eller 25 års tid under tre år ett visst antal miljoner. Man tar medeltalet av räntan på lånen, och sedan skall man låna ut en del av dessa pengar på det villkoret, att låntagarna få mot prima och sekunda säkerhet om vartannat, ofta uteslutande sekunda, låna till den ränta som staten erlägger plus ett efter min uppfattning alldeles för litet tillägg för kostnaderna. En kvarts procent räcker nämligen inte för att betala förvaltningskost-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
naderna för dessa lån, men det må nu vara hänt; det är ett statsbidrag, att man arbetar med större kostnader än dem man tar ut. Men sedan binder man inte dessa låntagare, utan de få lov att betala igen sina lån när de vilja, i motsats till staten som alltid har förbundit sig att stå fast vid sina lån en viss tid. Detta är ju tekniskt orimligt, men vidare är det också ägnat att i hög grad försvåra själva förvaltningen av dessa lån. Här har man lustigt nog inte funnit anledning att ändra någonting i Kungl. Maj:ts förslag, där man säger att man skall ha lika årliga annuiteter, bestämda på sådant sätt att amorteringstiden utgör högst 25 år. Tar man nu bort den fasta räntan, är det rent omöjligt att få lika annuiteter och beräkna dem på förhand. Nu säger man, att man löst det på så sätt, att för somliga blir återbetalningen efter 21 år, för andra efter 22, 23, 24 eller 25 år, och man väljer 6.5 procents annuiteter t. ex. och går ut från vissa förutsättningar om räntemarknaden. För att illustrera detta kan jag nämna, att den kommitté, på vars utredning förslaget är grundat, räknade med en annuitet på 7 procent, därför att när denna utredning gjordes, var ränteläget ungefär 4 procent. Nu har man funnit, att räntan är nere i 3.5 procent, och då har utskottet sagt, att det skulle vara lämpligt att sätta annuiteten till 6.5 procent. Så löst är resonemanget tekniskt.

Men, mina herrar, om man tar t. ex. ett lån på 10,000 kronor och skall betala 650 kronors annuitet, då får man varje år, sedan räntan är bestämd, se till, hur mycket som är ränta. Det som inte åtgår till ränta, skall skrivas av. Det kan ju inte på förhand beräknas för hela tiden, och följaktligen kan man inte som man nu gör från början lägga upp en amorteringsplan för lånet, som helt enkelt följes. Nu säger man, som man sagt, t. ex. när det gäller jordbruksregleringen: det gör inte så mycket, om vi anställa litet fler flickor för att räkna och föra böcker. När det gäller att avlöna dem, är man rätt knusslig, men då det gäller att anställa litet fler, som utföra rent improduktivt arbete, bryr man sig inte om det. Men allt det där spelar ju en underordnad roll i jämförelse med de ekonomiska realiteter som ligga bakom.

Man säger, att det måste te sig som uppenbart orättvist, att det i samma by sitter en egnahemslåntagare, som fått ett lån, beräknat efter 3.5 procent, och en annan, som får betala 5 procent. Är det säkert, att detta är någon orättvisa? Till en början är det mycket mera orättvist, om den ena fått betala 500 kronor för tunnlandet och den andre ungefär 1,000 för samma jord. Det är ju av mycket större betydelse än en liten variation i räntan, och skulle det vara någon orättvisa, så vill jag säga, att då finns den orättvisan bland alla dem som ha hypotekslån, och den orättvisan kommer inte att försvinna genom att det blir en rörlig räntesats. Om det sitter en person, som har varit med under tio goda ränteår och har hunnit amortera låt oss säga tre fjärdedelar och har en fjärdedel kvar, så kommer den nästa generationen, som får lov att slita med mycket högre räntesats att ändå bli orättvist ställd gentemot de äldre. Då tycker jag, mina herrar, att det är klokt att hålla sig till den gamla vedertagna, av hypoteksföreningarna beprövade metoden för ränteberäkning. Det kan åberopas mycket goda sakliga skäl för den, någon orättvisa blir det inte, och som reservanterna klokt nog säga: om det är mycket höga räntor på den skuld som en egnahemslåntagare behöver ådraga sig, gör han klokare att lugna sig ett par år, tills det blir billigare räntor. Kan han då få dem fasta, sitter han i en mycket bättre ekonomisk situation än om han säger: jag vet att om det blir billiga räntor, får jag billiga räntor, och alltså kan jag ge mig in på vilka äventyr som helst. Jag tror detta är att helt undanrycka ränteprisets allmänna funktion, att inrikta produktionen på ett lämpligt sätt och det är för mig ett mycket viktigt skäl.

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

Till slut, mina herrar, talas det om att vi alltid få motioner från missnöjda egnahemsägare, som bäras fram av tjänstvilliga motionärer. Men det få vi ta med kristligt tålamod; det undgå vi aldrig. Alltid är det någonting som man är missnöjd med, och inte är det svårt att finna motionärer. Där gäller det bara att bemanna sig med det mod som behövs för att säga nej till orimliga krav, så tror jag inte det behöver vara något argument.

De statsfinansiella skälen skall jag inte här åberopa, ty jag vet ju att de som gripas av en ideell syn på ekonomiska ting inte genera sig för de statsfinansiella konsekvenserna. Herr von Stockenström säger lekande lätt, att man kan ju, om räntan behöver sänkas, bara taga ut av skattemedel. Mot ett sådant sätt att resonera avstår jag, herr talman, från vidare argument.

Jag yrkar således, herr talman, bifall till utskottets förslag utom beträffande motiveringen. Där yrkar jag bifall till den under punkt 3) avgivna reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Löfvander* och *Ekman*.

Herr **Sederholm**: Jag vill börja mitt anförande med att upptaga samma fråga som herr Björnsson nyss behandlat. Jag beklagar, om jag måste upprepa något av vad herr von Stockenström anförde i saken, men det kanske kan vara mig tillåtet att göra det.

När det gäller att genomföra det förslag, som framförts i motionen av herr Bror Nilsson och som i huvudsak överensstämmer med utredningsmännens förslag i vad det skiljer sig från Kungl. Maj:ts förslag, kommer man in på den frågan: vad blir resultatet, om vi skulle antaga Kungl. Maj:ts förslag? Det blir, att när ett egnahemslån tas, skall ett ränteläge fastställas med hänsyn till ränteläget för statens upplåning under de tre åren närmast därförut, och sedan skall detta ränteläge gälla för hela den tid, under vilken detta amorteringslån löper. Resultatet blir, att räntan blir olika allteftersom lånet är taget under ett år med lägre eller ett år med högre ränteläge. Man kan tänka sig variationer mellan låt mig säga 3 och 5 procent, och det kommer, som herr Björnsson sade, att ligga bredvid varandra och i samma socken, kanske i samma by, ställen, där den ene har att betala ränta efter 3 och den andre efter 5 procent. Detta kommer att väcka gensägelse och avundsjuka hos låntagarna och att bereda dem som ha den högre räntan större svårigheter än dem som råka komma i en lägre ränteklass. Vi ha ju här i riksdagen flera gånger haft motioner och framställningar om nedsättning av räntor, som äro bestämda under de tider, då egnahemslånen lämnades ut på ofördelaktiga villkor och mot högre ränta, och detta har varit av den betydelse, att riksdagen ansett att ett tillmötesgående i en eller annan form måste ske. Detta har också skett, och staten har med efterskänkande av vissa räntekrav satt ned räntorna, så att man har fått en större jämnhet mellan de löpande räntorna. Det har varit krav, som vi ansett oss icke kunna tillbakavisa; särskilt från Norrland ha de gjort sig starkt gällande.

Vad åter beträffar det förslag som utskottet framlagt, skulle det innebära, att räntan som var och en har att betala skulle bestämmas efter de tre föregående årens inlåningsränta med $\frac{1}{4}$ procents tillägg, men därjämte skulle denna ränta vara underkastad de växlingar som ske i det allmänna ränteläget. Nu har herr statsrådet talat om att om man utgår ifrån en belåning upp till 90 procent, kan man i bank eller hypoteksinrättning eller på annat håll få belåning till 60 procent, så att det egnahemslån som skulle löpa skulle motsvara 30 procent eller lägre siffra i den mån belåningen inte går upp till 90 procent. Herr statsrådet förutsätter att dessa lån skulle tagas i hypoteksinrättningar. Jag tror att det i flertalet fall skulle bli i sparbanker och jord-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

brukskassor, men det kan ju även tänkas, att de tagas i hypoteksbanker. Om de tagas som hypotekslån, äro de bundna i tio år, varefter vederbörande har rätt att, om ränteläget därtill inbjuder, omsätta lånet till lägre räntefot, fortfarande löpande på tio år. I sparbankerna har man nu som regel för sådana lån en rörlig ränta, som för lån mot bästa säkerhet för närvarande i mina trakter ligger vid $2\frac{3}{4}$ procent, medan lånet löper med 6 månaders uppsägning, och är rörlig allt eftersom det allmänna ränteläget rör sig. Kan det anses vara något motbjudande för vederbörande låntagare att få en motsvarande rörlig ränta på det lån som ligger mellan 60 och 90 procent? Det skulle vara alldeles överensstämmande med den allmänna lånemarknadens krav och med villkoren vid de lån, som säkerligen egnahemslåntagarna liksom många andra få ta för att få rörelsekapital. Man tillämpar där en rörlig ränta, bestämd efter det allmänna ränteläget och naturligtvis efter den säkerhet som kan finnas, så att primärinteckningarna utlämnas mot, som jag sade, 2.75 procent och lån mot sämre säkerhet, t. ex. borgen, mot högre ränta. Men rörligheten är något som är så invuxet i det allmänna medvetandet, att jag är övertygad om att låntagarna i det fallet icke känna sig missbehandlade, om det allmänna ränteläget stiger och de då få vara med om en förhöjning av räntan. Men så kommer det också till, att även om räntan stiger, så innebär detta för låntagaren inte att han kommer i sämre läge än andra, utan kommer denna förändring att ske på sådant sätt, att han följer med den allmänna nivån. Det uppstår inte den skillnad, som jag här nyss talade om och som medfört uppföringar från statens sida och modifikationer med hänsyn till den skiljaktiga nivån på lånevillkoren för olika egnahemslåntagare.

Då frågar man sig: blir det inte kännbart för låntagaren att göra detta? Nej, det är inte byggt på det sättet. Här är föreslaget, att lånet skall löpa med fast annuitet på ett sätt som herr Björnsson förklarade omöjligt, nämligen att man skall sätta en fast annuitet, som är föreslagen till 6.5 procent. Om då vid ett ränteläge av 3.5 procent 3.5 procent är amortering och 3 procent är ränta, så blir vid ett förändrat ränteläge, som ligger låt mig säga en procent högre, räntan 4 procent och amorteringen 2.5 procent. Följden blir att amorteringstiden blir förlängd; det kan bli 25 år i stället för 23 år, men då man under hela denna tid har fluktuationer med ömsom högre, ömsom lägre ränta och amorteringen kanske det ena året är 4 procent och det andra året 2 procent, sker en utjämning. Det ovisshetsmoment som förefinnes är att låntagaren inte kan beräkna bestämt, hur lång tid det tar, innan hans lån är slutamorterat, men han har också rättighet såväl i ena som i andra formen att när han önskar inbetala lånet, ifall han finner ett lämpligare sätt att placera det.

Dessa lån, som ligga så högt, borde ju egentligen efter bankernas utlåningsräntor kräva en relativt hög ränta, men här ligger den stora förmånen, som beredes låntagarna, då de få tillgodogöra sig statens goda kredit och möjlighet att låna upp pengar billigare än någon annan på det sättet att de skola betala ränta efter statens inlåningsränta med tillägg av $\frac{1}{4}$ procent. Här få alltså låntagarna den tryggheten, att de få sitt lån stående och löpande med en ränta, som alltid är förmånlig, kanske en eller annan procent lägre än motsvarande belåning av säkerheten skulle kräva, men räntan är rörlig, så att den förmånen i förhållande till det allmänna ränteläget innebär ungefär samma skillnad, vare sig det är hög eller låg ränta. Vi ha ansett, att en sådan låneform är förmånligare för låntagarna och egentligen ger dem större trygghet att få lånen till ett i förhållande till det allmänna ränteläget gynnsamt och i varje fall lika gynnsamt läge som om man skulle binda räntan, vilket i vissa fall skulle bli mycket gynnsamt, i andra fall däremot kanske skulle medföra högre ränta än det allmänna ränteläget skulle betinga för lånet.

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

Då frågar man sig: hur skall staten kunna gå in för att i sin egnahemsrörelse investera ett antal miljoner, som löpa med ett så obestämt avkastningsvärde? Ja, det är inte något annat än vad varje bank och varje ekonomiskt företag får göra. Det sätts in aktiekapital och det ligger reservfonder och dispositionsfonder som rörelsekapital i dessa företag, och detta kapital rullar så att säga i rörelsen. Det lånas in och ut, och det är samma förhållande med det kapital, som här i egnahemsrörelsen kommer att lånas ut och in, och statens tillskott är beroende på huruvida hela rörelsens volym växer eller minskas. Det blir inte annat än att staten investerar, liksom staten investerat i Jordbrukarbanken, ett kapital, vars avkastning är beroende på det allmänna ränteläget och som ger en avkastning, som naturligtvis är rörlig, men där det ena får hjälpa det andra och som säkerligen kommer att ge minst lika god genomsnittsränta, som om man skulle gå den andra vägen. Vi ha ansett inom utskottet, att denna metod är så pass förmånlig för låntagarna utan att innebära uppoffringar för staten, att vi utan tvekan velat förorda den.

Medan jag nu har ordet vill jag begagna tillfället att yttra mig om några punkter i den föreliggande frågan, där jag vill göra vissa erinringar. Med avseende på själva organisationen vill jag då säga, att jag och två ledamöter till inom utskottet ha enat oss om ett uttalande med avseende på förstatligandet av de lokala egnahemsorganen. Egnahemsnämnderna ha utgjort ett led, låt vara ett ganska självständigt led i hushållningssällskapens verksamhet. Vi anse, att de ha fungerat gott och att det inte finns någon anledning att bryta de arbetssätt, som hittills varit gängse inom den nuvarande organisationen, även om man går in för en omorganisation i övrigt och en förändring av den arbetsplan för egnahemsrörelsen, som nu existerar. I varje fall anse vi, att det kan vara lämpligt att avvakta utredningen angående hushållningssällskapens organisation. Vi ha emellertid icke velat framlägga ett fullständigt förslag till en ny författning, då vi mötte så litet understöd inom utskottet för denna vår mening, men jag vill här deklarerera, att jag för min del, och jag är övertygad om att mina medreservanter ha samma uppfattning, vidhåller vår åsikt i detta hänseende och anser att det hade varit lämpligt och önskvärt, att utskottets förslag hade utformats med hänsyn till vår uppfattning. Jag vill emellertid öppet erkänna, att genom den modifikation av egnahemsutredningens förslag, som jordbruksministern har gjort i detta avseende, och med det uttalande, som utskottet har gjort med avseende på hushållningssällskapens och de statliga egnahemsnämndernas blivande verksamhet, åtminstone under de närmaste åren, ha många av de olägenheter, som vi ha befarat av detta förstatligande, åtminstone i väsentlig mån undanskjutits. Jag tror därför, att med ett klokt och försiktigt handhavande av rörelsen inom egnahemsnämnderna, med ett uppmärksam iakttagande av alla de möjligheter till samarbete och utnyttjande av varandras organ, som kunna komma till stånd, och med förståelse och god vilja skulle dessa olägenheter, som vi här ha befarat, i väsentlig mån kunna förebyggas, åtminstone under denna tid. Sedermera blir det en ny sak att bedöma, huru det ter sig, när det nya förslaget om hushållningssällskapens organisation framlägges.

Med avseende på premielånen påpekade statsrådet en viss skiljaktighet mellan utskottets förslag och Kungl. Maj:ts förslag. Denna skiljaktighet är icke stor. Han hade föreslagit, att premielånen skulle vara 10 procent av fastighetens värde, och om vi då säga, att vi ha en fastighet taxerad till maximum 30,000 kronor, skulle han alltså föreslå ett lån på 3,000 kronor såsom maximum. Vi ha föreslagit samma belopp, men med en viss höjning under exceptionella förhållanden till 4,500 kronor eller 15 procent. Skillna-

Ang. ändrade grunder för egna-hemsverksamheten m. m. (Forts.)
den ligger däri, att vi icke ha satt en motsvarande nedre gräns. Orsaken till detta är att särskilt från Norrland har det påpekats, att med de små lägenheter, som där finnas, skulle denna nedre gräns verka rent prohibitiv i många fall, som annars vore förtjänta av understöd med egna-hemslån. Under sådana förhållanden ha vi velat bereda möjlighet för därvarande organ att laga efter läglighet och göra det på sådant sätt, att mera berättigade lokala intressen i detta hänseende skulle kunna tillgodoses.

Jag vill nu endast tillägga några ord med avseende på det uttalande som gjorts beträffande expropriationen. Statsrådet har i propositionen haft ett i någon mån mera tveksamt uttalande. Det har blivit klarare i dag, när statsrådet har sagt ifrån, att han i princip gått in för expropriationsprincipen i detta fall. Vi ha velat motsätta oss en sådan utveckling. Vi anse, att ett sådant medel som expropriationen icke är behövtligt och icke kan vara lämpligt för att möjliggöra och realisera planen på fullständigande av jordbruk på bekostnad av andra. Det är ju så, att expropriation efter nuvarande expropriationslag icke kan tillgripas annat än när viktiga allmänna intressen kräva det, och med allmänna intressen menas intressen, som äro representerade av kommuner eller samfälligheter, vägstyrelser eller något sådant. I detta fall, när expropriation skulle tillgripas, skulle det gälla att sätta ett enskilt intresse mot ett annat enskilt intresse, och vi mena, att det inte kan vara lämpligt att på detta sätt så att säga urholka äganderättsbegreppet genom att skapa den osäkerhetskänslan hos ägarna, att de när som helst till förmån för en granne och till viss skada för sig själva kunna bli utsatta för att tvångsvis få avstå sin egendom, och detta utan att det föreligger sådant stort allmänt intresse, om vilket vår expropriationslag nu talar. Vi ha därför velat att i stället för det uttalande, som statsrådet och utskottet ha gjort, skulle det ges uttryck åt denna vår uppfattning angående expropriationen, och vi ha i det fallet infört en särskild reservation, till vilken jag nu ber att få yrka bifall.

Herr Sten: Herr talman! Ehuru jag fullt och helt delar den uppfattning, som herr Mannerskantz gav uttryck åt på förmiddagen, att vi inte skulle slarva ifrån oss de viktiga jordbruksfrågor, som stå på dagens föredragningslista, skall jag för min del försöka begränsa mig till ett par punkter under icke så värst många flera minuter.

Det passade bra, att jag fick ordet närmast efter jordbruksutskottets ärade vice ordförande, då jag i första hand hade för avsikt att som motvikt mot dem, som inte vilja ha någon expropriation alls, rikta en hemställan till jordbruksministern att vid sina fortsatta överväganden i denna fråga skapa ett ordentligt expropriationsinstitut, som kan användas för alla olika sociala ändamål på jordfrågans område. Det må icke förtänkas mig, om jag i första hand tänker på arbetarsmåbruksverksamheten. Jag har full förståelse för att kompletteringsverksamheten är ett viktigt socialt och ekonomiskt ändamål, men arbetarsmåbruksverksamheten är också ett sådant viktigt socialt ändamål, som har ansetts motivera en särskilt kraftig insats från statens sida. Jag vill påpeka, att om jag inte minns fel, är det en av de få bristerna i den utmärkta egna-hemsutredningen, att de verkligt sakkunniga i fråga om arbetarsmåbruksrörelsens behov av expropriation icke ha blivit hörda. Jag syftar då på arbetarsmåbruksnämnderna och de jordsökande. Man har i stället frågat bl. a. egna-hemsnämnderna ute i länen, vilka som det upplyses på annat ställe i utredningen, ingenstädes haft någonting med arbetarsmåbruksverksamheten att skaffa. De kunna således icke vara sakkunniga i detta hänseende.

Det förhåller sig onekligen på det sättet som reservanten i egna-hemsutredningen, riksdagsman Allan Andersson, har framhållit, att de svårigheter, som

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
arbetarsmåbruksrörelsen kämpat med under de senaste åren, till betydande grad härleda sig just från avsaknaden av maktmedel, när det gäller jordförvärv. Det antydes i utskottsutlåtandet liksom i utredningen, att arbetarsmåbruksrörelsen i vissa enstaka fall har trätt bärande jorddelningsprinciper för nära. Jag har full förståelse även på den punkten, men jag tillåter mig hysa den uppfattningen, att dessa fall säkerligen skulle ha kunnat undgås, om man redan 1933 hade stiftat en expropriationslag samtidigt som man började arbetarsmåbruksverksamheten. Det är ju inte i första hand fråga om att expropriera av grannar — herr Sederholm åsyftade väl kompletteringsverksamheten — men vi ha i Norrland sådant som kallas för vanhävdshemman, bulvanhemman och spekulanthemman, som jag tror icke någon av oss behöver hysa några särskilda samvetsbetänkligheter mot att använda för vilket socialt jordändamål, det vara månde.

Man har i Finland någonting, som kallas för lex Kallio. Enligt uppgifter, som jag har kunnat inhämta där borta, har den inte behövt tillgripas i någon större utsträckning, men den har verkat genom sin blotta tillvaro. Jag vet icke, om jordbruksministern är en ärelysten man, men jag hoppas, att han är det i detta hänseende och att han ger oss en ordentlig lex Bramstorp, som kan bli ett effektivt verktyg på detta område och ett bart huggande svärd, som hänger över alla, som vägra att släppa till sådan jord, som lämpligen bör tagas i anspråk för dessa ändamål. Vi få ju komma ihåg hur mycket som återstår på arbetarsmåbruksrörelsens område och att den är en av hörnstenarna vid lösningen av den norrländska skogsbygdens utkomstproblem. Rättfärdighetsunderlaget, rättsgrunden och överensstämmelsen med det allmänna rättsmedvetandet saknas säkerligen icke, när det gäller att skapa en sådan lagstiftning.

Vi ha ju kommit mycket billigt undan i vårt land, när det gällt sådana mera drakoniska åtgärder på jordpolitikens område. Vi ha endast haft ensittarlagen, som vederligen varit verksam på sitt område, och som står i full överensstämmelse med den allmänna uppfattningen i de allra vidaste kretsar av jordbruksbefolkningen. Tiden är nu inne att skapa en laglig möjlighet till expropriation på alla de olika områden, som den statliga egnahemsverksamheten skall syssla med.

Beträffande sedan arbetarsmåbruksrörelsens inordnande i den statliga egnahemsorganisationen, har jag ingen erinran att göra mot det föreliggande förslaget. Men jag vill även i detta avseende rikta en vädjan till departementschefen, nämligen att sörja för att arbetarsmåbruksrörelsens intressen bli företrädda i egnahemsnämnderna. Det finns mycken sakkunskap i de kommunala arbetarsmåbruksnämnderna. Jag känner många både högermän, bondeförbundare, folkpartister och socialdemokrater, som med en mun ha betygat, att det har varit det trevligaste kommunala uppdrag, som de någonsin haft. Det är någonting, som tilltalat deras produktiva instinkter på ett helt annat sätt än att tugga arbetslöshetskommittéernas och fattigvårdsstyrelsernas papper.

Jag tycker bara, att det är synd beträffande beteckningen av de olika organen, att dessa arbetarsmåbruksnämnder skola bli degraderade till egnahemskommittéer. Det är onekligen en degradering, ty arbetarsmåbruksnämnderna äro verkligt lovande och arbetande organ i de norrländska bygderna, under det att egnahemskommittéerna väl aldrig någonsin utträtt någonting särskilt. Jag har grubblat mycket på denna titelfråga, som kan synas oväsentlig. Jag kunde inte komma till något resultat före motionstidens utgång. Nu innebär emellertid utskottets hemställan endast ett principiellt godkännande av Kungl. Maj:ts förslag till författningar. Jag vill därför donera ett litet uppslag till departementschefen, nämligen om man inte efter exempel från ett annat om-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
råde, som behandlades i fjol av riksdagen, skulle kunna kalla de nuvarande egnahemsnämnderna för länsegnahemsnämnder och de lokala organen för egnahemsnämnder.

Jag tror, att det skulle vara mycket värdefullt även för kompletteringsverksamheten, att man finge ett verkligt kommunalt organ, som hade viss befogenhet och visst ansvar i det avseendet.

Till sist vill jag endast nämna en fråga, som kommit att intaga en ganska undanskymd plats i utredningen, i propositionen och i utskottsbetänkandet, nämligen frågan om stödåtgärder för de äldre låntagarna. Utredningen ansåg sig icke kunna komma med något särskilt förslag i det avseendet. När den frågan nu återgår till den nya egnahemsstyrelsen, är det angeläget, att man går grundligt tillväga och att man framför allt i enlighet med hela tankegången i detta förslag gör en verklig upprensning i gränstrakterna mellan arbetarsmåbruk och jordbruksegnahem, särskilt i Norrland. De många små ofullständiga jordbruk, som finnas bland de norrländska jordbruksegnahemmen, som icke kunna kompletteras och göras bärkraftiga och där ägarna ha samma inkomstförhållanden och förmögenhetsvillkor som arbetarsmåbrukarna, böra förvandlas till arbetarsmåbruk. De ha uppenbarligen inga existensmöjligheter under någon annan förutsättning.

Det är endast dessa erinringar, som jag velat göra. Jag skall i övrigt be-tyga mitt erkännande av de bärande principerna i denna utredning och i det förslag, som nu kommer att sättas i verket.

I herr Stens yttrande instämde herr *Svedberg*.

Herr **Heiding**: Herr talman! Det är endast ett par punkter i utskottets utlåtande, som jag skall be att få beröra. Den första av dessa gäller räntan.

Jag anser för min del och har hela tiden ansett, att det vore allra bäst med en fast ränta för att egnahemslåntagaren skall kunna ha någon fast punkt att hålla sig till, när han gör upp en kalkyl för sina framtida utgifter. Han vet då, vad han skall betala i ränta. Om det är en rörlig räntesats, kan räntan springa upp till högre belopp än vad han räknat med, och detta anser jag kan vara till nackdel för honom.

Reservanterna i utskottet ha framhållit, att jordvärdet är högre, när räntan är låg, och det kan man gott instämma i. Det är ju även så, att om räntan stiger, faller jordvärdet. Om jag nu tänker på en jordbrukslägenhet, som man får betala med ett inköpspris av 25,000 kronor, när räntesatsen är nere i 3 procent, så kan man kanske få 20,000 kronor, om räntesatsen går upp till 4 procent. Jag anser, att det inte är rättvist att ha en rörlig ränta. Jag får i övrigt säga, att om jag köper en egendom, vare sig den är mindre eller större, och sedan tar ett hypotekslån med fast räntesats, då vet jag vilka ränteutgifter jag har under kommande år. Då har jag någonting fast att räkna med. Jag kan inte tänka mig, att det skulle bli till någon fördel för egnahemslåntagarna i sin helhet, om man skulle gå in för denna rörliga ränta, som blivit förordad av utskottet.

Här har ju framhållits under debatten, att även om räntan skulle vara fast, skulle man få olika räntor allt efter de år, som lånen ha tagits. Ja, det är tydligt, att det kan bli vissa »ränteårgångar» och att man icke kan hålla en och samma räntesats. Det är möjligt, att det nuvarande ränteläget kommer att hålla sig rätt så länge, det vet man icke, men det är också möjligt, att räntesatserna kunna växla. Om man har en fast ränta, vet vederbörande egnahemslåntagare hur stor ränta han har att betala. Det vet han icke, om det nu skulle vara en rörlig sådan.

Enligt det föreliggande förslaget är det meningen, att egnahemslåntagarna

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

skola betala samma ränta, som staten kan inlåna pengar till, plus en kvarts procent. Hur kommer det att verka om rörlig räntesats skall tillämpas? Jo, det blir en mycket stor apparat, ty så fort det blir en förändring i ränteläget, måste man räkna om räntan å samtliga lån. Vederbörande egnahemslåntagare skall nämligen då betala en annan ränta. Det blir verkligen ingen liten apparat med den omräkning av räntan å samtliga lån, som här kommer i fråga.

Det framhölls också, att det kan bli olika räntesatser i en och samma by. Ja, visst kan det bli olika räntesatser för egnahemslåntagare, som bo i samma by. Antag, att av fyra egnahemslåntagare två få betala sina egnahemslån efter en räntesats av 3 procent och de båda övriga efter 4 procent. Det är ju klart, att om det skulle bli en sådan utjämning, som utskottet har förordat, och de alltså skola betala lika, måste det väl bli så, att de båda första, som ha lägre räntesats, få hjälpa till att betala för de andra. Inköpen ha skett med några års mellanrum och de förstnämnda ha genom högre jordvärde och lägre ränta något mindre jordbruk än de senare. Om de från början ha ett lån på 25,000 kronor var, komma de gemensamt upp till 100,000 kronor. De skulle i så fall betala räntan gemensamt på detta belopp, men det kan väl inte vara rättvist, och jag undrar, om de två, som haft den lägre räntesatsen från början, inte bli missnöjda, ifall de skola betala en högre ränta under vissa år framåt. Det kan icke vara riktigt, att man går in för ett sådant system. Här talas även om ett socialt syfte, men det sociala syftet i detta fall kan jag inte förstå. Jag kan icke heller förstå, att det är någon rättvisa i en sådan princip, som man här vill införa, utan det blir i stället missnöje hos många, om denna princip skall tillämpas.

Det anmärktes här på att staten vill ha mera betalt än den gällande räntan under en viss tid. Det kan synas egendomligt, när räntan stiger, att vederbörande då skall få betala något mera, men det är väl så i vanliga fall, att vederbörande få följa med växlingarna och betala gällande ränta. När räntan spelar en så stor roll för inköpsvärdet av en fastighet, får vederbörande ovillkorligen ta detta i beräkning. I det exempel, som jag nyss lämnade, var skillnaden 5,000 kronor. Då skall väl den, som har köpt fastigheten och fått betala 5,000 kronor mera, ha den fördelen att han har en lägre räntesats än den, som köpt fastigheten till det billigare priset. Både riksbanken och riksgäldskontoret ha anlagt den synpunkten och ha därför avstyrkt förslaget om en rörlig ränta. Visserligen finns det en del myndigheter, som ha tillstyrkt förslaget om rörlig ränta, men jag anser, att tillstyrkandena från riksbanken och riksgäldskontoret av en fast ränta böra ha övervägande tyngd i detta fall. Att därigenom olika grupper av egnahemslåntagare skulle få olika räntesatser, det anser jag icke kan vara till någon olägenhet. Att det skulle komma motioner om eventuella räntesänkningar för de egnahemslåntagare, som få betala något mer, är jag för min del icke rädd för. Det är tydligt, att man då kan säga ifrån och som skäl anföra, att de ha köpt sin egendom billigt, då ränteläget var något högre, och få därför betala den ränta, som de en gång iklätt sig. Det hela blir betydligt lättare att klara av, och det blir inte så invecklat, om man har en fast ränta. Egnahemslåntagarna ha hälsat egnahemsutredningens förslag med tillfredsställelse, som en talare här förut har framhållit. Kanske är det många, som inte blivit så insatta i vad det egentligen gäller, att de kunna göra ett sådant bestämt uttalande i föreliggande fråga, men jag får säga, att det exempel, som jag anförde om fyra egnahemslåntagare i samma by, tydligt visar, att de, som ha den lägre räntan, inte alls skulle hälsa med tillfredsställelse, om de kanske under vissa år skulle behöva betala en högre räntesats. Jag tror, att det skulle bli missnöje i ett sådant fall.

Det kan vara tillräckligt med vad jag nu sagt om räntan. Jag kommer att

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
yrka bifall till den motivering, som innefattas i den reservation, som är avgiven av herr Gustafson i Vimmerby m. fl.

Jag skall nu bara be att få säga ett par ord om expropriationen. Jag är tacksam mot herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet för att han inte har upptagit frågan om expropriation i år, och jag hoppas, att regeringen inte skall behöva komma fram med något förslag om expropriationslagstiftning. Herr Sten var inne på denna fråga, och han hoppades, att det skulle kunna skapas ett ordentligt expropriationsinstitut här i landet. Jag kan icke förstå, att detta skulle vara behöfligt, och jag är fullt förvissad om att det här skall kunna gå att på frivillighetens väg få den jord, som behövs. På flera områden här i landet är det mer än tillräckligt med jord, och jag är övertygad om att i fortsättningen kommer det att finnas tillgång på den jord, som behövs. Det är möjligt, att det uttalande, som jordbruksministern har gjort i den kungl. propositionen, kan ha en viss betydelse så till vida, att han icke direkt har uttalat sig för expropriation, men ansett, att om det skulle behövas, så skulle det ju kunna sättas i gång med en utredning för en blivande expropriationslagstiftning. Jag hoppas emellertid, att det inte skall bli någon verklighet av denna expropriationslagstiftning. Det skulle medföra många svårigheter och komma att verka till nackdel för det hela, om man skulle tillgripa en sådan åtgärd för att skaffa jord och skogsmark till egnahemmen. Jag är fullt förvissad om att med den organisation, som är tillskapad genom det förslag, som här föreligger, finns det möjligheter att på frivillighetens väg nå fram till åsyftat resultat.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag, men i fråga om motiveringen instämmer jag i den reservation, som är avgiven av herrar Gustafson i Vimmerby, Andersson i Löbbo och Carlström.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag får upplysa kammaren om att jag hos talmannen hemställt att få väcka förslag om att kammaren på grund av den långt framskridna tiden nu skulle avbryta sina förhandlingar. Det förekom förr i världen, vid det berömda sekelskiftet, att menige man hade den möjligheten att bidraga till milda seder i våra överläggningar. Som det nu är kan man gärna upphäva den parlamentarism, som äger rum här i kväll, ty allting är redan avgjort — de maktägande stå där med palmer i händerna och några stycken av oss få sitta kvar och sova. Sedan går allt efter de maktägnades vilja. Vi ha ingenting att säga. Då jag gjorde min hemställan, förklarade kammarens talman, som är ett barn av sin tid: »Jag gör mig till diktator!» Och sedan tillät han inte någon votering om den saken, vilket en gång för oss, som levde under den gamla goda tiden, ingick i våra medborgerliga rättigheter.

Nu är klockan ett på natten. Alla stora frågor ha en märkvärdig förmåga att komma upp på nattimmarna, och så har det varit under hela den tid jag sysslat med jordfrågan.

Nu skall jag i alla fall tala för saken.

Den siste talaren yttrade, att han »var förvissad om» det han alls inte visste och alls inte förstod. Han var nämligen förvissad om att det skulle kunna hittas på något trolleri när det blev fråga om expropriation — kanske att Gud Fader skulle komma ned till jorden och göra det, om vilket han var förvissad och förvissad och förvissad, men som han inte alls visste och förstod. Saken är den att hela den nuvarande jordfrågan är upplagd i Skånes tecken och Älvsborgs län också, ty det hör liksom Skåne till samma överbefolkade odalbygd, där det inte finns några utrymmen vidare. Men den norrländska jordfrågan har ännu sina särdrag, som emellertid i denna debatt och i denna proposition äro fullständigt lämnade åt sidan. Jag är ju numera den ende i riksdagen, som har upplevat alla dessa förhållanden, och därför är jag naturligtvis ensam.

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

Det är nödvändigt att ni skola förstå, vilken skandal det var som skedde i hela Norrland, och vilket armod över jordbrukets möjligheter, som spred sig därutav, genom att den stora besparing, som Gustav Vasa en gång skaffade svenska staten genom jordäganderätt till hela Norrlands obebyggda jord, skiftades bort och skänktes bort särskilt till industrien men även till allmogen. Så stå vi nu här med tomma händer. Där är det ju som de stora möjligheterna måste tillgodogöras för Norrlands befolkning. Här nere kunna vi ju syssla med lån och lån och lån, men jag skall tala om att det var en bonde från Norrland, som skrev för två eller tre år sedan: »Här kunna vi få lån till vad som helst, men vi digna under ränte- och amorteringsbetalningarna!» Man skall väl också tänka på att de, som man ger lån, ha möjlighet att betala dem.

Och hur skall man bära sig åt för att öka deras möjligheter att betala? Ja, det är andra åtgärder som då måste vidtagas. Den siste ärade talaren var så förfärligt rädd för expropriation, och f. d. landshövdingen i Sörmlands län är naturligtvis ändå mer rädd för expropriation. Men det är någonting som högern i första kammaren var med på under den tid, då även jag var med, och liberalerna voro med om det och socialdemokraterna också. Men nu, när vi ha fått socialdemokratiska regeringar, som skola få socialisera allt möjligt, finns det ingen möjlighet att få någon flykt över expropriationstanken. Och på detta lever högern flott och kan göra stora reservationer, som inte kommo i fråga på den gamla goda tiden.

Saken är ju den, förstå herrarna, att i Norrland var det en revolution, som måste komma efter den förfärliga förskingringen av kronans jord, och denna revolution skedde ju genom åtskilliga lagar. Den som mest slog igenom var förbudslagen, vilken väl är en av de allra största expropriationer, som förekommit, då det gällde att i största utsträckning förbjuda folk att köpa jord. Vidare kom det flera följdförfattningar till denna lag. Men denna revolution kunde i alla fall inte fulländas förrän konsekvenserna drogos, och dessa konsekvenser drogos av de stora jordkommissionerna av 1901, 1912 och 1919. Det var härvidlag inte fråga om några oskäligen reduktioner. Herrarna skulle bara ha sett hur det gått till i Estland, Lettland och Litauen, där jag rest och sett förhållandena. Där exproprierades hela gods, och jag har besökt en mängd sådana gods och sett huru godsägaren fått behålla bara en liten bit av jorden för att bygga ett nybygge. Men detta var tvång för att skaffa folket uppehälle. Något sådant är det inte alls fråga om här. Här är bara fråga om att dra konsekvenserna av det förhållandet, att kronans jord slumpades bort och skänktes bort, och att vinna igen åt den jordbrukande befolkningen de odlingslägenheter, som voro skänkta för jordbruk och inte för något annat ändamål. Och huru skola ni kunna tänka er att de flesta ofullständiga jordbruk, som nu här säges, skola vi kunna komplettera med hjälp av särskilda statsanslag? Här ha vi givit anslag för att vederbörande skola kunna odla den jord de ha, för att få bort stenar i marken och för att kunna gödsla. Men vad är det som är för litet? Varför äro jordbruken ofullständiga? Jo, därför att de ha för litet jord och därför att i den stora rulljansgen slumpades bondehemmen bort. Och för att den industri, som fått all denna jord, skulle kunna bibehålla, vad den hade lyckats få, stiftades ägostyckningslagar, som gav möjlighet att från skogen avskilja de småbrukslappar, som industrien absolut inte hade något behov av. Då uppkommo dessa ofullständiga jordbruk, jordbruken utan skog. Därför är det meningen att de skola kompletteras ifrån de ägor, varifrån de blivit obehörigen utbrutna.

Då säga sörmlänningarna att de äro förvissade och förvissade och förvissade — om vad? Att Gud Fader skall komma ned och trola på något sätt? Men det kan inte trollas, utan det måste bli den av greve Douglas och andra konser-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
vativa människor påkallade expropriationsrätten— den skäliga expropriationsrätten. De stora jordägarna få ju behålla sina stora ägor, där de ha förtjänat miljarder alldeles gratis, som kronan skänkt dem. Läs min reservation i Norrlandskommitténs betänkande så få ni siffrorna, och då skola ni häpna. Detta kan emellertid den nuvarande generationen, som mest kommer ifrån Skåne, inte få någon fason på. Det blir det inte förrän norrlänningarna få några talesmän i riksdagen, som få tillfälle att göra sig gällande, och förrän norrlänningarna själva rycka upp sig och försvara sitt folk.

(Herr *Granath*: Vi ha ju herr Lindhagen!)

Ack, jag får aldrig sitta med i några utredningar mer! Det bleve för farligt. Nej, det är bara skåningar som skola sitta och regera Norrland. Förr blev jag uppsökt av statsråden, som när man skulle utreda dessa ting alltid först vände sig till mig. Nu går det inte, utan nu skall det var skåningar.

Och skåningarna hänga sig fast vid egnahemslånerörelsen och ingenting annat.

Nu har jag passat på som alltid att föra fram också den andra jordfrågan, som är ännu större, nämligen jordfrågans lagvägar. Det är därigenom man skapar den jord, på vilken man sedan kan lägga ner pengarna om man får några till låns. Men jorden måste folket ha till rimligt pris. I gamla tider grundlades hela Norrland genom att inbyggarna fingo jorden gratis, pengar att bygga hus för och skattefrihet, och på det sättet uppkommo bondehemmen. Men hur skall man i vår dyra tid skapa bondehem? Jo, genom att bevilja lån och lån och lån. Här har hela diskussionen rört sig om räntor och räntor och räntor, tills det krupit kalla kårar utefter ryggen. Det är numera jordfrågans A och O. Men sedan är det också klippt, det hela. Emellertid äro ju också räntorna en viktig sak, det är alldeles givet.

Jag har nu att förklara, att jag har väckt tre motioner, som ha framkommit med anledning av att egnahemsfrågan kommit före, som den ju gör oupphörligt genom nya förslag, vilket visar deras gränsliga otillräcklighet. Om fem år få vi en ny kommitté, som skall rätta till vad som brister i denna lag i fråga om makt över jorden. Sekreteraren i Norrbottens hushållningssällskap skrev till mig: Kan inte borgmästare Lindhagen hjälpa oss med att få en ny räddning för Norrland — jag skrev genast, att det kunde jag naturligtvis inte alls — som består däri att Norrlands framtid ligger i att jorden, som finns, blir uppodlad, så att det på detta sätt blir mera folk och mera rörelse och mera utkomstmöjligheter än om den inte tas i anspråk. Där behålla bolagen den allra bästa jorden, där de bästa skogarna växa. Förr byggde ju folket sina bostäder på slutningarna till höjderna för att undvika frosten nere i dalarna, men nu äro skogarna utdikade och nu ligger den bördiga jorden där nere. Och det är den, som jordbruket i Norrland behöver. Detta kallade greve Douglas och dåvarande chefen för lantbruksstyrelsen och dåvarande chefen för domänstyrelsen och andra personer, som sattes in i kommittéerna, »att återvinna jorden till allmogen». Så formulerades saken av dessa urkonservativa herrar, som dock voro svenska män och som just därför formulerade det så: jorden skall återvinnas till allmogen, med tillbehör!

Därför har jag nu kommit efter med detta krav som ett komplement till vad som i propositionen föreslås, ty dessa egnahemspropositioner måste alltid kompletteras emedan de underlåta att fästa uppmärksamheten vid det viktigaste, nämligen att skaffa jord och skaffa den på rimligt sätt och därigenom fullborda den revolution, som skedde vid sekelskiftet.

Jag yrkar således, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla att lägga en ledande tanke och en ordnande hand över särskilt den norrländska jordfrå-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

gans lagvägar samt därvid gå till grunden med denna sak och vidare att särskilt i fråga om arrendatorernas frigörelse, komplettering av ofullständiga jordbruk samt återvinning till allmogen av odlingslägenheter med tillbehör, gå väsentligen de vägar, som utstakats av jordkommissionerna av åren 1901, 1912 och 1919. Deras förslag äro inte prövade. De äro lagda i papperskorgen av liberala och socialdemokratiska ministärer och av högermännen också nu för tiden, ty de äro inte så framsynta som sekelskiftets högermän voro. Det var andra toner som vi hörde då än från f. d. landshövdingen i Nyköping nyss. Och det var också då, som bönderna i andra kammaren i likhet mer herr Olofsson i Digernäs sade: »Här står jag i bondens storstövlar!» Då var det inte fråga om boskapsskötsel under partiledare, utan då voro vi individer och herrar själva över våra öden i riksdagen. Det var en härlig tid, mina herrar — jag kan inte säga damer också, ty de ha inte släppts in här fastän de skulle vara jämbördiga. Vi ha lyckats hålla oss fria från deras invasioner.

Vidare har jag föreslagit i en följdmotion, att riksdagen ville taga avstånd från propositionens tillämnade fattigdom i expropriationsfrågan samt uttala sig för att nästa års proposition i ämnet överväger samtliga de ändamål, för vilka den under så långa och stridfyllda år varit ifrågasatt såsom omistlig. Om jag då tar frågorna en i sänder ha vi först arrendatorernas frigörelse. Det gäller ju innehavarna av de gamla bondegårdarna, som råkade ut för att bli sålda innan förbudslagen kom. Dessa arrendatorer ha alltid kallat sig själva slavar, och de kunna icke vara någonting annat, ty de äro slavar under en näring, som inte har något intresse för dem. Om de odla kommer det inte dem till godo. Det finns ingen flykt över deras tillvaro och arbete under sådana förhållanden. Finland har varit så förståndigt att det frigjort alla sina arrendatorer genom expropriationslagar, som emellertid i själva verket inte behövde användas, ty det gick att ordna saken i alla fall. Här skall man nu avskrika hela denna möjlighet. När de nuvarande regeringarna tala om expropriation undanta de alltid från den treväppling, som behöves i expropriationslag, arrendatorernas frigörelse. När jag satt i den sista av de tre jordkommissionerna var Nils Wohlin också med och han blev så hänförd av tanken att man skulle frigöra alla arrendatorer, att han ville att det skulle ske på ett enda år. Jag sade: »Käre Wohlin, lugna dig en smula, så fort går det inte. Men vi skola göra det i alla fall!»

Här talade nu herr Nilsson, som är lantbrukssakkunnig från Älvsborgs län men som tydligen inte alls känner till Norrland och dess behov, och förklarade att det skall bli en ny ordning i denna sak, som kommer att ställa allting till rätta. Och vad var det? Jo, nu skola vi inte längre syssla med att skapa nya jordbruk, utan vi skola syssla med att sörja för att de som finnas skola få tillräckligt med gödningsmedel och möjligheter att få bort stenblock i marken och allting annat, som propositionen innehåller. Jag undrar just vad professor Myrdal, som for till Amerika för att studera negerproblemet, skulle säga om att vi inte få bygga nya jordbruk där uppe i Norrland!

Det ha alltså herrarna i Älvsborgs län och i Skåne hittat på att avskaffa. Det var ett gränslöst framsteg, sade herr Nilsson, allt under det att jag höll på att falla av stolen när jag hörde det. Så fingo vi alltså reda på vad beredningen sysslat med för stora tankar, och det vill jag nu tala om för herrarna, ty de tala inte om det själva. När det gäller frågan om arrendatorernas frigörelse och komplettering av ofullständiga jordbruk, ha de bara underhandlat med alla dem, som genom en lagstiftning avsett att hjälpa bolagen att få behålla de besittningar, som de fingo gratis där uppe vid en kanna

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
konjak eller vid ett bönemöte. När min morfar var domhavande däruppe fick han ibland reda på att man höll bönemöten med folket för att på det sättet komma åt deras egendomar. Efter allt detta skoj skall väl eftervärlden med varsamma händer ta tillbaka en del av det oerhörda överflöd, som då kastades ut över den inbrytande industrien.

Norrlandskommittén sade också ögonblickligen ifrån och var enig om att här måste en expropriationslag komma till. Det finns inga andra möjligheter att få tillbaka de där bortkastade små fattiga jordbitarna, vilket lantmäterikåren i Västerbottens län enhälligt petitionerade till Konungen om och sade: »Vad skall det bli om detta elände får fortgå vidare på samma sätt som nu?»

Det är detta elände som vi måste ta bort just nu.

Så ha vi slutligen parollen: inga nya jordbruk! Det står uttryckligen i motiven, att det anses att skäl inte föreligga att bereda möjlighet till tvångsupplåtelse av mark för den egnahemsverksamhet, som avser att underlätta förvärv av hela fastigheter till jordbruksändamål. Då är det ju södra Sverige, som talar. Uppå i Norrland är det emellertid inte fråga om hela fastigheter, utan bara om odlingslägenheterna på kronans gamla hemman, som en gång skänktes till bönderna. Det är inte hela fastigheter, ty de hela fastigheterna bestå av de villande skogarna, ur vilka det flyter guld till industrien i det oändliga. Det är bara fråga om små åkerlappar med tillbehör, så att jordbruken skola bli någorlunda fullständiga i jordbruksavseende.

Detta är mina motioners program, och motionerna ha hamnat hos jordbruksutskottet, där de inte höra hemma. Genom en underlig förflyttning av ärenden till obehöriga utskott går allting numera för sig, som är tokigt för själva saken. Jag får nu erkänna att jag inte haft de ringaste anspråk på att jordbruksutskottet skulle förnimma en enda glimt av medkänsla för denna fråga. Det är herr Andersson i Tungelsta, som avlämnat en reservation, och vidare herr Henning Sten, som nu uppträdde och lärde herrarna åtskilligt om vad Norrland behöver.

Ytterligare två motioner har jag väckt, som också kommo till detta för mig och min sak omaka utskott. Jag kommer igen nästa år, och då skall andra lagutskottet inte slippa ifrån det längre, ty man kan formulera det på ett sådant sätt. I en av dessa motioner påkallar jag att det införes ett institut, kallat åborätt, som är jämförligt med tomträtt efter Stockholms stads förebild och som även omfattar s. k. arrendeegnahem och arbetarsmåbruk genom förbättringar i gällande åborättslag för ändamålet. Vad är det för fasoner att det allmänna aldrig skall få behålla sin jordegendom? Det allmänna har väl rättighet att behålla den likaväl som individerna. Varför skola riksdagsmän och stadsfullmäktige och höga herrar i kommun och stat arbeta på att plundra kommunernas och statens jordegendom? Det är ju en styrka för staten och kommunerna att ha jordegendomar, där de kunna placera folket under ett mäktigt skydd från statsmakternas sida i stället för att göra dem till lekbollar för konkurrensen och konjunkturerna, vilket det blir på den enskilda marken. Detta förstodo också de gamla konungarna, som vi just därför tala om så vackert. Men lika fullt gå vi helt andra ärenden än de gjorde på sin tid. Nu ha vi fått en åbolag, som ståtar med stor stil i lagböckerna och som gör att lagböckerna kosta så mycket mer, men den är inte använd av mer än en enda åbo och så av fröken Tamm i Sörmland, som för att hedra lagen träffat avtai med några av sina underhavande att ge dem en åborätt enligt lagen. Och varför? Jo, därför att det lades fram en proposition som resultat av att det suttit en dyrbar kommitté i sju år och arbetat — det var liberalernas stora insats under Karl Staaff för åborätten och för att kronan skulle kunna behålla sin egen mark till folkets bästa. Men man brydde sig inte om något för-

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

slag om hur man skulle finansiera dessa anordningar på något sätt. Sedan högern och liberalerna först skapade tomträtten, för att städerna skulle kunna behålla sin egen jord, ha vi i Stockholms stad lyckats göra ett institut, som är bättre än äganderätten. För detta har jag i 30 år legat i strid, och nu har det kommit därhän att stadens fastigheter på lantegendomarna och även hyreshus endast byggas på tomträttsmark. Därmed äro människorna fullt belättna och känna sig ännu tryggare än genom den enskilda äganderätten mitt i spekulationernas böljegång ute i världen. Ty staden skyddar dem.

Detsamma skulle vi kunna göra i riksdagen också. Men det måste ske genom en ordentlig lagstiftning, som ger inteckningsrätt i hus, som tillhör tomt-rättsinnehavaren och som också ger besittningsrätten åt honom. När det gäller statens egendomar finansieras emellertid inte det hela på sådant sätt. Här bör alltså en ändring ske, så att staten kan behålla sin egendom, och då skulle detta nya institut kunna omfatta både arrendeegnahemmen och arbetarsmåbruket. Då ligga de också allra tryggast, ty de ligga under statens faderliga omvårdnad — det är staten som fortfarande rör om marken.

Slutligen har jag i en motion yrkat skrivelse från riksdagen, att staten måtte intressera sig inte blott för landsbygdens egnahemsrörelse utan också för storstädernas egnahemsrörelse på statens mark. Här i Stockholm få vi ju ta emot, som jag sagt förut, 15,000 invandrande landsortsbor om året, och vi måste följaktligen bygga en ny medelstor stad åt dem för vardande år. Det är en oerhörd tunga. Då borde väl staten med sin myckna jord runt omkring Stockholm hjälpa till och driva en egnahemsrörelse av samma slag, som vi gjort på Stockholms stads lantegendomar. Men ingalunda, sådant kommer inte i fråga!

Herr talman! Jag yrkar bifall till mina motioner, men jag kommer inte att begära votering om dem i år. Men jag kommer att göra det nästa år.

Herr **Domö**: Herr talman! Jag skall på grund av den sena timmen inskränka mig till att i korthet beröra ett par av huvudfrågorna i föreliggande utskottsutlåtande.

Jag vill då först i anledning av egnahemsverksamhetens organisation avsluta mig till den reservation, som har avlämnats av herr Sederholm m. fl. och därmed har jag sagt, vad jag ämnar beträffande den frågan.

En annan mycket viktig fråga, när det gäller handhavandet av egnahemsverksamheten, är, huruvida man för erhållande av tilläggsjord skall begagna expropriation eller icke. Hitintills har ju riksdagen och enkannerligen första kammaren ställt sig mycket avvisande till expropriationsinstitutet såsom hjälpmedel för att anskaffa jord för egna hem. Jag erinrar om de gånger, andra lagutskottet under ordförandeskap av den nuvarande justitieministern avvisat motioner om expropriation. Det tycks emellertid nu ha blivit en ändring. Departementschefen har anslutit sig till egnahemsutredningens förslag om att tillgripa expropriationsförfarande i visst fall, när det gäller komplettering av ofullständiga jordbruk, och utskottet har också följt den linjen och i sin tur anslutit sig till departementschefen. När det gäller departementschefens uttalande, fick jag först det intrycket, att han inte hade velat ta bestämd ställning till själva saken, huruvida man skulle använda expropriation eller icke utan att han ville skjuta övervägandet därom på framtiden. Men när jag sedan sammanställde hans olika yttranden, fann jag, att han nog i princip hade accepterat expropriationsförfarandet. Det blev mera tydligt genom utskottets understrykande, och det har slutligen förtydligats av jordbruksministern själv under debatten här i dag. Detta innebär ju en helt ny inställning mot den, som man haft förut på det håll, som jordbruksministern

Ang. ändrade grunder för eignahemsverksamheten m. m. (Forts.)
representerar. Vi stå således i dag i det läget, att kammaren skall ansluta sig till eller avvisa tanken på expropriation såsom medel för jordfördelning mellan enskilda. För många, som inte äro benägna att ta ställning därtill, ligger det kanske snubblande nära att säga: det problemet föreligger inte i år. Men i själva verket ha vi, om vi acceptera utskottets förslag, i princip godkänt expropriationsförfarandet och utskottets uppmaning, att detta snart bör föras fram. Det kan kanske av många tyckas vara ganska ofarligt att tillgripa expropriationsförfarande i de undantagsfall, som här ha föreslagits, men innebörden av det steget framstår klarare, om man följde med vad en ärad talare nyss sade här, nämligen, att han hoppades, att jordbruksministern inte skulle nöja sig med ett förfarande sådant som det utskottet anslutit sig till, utan utvidga det till ett ordentligt expropriationsinstitut, användbart för olika sociala behov. Vi skulle alltså — som herr Sten uttryckte det — få en lex Bramstorp och ett expropriationsförfarande, som skulle vara ett bårt huggande svärd över deras huvud, som inte ville rätta sig efter framställda önskemål om jords överlåtande till egna hem.

Jag tror, att tar man ett steg på vägen, så fortsätter man, och så har man tvångsförfarande i fråga om förvärv av jord i mycket stor omfattning och kanske inte bara i fråga om förvärv av jord utan också i andra avseenden inom vårt ekonomiska liv.

Jag kan inte anse, att detta är en lycklig utveckling, och därför, herr talman, måste jag alldeles bestämt säga ifrån, att jag inte kan följa med utskottet i denna del. Därför kommer jag att ansluta mig till den av herr Sederholm m. fl. avgivna reservationen. Men jag vill fästa uppmärksamheten på att för dem, som i likhet med herr Heiding sökt komma från att ta ställning till saken nu — han uttalade förhoppningar om att det inte skulle behövas etc. — gäller det att verkligen gå emot utskottets utlåtande. Man kan inte vara emot expropriationstanken och ansluta sig till utskottets utlåtande, ty detta innebär ett så bestämt ställningstagande, att man sedan inte har någon återvändo.

Herr Hagström: Herr talman! Jag skall inskränka mig till att beröra en punkt i denna vittomfattande fråga.

Då man läser igenom den kungliga propositionen, kan man knappast bärga sig för det intrycket, att det här gäller en betänklig uppluckring av jord-äganderättsförhållandena i detta land. Såsom herr Domö nyss framhöll, har jordbruksministern visserligen för detta år inte upptagit eignahemsutredningens förslag om att expropriation skulle tillämpas även vid anskaffning av jord för eignahemsändamål, men den välvilja, varmed jordbruksministern i den kungl. propositionen omnämner och förordar denna tvångsätgärd, är så påfallande, att det förefaller, som om uppskovet blott vore avsett för ytterligare utredningar före den slutliga framstöten. Det är ju dock icke längre sedan än 1933 som andra lagutskottet avstyrkte och riksdagen avlog en liknande framställning. Man får väl hoppas, att riksdagen ännu står kvar på samma ståndpunkt. I propositionen heter det visserligen, att tvångsköp inte skall komma i fråga, där det kan påvisas, att det skulle lända till någon nämnvärd olägenhet för säljaren-jordägaren. Men det blir inte den, som skall avstå jordområdet, som skall avgöra, om så är förhållandet, utan det skola andra göra. Det gäller här ett ganska betänkligt ingrepp i den gamla rättigheten och friheten att själv råda och bestämma över sin egendom. Men hur betänkliga de föreslagna tvångsätgärderna än förefalla att vara, skulle man kanske kunna förlika sig med dem, om man blott kunde tillägna sig den åsikten, att de vore nödvändiga och påkallade. Men det kan inte heller jag

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

för min del anse, att de äro. På den punkten delar jag helt den åsikt, som framförts i den av herr Sederholm m. fl. framförda reservationen. En utvidgning av expropriationsförfarandet på det sätt, som föreslås av egnahemsutredningen, är under nuvarande förhållanden icke påkallad eller nödvändig. Såsom herr Heiding också nyss framhöll, torde erforderlig tillskottsjord kunna erhållas i tillräcklig utsträckning utan några tvångsåtgärder, och där så icke kan ske, lär det, såsom framhålles i den nyss åberopade reservationen, bero därpå, att grannfastigheternas ägare ha fullgoda skäl för sin vägran. Där så är fallet, böra dessa skäl respekteras. Såvitt jag känner till, har det ännu inte rått någon brist på jord för egnahemsändamål. Jag anser därför för min del, att alla tvångsåtgärder äro överflödiga. Utredningsmännen ha i något sammanhang framhållit, att blotta tillvaron av en lag, som medgäve expropriation, även då det gäller anskaffning av jord för egnahemsändamål, skulle ha en så fördelaktig psykologisk verkan. För min del tror jag inte på några sådana fördelaktiga verkningar. Men utredningsmännens förslag synes ha framkommit just under inverkan av några psykologiska moment. Det synes, som om herr Lindhagens gamla idéer nu åter komma fram och komma till heders.

Jag ber därför, herr talman, att få ansluta mig till dem, som yrkat bifall till herr Sederholms m. fl. reservation.

Herr Nilsson, Bror: Herr talman! Det skulle kunna vara mycket intressant att ta upp till diskussion vad herr Lindhagen här anförde, men timmen är alltför sen därtill. Jag skall därför endast be att få säga några ord med anledning av det resonemang, som herr Björnsson förde angående räntan. Om ränta och jordvärde ständigt stode i ett bestämt förhållande till varandra, så vore ju hans resonemang riktigt, men man kan inte säga, att så alltid är förhållandet. Så är kanske oftast fallet i Skåne, men när vi komma längre uppåt landet och i synnerhet när vi komma till distrikt, där skogsvärdet påverkar egendomsvärdet — och det är ju fallet i de avgjort största delarna av vårt land — förekommer inte denna relation mellan egendomsvärde och ränteläge, vilket ju annars, det medger jag, starkt skulle tala för den fasta räntan.

När vi nu tala om fast ränta å de gamla egnahemslånen, skola vi tänka på att räntan där visserligen är fast, men den är lika för alla. Jag förstår inte herr Heidings resonemang om exemplet med de fyra låntagarna i samma by, av vilka två hade lägre och två högre ränta. Ett sådant förhållande är för närvarande orimligt och omöjligt, det kan inte förekomma nu, ty alla ha ju lika ränta. Det skulle inte kunna förekomma annat än under den förutsättningen, att Kungl. Maj:ts proposition om räntan bleve antagen. Då skulle det kunna inträffa, att två hade lägre ränta och två högre. Herr Heiding menade, att om det bleve lika ränta för dem alla, skulle de bli missnöjda, som finge räntan höjd. Men man skulle väl med lika rätt kunna säga, att de, som hade högre ränta och finge den sänkt, bleve nöjda. Men exemplet är konstruerat och kan icke uppkomma för närvarande. Det skulle kunna inträffa, om den kungl. propositionen bleve bifallen och om man av någon anledning längre fram i tiden övergäve detta och överginge t. ex. till den linje, som nu föredrages av utskottet. Man skulle alltså då ändra det kungl. förslaget. Då skulle en sådan situation kunna inträffa, som herr Heiding anförde som exempel.

Beträffande vad herr Björnsson sade om att det var tekniskt orimligt med denna annuitet, skulle jag vilja säga, att det naturligtvis inte kan vara en teknisk orimlighet att ha en rörlig ränta på en annuitet, om man nämligen gör tiden rörlig. Det går inte under annan förutsättning än att tiden blir

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
rörlig. När han framhöll det myckna räknande, som uppstår, om man har olika räntesatser, så få vi lov att betänka, att vare sig räntan på en annuitet är fast eller rörlig, måste man varje år beräkna, hur mycket av annuiteten som är ränta och hur mycket som är amortering. Detta måste meddelas varje räntebetalare, för att han i sin deklaration skall kunna upptaga räntan som avdrag. Detta sker ju också beträffande hypotekslånen.

Man har framhållit hypotekslånen såsom jämförbara med dessa egnahemslån. Då kan man med ännu större rätt, synes det mig, eftersom egnahemslånen ju ligga i toppen av egendomsvärdet, jämföra dessa egnahemslån med sådana lån som man tar t. ex. i jordbrukskassor och sparbanker. Det har väl aldrig någonsin hörts några klagomål över eller något resonemang om att man där ändrat räntan på lånen i förhållande till det ränteläge, som inträder. Jag har verkligen riktigt svårt att tänka mig, hur det skulle se ut, om man hade egnahemslåntagare med olika räntor spridda över landet. Att det skulle vara lyckligt tror jag inte.

När herr Björnsson vidare menar, att detta skulle vara så lämpligt ur den synpunkten, att det skulle animera människor att avvakta en lämplig tidpunkt för sitt egendomsförvärv, så måste jag säga, att det inte är lätt att avvakta en lämplig tidpunkt för ett egendomsförvärv, om man t. ex. går i giftastankar. Man kan ju inte gå och vänta hur länge som helst. Man kan vänta ett år, två eller tre år, men om ingenting sker under den tiden, måste man till sist slå till. Man vill gifta sig. En ung människa, som vill bli jordbrukare, skaffar sig ett jordbruk. Han kan inte ligga och lura på att en lämplig situation med hänsyn till ränta och jordläge o. s. v. skall inträda för honom. Det kan hända, att han då får vänta rätt så länge, och man vet aldrig, hur det kan arta sig. Det kan hända, att det går på det sättet, att det blir dyrare för honom än om han slagit till med ens. Detta är alltså en spekulatation, som jag menar att man inte skall inrikta egnahemsverksamhetens låntagare på. Den är, tror jag, i alla händelser inte vidare lämplig.

Herr Heiding talade om att söka tillskapa en viss ränta för viss del av befolkningen. Det är inte här fråga om att tillskapa någon viss ränta för en del av befolkningen utan det är fråga om att vissa låntagare skola få erlagga den ränta, som i allmänhet gäller, d. v. s. att de få sina skuldräntor reglerade på samma sätt som folk i allmänhet har på sina lån. Detta är ju inte något unikt förhållande.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Herr Björnsson slutade sitt anförande med att säga att det missnöje som råder och som kommer att råda i anledning av ränteförhållandena egnahemstagarna emellan inte är något att fästa sig vid. Det kan man slå dövörat till för, menade han. Det kan den säga, som inte är tillräckligt förtrogen med de verkliga förhållandena ute på landsbygden och i de kretsar, varom fråga är, men den, som känner dessa förhållanden och kommit i kontakt med det stora missnöje, som varit rådande hittills i denna sak, han kan inte lika lätt slå dövörat till för detta.

Herr Heiding framhöll också att det var synnerligen bra, att man fick fasta räntor, inte minst därför, att då veta vederbörande, vilka utgifter de kunna kalkylera med, när de skola taga emot egna hem. Ja, mina herrar, uttrycket »kalkylera» i sammanhang med dessa spørsmål är ett slagord, ingenting annat. Det är säkerligen ett synnerligen litet antal egnahemslåntagare som kunna kalkylera. Vad de ha att rätta sig efter är i stället råd och upplysningar, som de få av det organ som skall hjälpa dem fram till deras egna hem och ingenting annat. De veta praktiskt taget ingenting annat än det de på det sättet få veta.

Vidare uttryckte herr Heiding sin stora belåtenhet över, att statsrådet inte

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
har lagt fram förslag om expropriation av jord i år, och han hoppades, att något sådant icke skulle komma. Herrarna i övrigt på det hållet ha ju redan sagt sin mening om denna sak. Det kan ju ingen förbjuda herr Heiding och hans meningsfränder att ha förhoppningar i detta fall, men jag tror mig kunna upplysa om att den stora massan av Sveriges småbrukare hoppas något annat. De hoppas på att en lag om expropriation skall komma. Jag kan också upplysa om att när utredningens förslag först kom till påseende hölls det två stora möten, ett i vardera av Skånelänen, och vardera mötet besöktes av ett par hundra personer. Vid dessa möten beslöts enhälligt att hemställa att en expropriationslag snarast möjligt måtte genomföras. Det var en besvikelse för dessa småbrukare att ett sådant förslag inte föreligger redan vid detta års riksdag. Så ligger frågan till vad angår de mindre jordbrukarna, men herr Heiding och andra mena, att här skall man också slå dövörat till. Ja, var så goda, det kan man göra, men hur länge? Glöm inte, mina herrar, att det är ingen liten grupp, dessa småbrukare, den räknar ett par hundra tusen personer, och den håller på att växa och få något att säga till om även den. Det kan vara skäl att reflektera även på detta, och det är inte en dag för tidigt att göra det nu, ty eljest få vi enligt min mening inte den ringaste rätsida på hela denna verksamhet, som riksdagen nu går att besluta om. Ty en expropriationslag har icke endast till uppgift att skaffa jord, utan den har också till uppgift att göra det till rimliga priser och hålla jordvärdet nere. Trots allt tal om jordbrukets dåliga läge, som man får höra var gång man diskuterar stödtåtgärder här i riksdagen, bör det sägas ifrån, att trots detta stiga jordvärdena undan för undan, och är det nu så illa ställt för jordbrukarna på de håll där man hör denna klagan, så är det ju en Gudi behaglig gärning om de kunna bli av med en del av sin jord och samtidigt göra en god gärning åt dessa småbrukare, som vilja ha densamma.

Herr statsrådet Pehrsson-Bramstorp: Herr talman! Som jag sade förut ha vi här att göra med en omdömesfråga, och det är svårt att avgöra vilket som är det bästa. Jag vill inte förneka att det ligger mycket i vad utredningen sagt om de rörliga räntorna, men mitt resonemang har varit det, att om det är låga räntor, så kosta fastigheterna något mer. Nu säger herr Bror Nilsson, att det göra de inte i Mellansverige, men jag tror inte att skillnaden mellan Mellansverige och övriga delar av landet i den delen betyder något, utan det förhållandet gäller nog i allmänhet. Om en köpare nu, för att taga ett exempel, har betalat 800 kronor eller 1,000 kronor tunnlandet, men tillika kan låna mot låg ränta, så är det ju mera obilligt mot denne köpare, att räntan stiger 1 eller 2 %, än att en köpare, som startat och fått köpa under en period med högre ränta får betala den höga räntan hela tiden, ty den senare bör hava köpt fastigheten till lägre pris. Men hur riksdagen än beslutar, menar jag att vi skola låta detta vara detta, och framför allt skall inte riksdagen efteråt göra någon nedskrivning av räntan bara för att det kommer klagomål, och därför att det inte passar den ene eller andre.

Jag har den uppfattningen att människorna kalkylera. Herr Alfred Andersson sade visserligen att småbrukarna över lag inte kunde kalkylera, men jag tror, att det var en obefogad beskyllning mot dem. Jag är övertygad om att många av de småbrukare, som tillhöra egnahemsbyggargruppen, kunna kalkylera lika bra som herr Alfred Andersson och jag, och jag vill inte skära alla över en kam. Därtill kommer att egnahemsnämnderna skola ge låntagarna råd och upplysningar. Egnahemsnämnderna skola väl då lägga fram saken såsom de se den.

Det är ingen hjärtesak för mig vare sig att ha fasta eller rörliga räntor,

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)
men jag vill att ekonomiskt riktiga principer skola tillämpas, och sedan skall riksdagen stå fast vid den ståndpunkt, som den har intagit. Det blir, som herr Björnsson framhöll, mera arbete för egnahemsnämnderna att sköta låneräntornas debitering om det är rörliga räntor än om det är fasta räntor. Det torde vara självklart.

Till sist skulle jag bara vilja säga beträffande vad som anförts rörande expropriation, att det förvånar mig lika mycket att herr von Stockenström inte har läst vad som står i propositionen som att herr Hagström verkligen har läst det. Ty herr von Stockenström hade den uppfattningen, att jag inte uttryckt mig så rent ut i propositionen som här i dag. Men jag sade i mitt anförande ungefär vad jag skrivit i propositionen, och herr von Stockenström, som suttit i utskottet, borde ju ha tittat på detta, särskilt som herr von Stockenström avgivit en reservation på den punkten.

Herr Heiding: Herr talman! Herr Bror Nilsson förstod inte det exempel jag framlade beträffande dem, som köpt sina egna hem till olika priser. Två hade köpt en fastighet för 25,000 kronor och lånat till 3 % ränta och två hade köpt för 20,000 kronor men betalat 4 % ränta. Vore det inte orättvist om de, som köpt till högre pris, skulle få betala högre ränta sedan det gått några år. Jag utgår från att vederbörande icke köpt egendomarna samtidigt utan med några års mellanrum. Under sådana förhållanden anser jag, att en sådan utjämning, som herr Nilsson med flera vill ha, skulle bli orättvis. Man måste också tänka på inköpspriset, om man skall komma till ett rättvist resultat.

Att en köpare räknar med räntan för sig och amorteringen för sig, det begriper ja nog allesamman. När man talar om dessa utgifter, kan man ju räkna ihop dem i en summa, men när vederbörande sedan skola betala dem, få de en uträkning på dessa poster var för sig. Jag trodde inte, att jag skulle behöva påpeka en så enkel sak.

Beträffande förmågan att kalkylera fick ju herr Alfred Andersson svar av jordbruksministern, och jag skall därför inte säga något vidare därom. Jag skall bara be att få påvisa, hur herr Alfred Andersson kalkylerade, när vi talade om jordbruksfrågorna häromdagen, då han räknade upp hur mycket havre och kraftfoder o. s. v. det gick åt och vad som skördades på ett eget hem. Då hade han ju en väldig massa uträkningar om detta. Det troliga är väl, att herr Alfred Andersson kalkylerar åt vissa småbrukare i Skåne, när de inte kunna det själva. Men jag tror liksom jordbruksministern, att det är många småbrukare som kunna kalkylera på egen hand då det gäller egna hem, och herr Alfred Andersson behöver nog inte anse dem så okunniga.

Beträffande expropriationen uttalade jag min tacksamhet över att statsrådet inte framlagt något förslag om expropriationslagstiftning, men jag sade samtidigt, att det kanske var till fördel för saken, att statsrådet förfarit så som han gjort, och att vi därigenom måhända kunna slippa ifrån en expropriationslagstiftning, och jag hoppades, att regeringen inte i onödan skall framlägga förslag till en sådan, ty det är troligt att frågan om behövlig tillgång till jord kommer att kunna lösas ändå. Jag är inte så rädd för det, utan tror att den saken skall kunna klaras av på ett ganska bra sätt utan en dylik lag.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att med anledning av de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner komme att framställas först angående punkten A av utskottets hemställan, vidare angående punkten B av samma hemställan samt slutligen angående de delar av utskottets motivering, som varit föremål för särskilda yrkanden.

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

På sedermera gjord proposition bifölls vad utskottet i punkten A hemställt.

Därefter gjordes i enlighet med de beträffande punkten B förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i nämnda punkt hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till herr Lindhagens i ämnet väckta motioner; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade särskilda yrkanden förekommit 1:o) angående utskottets motivering å sid. 26 i fråga om åtgärder av tvångskaraktär för anskaffande av jord till egnahemsändamål; 2:o) angående utskottets motivering å sid. 39—44 rörande förräntning och amortering av egnahemslån; samt 3:o) angående utskottets motivering å sid. 48 och 49 beträffande viss åborätt.

Vad först anginge utskottets motivering å sid. 26 i nyss angivna fråga, yttrade nu vidare herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets uttalanden skulle godkännas, dels att kammaren skulle godkänna herr Sederholms m. fl. därom anförda reservation, dels ock att kammaren skulle godkänna den av herrar von Stockenström och Carlström vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på godkännande av utskottets uttalanden vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sederholm* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av den av honom m. fl. anförda reservationen, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som beträffande motiveringen i jordbruksutskottets utlåtande nr 83 godkänner utskottets uttalanden å sid. 26 (i fråga om åtgärder av tvångskaraktär för anskaffande av jord till egnahemsändamål), röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Sederholm m. fl. därom anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sederholm* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 29.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vad härefter anginge utskottets motivering å sid. 39—44 i förut angivna fråga, anförde herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets uttalanden skulle godkännas, dels ock att kammaren skulle godkänna den av herr Gustafson i Vimmerby m. fl. därom anförda reservationen.

Första kammarens protokoll 1939. Nr 38.

Ang. ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. (Forts.)

Därpå gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av utskottets uttalanden vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Björnsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som beträffande motiveringen i jordbruksutskottets utlåtande nr 83 godkänner utskottets uttalanden å sid. 39—44 (angående förräntning och amortering av egnahemslån), röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr *Gustafson* i Vimmerby m. fl. därom anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Björnsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 45;

Nej — 46.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen gjordes enligt de yrkanden, som förekommit i fråga om utskottets motivering å sid. 48 och 49 angående viss åborätt, propositioner, först på godkännande av utskottets uttalanden samt vidare på godkännande av herr *Anderssons* i Tungelsta vid utlåtandet avgivna reservation; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 84, i anledning av väckta motioner om inrättande av en lånefond för att främja tillskapandet av gemensamhetsbeten för mindre jordbruk; samt

nr 85, i anledning av väckt motion om inrättande av en lånefond för beredande åt trädgårdsmän av förbättring av värmeledningsanordningar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Herr **förste vice talmannen** erhöi på begäran ordet och yttrade: Jag ber få hemställa, herr talman, att statsutskottets utlåtanden nr 247—256 skola sättas först bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för nästa plenum.

Vad herr förste vice talmannen sålunda hemställt bifölls.

Anmälades och bordlades statsutskottets utlåtanden:

nr 258, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlöningsanslag under riksstatens fjärde huvudtitel;

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1939/40 m. m.;

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1938/39, i vad propositionen avser anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar; samt

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda förslag om anslag till förskott av kostnader för uppgörande av byggnadsplaner.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.08 på natten.

In fidem

G. H. Berggren.